

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİMDALI

TUNCELİ İLİ AĞIZLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN
Hayriye GÜNGÖR

ELAZIĞ-2017

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİMDALI

TUNCELİ İLİ AĞIZLARI

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN

Hayriye GÜNGÖR

Jürimiz, 22/9./2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lians tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
2. Prof. Dr. Ahmet BURAN
3. Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****TUNCELİ İLİ AĞIZLARI****Hayriye GÜNGÖR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Elazığ-2017, Sayfa: XV + 252**

Bir şive içinde bulunan ve bölgelere, şehirlere, yörelere ve köylere göre söyleyiş farklılıkları gösteren konuşma biçimlerine ağız denir.

Bir yazı dilinin gelişip zenginleşmesinde o yazı dilinin ağızlarının araştırılması önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmalara küçük bir katkı sağlamak amacıyla Tunceli ili ağızları incelenmiştir.

Tunceli’de, Türklerin Orta Asya’dan getirdikleri özelliklerin mevcut kültürle sentezlendiği bir kültürel doku vardır.

Bu çalışmada Tunceli ili ağızları esas alınmıştır. Tez; giriş, inceleme, sonuç, metinler, sözlük ve bibliyografya bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Tunceli’nin tarihi, coğrafi özellikleri, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Metinler bölümünde derlenen 110 metin transkripsiyon alfabetiyle yazıya geçirilmiştir. İnceleme bölümünde Tunceli ili ağızlarının fonetik ve morfolojik yapısı incelenip örneklendirilmiştir. Sonuç bölümünde Tunceli ili ağızlarının önemli bulunan fonetik ve morfolojik özelliklerine yer verilmiştir. Sözlük bölümünde Tunceli ili ağızlarından derlenen metinlerde geçen yazı dilinden farklı kelimeler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi ağızları, Tunceli ili ağızları, ağızlar, Tunceli

ABSTRACT

Master Thesis

DIALECTICS OF TUNCELİ

Firat University

Institute of Social Sciences

Department Of Turkish Language and Literature

Elazig-2017; Page: XV + 252

The forms of speech which are found in a dialect and show differences in pronunciation according to regions, cities, regions and villages are called mouths.

In the development and enrichment of a writing language, it has an important place to investigate the mouths of that writing language. In order to make a small contribution to these studies, the mouths of Tunceli provinces were examined.

In Tunceli, there is a cultural texture in which the characteristics brought by the Turks from Central Asia are synthesized with the current culture.

Tunceli province dialects are taken into consideration in this study. Thesis; Entry, examination, results, texts, dictionary and bibliography sections. In the introduction, information about Tunceli's history, geographical features, socio-cultural and socio-economic status is given. 110 texts compiled in the texts section were transcribed with the transcription alphabet. The phonetic and morphological structure of Tunceli provinces is examined and exemplified in the review section. The phonetic and morphological characteristics of Tunceli province dialects are mentioned in the conclusion section. In the dictionary section, different words are explained in the texts compiled from Tunceli province dialects.

Key Words: Dialectics Of Tunceli, dialectics, Tunceli

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	XI
KISALTMALAR	XIII
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ	19
1.1. Ünlüler	19
1.1.1. Kalınlık – İncelik Uyumu	19
1.1.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu	20
1.1.3. Ünlü Kalınlaşmaları	21
1.1.3.1. e > a Değişmesi	21
1.1.3.2. i > ı Değişmesi	21
1.1.3.3. i > í Değişmesi	21
1.1.3.4. ö > o Değişmesi	21
1.1.4. Ünlü İncelmeleri	22
1.1.4.1. a > e Değişmesi	22
1.1.4.2. a > è Değişmesi	22
1.1.4.3. u > i Değişmesi	22
1.1.4.4. u > ü Değişmesi	22
1.1.4.5. ı > i Değişmesi	23
1.1.4.6. ı > í Değişmesi	23
1.1.4.7. o > ó Değişmesi	23
1.1.5. Ünlü Yuvarlaklaşmaları	23

1.1.5.1. i > u Değişmesi	23
1.1.5.2. i > ü Değişmesi	24
1.1.5.3. ı > u Değişmesi	24
1.1.5.4. e > ö Değişmesi.....	24
1.1.6. Ünlü Düzleşmeleri.....	24
1.1.6.1. u > i Değişmesi	24
1.1.6.2. ü > è Değişmesi.....	24
1.1.6.3. ü > i Değişmesi	25
1.1.6.4. ö > è Değişmesi.....	25
1.1.6.5. o > a Değişmesi.....	25
1.1.7.Ünlü Daralmaları	25
1.1.7.1. e > è Değişmesi.....	25
1.1.7.2. e > i Değişmesi	25
1.1.7.3. o > u Değişmesi	25
1.1.8.Ünlü Genişlemeleri.....	26
1.1.8.1. i > è Değişmeleri.....	26
1.1.8.2. ü > ö Değişmeleri.....	26
1.1.8.3. u > o Değişmeleri.....	26
1.1.8.4. i > a Değişmesi	26
1.1.9. Ünlü Kısalmaları	26
1.1.9.1. e > ě Değişmesi.....	27
1.1.9.2. a > ă Değişmesi.....	27
1.1.9.3. ı > ĭ Değişmesi	27
1.1.9.4. u > ů Değişmesi	27
1.1.9.5. o > ȯ Değişmesi	27
1.1.10. Ünlü Uzamaları	27
1.1.11. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi	28
1.1.12. Ünlü Türemesi	28
1.1.12.1. i türemesi.....	28

1.1.12.2. a Türemesi.....	28
1.1.12.3. è Türemesi.....	29
1.1.12.4. ā Türemesi.....	29
1.1.12.5. ı Türemesi	29
1.1.13. Ünlü Birleşmeleri	29
1.1.14. İkiz Ünlüler.....	29
1.2.Ünsüzler	29
1.2.1.Ünsüz Değişmeleri	30
1.2.1.1.Sızıcılaşmalar.....	30
1.2.1.1.1. k > ħ değişmesi	30
1.2.1.1.1. k > ħ Değişmesi.....	31
1.2.1.2.Tonlulaşmalar	31
1.2.1.2.1. t > d Değişmesi	31
1.2.1.2.2. p > b Değişmesi	31
1.2.1.2.3. p > P Değişmesi	31
1.2.1.2.4. k > g Değişmesi	32
1.2.1.2.5. t > T Değişmesi	32
1.2.1.2.6. h > ħ Değişmesi	32
1.2.1.2.7. k > K Değişmesi	32
1.2.1.2.8. k > ğ Değişmesi	32
1.2.1.2.9. k > K Değişmesi	32
1.2.1.2.10. s > z Değişmesi	33
1.2.1.3. Tonsuzlaşma	33
1.2.1.3.1. ğ > k Değişmesi	33
1.2.1.3.2. ğ > K Değişmesi	33
1.2.1.3.3. b > p Değişmesi	33
1.2.1.3.4. d > t Değişmesi	33
1.2.1.3.5. g > k Değişmeleri	33
1.2.1.4. Nazallaşma	33

1.2.1.4.1. b > m Değişmesi	33
1.2.1.3.2. v > m Değişmesi	33
1.2.1.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri	34
1.2.1.5.1. ş > s Değişmesi	34
1.2.1.5.2. s > ş Değişmesi	34
1.2.1.5.3. ç > ş Değişmesi	35
1.2.1.5.4. ç > s Değişmesi	35
1.2.1.5.5. h > y değişmesi	35
1.2.1.5.6. y > v Değişmesi	35
1.2.1.5.7. v > ÷ Değişmesi	35
1.2.1.5.8. y > g Değişmesi	36
1.2.1.5.9. n > g Değişmesi	36
1.2.1.5.10. n > y Değişmesi	36
1.2.1.5.11. j > c Değişmesi	36
1.2.1.6. Ünsüz Düşmeleri	36
1.2.1.6.1. y Düşmesi	37
1.2.1.6.2. h Düşmesi	37
1.2.1.6.3. r Düşmesi	38
1.2.1.6.4. v Düşmesi	38
1.2.1.6.5. l Düşmesi	38
1.2.1.6.6. n Düşmesi	38
1.2.1.6.7. ğ düşmesi	38
1.2.1.6.8. f düşmesi	38
1.2.1.6.9. t Düşmesi	38
1.2.1.7. Ses Türemeleri	38
1.2.1.7.1. y Türemesi	38
1.2.1.7.2. h Türemesi	39
1.2.1.7.3. t Türemesi	39
1.2.1.7.4. n Türemesi	39

1.2.1.8.Ünsüz İkizleşmeleri	39
1.2.1.9.Yer Değiştirme	40

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ	41
2.1. İsimler	41
2.1.1. İsim Yapım Ekleri	41
2.1.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler	41
2.1.1.2. Fiilden İsim Yapan Ekler	42
2.1.2. İsim Çekim Ekleri	44
2.1.2.1. İsim Hal Ekleri	44
2.1.2.2. İyelik Ekleri	46
2.1.2.3. Çokluk Eki	47
2.1.2.4. Aitlik Eki	48
2.1.2.5. İsimlerde Soru Eki	48
2.2. Sıfatlar	48
2.2.1. Niteleme Sıfatları	48
2.2.2. Belirtme Sıfatları	49
2.2.2.1. İşaret Sıfatları	49
2.2.2.2. Sayı Sıfatları	49
2.2.2.3. Soru Sıfatları	49
2.2.2.4. Belgisiz Sıfatlar	49
2.2.3. Unvan Sıfatları	50
2.3. Zamirler	50
2.3.1. Şahıs Kişi Zamirleri	50
2.3.1.1. Tekil Şahıs: Ben	50
2.3.1.2. Tekil Şahıs: Sen	50
2.3.1.3. Tekil Şahıs: O	51
2.3.1.4. Çokluk Şahıs: Biz	51

2.3.1.5. Çokluk Şahıs: Siz	51
2.3.1.6. Çokluk Şahıs: Onlar/Onnar/Onler/Oller/Ollar	51
2.3.2. Dönüşlülük Zamiri Kendi	54
2.3.3. İşaret Zamirleri	56
2.3.4. Belgisiz Zamirler	58
2.3.5. Soru Zamirleri	59
2.4. Fiiller	59
2.4.1. Fiilimsiler	59
2.4.1.1. İsim-Fiiller: -mek	59
2.4.1.2. Sıfat-Fiiller	59
2.4.1.3. Zarf-Fiiller	60
2.4.2. Fiil Yapım Ekleri	61
2.4.2.1. Fiilden Fiil Yapan Ekler	61
2.4.2.2. İsimden Fiil Yapan Ekler	62
2.4.3. Fiil Çekim Ekleri	63
2.4.3.1. Haber Bildirme Kipleri	63
2.4.3.1.1. Anlatılan Geçmiş Zaman Eki	63
2.4.3.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Eki	64
2.4.3.1.3. Geniş Zaman Eki	65
2.4.3.1.4. Şimdiki Zaman Eki	65
2.4.3.1.5. Gelecek Zaman Eki	67
2.4.3.2. Tasarlama Kipleri	68
2.4.3.2.1. İstek Kipi	68
2.4.3.2.2. Dilek-Şart Kipi	68
2.4.3.2.3. Emir Kipi	69
2.4.3.2.4. Gereklilik Kipi	69
2.4.3.3. Fiillerde Soru Eki	70
2.4.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri	70
2.4.4.1. Hikâye Birleşik Çekimi	70

2.4.4.2. Rivayet Birleşik Çekimi	71
2.4.4.3. Şart Birleşik Çekimi	71
2.4.4.4. Yardımcı Fiiller	72
2.4.4.4.1. İsimlere Gelen Yardımcı Fiiller	72
2.4.4.4.2. Fiillere Gelen Yardımcı Fiiller	72
2.5. Zarflar	74
2.5.1. Zaman Zarfları	74
2.5.2. Durum Zarfları	75
2.5.3. Azlık-Çokluk Miktar Zarfları	75
2.5.4. Yer-Yön Zarfları	75
2.6. Edatlar	75
2.7. Deyimler	76
2.8. Atasözleri	77
2.9. İkilemeler	77
SONUÇ	79
METİNLER	85
SÖZLÜK	224
BİBLİYOGRAFYA	243
EKLER	244
Ek-1: Tez Orijinallik Sayfası	244
Ek-2: Tunceli İline Ait Fotoğraflar	245
Ek-3: Tunceli İli Haritası	251
ÖZGEÇMİŞ	252

ÖN SÖZ

Tunceli, Doğu Anadolu'nun doğal bir kale görünümünde olan dağlık bir bölgesi olmasından dolayı yeterince keşfedilmemiş bir ilidir. Bu keşfedilmemiş yörede ulu dağlar, coşkuyla akıp giden çaylar, binbir türlü çiçekler bulunmaktadır. Doğa harikası olan bu yörede sıcacık yürekli insanlar gözlerden ırak bir şekilde yaşamaktadırlar. Doğal güzelliklerinin yanında yörenin kültürel değerleri de gözlerden uzak kalmıştır.

Tunceli, kültürel açıdan Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri özelliklerin yöredeki mevcut unsurlarla sentezlendiği ilginç bir dokuya sahiptir. Bu dokuyu incelemek kültürümüzün birçok probleminin çözümüne katkı sağlayacaktır. Türkiye Türkçesi yazı dilinin gelişmesinde, zenginleşmesinde büyük payı olan Türkiye Türkçesi ağızlarının yeterince bilinmesi için yöre ağzının araştırılması da elzemdir. Bu düşüncelerle çalışmamızda yeterince araştırılmamış olan bu saklı güzelliğin yaşandığı bu coğrafyadaki ağız özelliklerini tespit etmeye çalıştık.

Tunceli, kültürel anlamda üzerinde pek fazla çalışmanın olmadığı bir yöremizdir. Bu yöre ile ilgili bilimsel nitelikli kaynaklar sınırlıdır. Bizden önce Tunceli yöresi ağızları ile ilgili olarak Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY ve Prof. Dr. Ahmet BURAN'ın birlikte yaptıkları bir derleme çalışması ve İbrahim TOSUN'un yaptığı *Çemişgezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları* adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Tunceli ilinin tarihinden, coğrafi özelliklerinden, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumundan bahsettik. İkinci bölümde ise yöreden derlediğimiz metinlerden hareketle yörenin ağız özelliklerini belirlemeye çalıştık. Bu amaçla Tunceli merkez köylerinden 13, Çemişgezek ve köylerinden 18, Hozat ve köylerinden 16, Mazgirt'ten 13, Nazımiyeden 11, Ovacık'tan 10, Pertek'ten 19 ve Pülümür'den 10 olmak üzere yüz on metin derledik. Bu yüz on metin 63 ayrı yerleşim bölgesinden ve toplam 97 ayrı kişiden derlendi. Bu metinlerden 48 tanesinde hayat hikayeleri ve hatıralar yer almaktadır. Sohbet niteliğinde olan 7 metin de hatıra ve hayat hikayelerine dahil edilebilir. Hatıra veya hayat hikayelerini anlattıkları bu metinlerden 15 tanesinde ağırlıklı olarak 1938 dersim olaylarına dair hatıralar yer almaktadır. 2 metinde aşiretle, 7 tanesinde Alevilik inancıyla ilgili bilgiler; 4 tanesinde evlilik ve düğünle ilgili gelenekler anlatılmaktadır. Yörenin türküsü, mani ve

şiiirleri 13 metinde, halk hikayesi ve masallar 9 metinde ve efsaneler 5 metinde yer almaktadır.

1938 yılında Tunceli’de yaşanan olaylar anlatılırken daha çok yaşanan acılar dile getirilmekte, dolayısıyla bu olaylar tarafsız bir bakış açısından uzak kişisel duygu ve düşüncelerle tek yönlü bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Ancak bu metinlerin bir kısmında, yörede hakim olan bazı şahısların devlete karşı gelmesi, köprü yakması, karakola saldırması sonucu bu olayların meydana geldiği; halka o acıları kişisel hırsları peşinde koşanların yaşattığı düşüncesi yer almaktadır.

Derleme esnasında bana eşlik eden kardeşim Uğur Baran KILICI’ya ve yöre halkına; çalışmanın her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen ve bana daima yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER’e çok teşekkür ederim.

ELAZIĞ -2017

Hayriye GÜNGÖR

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
Ç.	: Çemişgezek
ÇPHYA.	: Çemişgezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları
H.	: Hozat
M.	: Mazgirt
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
N.	: Nazımiye
O.	: Ovacık
P.	: Pertek
Pü.	: Pülümür
s.	: Sayfa
TYAD.	: Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler
TDK.	: Türk Dil Kurumu
yy.	: Yüz yıl

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

İşaretlerimiz	Ses Değerleri	UA (IphA)
—	Normalden uzun ünlü	:
˘	Normalden kısa ünlü	˘
~	Geniz ünlüsü	~
.	Normalden kapalı ünlü	.
◦	Yarı yuvarlak ünlü	◦
'	Yarı ince/yarı kalın ünlü	+
◌	Zayıf ünlü/ünsüz	.
˘	Ulama işareti	˘
˘	İkiz ünlü (diftong) işareti	˘
	Vurgu	
(k', g'')	Ünsüzlerde teşekkül noktasının önce kaydığını gösterir.	

ÜNLÜLER

ä	Yarı geniş, düz, kalın (a-ı arası) ünlü	◦
å	Yarı yuvarlak, geniş kalın (a-o arası) ünlü	å
á	Yarı kalın, düz, geniş (a-e arası) ünlü	
ā	Normalden uzun a	a:
ă	Normalden kısa a	ă
è	Yarı geniş, düz ince (e-i arası) ünlü	e
ē	Normalden uzun e	e:
ě	Normalden kısa e	ě
e°	Yarı yuvarlak, geniş, ince (e-ö arası) ünlü	e°
í	Yarı kalın, düz, dar (ı-i arası) ünlü	
ī	Normalden uzun ı	ı:
ĩ	Normalden kısa ı	ĩ
ı°	Yarı yuvarlak, kalın, dar (ı-u arası) ünlü	ı°
î	Normalden uzun i	i:
ï	Normalden kısa i	ï
i°	Yarı yuvarlak, ince, dar (i-ü arası) ünlü	i°
ō	Normalden uzun o	o:

ó	Yarı kalın, yuvarlak, geniş (o-ö arası) ünlü	o
ò	Yarı geniş, yuvarlak kalın (o-u arası) ünül	o
ō	Normalden uzun ö	ö:
õ	Normalden kısa ö	õ
ū	Normalden uzun u	u:
ũ	Normalden kısa u	ũ
ú	Yarı kalın, yuvarlak, geniş (o-ö arası) ünlü	
u°	Yarı geniş, yuvarlak, kalın (u-o arası ünlü)	

ÜNSÜZLER

Ç	yarı tonlu (ç-c arası) ünsüz	
F	Yarı tonlu (f-v arası) ünsüz	
g	Tonlu, ön damak g ünsüzü	J/g
ğ	Tonlu, orta damak g ünsüzü	
ğ	Kalın ünlülerle hece kuran ön damak ünsüzü	
	Normal yumuşak ğ sesinden daha kuvvteli bir nefer	
ğ	baskısı ve hırıltı ile çıkarılan tonsuz art damak ünsüzü	
	sadalı gırtlak ünsüzü	
h	Tonsuz, orta damak sızmalı h (hırıltılı) ünsüzü	x
k	Tonsuz, ön damak k ünsüzü	
ķ	Tonsuz, orta damak, patlamalı k ünsüzü	
K	Yarı tonlu, ön damak k (k-g arası) ünsüzü	
Ķ	Yarı tonlu art damak ķ (ķ-ğ arası) ünsüzü	
k'	Kalın ünlülerle hece kuran ön damak ünsüzü	
ñ	Damaklı geniz konsonu	ñ / ŋ
P	Yarı tonlu (p-b arası) ünsüz	
ṛ	Titrekliği uzatılmış r	
T	Yarı tonlu (t-d arası) ünsüz	
ṽ	Çift dudak v'si	w

GİRİŞ

I. Tunceli

Tunceli il merkezi ve ilçeleri 1936 yılına kadar “Dersim” adıyla anılmıştır. “Tunceli” ismi Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından verilmiş olup, tunç gibi sağlam insanların yaşadığı yöre anlamına gelir.¹

Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Tunceli; doğusunda Bingöl, batısında Malatya, kuzeyinde Erzincan, kuzeydoğusunda Erzurum, güneyinde Elazığ illeri arasında kalan 7774 kilometre karelik küçük bir ilimizdir.

Doğu Anadolu'nun İç Anadolu ile birleştiği yerde oldukça arızalı sınırlarla çevrili bir bölge olan Tunceli güneyde Murat Suyu, batıda Karasu, kuzeyde Munzur Sıradağları ve kısmen Karasu Nehri, doğuda ise Peri Suyu ile çevrilidir. Bölgenin en eski yerleşim merkezleri ise Hozat, Çemişgezek, Mazgirt ve Pertek olup tarihte bu bölge Dersim adıyla bilinmektedir.

Dersim tarihi dönemler içerisinde iki mıntıkaya ayrılmıştır:

1. Batı Dersim: Hozat, Çemişgezek, Pertek, Ovacık ve Kemah kazalarıdır.
2. Doğu Dersim: Mazgirt, Kiğı, Çarsancak (Peri), Nazimiye ve Pülümür kazalarını kapsamaktadır.²

Bugün Tunceli iline bağlı bir ilçe olan Hozat, Cumhuriyet öncesinde mutasarrıflık iken Cumhuriyetin ilanı ile "Dersim Vilayeti" haline getirilmiştir. 25 Aralık 1935 tarih ve 2885 sayılı Kanunla geçici merkezi Elazığ ili olmak üzere, Erzincan'ın Pülümür, Elazığ'ın Nazimiye, Hozat, Mazgirt, Pertek, Ovacık ve Çemişgezek ilçeleri bağlanarak Tunceli Vilayeti teşkil edilmiştir. 30 Aralık 1946 tarih ve 4993 sayılı Kanuna göre İl merkezi halen bugünkü merkezi durumunda olan Kalan Kasabasına nakledilmiştir.³

¹ Y. Cengiz, Her Yönüyle Tunceli, 2. Baskı, İzmir, 2001, s.10.

² İ. Yılmazçelik, Dersim Sancağı, Ankara, 2011, s. 13.

³ <http://www.tunceli.gov.tr/page.asp?id=49>

II. Tunceli Tarihi

1. Türk Hâkimiyeti Öncesi

Tarihi dönemlerde “Dersim” olarak adlandırılan bu bölgede eski yerleşim yerlerinin bulunduğu son dönemlerdeki arkeolojik kazılarla ispat edilmiştir. Özellikle Çemişgezek bölgesindeki kazılar bunu doğrulamaktadır.⁴

Çemişgezek ilçesinde 1968-70 yılları arasında yapılan Pulur Kazısı sonuçlarına göre Tunceli’nin tarihi Neolitik Döneme kadar gitmektedir. İlk Tunç Çağına ait bu buluntular M.Ö. 3000’e dayandırılmaktadır.⁵

M.Ö. 1310 yıllarında bölgede Asurluların hâkimiyeti söz konusudur. Bölgeye M.Ö. VIII. yy.’da Urartular, M.Ö. 715’lerde Medler hâkim olur. M.Ö. 650’de Pers hâkimiyetine, M.Ö. 320’lerde İskender (Makedonya Kralı) Kapadokya Krallığı’nın sınırları içine girer. M.Ö. 20- M.S. 395 yıllarında bölge Romalılar’ın elindedir. 395-639 yıllarında Bizanslılar’ın eline geçer. Bu dönemde Bizanslılarla Müslüman Arapların çatışmaları görülür. Bölge Bizans ve Araplar arasında el değiştirir. 756 yılında ise bölgede Abbasi dönemi başlar. Ancak 972’de bölgede yeniden Bizans hâkimiyeti başlar.⁶

İslamiyet’ten önce bu bölgede Sümerler, Asurlar, Medianler, Lidyalılar ve İranilerin (Persler) hâkimiyeti söz konusudur. Daha sonra Dersim, Roma İmparatorluğunun sınırları içerisine girmiştir. Ancak dağlık ve sarp olan bölge adeta doğal bir kale görünümündedir. Bu nedenle hiçbir güç bölgeye tam manasıyla nüfuz edememiştir.⁷

İslamiyet’ten sonra ise bölge, Bizans ve Araplar arasındaki mücadelelerde sık sık el değiştirmiştir. Dersim ancak Abbasiler döneminde İslam devletinin hâkimiyetine girmiştir.⁸

“Türklerin bu bölgeye İslamiyet öncesi dönemde de geldikleri burada bıraktıkları izlerden anlaşılmaktadır. Zira Dersim’deki Karsan aşireti, Çapakçur ve

⁴ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 35

⁵ E. Danık, Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları, Ankara, 1993, s.1

⁶ E. Danık, a.g.e., Ankara, 1993, s.4-10

⁷ İ. Yılmazçelik, a.g.e. , Ankara, 2011, s. 38

⁸ İ. Yılmazçelik, a.g.e. , Ankara, 2011, s. 39

Çemişgezek'teki yer adlarının büyük bir bölümü Bulgar ve Kuman Türklerine ait şahıs ve yer adlarıdır.”⁹

Görüldüğü gibi Dersim ve yöresi birbirini takip eden değişik milletlerin egemenliği altında kalmıştır. Bu sürekli el değiştirmişin sebebinin jeopolitik açıdan önemine bağlamak mümkündür. Doğal bir kale görünümüyle Dersim, bu bölgeyi yönetmeyi amaçlayan güçlerin hedefi haline gelmiştir. Ayrıca daha önce belirttiğimiz gibi yörenin doğal bir kale görünümü, bölgenin merkezi otoriteden kaçmaya çalışanların sığınacağı bir yöre haline gelmesini sağlamıştır.

2. Türk Hâkimiyeti Devresi

a) Osmanlıya Kadar Tunceli Tarihi

1071 Malazgirt Savaşından sonra yöre 1087'de Selçuklu egemenliğine girer. Yine aynı yıllarda bölgeye Çubuk Oğulları ve Mengücek Oğulları hâkim olur. 1228'de ise Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliğine girer. 1243 Köseadağ Savaşı ile Moğollar dönemi başlar. XV. yy'ın ikinci yarısında Tunceli bölgesinde Akkoyunlu dönemi başlar. 1478'de Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın ölümünden sonra taht kavgaları başlar ve Akkoyunlular parçalanır. Yerine yeni bir güç çıkar, Safevi İmparatorluğu. 1514 yılında Osmanlı Devleti ve Safevi İmparatorluğu arasındaki Çaldıran Savaşı'nda bölge Osmanlı hâkimiyetine girer.¹⁰

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu büyük Türk göçlerine sahne olmuştur. XII. yüzyıldaki Moğol hareketinden kaçan pek çok aşiret Erzincan ve Dersim bölgesine sığınmıştır. Bu nedenle bu aşiretlerin büyük bir kısmının Horasan'dan geldiğine inanılmaktadır. 1300 tarihlerinde Dersime yerleşen aşiretlerin başlıcaları; Şeyh Hasan, Kureyşan, Hormek, İzolî, Şeydan, karsan, Millan, Basamur aşiretleridir.¹¹ Anadolu Selçukluları zamanında Türkistan ve Horasan'dan gelen bir kısmı Alevi olan Türkmen aşiretleri Erzincan ve Dersime yerleşmişlerdir.¹²

⁹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 38

¹⁰ E. Danık, a.g.e., s. 10-16

¹¹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 42

¹² İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 40-41

Beylikler Döneminde Dersim yöresinde yaşayan Türkmenler Mengücek Beyliği'nin; Nazimiye ve civarı ise Saltukluların hâkimiyetine girmiştir. Adı geçen her iki beylik de yukarıda adlarını belirttiğimiz aşiretlere dayanmaktadır.

b) Osmanlı Dönemi

Dersim yöresi 1515-1516 tarihlerinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti bu bölgelerde Safevi hâkimiyetine son vermiştir.¹³ 1520'de Osmanlı Devleti'nin başına geçen Kanuni Sultan Süleyman, Tunceli bölgesindeki Pir Hüseyin'in ölümünden sonra Pir Hüseyin'in 16 oğlu arasında çıkan toprak kavgaları nedeniyle bölgeyi 4 sancak ve 14 zeamete böler.

Osmanlı tarihi boyunca bölgedeki aşiretler arası mücadeleler devam etmiştir. Osmanlı Devleti bölge ile uzun bir zaman ilgilenmemiştir ve ortaya çıkan olayları kuvvet kullanarak önlemeye çalışmıştır.

Yöre, Osmanlı yönetiminde 1847 yılında, Hozat merkez olmak üzere *Dersim Livası* adıyla sancak yapılarak Erzurum'a bağlanmıştır. 1879 yılında da Farsça gümüş kapı anlamına gelen Dersim adıyla ayrı bir il olan Tunceli, 1886 yılında Mutasarrıflığa indirilmiş 1892 yılında tekrar sancak yapılarak Mamurat-ül Aziz (Elazığ) iline bağlanmıştır.¹⁴

c) Cumhuriyet Dönemi

Ulusal bir kurtuluş savaşından çıkan Cumhuriyet yönetimi; tüm Anadolu'da olduğu gibi Tunceli bölgesinde de çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı'dan alınan bu sorunlar, genç cumhuriyeti bir hayli uğraştırmıştır. Hatta bunun sonucunda 1935 yılında Tunceli Kanunu diye bilinen bir kanun çıkarılmıştır.¹⁵

Tunceli bölgesindeki isyanlar ve olaylar Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 1926, 1930, 1937 ve 1938'de de tenkil harekâtları yapılmıştır.

Cumhuriyet öncesi yıllara da Mutasarrıflık durumunda olan Dersim 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan TBMM'de Diyar Ağa Abdülhak Tevfik Mustafa Ağa Mustafa Zeki Bey gibi milletvekilleri ile temsil edildi.

¹³ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 46

¹⁴ <http://www.tunceli.gov.tr/page.asp?id=49>

¹⁵ E. Danık, a.g.e., s. 16-19

“1926 yılında Dersim ilçe yapılarak Elazığ’a bağlandı. 1935 Tarih ve 1885 sayılı Kanun’la Tunceli vilayeti teşkil edildi. 4 Ocak 1936 yılında Hozat ve diğer ilçeler Tunceli’ye bağlandı. 17 Haziran 1937’de Dersim de olan ayaklanmadan sonra Tunceli geçici olarak Elazığ’dan yönetilmeye başlandı. 30 Aralık 1946 tarihinde merkez dahil sekiz ilçesi ile beraber tekrar Tunceli vilayeti teşkil edildi. 1947 yılında Kalan kasabasına taşınarak fiilen il merkezi oldu.”¹⁶

III. Etnik Yapı

Tunceli bölgesinde yaşayanların etnik kökeni üzerine yapılan çalışmalar oldukça çeşitlidir. Bu çalışmaların vardıkları birbirinden tamamen farklı sonuçlar çalışmaları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmemizi gerektirmektedir.

Bazı kaynaklar bu bölgede yaşayan insanları etnik anlamda Kürt olarak saymakta ve bölgenin tarihini bu açıdan incelemektedirler. Oysa bölgenin Türk hâkimiyetine geçmesinden sonraki dönemde, bu bölge kısa zamanda Türkleşmiş ve hatta Türk aşiretlerinin çeşitli hadiseler karşısında kendilerini güvende hissettikleri bir bölge haline gelmiştir. Bölgenin Türk hâkimiyetine geçmesinden sonraki süreçte özellikle Alevi Türkmen kitleleri bu bölgenin esas unsurunu teşkil etmiştir. Tarihi süreçte bazı değişimler olmuştur. Ancak bölgenin tarihi ve etnik durumu Osmanlı Devleti’nin son dönemine kadar ağırlıklı olarak Alevi Türkmen yapısını korumuştur.¹⁷

Bölgede yaşayan insanların pek çoğunun Kürt ve Zaza oldukları iddia edilmiştir.

Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Sovyetler Birliği’nde yaşayan ve “Kürt” adı altında birleştirilmek istenen zümreler, her bakımdan birbirlerinden tamamen farklı yapılara sahiptirler.¹⁸

Türk olan ve Osmanlı padişahları tarafından yabancılığa sürüklenen Zazalar, kendilerini Emevi neslinden görmüşler ve bu yolda yürümüşlerdir.¹⁹

Dede Korkut ve Oğuz-namelere göre Kürtlerin bir Türk boyu olduğu ve Oğuzlara mensup olduklarını gösteren çalışmalar vardır.²⁰

¹⁶ Y. Cengiz, a.g.e., s. 14

¹⁷ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 14.

¹⁸ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 23.

¹⁹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 24

²⁰ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 24

Osmanlı arşiv belgelerinde “Kürt” terimi ile konar-göçer göçebe toplulukları ifade etmektedir.²¹

Dikkat edilirse özellikle yabancı kaynaklı çalışmalar bölge insanını Kürt - Zaza etnik menşesine bağlamaya çalışmaktadır. Oysa daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi bölge, Türklerin yoğun olarak göç ettiği bir bölgedir. Bölgedeki coğrafi adlar ve Alevilik inanç sisteminin eski Türk inanç sistemiyle olan benzerliği bizim bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Ayrıca Kürt adı üzerine çalışma yapan birçok yerli ve yabancı bilim insanı bu adın bir Türk boyu adı olduğu noktasında birleşmişlerdir.

IV. Sosyo - Kültürel Yapı

1. Sosyo - Kültürel Yapıyı Oluşturan Tarihi Etkenler

Osmanlı Devleti döneminde coğrafi ve sosyal yapı sebebi ile doğu bölgelerinde hâkimiyet uzun süre tam olarak tesis edilememiştir. Bu nedenle uzun dönemler sonunda bu bölgede kendine özgü sosyo - ekonomik ve kültürel bir yapı oluşmuştur. Bu sosyal durum şunlardan ibarettir:

Ağalık: Servet ve toprak esasına dayanan zenginliği ifade eder.

Şeyhlik: Mezhep ve tarikatların başka bir ifade ile dini duyguların istismar edilerek kullanılmasını ifade eder.

Aşiretçilik: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yarı müstakil yaşayan ve kendi içinde feodal bir yapı gösteren toplulukları ifade eder.²²

Tunceli aşiret yapısı dört ana kademedен oluşur. Bunlar; aile, kabile, aşiret ve ulu kişi (Aşiretler Birliği)’ dir. Aile; ana, baba ve çocuklardan oluşurken. Kabile; yakın akrabalığa dayalı hısımları kapsar. Aşiretler; bu kabilelerden oluşur. Ancak, bölgedeki aşiretlerin büyük bölümünde kabileler görülmez.²³

I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Osmanlı Devleti’ni parçalamak amacıyla “manda yönetimli Kürt Devleti” fikrini ortaya atmıştır. Kürt aşiretlerini bu yönde

²¹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 26

²² İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 27

²³ E. Danık, a.g.e., s. 19

etkilemeye başlamıştır. Fransa ve Rusya'nın çabaları ile Kürt Devleti hedefi belirlenmiştir. Dolayısıyla aşiret ayaklanmaları başlamıştır.²⁴

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı ile bir kısım yeni düzenlemeleri ülke geneline yaymaya çalışmıştır. Ancak bu düzenlemelerden olumlu sonuç alınamamıştır.²⁵

Aşiretlerin vergi vermek ve bu yolla kontrol altına girmek istememelerinden dolayı XIX. yüzyılda eşkıyalık olayları başlamıştır. Bölgede ciddi anlamda ıslahatlar yapılamamıştır.²⁶

Tarihsel bağlam göz ardı edilerek yapılan değerlendirmelerde yöre halkının suçlanması eksik ve hatalı bir tutumdur. Bölgedeki aşiretlerin emperyalist devletlere yaklaşmalarının sebebi, Osmanlı Devleti'nin uzun bir dönem bölgeyi her açıdan ihmal etmesidir.

2. Dersim Sancağında Aşiretler

XVI. Yüzyılda bölgede adı geçen aşiretler; Şeyh Hasanlu, Felakî, Ferhaduşağı, Şamuşağı, Koçuşağı, Bahtiyarlu, Abbaslu ve Dersimli aşiretleridir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında ise bölgedeki aşiretler iki grupta toplanmışlardır.²⁷

I. Şeyh Hasanlı

1- Şeyh Hasanlı

2- Seyyidanlı

II. Dersimânlı

Şeyh Hasanlı Aşiretine bağlı aşiretler Hozat, Ovacık, Dersim içi denilen mıntıkada; Dersimânlı Aşiretine bağlı aşiretler ise, Nazımiye (Kızılkilise), Mazgirt ve Pülümür (Kuzican) kazalarında ikamet etmişlerdir.

Şeyh Hasanlı Aşireti Oğuzların “Bayat” boyundan gelmişlerdir. XIII. Yüzyılda Malatya'ya gelmiş oradan da Dersim bölgesine geçmişlerdir.

²⁴ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 28-29

²⁵ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 30-31

²⁶ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 32

²⁷ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 163

Dersimânlı Aşireti ise, menşe olarak Orta Asya'dan gelmiştir. Dersim yöresine “Dersim” adının bu aşiret tarafından verildiği belirtilmiştir.²⁸

1908 tarihinde Dersim Sancağı'na bağlı kazalarda şu aşiretler bulunmaktadır:

Mazgirt Kazası Aşiretleri

- 1- İzolu Aşireti
- 2- Şadili Aşiret
- 3- Hıranlı Aşireti
- 4- Şeyh Mehmedli Aşireti
- 5- Suruşağı ve Çıbanlı Aşireti
- 6- Alanlı Aşireti
- 7- Kureyşanlı Aşireti
- 8- Yusufanlı Aşireti
- 9- Şam Uşağı Aşireti

Nazımiye (Kızılkilise) Kazası Aşiretleri

- 1- Şeyh Mehmedli Aşireti
- 2- Arıllı Aşireti
- 3- Kureyşanlı Aşireti
- 4- Karsanlı Aşireti
- 5- Lolanlı Aşireti
- 6- Haydaranlı Aşireti

Hozat Kazası Aşiretleri

- 1- Karaballı Aşireti
- 2- Ferhad Uşağı Aşireti
- 3- Aşağı Abbas Uşağı Aşireti

²⁸ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 164-165

- 4- Pilvenk Aşireti
- 5- Koç Uşağı Aşireti
- 6- Yukarı Abbas Uşağı Aşireti
- 7- Bahtiyar Aşireti
- 8- Kırganlı Aşireti

Ovacık Kazası Aşiretleri

- 1- Kalanlı Aşireti
- 2- Topuzlu Aşireti
- 3- Beyt (Beyit) Uşağı Aşireti
- 4- Arslan Uşağı Aşireti
- 5- Kav Uşağı ve Maksud Uşağı Aşireti
- 6- Demmânî Aşireti²⁹

3. Dersim Sancağında Aşiret Faaliyetleri ve Bunlara Karşı Alınan Tedbirler

a) XIV Yüzyıl – XIX. Yüzyıl Arası

Bölge Osmanlı hâkimiyetine geçmeden önce başlayan Osmanlı-Safevi mücadelelerinden sonra bazı aşiretler, Osmanlı Devleti'nden korkarak Dersim'in sarp arazisine yerleşmişlerdir.³⁰

Osmanlı arşiv belgelerinden tespit edilen bilgilere göre Osmanlı Devleti döneminde Dersim bölgesinde yaşayan aşiretler şunlardır:

- Şeyh Hasanlı Aşireti
- Dersimli (Dırsimli) Aşireti
- Ferhad Uşağı Aşireti
- Felanî (Felakî) Aşireti
- Seyyidanlu Aşireti

²⁹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 166-174

³⁰ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 116

Şam Uşağı Aşireti

Koçoğlu Aşireti

Bahtiyarlu Aşireti

Abbaslu Cemaati

Oymak, aşiret ve cemaat kelimeleri çoğu zaman aynı anlamlarda kullanılmıştır. Bazen “boy” olarak belirtilen topluluk bazen de “aşiret veya oymak” olarak belirtilmiştir.³¹

1705 yılında Şeyh Hasanlu Aşireti, Malatya kazasından Çemişgezek, Pertek ve Sağman kazalarına bağlı köylere girip buradaki halkı sürgün etmişlerdir. 1732’de Şeyh Hasanlu ve Dersimlü eşkıyası yine bu bölgedeki halkı rahatsız etmişlerdir. 1751 tarihinde de Şeyh Hasanlu ve Dersimlü eşkıyası, Çarsancak kazası köylerine saldırmışlar on üç köyü viran etmişler ve halk bu nedenle perişan olmuştur. Daha sonra Çemişgezek köylerini basan eşkıyalar, insanları sebepsiz yere öldürmüşler ve hayvanları gasp etmişlerdir. 1787’de Keban ve Ergani’de bu aşiretler yöredeki madenlerin işletilmesinde devlete birçok güçlük çıkarmışlardır.³²

Osmanlı Devleti bölgede sert önlemler almasına rağmen başarılı olamamıştır. Yani, XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Devleti, Dersim bölgesindeki aşiretler üzerinde tam hâkimiyet sağlayamamıştır.³³

b) XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesiyle idari taksimatta açıklanan yenilikleri ülkenin her yerinde aynı anda uygulayamamıştır.

1848 tarihinde “Dersim Sancağı” oluşturulmuştur. Ancak bu tarihten itibaren bölgedeki devlet otoritesini tesis etme çabalarına karşı aşiretler en büyük engeli oluşturmuştur. Bölgede devlet otoritesini sağlamak amacıyla Dersim Sancağı’na asker sevkı başlamıştır ve bir harekât düzenlenmiştir. Bu harekât sonucunda aşiretlerin büyük

³¹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 117

³² İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 118-122

³³ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 123

bir çoğunlunun silahları toplanmış ve aşiretler dağıtılmıştır. Ancak bazı aşiret mensupları dağ ve ormanlara kaçarak saklanmışlardır.³⁴

Osmanlı Devleti, aşiretleri hâkimiyet altına almak ve bölgenin vergisini toplamak amacıyla bazı aşiret beylerinden istifade etmiştir. Ancak alınan tüm önlemlere rağmen aşiretlerin tamamını hâkimiyet altına almak mümkün olmamıştır.³⁵

1848 tarihinden sonra yapılan idari düzenlemelerde de kaymakam ve memurluk gibi görevlere aşiret reisleri ve çocukları atanmıştır. Ancak, bu önlem haydutluk olaylarını daha da arttırmıştır.³⁶

1860 – 1875 tarihleri arasında aşiretler arası mücadeleler yaşanmıştır. Aşiretler birbirlerin köylerini basmış ve köyleri yağmalamışlardır.³⁷

Alınan tüm tedbirlere rağmen bölgede asayiş tam olarak sağlanamamıştır. Bölgede nüfus sayımı yapılamamış ve buna bağlı olarak da bölgede vergi toplanamamıştır. Ayrıca asker de toplanamamıştır.³⁸

c) 1875 Tarihinden Osmanlı Devleti'nin Dağılmasına Kadar Aşiretler

1877 – 1878 Rus Harbi sırasında bölgedeki aşiretler birbirleriyle çatışmışlardır. Ayrıca Koç Uşağı ve Ferhat Uşağı Aşiretleri Kemaliye ve Çemişgezek bölgelerine saldırmış; Kırgan Aşireti de Hozat'ı basmış bazı yağmalamalarda bulunmuştur. Osmanlı Devleti aşiretler üzerine asker sevkıyatı yaparak harekât düzenlemiştir.³⁹

Dersim Sancağı'ndaki karışıklıklar 1893 – 1905 tarihleri arasında da devam etmiştir. Aşiretler çevre kazalardaki halkı rahatsız etmeyi sürdürmüşlerdir. Rahatsız olan halk devlet merkezine telgraflar çekerek şikâyetçi olmuşlardır.⁴⁰

Bölgeye askeri harekâtlar yapılmış ise de bunlardan kesin bir sonuç alınamamıştır. Buna bağlı olarak da diğer alanlarda yapılmak istenen düzenlemeler yarım kalmıştır.

³⁴ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 124-126

³⁵ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 129

³⁶ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 131

³⁷ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 132-134

³⁸ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 135-136

³⁹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 139

⁴⁰ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 144

Dersim Sancağı'ndaki aşiretler bölgenin coğrafi konumundan büyük ölçüde istifade etmişlerdir. Aşiret reisleri ve ağalar halk üzerinde büyük bir nüfuza sahip olduklarından özellikle eğitim alanındaki ıslahatlara karşı çıkmışlardır. Halkın cahilliğinden faydalanmışlardır. Bazı aşiretler ise çeşitli yollardan birçok silah elde etmişlerdir.⁴¹

V. Coğrafi Durum

“Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat havzasında yer alan Tunceli 38° 19' ve 40° 26' doğu boylamları; 38° 46' ve 39° 36' kuzey enlemleri arasında yer alır.

İlin doğusunda Elazığ ve Bingöl, batısında Erzincan ve Elazığ, kuzeyinde Erzincan ve Karasu Nehri, güneyinde ise Elazığ ve Keban Baraj Gölü ile çevrili olan ilin yüzölçümü 7774 km²'dir.”⁴²

1. İklim

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en dağlık bölümlerinden birinde bulunan Tunceli'de sert karasal iklim hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak; kışlar soğuk ve çok yağışlı geçer. Yağış kış aylarında kar şeklindedir ve yağan karlar özellikle de dağlarda uzun süre kalır.

İlin kuzeyindeki Munzur Sıra Dağları'nın etkisiyle ilin kuzeyi ile güney kesimine göre daha soğuktur. İlin kuzey kesiminde kışlar çok soğuk yazlar ise serin geçer. Kar kalınlığı kışın 2 metreyi geçer.

İlin güney kesiminde ise kışın sert karasal iklim hâkimdir. Kar yağışı kuzey kesimdeki kadar değildir. Özellikle Keban Baraj Gölü tamamlandıktan sonra güney kesimdeki sert karasal iklim yumuşamıştır. Kar yağışı yerine daha çok yağmur görülmektedir. Yazlar ise daha sıcak geçmektedir.

İlde en soğuk aylar ocak ve şubat, en sıcak aylar ise temmuz ve ağustostur. En yüksek sıcaklık 41 derece civarında, en düşük sıcaklık -29 derece olarak ölçülmüştür.

Yağış miktarı da ilin kuzey kesimi ile güney kesimi arasında farklılık gösterir. Güney kesiminde yıllık ortalama yağış miktarı 665 mm iken, kuzey kesimde 1100 mm'dir.

⁴¹ İ. Yılmazçelik, a.g.e., s. 161

⁴² Y. Cengiz, a.g.e., s. 9

Tunceli’de daha çok kuzeyden yıldız, kuzeybatıdan karayel, batıdan günbatısı, güneyden kible, güneydoğudan ise keşişleme rüzgarları esmektedir. En hızlı esen rüzgarlar yıldız ve karayeldir.⁴³

2. Yeryüzü Şekilleri

Doğu Anadolu Bölgesi’nin en dağlık yörelerinden birisinde yer alan Tunceli’nin tüm kuzeyini Munzur dağları kaplar. İlde bulunan Munzur Suyu ve Pülümür Çayı’nın dağları derin vadilerle yarararak akarlar. İlin yüzey şekillerinin yaklaşık %25’ini platolar, %5’ini ovalar, %70’ini ise dağlar oluşturur. İl merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 1050 metredir. İlin güneyi ile kuzeyi arasında yaklaşık 2500 metre yükseklik farkı vardır. Tunceli’deki dağlar, Doğu Toroslar’ın uzantısıdır ve doğu-batı yönünde uzanırlar. Doğal yapısı güneyden kuzeye ve batıdan doğuya doğru yükselen dağlık bir ildir.⁴⁴

a) Dağlar

Bölgenin önemli dağları Munzur Dağları (Erzincan Tercan çukurunun güneyinden başlayıp Pülümür’ün doğusuna kadar uzanır. Bu dağların yüksek kesimleri devamlı karla kaplıdır, vadi kısımları ormanlarla kaplıdır). Bağırpaşa Dağı (Munzur Dağları’nı Karasu-Aras Dağları’na bağlayan geniş bir kütledir. İlin kuzeydoğusundadır. Tunceli’nin en yüksek noktasını oluşturmaktadır. Etekleri meşe ve ardıç ağaçlarıyla kaplıdır). Mercan Dağları (Ovacık yakınındaki Mercan Bölgesi’ni kapsar).⁴⁵

b) Platolar (Yaylalar)

Tunceli il merkezinde Ferhat Çayırı, Tendinik, Bağır, Bilek Çeşme, Kırğöl, Zil Yayla, Sarımsak, Çekem, Göl, Çatak, Mevgöl, Gaz, Ortayayla, Haldağı, Beyazpınar, Asım Paşa, Çakal, Davutdere adlı yaylalar bulunmaktadır.

Ovacık ilçesinde Deveçukuru, Ortayayala Çat, Karagöl, Faknuk, Mavaçar, Üçbel, Biçare sürüyurdu, Soldal, Bozkır, Armutlu, Kebir, Kırkmerdiven, Çaksurluk adlı yaylalar yer alır.

⁴³ Y. Cengiz, a.g.e., s. 55-56

⁴⁴ Y. Cengiz, a.g.e., s. 19

⁴⁵ Y. Cengiz, a.g.e., s. 19-22

Pertek'te ise Mercimek Dağı, Mizan Yaylası, Süpürgeç Yaylası⁴⁶ adlı yaylalar bulunmaktadır.

c) Akarsuları

Tunceli yöresi yüksek olduğundan akarsular çok yağın kar ve yağmur suları ile sürekli beslenir. Başlıca akarsular şunlardır:

Munzur Suyu: Ovacık ilçesinin 17 km.batısındaki Munzur Dağları eteklerinden 300 metre alan içerisinde kaynaklar halinde fişkirir. Ovacık Ovası'ndan doğuya doğru akar ve Ovacık Ovası altında Mercan suyu ile birleşir, Mercan Suyu adı ile güneye doğru akar. 63 km.lik yol boyunca Laç, Kalan ve İksor deresi suları ile de beslenerek il merkezinde Pülümür Çayı ile birleşir, güneye doğru akar ve Keban Baraj Gölüne karışır.

Pülümür Çayı: Pülümür İlçesinde Avcı Dağları eteklerinde doğar. Kutudere, Çukurderesi ve Dereova sularını alarak il merkezinde Munzur Suyu ile birleşir.

Peri Suyu: Bingöl'ün kuzeyindeki Şeytan Dağları'ndan doğar. Bazı küçük derelerin sularını toplayarak büyür. Seyit Köprüsü yakınında Keban Baraj Gölü'ne dökülür. Tunceli-Elazığ, Bingöl-Elazığ sınırını oluşturur.

Hozat (Singeç) Deresi: Hozat'ın yakınından doğar, Pertek (Çakırbahçe Köyü) yakınında Keban Baraj Gölü'ne dökülür.

Ormanyolu Çayı (Toğar Çayı): Karaoğlan Dağından doğar. Çemişgezek'ten geçer ve küçük dere sularını toplar, Keban Baraj Gölüne dökülür. (Kar sularından beslenmez).⁴⁷

d) Vadiler

Yüksek ve dağlık olan Tunceli yöresinde vadiler; dar ve derin yarıklar şeklindedir. Vadilerin çevresi ormanlıklarla kaplıdır. Yöredeki doğal ulaşım yollarını oluşturur. Başlıca vadiler şunlardır: Munzur Vadisi, Pülümür Vadisi, Peri Vadisi ve Ormanyolu Çayı Vadisi.⁴⁸

⁴⁶ Y. Cengiz, a.g.e., s. 22-23

⁴⁷ Y. Cengiz, a.g.e., s. 23-25

⁴⁸ Y. Cengiz, a.g.e., s. 26-27

e) Ovalar

Yöre engebeli ve dağlık olduğundan ilde geniş ovalar yoktur. Tarıma elverişli olan düzlükler vardır. Ova niteliğinde olan Ovacık Zeranik ovası vardır.⁴⁹

f) Kaplıca ve İçmeler

Yörede çok sayıda kaplıca ve içme vardır. Ancak, bu kaplıcalardan yeteri kadar faydalanılamamaktadır.

İlde bulunan başlıca kaplıcalar şunlardır:

Bağın Kaplıcası: Mazgirt İlçesi'nin Dedebağ (Bağın) Köyündedir.

Harik Kaplıcası: Nazımiye'nin Dallıbahçe bucağındadır.

Anafatma İçmecesı: İl merkezindedir.⁵⁰

VI. Sosyo - Ekonomik Yapı

İlin yeryüzü şekilleri dağlık ve engebeli olduğu için 1940 yıllarına kadar ekonomisi gelişmemiştir. Kendisi üretir, kendisi tüketir nitelikte kapalı bir ekonomisi vardır. Yöre coğrafi konumu nedeniyle sanayi ve ticaret alanında gelişmiş sayılmaz. Tarım ve hayvancılık alanlarındaki faaliyetler daha fazladır.

Günümüzdeki yörenin kapalı ekonomisi kırılmıştır ve ulaşım çevre illerle karayolu ile yapılmaktadır. Halk ihtiyaçlarını daha çok çevre illerden temin etmektedir.

İlin ülke ekonomisine katkısı çok azdır. Yörenin dağlık ve engebeli olması nedeniyle tarım çok fazla gelişmemiştir. İlin güney kesimlerinde traktör ile ekim yapılırsa da kuzey kesimlerinde karasabanla ekim yapma gibi ilkel üretim halen devam etmektedir.

İlde hayvancılık ilerlememiştir. Mandıracılık yapılmaz. Hayvanlar ilkel ağıllarda beslenir.

İlde sanayi de gelişmediği için şehir dışına ve yurt dışına ilden göç edenlerin sayısı fazladır.⁵¹

⁴⁹ Y. Cengiz, a.g.e., s. 27-28

⁵⁰ Y. Cengiz, a.g.e., s. 30-31

⁵¹ Y. Cengiz, a.g.e., s. 37-38

1. Tarım

Yörenin tarıma elverişli olmayışı, sulama, gübreleme ve modern tarım araçlarının yaygın kullanılamamasından dolayı tarımda üretim oranı düşüktür.

İlin merkezi, ovacık, Nazımiye ve Pülümür ilçelerinde kış mevsimi uzun sürdüğü için ve bölge dağlık ve engebeli olduğundan tarım gelişmemiştir. Buralarda daha çok hayvancılık yapılır.

İlin güneyini kapsayan Hozat, Çemişgezek, Mazgirt ve Pertek ilçelerinde ise tarıma elverişli olan ilin kuzey kesimine göre daha fazladır.

İlde yöre halkının ürettiği tarımsal ürünlerin başında buğday, arpa, fasulye, şekerpancarı, soğan ve fiğ gelir. Ovacık'ta yetiştirilen fasulyenin besin değeri yüksektir ve çevre illere satılarak ilin ticaretine katkı sağlanır.

Tahıl Tunceli'nin tüm ilçelerinde yetiştirilir. Sebzeçilik genel olarak Pertek, Çemişgezek, Mazgirt ve İl merkezinin bazı kesimlerinde yapılır. Daha çok domates, biber, patlıcan, fasulye, salatalık, kavun, karpuz ve soğan yetiştirilir.

Sebzeçilik gibi meyvecilik de ilin daha çok güney kesiminde yapılır. Ceviz, badem ve dut tüm ilçelerde yetiştirilir. Meyvecilik ilin ihtiyacını karşılayacak nitelikte değildir. Diğer meyve çeşitleri Elazığ, Erzincan, Adana ve Mersin illerinden temin edilir. Daha çok; Elma, armut, üzüm, ceviz badem tut, vişne, kiraz, kayısı yetiştirilir.⁵²

2. Hayvancılık

Dağlık ve engebeli olan Tunceli'nin tarıma elverişli olmaması nedeniyle ilin kuzey kısmını teşkil eden Ovacık, Nazımiye, Pülümür ve Merkez ilçe ormanlarının bulunduğu yüksek kısımlardır. Hayvancılık daha çok buralarda yapılır. Yeterli arazinin olmamasından dolayı hayvan yeminin temininde zorluk çekilmektedir.

Her aile ancak 15-20 keçi ve koyun, 3-5 inek besleyebilmektedir.

İlin güney kesiminde hayvancılıkla uğraşan köylüler Pertek ve Çemişgezek'te yaşayan yarı göçebe Şavak köylüleridir. İlde bulunan koyunların $\frac{3}{4}$ 'ü bu yörede beslenir. İlin güneyinde yeterli otlak ve çayır bulunmadığından köylüler ilkbaharın son

⁵² Y. Cengiz, A.g.e., s. 39-42

ayından sonbaharın ilk aylarına kadar hayvanlarını otlatmak için Pülümür, Ovacık, Merkez ilçe ve Erzincan ilinin yaylalarına göç ederler.

Şavak köylerinin ürettikleri tulum peyniri ve taze (tuzsuz) peynir gibi ürünler ilin ticaretine önemli katkı sağlar.

Büyükbaş hayvancılık oldukça yaygındır ancak sayı bakımından azdır. Köylerde her evde birkaç sığır beslenir.

Yöredeki hayvanlardan et üretimi düşüktür. Etin çok az bir kısmı yörede tüketilir. Şavaklılar'ın yetiştirdiği kuzular hayvan tacirleri tarafından alınmaktadır.

Son yıllarda arıcılıkla uğraşan nüfus fazladır. Özellikle yörede bitki türlerinin çok çeşitli olması nedeniyle arıcılık yapılmaktadır.⁵³

3. Madencilik

Tunceli zengin yer altı kaynaklarının bulunduğu tahmin edilen bir ildir. Fakat yer altı kaynağı olarak işletilen çok az bir işletme mevcuttur. Bunlar; tuz, krom, bakır ve kömürdür. Şu an sadece tuz üretimi sınırlı olarak yapılmaktadır. (Pülümür ilçesi ve çevresinde)

İlde yapılan 1960'da maden arama çalışmalarında krom, bakır, kurşun, kömür, demir, manganez, altın, çinko, gümüş, kalay, alüminyum, kükürt gibi maden cevherleri olduğu anlaşılmıştır.⁵⁴

4. Eğitim

Türkiye'nin sanayi, ticaret ve tarım alanlarında en geri illerinden biri olan Tunceli, eğitim alanında okuma-yazma oranı yüksek olan illerden biridir.

Yapılan araştırmalara göre Tunceli'deki okur-yazar oranı %90 civarındadır. Yörenin dağlık ve engebeli olması nedeniyle tarım alanlarının az olması ve iş sahasının yetersizliğinden dolayı yörede okuma oranı yüksektir. Yöre halkı, iş sahasının olmaması nedeniyle çocuklarını ileriki yıllarda iş bulabilmeleri için okula göndermişlerdir. Okuma çağına gelen kız-erkek tüm çocuklar okula gönderilir.

⁵³ Y. Cengiz, A.g.e., s. 42-45

⁵⁴ Y. Cengiz, a.g.e., s. 47-48

1937'den 1985 yılına kadar ildeki okul sayısı artmıştır. Ancak, 1990 yılından sonra ilde yaşanan göç okulların yakılıp yıkılması sonucu köy okullarının büyük bir çoğunluğu kapanmış ve öğrenciler il ve ilçelerde bulunan yatılı ilköğretim bölge okullarında öğrenimlerini sürdürmektedirler.⁵⁵

VII. Tarihî Eserler

Çemişgezek'te Pulur Höyüğü, Yelmaniye Camisi, Yeniköy Höyüğü, Uzun Hasan Türbesi, Hamam-ı Atık (Eski Hamam), Çemişgezek Köprüsü, Ulukale Camisi, Meydan Çeşmesi adlı tarihî eserler bulunmaktadır.

Mazgirt'te Mazgirt Kalesi, Elti Hatun Camisi, Elti Hatun Türbesi, Çoban Baba Türbesi, Kale Köyü Kalesi, Bağın Kalesi; Tunceli Merkezde Anba Köyü Kalesi; Pertek'te Pertek Kalesi, Aşağı (Çelebi Ali) Camii, Yukarı (Bay Sungur) Cami, Sağman Camisi, Sağman Kalesi ve Kiliseler yer alır. Pülümür'de Gelin Mağaraları ve Hatun Köprüsü⁵⁶ adlı eserler günümüze kalmıştır.

VIII. Türbeler

Tuncelinin çeşitli yörelerinde Üryan Hıdır (Sultan Hıdır) (Pertek Dorutay), Ağuçan (Hozat (Bargin) Karabayır), Sarı Saltuk (Hozat – Sarı Saltuk), Çarkkapı Aşağı Yakabaşı (A. Herik), Düzgün Baba (Nazimiye), Munzur Baba⁵⁷ adlı türbeler bulunmaktadır.

⁵⁵ Y. Cengiz, a.g.e., s. 60-61

⁵⁶ Y. Cengiz, Her Yönüyle Tunceli, Kuzcu Matbaası, 2. Baskı, İzmir, 2001, s. 65-73

⁵⁷ E. Danık, Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları, Türk Kültürünü Araş. Enst. Yay. Ankara, 1993, s. 34-44

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ

1.1.Ünlüler

Tunceli ili ağızlarında, yazı dilimizde bulunan ünlülerin dışında çok görülen dokuzuncu ünlü kapalı e ünlüsüdür. Tuncelinin her yöresinde birinci hecedeki e seslerinin kapalı e (è) sesine dönüştükleri görülür. Bu yaygın söyleyişten dolayı ilk hecedeki i sesleri de yer yer kapalı e sesi gibi telaffuz edilirler. Ancak aynı kaynak kişi bile bir sözcükte ilk hecede bulunan bu sesleri bazen kapalı e olarak bazen de yazı dilindeki şekliyle söyleyebilmektedir. Yazı dilinde e ya da i olarak kullanılan ünlüler yöre ağızlarında kapalı è ünlüsü sıkça kullanılmaktadır.

Yazı diline göre en belirgin şekilde görülen bu farklılığın dışında diğer ünlülerde önemli bir fark yoktur. Sözcüğün seslerine bağlı olarak ünlülerde yarı daralma, genişleme, yuvarlaklaşma veya düzleşmeye bağlı olarak ara sesler de kuralsız olarak çokça görülür.

Ünlü uzamaları daha çok vurguya bağlı gibidir. Bazı ses düşmeleri, ses birleşmeleri sonucu uzun ünlüler ortaya çıkmaktadır. Bu özellik konuşmaya bağlı, bütün ağızlarda görülebilen bir özelliktir. Hiçbir kelimedede sistemli, kurallı bir uzun ünlüden söz etmek mümkün değildir.

Ünlü kısaltmaları da daha çok cümle sonunda vurgunun kaybolması sonucu ortaya çıkar. Vurgusuz olan orta hece ünlüleri de kısalır. Ünlü kısaltmaları da sistemli ve düzenli değildir; kişiden kişiye değişiklik gösterir.

1.1.1. Kalınlık – İncelik Uyumu

Tunceli ili ağızlarında büyük ses uyumu tamamen kişisel tercihlere bağlıymış gibi bir görünüm arz eder. Aynı kişi bile belirli bir kelimeyi farklı şekillerde telaffuz edebilmektedir. Yazı dilinden farklı bir şekilde büyük ses uyumunun bozulduğu sözcükler oldukça fazladır. Bu tercihlerin bir kısmının kişinin eğitim seviyesine, kültürüne bağlı olduğu söylenebilir. Yazı dilinde uyumu bozan eklerin durumu Tunceli ili ağızlarında da aynıdır. Diğer ekler bazen uyuma aykırı ve kuralsız olarak ince veya

kalın şekillerde kullanılabilmektedir. Kalınlık - incelik uyumuna sürekli aykırı olan, sadece düz veya sadece yuvarlak şekli bulunan bir ek söz konusu değildir. Her zaman büyük ses uyumuna aykırı şekilde kullanılan bir ek yoktur. Kısaca yörede yazı diline oranla büyük ses uyumuna aykırı telaffuzların kuralsız ve düzensiz olarak çok görüldüğü söylenebilir. Yöre ağızları bu uyumlara genellikle kelime köklerinde bağlı kalınırken, çekim eklerinde bu uyumun dışına çıkılmaktadır.

Belli bir sebebe bağlanamayan bu aykırılıkların örnekleri şöyledir:

çıharttıler V-30, baciler XXX-4, tanimiyır XIX-8, Kalmamış XIX-3, Kalmadı XXIII-8, getirdiler XIV-3, kapağını TYAD s. 80, topallêrsın TYAD. s. 128

Alıntı sözcüklerde yazı dilimize oranla ünlülerde incelme temayülü daha fazladır:

terefte V-2, hêrsiz XXVIII-8, geder XXVIII-21, tezelendi XXIV-2, hênçeri ÇPHYA. s. 50, hekeret ÇPHYA. s. 72, tekip ÇPHYA. s. 73, mezer TYAD. s. 129, tene TYAD. s. 137

1.1.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu

Türkiye Türkçesi yazı dilinde görülen küçük ses uyumu düz ünlüleri düz ünlülerin, yuvarlak ünlüleri ise dar –yuvarlak veya düz – geniş ünlülerin takip etmesidir. Yöre ağızında yazı diline oranla bu uyuma aykırı kullanımlar da oldukça fazladır. Bu uyuma aykırı kullanımlar genellikle düzenli ve kalıcı değil, kişilerin tercihlerine bağlı gibi görünmektedir. Ancak özellikle görülen geçmiş zaman ekinin üçüncü tekil şahıs çekimlerinin, belirtme hali ekinin, - i veya –yır şeklindeki şimdiki zaman ekinin genellikle düz ünlülü olması uyumun bozulmasına yol açmaktadır. Bu eklerin her zaman sadece düz ünlülü olmadıkları da görülmektedir.

vuri XXVIII-12, topliK XXX-2, oldi XXVIII-8, v.s.

Bazen de yuma aykırı ünlü yuvarlaklaşmalarının bünyesinde dudak ünsüzü bulunan sözcüklerde meydana geldiği dikkati çeker:

memesünü emdük XXVIII-3, everdüK XXVIII-13, devrüsü sene oldi XXXI-8, alunmaz XXVIII-5, çuvalduz TYAD. s. 101, çocıh ÇPHYA. s. 63, aħurde TYAD. s. 151, goydı TYAD. s. 128, baturduğundan TYAD. s. 128, yolinde TYAD. s. 149)

1.1.3. Ünlü Kalınlaşmaları

1.1.3.1. e > a Değişmesi:

Yaygın olarak görülen ve belirli bir sebebi olmayan bir değişmedir. Tuncelinin bütün ilçelerinde görülür. Bu değişmeye bağlı olarak kalınlık incelik uyumu genellikle bozulur.

sekizdan III-1, barabardi XII-33, talaşdā VII-1, zereri XII-38, veracaḥ XII-42, hama ÇXIV-3, topledi Ç.XXIII-3, dēma ki Ç.XXVI-1, seḤet Ç.XXVIII-7, baḥça Ç.XXIX-1, barabar Ç. XXX-2, degirmanda M.LV-3, öldürecāḥlardi O.LXXIX-9, ataşa Pü.CIII-4, küreknan Pü.CVI-8, bena ne Pü.CVI-17, öyran Pü.CVII-24, ḵala ÇPHYA. s. 76, alma ÇPHYA. s. 76, ḡardaş ÇPHYA. s. 76, degirmancinin TYAD. s. 58

1.1.3.2. i > ı Değişmesi:

Daha çok Tunceli merkezi ile Çemişgezek merkez ve köylerinde çok görülen bir değişmedir. Ama fazla yaygın olmamakla beraber diğer bölgelerde de görülmektedir.

geçindiler V-10, efendım I-14, getirdım III-23, gelirdım ÇXIV-8, gelinler ÇXIV-13, çekTıḥ Ç. XVII-3, şımdı Ç. XXXI-1, birínın ÇPHYA. s. 77, hızmekar ÇPHYA. s. 77, benım TYAD. s. 84, gēdın TYAD. s. 93, indırsınler TYAD. s. 152

1.1.3.3. i > í Değişmesi:

Yazı dilindeki i seslerinin yarı kalınlaşması diyebileceğimiz bu değişme de kurlsız ve düzensiz olarak bilhassa son hecelerde görülen bir ses değişmesidir.

yaní I-18, senín III-23, vërgileriní III-2, bení Pü.CII-3,

1.1.3.4. ö > o Değişmesi

donderdi XII-39

1.1.4. Ünlü İncelmeleri

1.1.4.1. a > e Değişmesi

Sözcük bünyesinde bulunan bir a sesinin büyük ses uyumuna aykırı olarak incelenerek e sesi gibi söylenmesidir. Düzensiz ve yaygın bir değişmedir. Tuncelinin merkez köylerinde, Çemişgezek ve Pülümür köylerinde daha yaygındır.

oreyi I-15, Keder I-19, toplemişler III-2, Koyduler III-3, zaman III-4, toplediler III-4, esKer III-5, teresinde III-7, bunlerin III-7, emce III-16, oreye III-19, bereber III-23, KereKöl V-18, oreye V-34, bu terf ile o terfi V-38, topladi XII-26, eyağımız XI-19, zamanın XI-22, paresiyle XI-22, bereberdi XII-32, tene Ç. XIV-3, zarar Ç. XVII-3, Keder Ç. XVII-6; Ç. XIX-3. dışerde Ç. XXXI-28, yaylaye Ç. XVII-7, sormedi Ç. XX-9, sena Ç. XX-14, bureye Ç. XIII-9, Kere çadır Ç. XXVI-10, heste Ç. XXIX-3, esKer Ç. XXX-2, geder Ç. XXX-25, seKet suKat Ç. XXVIII-7, terefte H. XXXII-43, hesteliği H. XXXIII-14, o çebeledi ben çebeledim H. XXXIII-22, heftede H. XL-13, yapaceyiz N. LXI-35, Kerebükde N. LXII-13, bişê vèrmedi benâ N. LXIV-1, ağlemez P. LXXXII-33, hever P. LXXXVIII-25, ureye P. XCII-5, kuşanerek P. XCII-23, pere P. XCII-29, toplendi Pü. CI-13, dışeri Pü. CI-17,

1.1.4.2. a > ê Değişmesi:

İlk hecedeki e seslerinin yaygın olarak kapalı e sesine dönüşmesine bağlı olarak ortaya çıkan bir değişmedir.

tê III-8, hêr êtmiler P. XC-21,

1.1.4.3. u > i Değişmesi:

Birinci hecenin dışındaki hecelerde kuralsız olarak görülen bir incelme ve düzleşme olayıdır. Bu değişmeye bağlı olarak yazı dilindeki düzlük – yuvarlaklık tamamen kaybolur.

oğlidir VII-5, durdi XII-25, suçliyi XII-25, suçü XII-26, dolmışTi H. XXXV-6,

1.1.4.4. u > ü Değişmesi;

tüncelide V-13, tünceli H. XXXII-36,

1.1.4.5. ı > i Değişmesi:

Bu değişme de çokça görülen ve kalınlık – incelik uyumuna aykırı söyleyişlere yol açan bir ses değişmesidir. Tunceli merkezde, Çemişgezek ve Pülümür taraflarında daha yaygındır.

yanmayınca I-13, oreyi I-15, Kalmış III-1, adliler III-12, ayirdiler III-19, dalin VII-10, Kaldi XII-12, yanimde III-23, çalışıyor III-23, sınır V-9, Karşı XII-24, ortalıhte XII-42, yarım yurim Ç.XXVIII-7, vardı Ç. XXXI-1, Kalmamış Ç. XIX-3, tanımıyır Ç.XIX-8, yiprandım Ç. XX-7, dışeri H.XXXII-22; XXXIII-6, yapıdih H.XXXIII-13, üzbaşî P.LXXXII-7, bıçağ P.LXXXVI-17, ferhli ÇPHYA. s. 74, kağmış, ÇPHYA. s. 74, karısı TYAD. s. 77, yiğamiş TYAD. s. 77, geldih TYAD. s.151

1.1.4.6. ı > i Değişmesi:

saymanın I-10, yapıyor I-13, islansın XIII-39, geldim evlendim Ç. XVI-2, benî XX-1, delî Ç. XX-11, senî Ç.XIX-3, dinlemedim Ç. XIX-4, şimdi ÇPHYA. s. 34, geldin TYAD. s. 58, postini TYAD. s. 146

1.1.4.7. o > ó Değişmesi

diyórlar II-3, alıyórlar XIII-3, vèrmiyólar Ç.XVIII-8, geliyór N.LXI-3, diyó ki N.LX-4,

1.1.5. Ünlü Yuvarlaklaşmaları

1.1.5.1. i > u Değişmesi:

Dar – yuvarlak ünlülerde görülen düzleşme gibi dar – düz ünlülerin de sebepsiz olarak dar – yuvarlak ünlüye dönüştüğü görülebilmektedir. Aşağıda görüleceği gibi bu yuvarlaklaşmanın ortaya çıktığı sözcüklerin büyük kısmında bir dudak ünsüzü bulunmaktadır. Ama bu değişimi tamamen dudak ünsüzlerinin etkisine bağlamak da mümkün değildir.

puşman XI-38, geldiğı H.XXXII-5, çuF sürerdih M.LV-1,

1.1.5.2. i > ü Değişmesi:

mütüş V-20, memesünü emdük Ç.XXVIII-3, bilürüm Ç. XXX-25, nedür Ç. XXXI-13, demüş Ç. XXXI-28, hümmet aldı H.XXXVII-13, isterdük P.LXXXV-1, devrüsü P.LXXXVI-9, gendü ÇPHYA. s. 81, çüt ÇPHYA. s. 81, içerü ÇPHYA. s. 81, getür TYAD. s. 89, üçün TYAD. s. 143

1.1.5.3. ı > u Değişmesi:

furunum V-27, yaptığı III-25, Kapu Ç. XXVII-38, aħura Ç. XXVIII-18, aşşāğū Ç. XXIX-9, savcu H.XXXII-28, ğına yaħarduh P.LXXXV-3, puħarē P.LXXXVII-41, karuş ÇPHYA. s. 80, yazuh ÇPHYA. s. 80, altun TYAD. s. 90, alursuz TYAD. s. 92

1.1.5.4. e > ö Değişmesi:

Yaygın değildir. Dudak ünsüzü bulunan birkaç kelimeye görülür.

dövlet III-1; III-5; III-15, yömyen H.XXXII-6, yömyeyle N.LXVI-14, dövşür ÇPHYA. s. 79, möfte ÇPHYA. s. 79, dövlet ÇPHYA. s. 79

1.1.6. Ünlü Düzleşmeleri

Yuvarlak ünlülerden u, ü seslerinin düz – dar ünlüye dönüşmesi daha çok görülen geçmiş zaman ve belirtme hali eklerinin genellikle düz – dar ünlü ile kullanılmasından kaynaklanır. Diğer eklerde ve kelime gövdelerinde görülen benzer değişimler de bu şekillerdeki değişimlere benzeşme yoluyla ortaya çıkar.

1.1.6.1. u > i Değişmesi:

Tunceli merkez köyleri, Çemişgezek, Ovacık ve Pülümür köylerinde görülür. Bazı eklerin tek şekilli olması, sadece düz – dar ünlülü şekillerde kullanılmasından kaynaklanan ve Tuncelinin bütün yörelerinde sıkça görülen bir değişimdir.

koriciğir III-4, sordı III-22, suçi XII-34, oħiyir Ç. XXIV-4, oğlı Ç. XXVIII-1, çoħTi Ç. XXVIII-1, odi Ç. XXVIII-8, ifaħtılar Ç.XXI-6, , ifaħ O.LXXVI-37, oldim P.LXXXII-5, çociħleri P.LXXXII-19

1.1.6.2. ü > é Değişmesi

pülēmerde XII-24, götürēr XII-24,

1.1.6.3. ü > i Değişmesi

küçüküti H.XXXIII-14

1.1.6.4. ö > è Değişmesi

bële şeler M.XLIII-2, bëlig ÇPHYA. s. 83, ète ÇPHYA. s. 83, èlese ÇPHYA, s. 83, èle TYAD. s. 76, bële TYAD. s. 70

1.1.6.5. o > a Değişmesi

savuhu N.LXIII-16,

1.1.7.Ünlü Daralmaları

Birinci hecede kapalı e (è) sesinin hakimiyeti Tunceli ili ağızlarının en belirgin özelliğidir. Tunceli merkezde, Çemişgezek, Pertek, Ovacık ve Pülümür'de ilk hecede e > è değişimleri yaygındır.

1.1.7.1. e > è Değişmesi:

Yazı dilimize kıyasla Tunceli ili ağızlarının en yaygın ses değişmesidir.

aķşehirdè I-17, atēş V-21, yèrde I-18, bēş I-2, yètmiş I-2, dèmek I-3, vèrilmēştir I-8, yèrlere I-14, nèrdese II-15, bëlinin II-5, vèrgilerini III-2, dèrlerdi III-4, cèphānā III-6, teslim èdin dèdiler III-8, dèdiḡ XII-36, vèrēḡ P.LXXXVIII-5, bēşliḡ Ç. XVII-9, dèrim Ç.XVIII-5, yètīşTım Ç. XIX-1, Ḳardēşleri Ç. XXI-6, bële şeler M.XLIII-2, ètmiyor N.LXI-4, bişè vèrmedi benā N.LXIV-1, ne vèrem dèdim dèdi O.LXXVI-7, bèsleşin P.LXXXII-4, èmagi yiyer P.CX-6, èmag hazırli P.LXXXIX-5, yèdi Pü.CI-13, gètti ÇPHYA. s. 31, pèrişan TYAD. s. 63, vèriyurler TYAD. s. 148

1.1.7.2. e > i Değişmesi

gülmilyen Ç. XXVII-38, silmiyen Ç.XXVII-40, tenike ÇPHYA. s. 85, tencire ÇPHYA. s. 85, kefini ÇPHYA. s. 85

1.1.7.3. o > u Değişmesi

Daha çok birinci hecede görülen bir değişmedir.

undan sora III-2, surfayı M.XLIX-33, ureye P.XCII-5,

1.1.8.Ünlü Genişlemeleri

1.1.8.1. i > e Değişmeleri

Sözcüklerin ilk hecesinde kapalı e seslerinin yaygınlığının etkisiyle genellikle Tunceli merkezde, Çemişgezek, Pertek ve Nazimiye’de çok görülen bir değişmedir.

hêç III-15, êyi III-29, polês X-21, êyice XI-10, hêç Ç.XIV-14, êyi oldu Ç. XVI-2, êhtiyar Ç. XIX-4, gêtTim Ç. XX-3, êhtiyarlık Ç. XXVII-46, o getsin N.LXI-21, êyilik N.LXII-3, sêvaza gêtтик N.LXXI-13, gêtтикler Pü.CI-13, êyiler TYAD. s. 149, bê haber ÇPHYA. s. 86, şehir ÇPHYA. s. 87, gêtтик TYAD s. 89, yanê, TYAD s. 99, êyüce TYAD. s. 159

1.1.8.2. ü > ö Değişmeleri

örküyor II-7, böyük XIII-56, böyükler Ç.XIX-2, böyüdük Ç. XXVIII-2, böyükTür Ç. XXVIII-3, böyük bir H.XXXVII-24, böyüg abêm H.XLIII-12, böyük M.XLIX-21, böyüg N.LXI-28, böyüg P.LXXXIV-22, böyütTüm Pü.CI-18,

1.1.8.3. u > o Değişmeleri

o > u değişmesi gibi genellikle ilk hecede görülür. Bazı kelimelerde birinci hecede o sesleri u’ya dönüştürken bazı kelimelerde de bunun aksine u sesleri o’ya dönüştür. Kurlsız ve kişiden kişiye farklı gerçekleşen bir ses olayıdır.

oçkur P.LXXXII-11, orğasıp P.XCVII-11, oğurlar olsun P.XCVII-46, oyanıyorum Pü.CVII-32, oğraşıyorum Pü.CVII-32

1.1.8.4. i > a Değişmesi

sahaPsız Ç.XXVIII-15

1.1.9. Ünlü Kısalmaları

Kısa ünlüler normal süreli ünlülerden daha az sürede boğumlanan ünlülerdir. Ünlü kısaltmalarının büyük bir kısmı sıralı cümlelerde cümle sonunda meydana gelmektedir. Konuşurken acele etmekten ve cümle sonunun vurgusuzlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan bir değişmedir. Tunceli merkezde, Çemişgezek ve Nazimiye’de yaygındır ancak diğer ilçelerde de görülür.

Bir kısım kısaltmalar da orta hecenin vurgusuz olmasından kaynaklanmaktadır.

1.1.9.1. e > ě Değişmesi

yërde dě I-18, gidincě II-3, Ğurmuşlěr XII-35, ělě XIII-4, istemeyě Ğ. XVIII-4, köyě Ğ. XX11, işkencě Ğ. XXIII-12, niyě Ğ. XXV-4, werěm Ğ. XXIX-14, önüně N.LXI-3, gididyó başĞa bi köyě N.LXI-11, sölyěm N.LXIX-13, ělě N.LXXI-37,

1.1.9.2. a > ă Değişmesi

Daha çok cümle sonunda görülen bir kısaltmadır.

tarafındān I-7, Ğaçıralār ĞXIV-5, buryă ĞXIV-3, bană ĞXIV-6, běkār Ğ. XVI-4, vār Ğ. XVII-12, buryă Ğ.XXVI-1, Allaha amanāt o size amānat Ğ. XXVIII-13, aldılār H.XXXII-37, bişě věrmedi benă N.LXIV-1, bāān TYAD. s. 77

1.1.9.3. ı > ĩ Değişmesi

Ğırĭn XII-37, Ğalasĭn Ğ.XIV-15, hardalı Ğ.XV-1, çaldĭm H.XXXII-13, běslesĭn P.LXXXII-4,

1.1.9.4. u > ũ Değişmesi

olūr XIII-2, bŭz Ğ.XV-5; XXXII-5, memnunŭm Ğ.XVI-2, oturuyorŭm Ğ.XVII-1, tesmil olŭn M.LI-13, pusŭlam N.LXIII-11, sarĭli TYAD. s. 79, qorŭrum TYAD. s. 85

1.1.9.5. o > ȯ Değişmesi

çȯĥ Ğ. XX-9, evdě N.LXI-2,

1.1.10. Ünlü Uzamaları

Normal süreli ünlülerden biraz daha uzun sürede boğumlanan ünlülerdir. Yöre ağızlarında kuralsız olarak görülmektedir.

Yörede ünlü uzamaları genellikle vurguya bağılı olarak ortaya çıkar. Ses düşmeleri ve ünlü birleşmelerine bağılı uzamalar da görülür. Bu uzunlukların hiç biri düzenli ve kalıcı değildir.

sāĝ Ğ.XVI-13, yapirdĭ Ğ.XIX-7, hālā da görüyorum Ğ.XX-12, yetimdĭ yohşuldŭ Ğ.XXI-5, sana ne diyěm Ğ.XXIII-8, dědim dā Ğ.XXXI-52, věrmisěz Ğ. XVIII-5,

baḥmilēr Ç.XXVIII-8, öretmēn Ç.XXVIII-8, vār Ç.XXVIII-9, ō ḥalidin Ç.XXX-1, böyük H.XXXVII-24, bizdē eskidēn H.XXXIV-1, çoh çilē çekTım M.XLIII-3, gidiyor çōḥ N.LXVII-8, hepsi gidēr O.LXXX-25, nēylēyim P.XCV-29, tāḥ P.XCVII-37, keserīz ÇPHYA. s. 40, nişān TYAD. s. 50, bī TYAD. s. 51, rāḥmetli TYAD. s. 53, daā TYAD. s. 51

1.1.11. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

Yazı dilimizde de sıkça görülen bir ses olayıdır. Yörede bu ses olayının görüldüğü yazı dilinden farklı sözcükler şunlardır:

tornudur I-12, gelnim Ç:XXVIII-8, göynen Ç.XXX-23, burya Ç.XXXI-2, tornu H.XLIII-18, cumuryetten O.LXXV-13, gelnin P.LXXXV-8, tornım P.LXXXVIII-26, bunler iksi çıḥıp P.XCV-15, dişerye P.C-2, ezyet Pü.CVII-11, tornu Pü.CVII-23, deḐḐa IX-12, deḐḐalıḥ Ç:XXVI-17, boyna ÇPHYA. s. 89

1.1.12. Ünlü Türemesi

Ünlü seslerden è, a, ā, i ve ı seslerinin bazı sözcüklerde türedikleri görülür. Bunlardan è, a, ā ünlüleri cümle başında sözcüklerden ayrı ortaya çıkan sesler şeklinde söylenirler. Cümle başında söylenen bu sesler konuşan kişiye düşünme, düşündüklerini ifade etme açısından zaman kazandırma görevi yapar. Ayrıca bu sesler r gibi Türkçede sözcük başında bulunmayan bir sesle başlayan alıntı sözcük başında da ortaya çıkar. Bazı sözcüklerde de bu sesin ortaya çıkması sözcüğü belirginleştirmek, vurgulamak içinmiş gibi görünmektedir.

1.1.12.1. i türemesi

igirmi XII-18; Ç. XXVIII-1; Ç.XXXI-48, irahat oldi Ç.XXXI-36, irast H:XXXII-18, titiredi H.XXXII-47, hepi H.XXXIV-19, hepsi H.XL-68, épēyi M.L-10, hepisı P.LXXXIII-2, irast geldi P.LXXXIV-9, ilan irast geli P.LXXXVI-1, igirmi P.XCI-11, emice ÇPHYA. s. 91, igirmi ÇPHYA s. 90

1.1.12.2. a Türemesi

yalanız Ç. XV-8; Ç.XXXII-8, yalanızdır Ç.XXIV-25, yalavuz H.XL-65,

1.1.12.3. ě Türemesi

ě Atatürk mallesindě III-7, ě (uzun) bizim V-23, ě böle VIII-2, ě o zaman VIII-13, ě ne bilem VIII-17, ě elmayı yiyince IX-5, ě ne bilem ÇXIV-4, ě şimdi Ç.XIX-7, ě annem Ç.XXII-9, ě ne yapacağ H.XXXII-8, ě Kızlar M.XLIII-15,

1.1.12.4. ā Türemesi

ā sonra VII-7, ā geldiler ÇXIV-3, vardımā H.XXXII-38,

1.1.12.5. ı Türemesi

hepı III-6, hepı VIII-16, hemı XI-10, ırazı ÇPHYA. s. 90, tiTırim ÇPHYA. s. 91

1.1.13. Ünlü Birleşmeleri

Yazı dilimizde görülen ünlü birleşmeleri yöre ağızlarında da görülür.

noldu Ç.XXVII-50, noldu, netti falan N.LXI-26, olmuş N.LXVII-50, kalkar mola P.XCV-28, nêylêyim P.XCV-29, nêdem ÇPHYA. s. 89

1.1.14. İkiz Ünlüler

Yan yana bulunan iki ünlünün ayrı heceler meydana getirmeden bir nefes baskısı ile çıkarılmasıdır.

dij TYAD s. 61, daa TYAD. s. 78, bää TYAD. s. 79, sāan TYAD. s. 47

1.2.Ünsüzler

Yazı dilimizdeki ünsüzler dışında bölgede anlam ayırdedici bir ses olarak kullanılan her hangi bir ünsüz bulunmamaktadır. Yazı dilindeki ünsüzlerin sözcük bünyesindeki seslere bağlı olarak bir takım anlam ayrılığına yol açmayan seslere dönüşmeleri bütün ağızlarda olduğu gibi yöre ağızlarında da görülmektedir. Türkçenin damak n'si yörede yerini yazı dilimizde olduğu gibi diş eti ünsüzü olan n sesine bırakmıştır.

h Ünsüzü: Normal h'nin daha baskılı bir nefes darbesiyle gırtlakta hırıltılı bir hal alması ile oluşan ünsüz

ayağ ÇPHYA. s. 94, çocuğluğ TYAD. s. 154, tahta TYAD. s. 99

ğ Ünsüzü: Tonsuz arka damak ünsüzü

ğorhu ÇPHYA. s. 93, ğalede TYAD. s. 131, ğaçmış, TYAD s. 155

ķ Ünsüzü: Tonsuz arka damak ünsüzü

ķerpuz ÇPHYA. s. 94, ķaşuķ TYAD. s. 99, ķardaş TYAD. s. 79

K Ünsüzü: k - g arası yarı tonlu ön damak ünsüzü

küTeK ÇPHYA. s. 95, ğeTdikTen TYAD. s. 77, ğenÇliKTe TYAD s. 76

C Ünsüzü: ç - c arası yarı tonlu ünsüz

bekCisi TYAD. s. 77, saCını TYAD. s. 61, ğöCCük TYAD. s. 83

T Ünsüzü: d - t arasında yarı tonlu ünsüz

işTen TYAD. s. 85, çihTi TYAD. s. 84, ğeTdikTen TYAD. s. 79

ķ Ünsüzü: ķ - ğ arası yarı tonlu arka damak ünsüzü

ķazete H.XXXIII-9, ķurbettē N.LXIII-19, ķurbet O.LXXVIII-1,

1.2.1.Ünsüz Değişmeleri

1.2.1.1.Sızıcılışmalar

1.2.1.1.1. ķ > ğ değişmesi

Yörenin en yaygın, en belirgin ses özelliğidir. Sözcük içi ve sonundaki ķ sesleri genellikle ğ'ya dönüşür. Bu değişme sözcük başında görülmez. “Gırtlaksıllaşma” adı da verilen⁵⁸ bu ses olayı Türkçenin bütün tarihi dönemlerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen bir değişmedir.

ķaķtılı ki III-6, topraķ olarak nēde ķalmaķ I-13, yapraķ II-17, baķtığı II-7, çihitli III-23, yasaķ IV-3, yaylacılıķ Ç.XVII-3, çekiyoduķ Ç. XIV-14, ķalmaķtayız Ç.XVII-8, yoķtur Ç.XVII-13, baķmiler Ç.XXVIII-8, , savuķu N.LXIII-16, taķmasın P.LXXXII-11, ķorķmayın III-15, yoķsa III-16, çocuķ III-22, ķorķumde III-23, arķadaşım X-19, yaķaladılar X-22, oķuyorlardı XI-9, çuķur XII-26, fēzi çahmaķ mareşaldi XII-34, baķ N.LXI-7, baķşası N.LXIV-3, toķtorā O.LXXVI-23, ifaķ

⁵⁸ Günay Karaağaç, Türkçenin Dil Bilgisi, Ankara 2012, s. 129

O.LXXVI-37, baḥıyom Pü.CV-4, yazıḥ Pü.CVII-11, ufaḥTım Pü.CVIII-1, soḥTu Pü.CX-15, Kaçıracaḥlar ÇXIV-2

1.2.1.1.1. k > ḥ Değişmesi

ḥ > k değişmelerinin ortaya çıkardığı ḥ sesinin yaygınlığının etkisiyle Tunceli ili ağızlarında ortaya çıkan k > ḥ değişmesi de sıkça görülür. Değişme kelime bünyesindeki ünlülerin kalınlık – incelik uyumuna aykırı olarak kalınlaşmasına yol açar. Bu değişme Doğu Anadolu ağızlarında görülen son seslerdeki ünlü kalınlaşmasına da bağlanabilir.

geldiḥ III-23, diyecahsın XI-4, biçemezdiḥ XI-14, edecah XII-21, dedih XII-36, çekTiḥ M.XLIII-2, gördüḥ M.XLIII-4, elaviliḥ sünniliḥ M.LI-4, öldürecahlardı O.LXXIX-9, gördüḥ Ç.XIX-1, vèrèḥ P.LXXXVIII-5, çekTiḥ Pü.CI-14, Kullanmemişih III-11, , edemih Ç.XVI-5, çektiḥ Ç.XVII-3, beşliḥ Ç.XVII-9, , dinleneḥ H.XXXV-4, böleydiḥ H.XLIII-23,

1.2.1.2.Tonlulaşmalar

1.2.1.2.1. t > d Değişmesi

Çok fazla değildir. Daha çok bazı kelimelerin Osmanlı Türkçesinde görülen eski şekillerinin devam etmesinden kaynaklanır.

dekmeden Ç.XXVIII-11, daḡ daşTaydı Ç:XXIII-3, daşımaḥ ÇPHYA. s. 103, davşan ÇPHYA. s. 103, dasına TYAD. s. 129

1.2.1.2.2. p > b Değişmesi

bişir IX-16, bazar ÇPHYA. s. 103, barmaḥ ÇPHYA. s. 103, bişdükTen TYAD. s. 159

1.2.1.2.3. p > P Değişmesi

sahaPsız Ç.XXVIII-11

1.2.1.2.4. k > g Değişmesi

ërkegler III-13, gişi III-14, gendiyë H.XXXIII-7; H.XL-38, böyüg abëm H.XLIII-12, tûfeng M.LI-24, fişeng M.LI-25, böyüg N.LXI-28, gişi P.LXXXIII-3, ëmag hazırli P.LXXXIX-5, güçük P.XCI-6,

1.2.1.2.5. t > T Değişmesi

bulunmakTayım I-2, parlakTır I-1, bağlamişTiler III-19, hozatTa III-19, işTe XIII-3, hususTe Ç.XVII-8, ufağTım Pü.CVIII-1, soğTu Pü.CX-15

1.2.1.2.6. h > ħ Değişmesi

ħususta Ç. XVII-13, ħızır Ç.XVIII-2, ëhtiyar Ç.XIX-1, hozata Ç.XXIII-3, ħanımlı Ç.XXVIII-9, ħesTe Ç. XXIX-3, ëhtiyarlık Ç.XXVII-46, ħozaTa H.XXXIII-5, ħër ëtmiler P.XC-21,

1.2.1.2.7. ƙ > Ƙ Değişmesi

doƘuz I-1, laƘabıdır I-5, faƘat I-6, Ƙeder I-9; Pü.CIII-1, Ƙalmah I-13, Ƙazasına I-17, meraƘ II-5, Ƙeder II-18, Ƙalmiş III-1, patlaƘ III-2, Ƙapı III-6, feƘiriz VI-1, Ƙızı XII-33, Ƙalasın Ç.XIV-15, Ƙomşuluğ Ç.XIX-3, seƘet suƘat Ç.XXVIII-7,

1.2.1.2.8. ƙ > ğ Değişmesi

Daha çok sözcük başında görülen bir değişmedir. Türkçenin eski dönemlerinde görülen kelime başındaki ƙ > ğ değişmesinin etkisiyle ortaya çıkan bir ses değişmesi gibidir. Kalıcı bir değişme değildir.

ğorħi Ç.XXV-7, ğeder Ç.XXX-25, ğomşinin Ç.XXXI-7, dostluğlar ğuri Ç.XXV-8, ğağtise Ç.XXX-24, ğızım M.XLIII-1, ğurı M.XLIX-22, ğuru ğafa M.XLIX-23, ğarısına P.LXXXIV-2, ğına yağarduğ P.LXXXV-3, ğeder P.LXXXV-6, ğıznan oğlan P.LXXXV-4, ğarpuz P.LXXXVI-18, bağada Pü.CIV-5,

1.2.1.2.9. k > K Değişmesi

tiKen Ç.XXVI-13

1.2.1.2.10. s > z Değişmesi

zopalarla VIII-13, zoppayi Ç.XXX-5,

1.2.1.3. Tonsuzlaşma

1.2.1.3.1. ğ > k Değişmesi

kafllet Ç.XXVII-77, Karaji N.LXXı-17, kayri P.LXXXII-33,

1.2.1.3.2. ğ > K Değişmesi

Qazete H.XXXIII-9, Qurbettë N.LXIII-19, Qurbet O.LXXVIII-1,

1.2.1.3.3. b > p Değişmesi

paQır H.XXXII-6,

1.2.1.3.4. d > t Değişmesi

tüşman P.LXXXII-14, tökerim ÇPHYA. s. 105, tutu TYAD s. 159, tüKen
ÇPHYA s. 105

1.2.1.3.5. g > k Değişmeleri

kibi P.LXXXII-35, hankisi hankisinin P.LXXXV-12, gine P.LXXXV-15,
kölgesinde P.LXXXVIII-7,

1.2.1.4. Nazallaşma

1.2.1.4.1. b > m Değişmesi

laQamı II-2, laQamca II-3,

1.2.1.3.2. v > m Değişmesi

mabali H.XL-24

1.2.1.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri

1.2.1.5.1. $\text{ş} > \text{s}$ Değişmesi

Bu değişme yöre ağzının tipik özelliklerinden birini oluşturur. $\text{s} > \text{ş}$ değişmesi ve bunun aksi $\text{ş} > \text{s}$ değişmesi Tunceli ili ağızlarının belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Sözcük bünyesinde başta, ortada ve sonda görülebilen kuralsız bir değişmedir. Aynı kişinin bazen aynı kelimeyi her iki şekilde kullandığı görülür. Tunceli merkezde, Mazgirt, Hozat, Pertek ve Çemişgezek'te görülür. Bu değişme Tunceli dışındaki bazı Türkiye Türkçesi ağızlarında da görülmektedir. Leyla Karahan, $\text{ş} = \text{s}$ karşıtlığını Doğu Anadolu ağızlarının IV. alt grubu, Batı Anadolu ağızlarının I. alt grubu için belirleyici bir özellik saymıştır.⁵⁹

Ahmet Buran, “Türk dilinin çeşitli dönemlerinde ve değişik lehçe ve ağızlarında görülen bu durum için yakın boğumlanmalı iki ünsüz arasında böyle bir ağız farklılığının doğmasını kabul edilebilir bir fonetik olay” diye değerlendirmektedir. Bu fonetik olayın daha çok Kıpçak Türkçesi özelliği olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.⁶⁰

sih memet aşireti IX-12, lesleri görmi misin III-23, asağı H.XXXII-4, sèyre gidiyor H.XXXII-17, sımdı H.XXXII-48, yapmisler bahmis demis H.XXXV-4, simdi XXXV-6, bi sè görmemişim H.XLV-9, orda sè yapTım M.LVI-18, dasına TYAD. s. 129, perisanım TYAD. s. 124, padışahın TYAD. s. 127

1.2.1.5.2. $\text{s} > \text{ş}$ Değişmesi

Yörede daha çok görülen $\text{ş} > \text{s}$ değişmesinin aksine, ikisi de tonsuz ve sızıcı olan, boğumlanma yerleri de yakın olan bu iki ses⁶¹ arasında az sayıda sözcükte görülen bir değişmedir.

şıla Kullanmamış III-11, herkeşin Ç.XXXI-37, herkeş M.XLIII-15; M.LVII-13, sımdı M.LV-7, is bulamaz M.LV-9

⁵⁹ Leyla Karahan, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK. Yayını, Ankara 1995, s. 94

⁶⁰ Ahmet Buran, “Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında $\text{ş} / \text{s}$ Meselesi”, Makaleler, Ankara 2008, s.312 – 317

⁶¹ Mustafa Volkan Coşkun, Türkçenin Ses Bilgisi, İstanbul 2015, s. 71

1.2.1.5.3. ç > ş Değişmesi

t sesinden önce gelen ç seslerinin ş'ye dönüşmesi tarihî Türk yazı dillerinden Çağatay Türkçesinde de görülür. Tunceli ili ağızlarındaki bu değişme Çemişgezek, Pertek ve Ovacık'ta karşımıza çıkar.

geşti Ç.XXI-23, kaşTa Ç.XXVI-16, Kaşdim Ç.XXX-21, geştik M.LIII-31, üzelli üşde O.LXXIII-7, geştİ O.LXXIII-11, güvaşTa P.LXXXIX-8, iştima etti P.XCI-4

1.2.1.5.4. ç > s Değişmesi

Az görülen bu değişme ç > ş değişmesi ile ortaya çıkan ş sesinin yörede daha yaygın olan ş > s değişmesi ile s'ye dönüşmesi sonucu ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

bi sene gesTi iki sene gesTik H.XXIII-3,

1.2.1.5.5. h > y Değişmesi

Temas dereceleri bakımından benzer olan bu iki ses arasında genellikle alıntı sözcüklerde görülen bir değişmedir.

cayildir V-19, sayıbı Ç.XXI-13, sayıbı Ç.XXXI-8, şeyirlere Ç.XXXI-42, şeyid olduĥ H.XXXVII-21, nesiyat M.XLIX-3, sayıbi H.XXXII-12, neşeyir M.LII-3, allaşayit M.LII-15, şeyit olacağını O.LXXV-11, seyirbaz P.LXXXIX-3, sayıplarını P.XCVII-15, sayıbi Pü.CII-4, zeyir gibi Pü.CVII-29, şayın ağa Pü.CX-7

1.2.1.5.6. y > v Değişmesi

Çoğunlukla köy sözcüğünde görülen kuralsız bir değişmedir. Değişme geniş – yuvarlak ö ünlüsüne bağlı sayılabilir. Bu yuvarlak ünlünün etkisiyle akıcı y ünsüzü yerini akıcı dudak ünsüzü olan v'ye bırakır.

kövü Ç.XXX-18, köv Ç.XXXI-2, kövli Ç.XXXI-13, kövümüzdür M.XLIII-20, köve P.LXXXVIII-3, kövün P.LXXXIX-1,

1.2.1.5.7. v > ğ Değişmesi

Daha çok Çemişgezek ve Hozat'ta görülen iki akıcı dudak ünsüzü arasında görülen bir değişmedir. İlk ve orta seste görülür.

 ermediği .XXI-2,  erecasın .XXI-3,  erdi .XXI-4,  ereskiye .XIX-8,  eriyor .XXII-4,  erecem .XXV-13,  ermiler .XXVI-14, se  dim .XXVII-5, e   el .XXVII-41, se  gisiyle .XXVII-45,  erende .XXIX-1, e  et H.XXXII-13

1.2.1.5.8. y > g Değişmesi

Yazı diline kıyasla y > g değişmesi gibi görülen bu değişme son seslerdeki Eski Türkçe şekillerin devamı niteliğindedir. Sözcük başında ise Türkçede pek çok sözcüğün başında görülen k > g değişmesine benzeme yoluyla ortaya çıkmış bir değişme sayılabilir. Birinci hece sonunda bazı kelimelerdeki g seslerinin korunması Doğu Anadolu ağızlarının bilinen bir özelliğidir.

gine H.XXXIII-12; N.LXI-4, beg P.LXXXII-8, begim P.LXXXII-20, gine P.CII-3, gina eliyoruz P.CVI-7,

1.2.1.5.9. n > g Değişmesi

Aslı damak n'si olup yazı dilimizde yerini diş eti ünsüzü olan n sesine bırakan n ve gönül sözcüklerinde görülen ve rneği fazla olmayan bir değişmedir.

gne H.XL-24; O.LXXIX-4; P.XCI-9, gme P.LXXXVI-33,

1.2.1.5.10. n > y Değişmesi

göynen .XXX-23

1.2.1.5.11. j > c Değişmesi

Türkçede sözcük başında bulunmayan j nsznn yerini kendisine yakın bir nsz olan c sesine bırakması sonucu görülen bir değişmedir.

candarmalar N.LXXI-1

1.2.1.6. nsz Düşmeleri

Tunceli ili ağızlarında akıcı ve sızıcı olan ünsüzlerden h, y, ğ, v ünsüzlerinin düşmesi yaygındır. Bu seslerden h i ve son seslerde, n ve i seslerde, yumuşak g ve ğ(1) i seslerde düşer. Düşen bu ünsüzlerin ortak yönleri açık bir ses yoluyla sylenmeleridir. Kuralsız ve düzensiz bir ses olayıdır. Tunceli ilinin bütün yörelerinde görülebilir. Bu nsz düşmelerinden en yaygın olanı y ve h düşmeleridir.

1.2.1.6.1. y Düşmesi

“Akıcı ve yarı ünlü olan y ünsüzü bu özelliğinden dolayı ağızlarda kolayca eriyip düşebilir. Doğu Grubu ağızlarında ilk hecesinde dar ünlü bulunan belirli bazı kelimelerin başında düzenli olarak düşmüştür.”⁶²

Tunceli ili ağızlarında bu ses düşmesi çok görülür ancak bu düşme kurallı değildir.

buğda XI-12, husen XII-1, işte bële bële III-21, sölë III-23, söledim III-23, bële III-9; XI-3, kēfi III-28, üzüne VII-11, üz I-2; IV-1, üzbaşı geldi III-21, üregi VII-39, avı idim VII-8, üzüne VII-9, peḡamberin VIII-8, hēḲat IX-7, Ḳurēştir II-1, şemiz yoḡtu XII-43, ölē XIII-4, ḡer ētmiyorlardı ÇXIV-6, bële ÇXIV-8, öle Ç.XVIII-7, şe Ç.XIX-3, ële Ç.XXIII-5, sölë Ç.XXIV-10, bële şeler Ç. XXV-1, üsKeKTır Ç.XXVI-12, ḡersiz Ç.XXVIII-8, uce Ç.XXIX-12, üregimi Ç.XXIX-14, altmış il M.XLIX-38, hēKat M.L-7, bële bële N.LXI-5, hēḲaleri H.XXXV-15, oḡarı çihiyir H.XV-37, üsgekten H.XVI-6, böleydiḡ H.XLIII-23, bële şeler M.XLIII-2, üz Ḳırḡ M.LI-1, üzgeç M.LIII-25, yihyan varsa ub N.LXI-14, üç üz, dörd üz N.LXII-19, üzümüzü N.LXIV-18, o sölemesin N.LXVII-50, şe ēdiyor N.LXVII-50, ölē N.LXXI-37, peḡambere O.LXXV-14, üzbaşı P.LXXXII-7, söyleyin P.LXXXII-10, söliyirdi P.LXXXII-20, sölë gülüm sölë P.LXXXII-36, buğda P.LXXXIII-18, üzünü P.LXXXV-7, ilan irast geli P.LXXXVI-1, üsKeg üsKeg P.LXXXVI-4, dorḡusunu söyem P.LXXXVI-13, émag hazırli P.LXXXIX-5, ḡer ētmiler P.XC-21, peḡamberliḡ P.XCII-3, seKiz milar Pü.CII-13, örüldüm Pü.CVI-18, üzbaşına Pü.CVII-42

1.2.1.6.2. h Düşmesi

mallesindē III-7, sila III-27; XII-2, maffetti III-16, teris IV-7, abdulla V-13, Ḳavem V-28, zeliyaya V-7, mütiş V-18, mütüş V-20, alla VII-11, şüpe IX-6, iza ettiim X-13, mafēderler X-23, cepanesi XII-2, abdula XII-1, keribar XIII-7, tespisi XIII-7, mesûl alırdı Ç.XXXI-52, silayı H.XXXII-35, saba H.XLV-7, teris oldum M.LIV-1, rametli ismet inünü reisi cumur N.LXII-6, istirahat vërdiler N.LXXI-11, cumuryetten O.LXXV-13, sabaleyin Pü.CV-8, Kevesinde Pü.CVI-13, daa bi şey yoḡ daa Pü.CVI-19, tasili Pü.CIX-11

⁶² Leyla Karahan, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK: Yay., Ankara 1996, s. 31

1.2.1.6.3. r Düşmesi

Dil ucunun titreşmesi ile daha zor telaffuz edilen r sesinin düşmesi olayı Türkçenin her döneminde olduğu gibi Tunceli ili ağızlarında da görülen bir ses olayıdır.

bi I-11, gönderiyó diyó ki II-13, biliyosun VIII-2, geçiyódu XI-13, diyó XIII-7, diyodu yapıyodum ÇXIV-7, çekiyoduñ ÇXIV-13, diyóÇ:XVII-10, istemiyolar Ç:XVIII-2, bi evde Ç.XXII-3, gelmiyo Pü.CII-14, bañıyom Pü.CV-4,

1.2.1.6.4. v Düşmesi

mesümde VII-27, yemya H.XXXII-2, yömyen H.XXXII-6, töbeler olsun H:XLIII-15, yömyeyle N.LXVI-14,

1.2.1.6.5. l Düşmesi

nası V-5; VIII-6, Kañ XI-42, Kañtıñ III-5, KañTı Ç.XX-13, gañtise Ç.XXX-24, nasi H.XXXII-45, göynü M.L-2, cepeye P.LXXXII-2, kañmadım Pü.CVI-24,

1.2.1.6.6. n Düşmesi:

sora I-9, anem Ç.XVI-1, onda sora Ç.XXI-7, sora III-2 ve 9, muzúV-2, muzur baba IX-1

1.2.1.6.7. ğ düşmesi:

öretmen IV-8; XI-9, öğrencimiz XI-8, ıdır VIII-6, fotrafı XII-39, öğretmenimiz Ç.XXII-3, fotrafın H.XXXIV-1, öğretmiyorlar Pü.CVII-2,

1.2.1.6.8. f düşmesi:

çütü XI-35, çüte P.LXXXVI-1

1.2.1.6.9. t Düşmesi

dürüs Ç.XVII-13, çuF sürerdıñ M.LV-1

1.2.1.7. Ses Türemeleri

1.2.1.7.1. y Türemesi

Yöre ağzında y sesi ile ilgili değişimler oldukça fazladır. y sesi yukarıda görüldüğü gibi pek çok sözcükte düşerken, bazı sözcüklerde de başta veya ortada y türemesi görülür. Başta y türemesi “ölmek, öpmek, örtmek, üst, üniversite” gibi daha

çok yuvarlak ünlü ile başlayan sözcüklerde; “il, inmek, indirmek, ipek, ermeni” gibi baştaki sesi kapalı e sesine dönüşmüş sözcüklerde görülür.

İç seslerde görülen y türemesi ise daha çok alıntı sözcüklerde “maaş, daire” gibi yan yana gelen iki ünlü arasında görülür. Ancak bu türemeler kalıcı değildir. Aynı kişi bile bu sözcükleri her iki şekilde söyleyebilmektedir.

yüstü VI-11, yölen XII-26, yöldü Ç. XVI-3, bedduya Ç. XX-5, yölmüşü Ç. XXI-2, yaman Ç. XXVIII-13, yelinizde Ç. XIX-14, ayilesi H.XXXII-7, dayrenin H.XXXII-28, kim yöldürdü ben yöldürdüm H.XXXV-9, mayış H.XXXIII-27, yëndirdi M.L-9, yörttiler M.LVIII-8, yölmüş M.LVIII-9, yöldüreğ M.LX-15, yölmüş N.LXII-1, üniversitede N.LXVI-29, gel elimi yöp N.LXIX-5, ayilemi O.LXXIII-8, yermeninin yeri O.LXXIV-2, yemiş yaptı O.LXXVI-8, yölsün P.LXXXIII-6, yilik P.LXXXVII-5, yipēk P.LXXXVII-60, ellāya şükür yētım P.LXXXVII-69, yanağlarda yöperlēr P.LXXXVII- 73, yiçmeyē, P.LXXXVII-81, yöpüş vērmiyan kızlar P.LXXXVII-91, yöldi P.LXXXVIII-4, yöldi LXXXVIII-8, yermeniler P.XCI-14, yëndirmişler P.XCVII-54,

1.2.1.7.2. h Türemesi

hayva Ç.XXIX-2, hayvaler Ç. XXIX-6, hema Ç.XXI-8, hama M.XLIII-9, tāh P.XCVII-37; Pü.CIX-11

1.2.1.7.3. t Türemesi

Çalıntılığında IX-25

1.2.1.7.4. n Türemesi

tüfenk Ç.XXXI-63, tüfeng M.LI-24, fişeng M.LI-25

1.2.1.8.Ünsüz İkizleşmeleri

Ünsüz ikizleşmeleri daha çok sözcüğün sonundaki ünsüzle ek başındaki ünsüzün tam benzeşmesine bağlı olarak ortaya çıkar. İkizleşme dolayısıyla $n > 1$ değişmesi veya bunun zıddı $1 > n$ değişmesi görülür. Bu benzeşme çokluk ekinde ve az sayıda sözcükte vasıta hali ekinde görülür. İkizleşmelerin bir kısmında ses düşmelerinin, bir kısmında ise vurgunun etkili olduğu söylenebilir.

bullar XI-34, ollar III-27, buller Ç.XX-8, onnan Ç.XXX-2, heppi Ç.XXXI-63, sabba H.XLV-7; H.XLVII-6, hacca IX-14, bullara M.XLIII-14, eşşeğ Ç.XXI-11, yamman Ç.XXVIII-13, aşşağı Ç.XXIX-9, aşşağı Ç.XXX-1, zoppayi Ç.XXX-25, seKKiz Ç.XXXI-11, eşşeK oğlu eşşeK Ç.XXXI-9, eşşeg oğlu eşşeg Ç.XXXI-12, eşşeKnen H.XXXII-17, annatam M.XLIII-1, heppi M.XLIII-8, sabbadır M.LX-6, ollar N.LXI-73, yannış O.LXXX-15, bennen P.LXXXIV-9, sabba P.LXXXVI-2, yèddi göbek P.XCV-29, olları Pü.CI-18, bullar Pü.CIX-26, aşşağına Pü.CVI-12, seKKizde Pü.CX-2, onnan ÇPHYA. s. 99, bunnar ÇPHYA. s. 99, inne ÇPHYA. s. 99, çabbuħ ÇPHYA. s. 109, yèddi ÇPHYA. s. 109, zoppa ÇPHYA. s. 109

1.2.1.9.Yer Değiştirme

Bu ses olayı genellikle ğr > rğ, pr > rp seslerinde görülür. Ayrıca daha az sıklıkta gs > sg, gr > rg, ks > sk, ml > lm gibi ünsüzlerde de ortaya çıkar. Bu değişimlerden ğr > rğ, pr > rp ünsüz çiftleri arasındaki yer değiştirmeler Doğu Anadolu ağızlarının tipik özelliğidir.⁶³

dorğu III-13; III-23; X-8, sölyem X-28; XI-33; H.XXXII-38; Ç.XVII-13;H.XL-39, körpü XII-12, körpüyü XII-21, tesmil olun 12-22, urğastıh XII-43, havya Ç.XXIX-2, havyalı Ç. XXIX-6, arğı Ç.XVI-4, melmeket Ç.XXVI-21, üsKeKTır Ç.XXVI-12, torpaħ Ç.XXX-8, yarpaħ Ç.XXX-16, yarpaħlarına Ç.XXXI-9, dorğarlar Ç.XXXI-43, melmeketine H.XL-70, dorğamış H.XLVI-5, sölyem M.XLIII-1, urğastıh M.XLIII-8, surfayı M.XLIX-33, melmekete M.L-11, tesmil olın M.LI-13, dorğuya dorğu M.LII-9, gösgümün M.LIX-53, dorğusu N.LXI-1, dorğanmış N.LXVI-16, sölyem N.LXVII-51, havla N.LXXI-15, hevla LXXI-27, dorğu O.LXXVIII-3, özküz P.LXXXII-18, nalet P.LXXXII-21, sevlü P.LXXXVI-4, üsKeg üsKeg P.LXXXVI-4, dorğusunu sölyem P.LXXXVI-13, körpünün P.XCVI-7, orğasıp P.XCVII-11, örgenesin P.XCVII-21, dorğusunu Pü.CI-16, elaviliħ M.LI-4, yuħudadır H.XL-13.

⁶³ Leyla Karahan, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK: Yay., Ankara 1996, s. 33

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İsimler

2.1.1. İsim Yapım Ekleri

Türkçede kullanılan isim yapım eklerinin büyük bir bölümü Tunceli ili ağızında da kullanılmaktadır. Ancak bunların bir kısmı yöredeki yaygın fonetik hadiseler sonucunda az veya büyük ölçüde değişikliğe uğramış, bir kısmı ise eski dönemlerdeki biçimleriyle korunarak kalmıştır.⁶⁴

Bu bölümde yazı diline oranla ses farklılığı olan veya yöreye has nitelikte olan ekler üzerinde durulacaktır.

2.1.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler

İsimden isim yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir.⁶⁵ Tunceli ili ağızlarında da yazı dilindeki fonksiyonuyla kullanılmaktadır.

+cı/+ci/+cu: Bu ekin başlıca fonksiyonu meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapmaktır. Her türlü ismin sonuna gelerek onlarla ilgili meslek sıfatları, uğraşma isimleri yapar.⁶⁶ İlimiz ağızlarında yazı diline göre fazla değişiklik göstermez.

avcı “avcı” Ç.XIII-79, *değirmenci* “değirmenci” N.LXI-45, *hayvancılıkla* “hayvancılıkla” M.LIII-8, *hizmetçi* “hizmetçi” P.LXXXIX-10, *yardımcımız* “yardımcımız” Ç.XXVII-69, *yolculuğ* “yolculuk” VII-14.

+lıh/+luğ/+liğ/+lig/+lık/+lik/+luk: Yazı dilindeki +lık eki Tunceli ili ağızlarında ek sonundaki “k” ünsüzü değişikliğe uğrayarak h, g ve ğ’ye dönüşür. İlimiz ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi geçici ve kalıcı isimler yapma fonksiyonuyla kullanılır.

⁶⁴ İbrahim Tosun, Çemişgezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1996, s. 23.

⁶⁵ Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul, 2008, s. 154.

⁶⁶ Ergin, a.g.e., s. 157.

amirliğine “amirliğine” X-13, *analık* “analık” P.LXXXVIII, *askerlik* “askerlik” P.XCIX-20, *feKırlık* “fakirlik” VI-3, *hakimlik* “hakimlik” P.XCIX-22, *hayvancılık* “hayvancılık” P.XCVII-11, *iyilikle* “iyilikle” Ç.XVI-1, *kimliğimiz* “kimliğimiz” P.XCVII-4, *Kurbanlık* “kurbanlık” O.LXXX-21, *mısayıplık* “müsaahiplik” O.LXXX-1, *mutluluk* “mutluluk” P.XCI-39, *pişmanlık* “pişmanlık” O.LXXXI-20, *tarımcılık* “tarımcılık” P.XCVII-11, *yohsulluk* “yoksulluk” VIII-5, *zorluk* “zorluk” P.XCVIII-9.

+lı/+li/+lu/+lü: Bu ek fonksiyonu bakımından yazı diliyle aynı şekilde kullanılmaktadır. Nadir de olsa yuvarlak ünlülü kelimelere düz ünlülü şekilde geldiği görülmektedir.

çiçekli “çiçekli” P.XXXIII-8, *dertli* “dertli” M.XLIX-16, *emekli* “emekli” O.LXXIII-7, *gönüllü* “gönüllü” M.L-1, *güçlümüş* “güçlüymüş” VIII-12, *kıymetli* “kıymetli” III-11, *Kirli* “Kırlı” P.XCVIII-13, *Kurêşanlı* “kureyşanlı” I-3, *köyli* “köylü” Ç.XXXI-13, *köyli* “köylü” N.LXI-37, *malatyalı* “Malatyalı” P.XCVII-9, *motorlu* “motorlu” P.XCVIII-8, *saKallı* “sakallı” H.XLII-3, *yaralı* “yaralı” P.LXXXIII-7.

+sız/+siz/+suz: Tunceli ili ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi +lı/+li/+lu/+lü ekinin olumsuz fonksiyonuyla kullanılmaktadır.

dilsizdir “dilsizdir” N.LXVII-20, *kirasızdı* “kirasızdı” VI-11, *sahaPsız* “sahipsiz” Ç.XXVIII-11, *sususuz* “susuzuz” XIII-36

+gil: Eklendiği sözcüğe aile anlamı katan bu ek, Tunceli ili ağızlarında da yazı diliyle aynıdır. Kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve ünsüz uyumlarına uymaz. Her zaman “-gil” biçimindedir.

amcamgil “amcamgil” P.XCVII-22, *annemgil* “annemgil” Ç.XVIII-2, *babamgili* “babamgili” N.LXVII-27, *Kaynımgile* “kaynımgile” N.LXIV-5.

2.1.1.2. Fiilden İsim Yapan Ekler

Fiilden isim yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler.⁶⁷

⁶⁷ Ergin, a.g.e., s. 184.

-me/ma: Bu ek, Türkiye Türkçesi yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle ilimiz ağızlarında da kullanılmaktadır.

görmeye “görmeye” H.XXXIV-5, *görüşmemiz* “görüşmemiz” M.LIX-15, *inleme* “inleme” XIII-28, *öldürmeye* “öldürmeye” V-11, *tanışmaya* “tanışmaya” X-16.

-i/-i/-u/-ü: Bu ek Tunceli ili ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun biçimde kullanılır.

sömürü “sömürü” Ç.XXVII-29, *sürüyü* “sürüyü” H.XL-1, *yazıyı* “yazıyı” H.XLII-4.

-gı/-gi: İlimiz ağızlarında da yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle kullanılmaktadır.

saygılıydı “saygılıydı” II-11, *sevgi* “sevgi” VII-22, *verginizi* “verginizi” V-13.

-gün: *sürgün* “sürgün” XII-36.

-men: *eğitmen* “eğitmen” XI-8, *öretmen* “öğretmen” IV-8.

-h/-uh: -k eki değışmeye uğrayarak -h şeklini alır. Fonksiyonu bakımından yazı diliyle aynıdır.

açuğ “açık” VI-2, *buyruğ* “buyruk” O.LXXX-17, *savuç* “soğuk” P.LXXXVIII-4.

-t: *geçit* “geçit” Ç.XXVII-35.

-tı: *sıhıntı* “sıkıntı” Pü.CX-32.

-ş: *direnış* “direnış” VIII-9, *dönüş* “dönüş” O.LXXIII-7, *yöpüş* “öpüş” P.LXXXVII-91.

-m: Bu ek yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle Tunceli ili ağızlarında da kullanılır.

ayrım “ayrım” O.LXXX-14, *başımını* “bakımını” P.XCVIII-23, *değışim* “değışim” O.LXXV-12, *doğum* “doğum” N.LXIV-19, *eğitim* “eğitim” Pü.CVIII-19, *ölüm* “ölüm” Ç.XXVII-55, *seçim* “seçim” P.XCI-3.

2.1.2. İsim Çekim Ekleri

2.1.2.1. İsim Hal Ekleri

1. Belirtme Hali Eki: Yazı diliyle aynı fonksiyonda kullanılan bu ek ilimiz ağızlarında genellikle kelimelere ince-düz, ince-yuvarlak biçimiyle kullanılmaktadır.

elini “elini” H.XXXVII-2, *göynü* “gönlü” M.L-2, *Ḳariyi* “kadını” P.XC-25, *kövü* “köyü” P.XC-33, *suçliyi* “suçluyu” XII-37, *valizi* “valizi” X-6.

Bir örnekte yönelme hali eki, belirtme hali eki yerine kullanılmıştır.

bena çağırdı “beni çağırdı” N.LXXI-1.

Yönelme hali ekinin belirtme hali eki yerine kullanılması özellikle Güney-Batı Anadolu ağızlarında görülen bir özelliktir. Bu durumun sadece ses olayları ile ilgili olmadığı ve Eski Türkçedeki benzer kullanışlardan hareketle eskinin bir devamı olduğu kabul edilmektedir.⁶⁸

Tunceli ili ağızlarında görülen başka bir özellik ise belirtme hali ekinin bazen düşmesidir.

adamın parasın “adamın parasını” 2-5, *alla muradın êde* “Allah muradını etsin” O.LXXIII-19.

2. Yönelme Hali Eki: İlimiz ağızlarında da Türkiye Türkçesi yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle kullanılmaktadır. Bu ekin bazen kalınlık-incelik uyumuna aykırı kullanıldığı da görülmektedir.

arḥasına “arkasına” P.XCVII-33, *askere* “askere” XI-33, *bena* “bana” N.LXIV-1, *buraya* “buraya” VI-2, *davara* “davara” II-4, *huzurune* “huzuruna” P.XCV-24, *Ḳapuya* “kapıya” M.LII-23, *Ḳazasına* “kazasına” I-16, *kısmıne* “kısımına” P.LXXXIX-12, *malıne* “malına” P.XCIII-4, *mezelē* “mezara” Ç.XXVI-7, *onlere* “onlara” H.XXXII-43, *ortaye* “ortaya” Pü.CVIII-45, *taḥsiye* “taksiye” O.LXXVI-18, *uçmayē* “uçmaya” P.LXXXVII-85, *yardımcıya* “yardımcıya” N.LXVIII-11, *yaziye* “yazıya” P.XCI-2, *yüreğine* “yüreğine” Ç.XVIII-18,

⁶⁸ Ahmet Buran, Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 60.

Yönelme hali eki nadir olarak belirtme hali ekinin yerine kullanılmaktadır.⁶⁹

Türkçede bir hecede veya bir kelimede iki vokal yan yana gelemez. İki vokalin bir hecede yan yana gelmesine diftong denir.⁷⁰

İlimiz ağızlarında birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinde zamirlerin sonundaki “n” ile yönelme hali eki “a” yer değiştirerek diftong oluşturduğu görülmektedir.

baan “bana” M.LIX-44, *saan* “sana” P.LXXXIV-11.

3. Bulunma Hali Eki: Tunceli ili ağızlarında bu ek yazı dilindeki ile aynıdır. Genellikle düz-ince şeklinin kullanılması ünlü uyumunu bozar.⁷¹

mesümde “mevsimde” VII-27, *muğarede* “mağarada” P.XC-1, *yamaçta* “yamaçta” III-1, *yolde* “yolda” III-14.

Bazen bulunma hali eki ile çıkma hali ekinin birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Çıkma hali ekinin bulunma hali ekinin yerine kullanılması:

ē onuncu ayın on doḠuzundā doḠuz üz Ḳırḡ birden asker oldum M.LI-1.

böle kem zamandan cihana geldim O.LXXXI-1

Bulunma hali ekinin çıkma hali ekinin yerine kullanılması:

ya şımdı burdā giderkeñ ben ufaḡTım biliyor musun Pü.CIX-1.

hêç asla eskide gelinlerin yüzünü açmazlardı P.LXXXV-4.

o yar hamamdā çıḡarken M.LIX-35.

uzun zeman müracatlarde bulunduḡumuz halde devlet yöneticilerinde hêçbir fayda görmedik Ç.XVII-13.

4. Çıkma Hali Eki: Çıkma hali eki, ilimiz ağızlarında yazı dili ile aynı yapı ve fonksiyonda kullanılır.

daḡdan “daḡdan” H.XXXIV-14, *dêrsimden* “Dersim’den” Pü.CX-26, *ḡorasandan* “Horasan’dan” V-7, *Ḳorḡudan* “korkudan” Pü.CX-13.

⁶⁹ Bkz. Belirtme Hali Eki.

⁷⁰ Ergin, a.g.e., s. 64.

⁷¹ Tosun, a.g.e., s. 125.

5. İlgi Hali Eki: Bu ek, Tunceli ili ağızlarında da Türkiye Türkçesi yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle kullanılmaktadır.

babanın “babanın” II-4, *dizinin* “dizinin” N.LXVII-9, *kövün* “köyün” Ç.XXXI-38, *Ğulağının* “kulağının” H.XLVII-11, *yağmurun* “yağmurun” VI-3.

6. Vasıta Hali Eki: Bu ek, ilimiz ağızlarında da Türkiye Türkçesi yazı dilindeki fonksiyonuyla kullanılır. Ancak ilimiz ağızlarında yazı dilinden farklı olan şekilleri de kullanılmaktadır. “ile” edatının ekleşmiş şekli +la/+le ilimiz ağızlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Yine +nan/+nen/+tan/+ten/+ılan/+len/+lan biçimleri de yaygın olarak kullanılır. Bu ekin ilimiz ağızlarında bazen ünlü uyumlarına aykırı şekilde kullanıldığı görülür.

arabasıyla “arabası ile” M.LII-17, *arğadaşlarnan* “arkadaşlar ile” P.LXXXVIII-14, *atlarnan* “atlar ile” P.XCIX-12, *cahil bilmez ile* “cahil bilmez ile” VII-15, *çarığla* “çarıkla” XI-19, *çocuğlarıylan* “çocukları ile” N.LXVII-28, *diliynen* “diliyle” XIII-1, *eyahından* “ayağı ile” P.XC-24, *gözle* “göz ile” H.XXXIV-3 *işçilihten* “işçilikle” XI-38, *makınaynan* “makineyle” Pü.CVI-2, *onnan* “onunla” Ç.XXX-2, *şiringayle* “şiringayla” VIII-17, *tasnan* “tasla” M.LIII-7, *ustureyle* “ustura ile” V-22.

7. Eşitlik Hali Eki: Eşitlik hali eki +ca +ce biçiminde yazı dilindeki gibi kullanılır. Metinlerde sadece bir örneğine rastladık.

nancā “ne kadar” P.LXXXVII-106.

2.1.2.2. İyelik Ekleri

1. Birinci Tekil Şahıs: Yazı dilindeki şekliyle kullanılmaktadır. Bazen +ım, +ím biçimiyle kullanılır.

cigerím “ciğerim” H.XLIII-1, *derdimí* “derdimi” M.XLIX-2, *fotrafımı* “fotoğrafımı” M.LIX-3, *meslegím* “mesleğim” Ç.XVII-2, *nişanlím* “nişanlím” Ç.XV-8, *sevgími* “sevgimi” Ç.XXVII-2, *yüzüm* “yüzüm” X-25.

2. İkinci Tekil Şahıs: Yazı dilindeki gibi kullanılır.

başın “başın” H.XXXII-40, *bilgin* “bilgin” Ç.XXVII-80, *çocuklarını* “çocuklarını” XIII-15, *Ğızın* “kızın” Ç.XXII-10, *yömyen* “yevmiyen” H.XXXII-6.

3. Üçüncü Tekil Şahıs: +ı/+i, +sı/+si biçiminde kullanılır. Kalın ünlülü isimlere bazen ince-düz bazen de kalın-düz olarak kullanılmaktadır.

bahçesindēn “bahçesinden” Ç.XVII-15, *çenesi* “çenesi” M.XLIX-25, *evine* “evine” XI-16, *laḲamı* “lakabı” II-2, *mali* “malı” Ç.XXVIII-1.

4. Birinci Çokluk Şahıs: Bu ek, Tunceli ili ağızlarında da yazı diliyle aynı biçimde kullanılır. Genellikle ünlü uyumlarına uyar.

düşmanımız “düşmanımız” P.LXXXVII-24, *eyağımız* “ayağımız” XI-19, *Ḳardeşimizdir* “kardeşimizdir” V-9, *ömrümüz* “ömrümüz” O.LXXIII-11, *süngümüzü* “süngümüzü” H.XXXII-50.

5. İkinci Çokluk Şahıs: Bu ek de yazı dilindeki biçimleri ile kullanılır.

ananızım “annenizim” N.LXI-66, *başınızı* “başınızı” XI-29, *çayınız* “çayınızı” N.LXII-20, *yolunuz* “yolunuz” O.LXXX-26.

6. Üçüncü Çokluk Şahıs: Tunceli ili ağızlarında üçüncü çokluk şahıs eki +ları/+leri’dir. Kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

annelerine “annelerine” O.LXXX-18, *çocuḫları* “çocukları” N.LXVII-21, *damları* “damları” M.LIX-42, *hizmetçileri* “hizmetçileri” N.LXVII-5.

2.1.2.3. Çokluk Eki

Tunceli ili ağızlarında çokluk eki genellikle +lar/+ler’dir. Bu ek, kalın ünlülü isimlere bazen ince şekli ile gelerek kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır.

dilleri “dilleri” VII-48, *eskerler* “askerler” H.XLIV-2, *köyler* “köyler” IV-7, *silalarını* “silahlarını” III-8, *tarlalere* “tarlalara” Ç.XXVI-14, *yataḫları* “yatakları” M.LII-11.

“n” ünsüzünden sonra gelen +lar eki genellikle ünsüz benzeşmesine uğrayarak +nar şeklinde kullanılır.⁷²

bunnarı “bunları” O.LXXIX-12, *onnar* “onlar” N.LXVII-60.

⁷² Tosun, a.g.e., s. 128.

2.1.2.4. Aitlik Eki

Yazı dili ile aynı olan bu ek, -ki biçiminde kullanılır. Ünlü uyumlarına uymaz. Ancak yazı dilinde birkaç kelimeye uyuma sokulan bu ek, Tunceli ili ağızlarında bu kelimelerde de uyum dışı kullanılır.⁷³

çümki “çünkü” P.XC-25, *elimdeki* “elimdeki” M.LII-34, *halbuki* “halbuki” P.XCIX-17, *sırtındakini* “sırtındakini” N.LXI-31.

2.1.2.5. İsimlerde Soru Eki

Çekimli fiillerde ve öteki kelime türlerinde olduğu gibi adlarda da soru mI/mU ekiyle karşılanır. mI/mU soru eki yalın durumdaki adlara geldiği gibi iyelik ve çekim ekleri almış adlardan sonra da gelebilir ve addan ayrı yazılır.⁷⁴

Bu ek, Tunceli ili ağızlarında genellikle Türkiye Türkçesi yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle kullanılmaktadır. Nadir de olsa kalınlık-incelik uyumuna aykırı olarak, kalın ünlülü sözcüklerden sonra ince şekliyle kullanıldığı da görülmektedir.

Adam mı “adam mı” H.XXXII-12, *benimki mi* “benimki mi” M.LX-11, *geçiz mi* “keçiniz mi” Ç.XXXI-17, *gençlikTe mi* “gençlikte mi” N.LXI-59, *harpta mı* “harpta mı” P.XCV-2, *heyvan midin* “hayvan mıydın” M.XLIX-30, *imkan mı* “imkan mı” Ç.XXXI-48, *Kız mı* “kız mı” N.LXIII-3, *kusur mu* “kusur mu” N.LXI-21, *pas midin* “pas mıydın” *var midir* “var mıdır” M.XLIX-29.

Ayrıca Nazımiye ve Pülümür ilçelerinin bazı yörelerinde ses tonu vurguyla cümlelere soru anlamı yüklendiği görülür.

Cebimdeydi “cebimde miydi?” N.LXXI-6, *Konuşmuyorsun* “konuşmuyor musun?” Pü.CVIII-41.

2.2. Sıfatlar

2.2.1. Niteleme Sıfatları

Tunceli ili ağızlarında kullanılan niteleme sıfatları yazı diliyle aynı biçim ve fonksiyondadır.

⁷³ Tosun, a.g.e., s. 128.

⁷⁴ Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 329.

büyük yerlere “büyük yerlere” I-14, *derin uyhuya* “derin uykuya” N.LXVII-11, *Ğereçalı* “karaçalı” Ç.XXVI-11, *savuh su* “soğuk su” P.LXXXVIII-4, *yağlı Ķurşun* “yağlı kurşun” Ç.XVIII-18.

2.2.2. Belirtme Sıfatları

Yazı dilindeki belirtme sıfatları Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.2.2.1. İşaret Sıfatları

Varlıkların yerini işaret yoluyla belirten sıfatlardır.

bu çocuğ “bu çocuk” III-21, *bu yıl* “bu yıl” Ç.XVII-3, *o zaman* “o zaman” Ç.XXXIII-4, *o bir aşıklar* “öbür aşıklar” M.L-18, *şu fotrafımı* “şu fotoğrafımı” M.LIX-3.

2.2.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkların sayısını belirten sıfatlardır.

bi Ķızım “bir kızım” Ç.XX-12, *üç adımda* “üç adımda” II-13.

Sıra, üleştirme ve kesir sayı sıfatları da kullanılır.

üçüncü gün “üçüncü gün” Ç.XXVI-6, *birer bardağ* “birer bardak” P.LXXXV-9, *yarım saat* “yarım saat” P.XXXII-46.

2.2.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları ve isimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.

hangi ağaca “hangi ağaca” II-7, *Ğaçıncı seferdir* “kaçıncı seferdir” Ç.XVII-9, *nancā dildir* “ne kadar dildir” P.LXXXVII-106, *ne ifadesi* “ne ifadesi” H.XLVI-14.

2.2.2.4. Belgisiz Sıfatlar

Varlıkları belirsizlik yoluyla belirten sıfatlardır. Tunceli ili ağızlarında “bir” sözcüğü genellikle belgisiz sıfat olarak kullanılır. Sözcüğün sonundaki “r” sesi ise düşer.

bi gece “bir gece” III-5, *bi Kaç kişi* “birkaç kişi” N.LXXI-17, *bütün millet* “bütün millet” H.XLVI-16, *hayli senedir* “epey senedir” H.XXXIV-23, *her sözden* “her sözden” Ç.XXIX-7, *tüm ırkların* “tüm ırkların” O.LXXV-5, *epéyi yol* “epeyce yol” H.XXXIX-11.

2.2.3. Unvan Sıfatları

İnsanların rütbe, görev, memuriyet ve sosyal durumlarına göre isimlerine eklenen, saygı ve tanıtmaya sözcüklerine unvan sıfatı denir.

Tunceli ili ağızında da yazı dilindeki şekilleriyle kullanılır.

baba geyik “Baba Geyik” H.XXXII-28, *séyid rıza* “Seyit Rıza” M.LVIII-2, *uzun memet* “Uzun Mehmet” II-2, *yüzbaşı haydar beg* “Yüzbaşı Haydar Bey” H.XXXVII-22.

2.3. Zamirler

2.3.1. Şahıs Kişi Zamirleri

Bunlar, varlıkları şahıslar halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir.⁷⁵ İlimiz ağızlarında altı şahıs zamir aynı şekilde kullanılmaktadır. Fakat bu zamirlerin bazı çekimlerinde Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı biçimleri de kullanılmaktadır.

2.3.1.1. Tekil Şahıs: Ben

Tunceli ili ağızlarında “ben” şeklinde kullanılır. Bu zamir aldığı eklerle yazı dilinden farklılıklar göstermektedir. Aldığı eklerde bazen kalınlaşma eğilimi vardır. Ayrıca yönelme hali eki almış biçimlerinde kelimelerin kök seslerinin genellikle korunduğu görülür.

ben “ben” II-14, *benim* “benim” Ç.XXIII-1, *baan* “bana” Ç.XXIII-8, *bena* “bana” H.XL-26, *sena* “sana” Ç.XX-13.

2.3.1.2. Tekil Şahıs: Sen

Tunceli ili ağızlarında kullanılan tek ve yaygın şekli “sen”dir.

sen “sen” VII-16, *senden* “senden” XI-25.

⁷⁵ Ergin, a.g.e., s. 265.

Bu zamirin de yönelme hali eki almış biçimleri “ben” zamiri ile aynıdır. Örneğin yönelme hali eki almış biçimleri:

sena “sana” H.XXXII-27, *saan* “sana” P.LXXXVI-7.

2.3.1.3. Tekil Şahıs: O

Tunceli ili ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi kullanılan tek şekli “o”dur. Yazı dilindeki ile aynı şekilde kullanılır. Bazen çekimlerde ünlü ve ünsüz değişimleri görülür.

one “ona” P.XCII-7, *onnan* “onunla” Ç.XXX-2, *ona* “ona” N.LXVII-49, *onin* “onun” P.LXXXIX-3.

2.3.1.4. Çokluk Şahıs: Biz

Tunceli ili ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi tek biçimi “biz”dir. Çekimlerde hiçbir değişiklik göstermez.

bizim “bizim” II-11, *biz* “biz” III-10, *bizi* “bizi” VI-8, *bize* “bize” III-24, *bizimle* “bizim ile” VII-31.

2.3.1.5. Çokluk Şahıs: Siz

Tunceli ili ağızlarında kullanılan tek şekli “siz”dir. Çekimlerde ise yazı diliyle aynıdır.

siz “siz” III-28, *sizlerde* “sizlerden” P.XCII-13, *sizde* “sizden” P.XCII-24, *sizi* “sizi” III-12, *size* “size” P.XC-34.

2.3.1.6. Çokluk Şahıs: Onlar/Onnar/Onler/Oller/Ollar

Genellikle “onlar” şeklinde kullanılmasıyla birlikte bazen farklı yörelerde farklı ünlü ve ünsüz değişiklikleri ile de kullanıldığı görülür.

onlara “onlara” V-35, *onler* “onlar” P.XCI-3.

Bazen Nazımiye, Pertek ve Pülümür ağızlarında “l” sesinin ilerleyici benzeşme ile “n”ye; “n” sesinin ise gerileyici benzeşme ile “l”ye dönüştüğü görülmektedir.

olları “onları” N.LXI-73, *onnar* “onlar” N.LXVII-60, *oller* “onlar” P.LXXXVIII-2, *ollar* “onlar” Pü.CI-18.

Nadir de olsa Hozat yöresinde bu zamirin ortasındaki “n” sesinin düştüğü görülür.

olerin “onların” H.XL-57.

Tunceli İli Ağızlarında Şahıs Zamirlerinin İsim Hal Ekleriyle Çekilişi

	Yönelme Hali Ekiyle	Bulunma Hali Ekiyle	Çıkma Hali Ekiyle	Belirtme Hali Ekiyle
ben:	bana IV-11 bena H.XXXII-29 baan M.LIX-44 bană H.XLII	bende P.XCVII-52	benden P.XCI-6	beni Ç.XVI-1 bení N.LXI-63
sen:	sana H.XLII-4 sană IX-3 sene sena Ç.XXIII-9 Saana P.LXXXIV-11	sende N.LXIV-16	senden M.L-3	seni VII-16 sení O.LXXVIII-15
o:	ona Ç.XXVIII-14 one P.XCII-7	onde	ondan H.XXXVI-24	oni onu O.LXXVI-3
biz:	bize V-29	bizde Ç.XIX-5	bizden	bizi X-19 bizí Ö. LXXIX-1
siz:	size M.LIX-4	sizde P.XCVII-24	sizden	sizi III-12
onlar:	onlara P.XCVII-20	onlarda	onlardan	onları onlari onnari
onnar N.LXVII-60: ollar M.LIII-44	onnara ollara	onnarda		olları N.LXI-73
onler V-4	önlere P.XC-26	onlerde	onlerden P.LXXXII-33	onleri V-25

	Eşitlik Hali Ekiyle	Vasıta Hali Ekiyle	İlgi Hali Ekiyle
ben:	bence	benle H.XXXVII-10 benimle N.LXVII-30	benim O.LXXIV-7 bením II-14 benım V-3
sen:	sence sana göre	senden XI-25 senle onla M.LVII-8	senin IX-19 senín XIII-4
o:	ona göre	onlan onnan Ç.XXX-2	onun II-15 onín P.LXXXIX-3
biz:	bizce bize göre	bizimle bizle biznen P.XCI-15	bizim V-1 bizím
siz:	size göre	sizle sizden siznen	sizin N.LXI-66 sizín P.LXXXIX-5
onlar:	onlere göre	onlarnan onlarla onlerden	onların onlerin P.XCI-16 ollerín P.LXXXVIII-8 olların olerin H.XL-57

2.3.2. Dönüslülük Zamiri Kendi

Tunceli ili ağızlarında dönüslülük zamirinin kendi ve gendi gibi şekilleri kullanılmaktadır.

kendine “kendisine” Ç.XXI-20, *kendi kendimi* “kendi kendimi” Ç.XXVII-15, *gendi* “kendi” H.XL-72, *gendisine* “kendisine” H.XL-2.

Dönüslülük zamirinin şahıslara göre çekimi şöyledir:

1. Tekil Şahıs	2. Tekil Şahıs	3. Tekil Şahıs
kendim M.LVI-6	kendin	kendi
këndim Pü.CV-10		
kendim	kendin	kendi
		kendi P.XCVII-20
		gendi H.XL-72
1. Çokluk Şahıs	2. Çokluk Şahıs	3. Çokluk Şahıs
kendimiz	kendiniz	kendileri

Dönüslülük Zamirinin İsim Hal Ekleriyle Çekilişi

	1. Tekil Şahıs	2. Tekil Şahıs	3. Tekil Şahıs
belirtme hali	:	kendimi M.LIII-28	kendini N.LXVII-23
ekiyle			kendisi IX-27
yönelme hali	:	kendime M.LIII-5	kendine O.LXXXI-18
ekiyle			kendiye
			kendisine
			P.XCVIII-17
	Gendime		kendisinë M.LIII-40
			gendisine H.XL-2

bulunma hali ekiyle	:	kendimde gendimde	kendinde	kendisinde
çıkma hali ekiyle	:	kendimden	kendinden	gendisinden
vasıta hali ekiyle	:	kendimle	kendinle kendinnen	kendilen gendisile
iyelik hali ekiyle	:	kendimin	gendinin	gendisinin
eşitlik hali ekiyle	:	kendimce gendimce	kendince	gendince
		1. Çokluk Şahıs	2. Çokluk Şahıs	3. Çokluk Şahıs
belirtme hali ekiyle	:	kendimizi M.LIII-30 këndimizi Pü.CV-8 gendimizi	kendinizi	kendileri Pü.CX-9
yönelme hali ekiyle	:	kendimizě N.LXVII-60	kendinize	kendilerine gendilerine
bulunma hali ekiyle	:	kendimizde	kendinizde	kendilerinde
çıkma hali ekiyle	:	kendimizden	kendinizden	kendilerinden
vasıta hali ekiyle	:	kendimizle	kendinizle gendinizlen	gendilerinden
ilgi hali ekiyle	:	kendimizin	kendinizin	gendilerinin
eşitlik hali ekiyle	:	kendimizce	kendinizce	kendilerince gendilerince

2.3.3. İşaret Zamirleri

bu III-20

şu

o VII-I

bunlar M.LVII-2, *bunnar* O.LXXIX-8, *bullar* XI-33, *buller* Ç.XX-9, *bunler* Ç.XX-2

şunlar, şunnar

onlar, onnar, ollar III-26, *oller* P.LXXXVIII-2

öteki, beriki

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere işaret zamirleri bazı ünlü ve ünsüz değişimleri sonucunda yazı dilinden biraz farklı biçimlerde ilimiz ağızlarında kullanılmaktadır.

ora, bura XI-36, *şura, orda, burda* XI-43, *şurda* gibi zamirler de yazı dilindeki fonksiyonuyla aynı olarak yer adlarının yerini işaret yoluyla tutmaktadır.

İşaret Zamirlerinin İsim Hal Ekleriyle Çekilişi

	Yönelme Hali Ekiyle	Bulunma Hali Ekiyle	Çıkma Hali Ekiyle	Belirtme Hali Ekiyle
bu :	buna Ç.XIV-6 bună bună P.XCI- 2 bura VI-2 buraya VI-2 burya Ç.XXXI-2 buraye bureye Ç.XXIII-9	bunda H.XLVI-2 burda V-26 burde P.LXXXIX-20 burede P.XCV-7	bundan P.XCV-46 bündan P.XCV-53 burdan Pü.CX-27 buradan H.XXXVIII-23	bunu Ç.XIV-2 bureyi
şu :	şuna şura P.XCVI-6	şunda şurda surda M.LV-9	şundan	şuni şunu XIII-71

o	:	ona II-2 onă M.LIII-5 one oraya V-7 orya Ç.XXX-9 oreye Ç.XX-3 ore I-15 oryë orege III-7	onda Pü.CI-17 onde orda M.LVIII-3 ordă Ç.XXX-9 orde XII-27 orada I-17 orede V-33	ondan P.XCVII-4 onden P.XCVIII-3 onnan ordan X-23 oradan H.LXXXVIII-23	onu H.XXXII-5 oreyi I-15 orayı XIII-15
bunlar	:	bunlara Ç.XXXI-32 bullara M.XLVIII-14 bunlere Ç.XXXI-31	bunlarda bullaerde	bunlardan	bunları P.XCVII-40 bunlari M.LII-41 bunleri H.XL-69 bulleri bulları bunnarı O.LXXIX-12 şunlari şunnarı
şunlar	:	şunlara	şunlarda	şunlardan	
onlar	:	onlara onnara onlere H.XXXII-43 ollere	onlarda onnarda	onlardan onnardan	onları O.LXXII-2 onlari Ç.XXXI-29 onnarı onleri olleri

		İlgi Hali Ekiyle	Eşitlik Hali Ekiyle	Vasıta Hali Ekiyle
				bunla Pü.CXI-5
bu	:	bunun H.XLVI-18 bunun	bunca	bunlan bunнан Benim
şu	:	şunun şunun	şunca	şunlan şunнан
o	:	onun III-20	onca	onnan Ç.XXX-2 onunla onla ondan
bunlar	:	bullerin bulların Pü.CX-3 bunların O.LXXX- 29 bunların bunların III-8	bunlarca	bunlarla bunların bunlardan
şunlar	:	şunların şunların	şunlarca	şunlarla şunların şunların
onlar	:	onların onların H.XLVI-5 ollerin M.LX-24	onlarca	onlarla onların onların onların

2.3.4. Belgisiz Zamirler

Tunceli ili ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olan belirsizlik zamirleri şunlardır:

a) *hepi* “hepsi” VIII-16, *heppizin* “hepinizin” Ç.XXXI-23, *heppi* “hepsi” H.XXXVIII-2.

b) *heresi* “her biri” M.XLVIII-11, *heresine* “her birine” Ç.XXXI-37.

Bu zamirler “her ve hep” sözcüklerinden türetilmiş zamirlerdir.

2.3.5. Soru Zamirleri:

Soru zamirleri Tunceli ili ağızlarında yazı dili ile aynı biçimde kullanılmaktadır. Bu zamirler “kim, ne, hangisi” gibi sözcüklerdir.

Kimdir VII-1, *59ere* “kime” P.XCV-25, *kimle* “kimin ile” O.LXXX-8, *hankisi* “hangisi” Ç.XXII-5, *nedir* “nedir” H.XXXIV-22, *59erey* “nerede” I-14, *59ere* “nereye” Ç.XX-2, *59ereye* “nereye” Ç.XXXI-5.

2.4. Fiiller

2.4.1. Fiilimsiler

Fiil kök ve gövdelerine belli ekler getirilerek onların cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılmasıdır. Fiillere yüklenen görevlere göre üçe ayrılırlar.

2.4.1.1. İsim-Fiiller: -mek

Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılır. **-maḥ** biçimiyle kalın ünlülü olarak da kullanılmaktadır.

çalışmaḥde “çalışmakta” P.C-9, *demek* “demek” I-3, *gétmek* “gitmek” VII-18, *girmek* “girmek” O.LXXX-21, *satmaḥ* “satmak” X-10, *yazılmaḥ* “yazılmak” Ç.XXXI-59.

-me eki yazı dilindeki aynı biçimiyle kullanılmaktadır.

almaya “almaya” Ç.XXII-49, *çalmaḥ* “çalma ile” O.LXXVII-5, *gelme* “gelme” VIII-21, *inleme* “inleme” XIII-25, *saymanın* “saymanın” I-10.

-ış eki de Tunceli ili ağızlarında yazı diliyle aynı şekilde kullanılmaktadır.

kaçışında “kaçışında” IX-24, *kurtuluşu* “kurtuluşu” VIII-7.

2.4.1.2. Sıfat-Fiiller

Fiil köklerine bazı ekler getirilerek sıfat görevinde kullanılmasıdır. Tunceli ili ağızlarında daha çok **-an** eki yaygın olarak kullanılmaktadır.

aħan “akan” O.LXXXI-32, *çeken* “çeken” H.XXXIV-30, *çıħaran* “çıkaran” V-30, *uçan* “uçan” P.LXXXVII-110, *yıħıyan* “yıkayan” N.LXI-14.

Yaygın olarak kullanılan diğer sıfat-fiil ekleri ise şunlardır:

-diği/-duğu/-düğü: *dağıldığı* “dağıldığı” P.XCVIII-2, *doğduğu* “doğduğu” Pü.CVIII-48, *götürdüğü* “götürdüğü” N.LXI-45.

-acaħ/eceK: *alacaħ* “alacak” Ç.XV-3, *gideceK* “gidecek” H.XXXVI-1, *tutacaħ* “tutacak” M.LIII-36.

-ar/-maz: *oħur yazar* “okur yazar” Ç.XXXI-12, *gelmez* “gelmez” P.LXXXII-30.

2.4.1.3. Zarf-Fiiller

Fiil kök ve gövdelerine bazı ekler getirerek onların zarf görevli kullanılmasıdır.

Tunceli ili ağızlarında kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

-ıp/-ip/-up/-üp: Bu ekin “p” sesinde yarı tonlulaşma şekli de görülür.

çöküp “çöküp” O.LXXXI-33, *dolup* “dolup” H.XXXIV-34, *gidip* “gidip” II-17, *getiriP* “getirip” Pü.CVI-7, *toplayıp* “toplayıp” VIII-9.

-dığı: Eklendikleri fiilleri zaman zarfı görevinde yaparlar.

Kaldığını “kaldığını” I-16, *patladığı* “patladığı” H.XXXII-41, *yağdığı* “yağdığı” VIII-1.

-ende: Eklendiği fiillere zaman zarfı fonksiyonu yükler. İlimiz ağızlarından derlediğimiz metinlerde yaygın kullanımına rastlayamadık.

verende “verdiği zaman” Ç.XXIX-4.

-ken: -ken eki Tunceli ili ağızlarında yazı dilindeki biçimiyle kullanılmaktadır.

ararken “ararken” P.XCII-15, *beklerken* “beklerken” N.LXI-57, *çalışırken* “çalışırken” X-15, *yaparken* “yaparken” N.LXI-49.

-ınca/-ince: Tunceli ili ağızlarında bu ek bazen ince ünlülü kelimelere kalın; bazen de kalın ünlülü kelimelere ince şekliyle gelerek yazı dilinden farklılık gösterir.

boğuluncă “boğulunca” M.LIII-31, *gidincē* “gidince” II-3, *güçlenincă* “güçlenince” III-5, *Qurincē* “kurunca” P.LXXXIX-3.

-erek/-arah/-erah: Yazı dilinden farklı olarak ilimiz ağızlarında “k” sesinin bazen “h” ye dönüştüğü görülmektedir.

bilmiyerah “bilmeyerek” P.XC-23, *olarah* “olarak” Ç.XXV-3, *sömürerek* “sömürerek” O.LXXV-6, *yürüyerek* “yürüyerek” N.LXXI-31.

-madan/-meden: Kullanış biçimi ve fonksiyonu yönünden yazı diliyle aynıdır.

batmadan “batmadan” M.LXX-19, *dökmeden* “dökmeden” H.XXXVI-3, *etmeden* “etmeden” Ç.XXX-20, *sormadan* “sormadan” O.LXXIX-8.

-dıkça: Kullanış biçimi ve fonksiyonu bakımından yazı diliyle aynıdır.

vurdukça “vurdukça” P.LXXXVII-57.

-a/-e: “e” ekinde bazen kısalma görülür.

Kaça Kaça “kaça kaça” P.XCI-12, *öpē öpē* “öpe öpe” H.XXXII-50, *sürüne* “sürüne sürüne” P.XCV-27.

-er...-mez: İlimiz ağızlarında yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır. Metinlerde sadece bir örneğine rastladık.

yumar yummaz “yumar yummaz” M.L-9.

2.4.2. Fiil Yapım Ekleri

Yazı dilinde kullanılan fiil yapım eklerinin büyük bir bölümü Tunceli ili ağızlarında da kullanılmaktadır. Ancak bu ekler yazı dilinden bazı fonetik özellikler bakımından farklılık gösterir. Bunun haricinde görev yönüyle yazı diliyle aynıdır.

2.4.2.1. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiil kök veya gövdelerine gelerek yeni fiiller oluşturan eklerdir. Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılan ekler şunlardır:

-ar: İlimiz ağızlarında da yazı diliyle aynı biçimde kullanıldığı görülür.

çihartaḥ “çıkartalım” N.LXX-20, *KopartTım* “koparttım” O.LXXI-29.

-r: İlimiz ağızlarında derlediğimiz metinlerde yaygın kullanımına rastlayamadık. İncelediğimiz metinlerde iki örneğine rastladık.

bişiriyorlardı “pişiriyorlardı” M.LVII-7, *Kaçırdı* “kaçırdı” M.LXI-61.

-İ: Fiillere edilgenlik anlamı katan bu ek, yazı diliyle aynı şekilde kullanılmaktadır.

açıldı “açıldı” XI-7, *dikilmiş* “dikilmiş” VIII-2, *dürüldü* “dürüldü” Pü.CIV-8 *görülmez* “görülmez” H.XXXIV-3, *Kuruldi* “kuruldu” Ç.XXXI-34.

-dır/-dir/-dur/-dür/-tır/-tir: Tunceli ili ağızlarında da yazı dilindeki şekli ve fonksiyonuyla kullanılmaktadır.

doldursun “doldursun” H.XLVI-33, *Ƙandırdım* “kandırdım” P.XCVI-17, *öldiri* “öldürüyor” P.LXXXVI-1, *yedirsem* “yedirsem” O.LXXXI-35, *yerleştirdik* “yerleştirdik” IV-5, *yetiştirdik* “yetiştirdik” XI-17, *yëndirdiler* “indirdiler” P.LXXXII-28.

-n: Şekil ve fonksiyonu bakımından yazı diliyle aynıdır.

giyindiler “giyindiler” H.XL-52, *silinmez* “silinmez” H.XXXIV-4.

-t: Kullanış biçimi ve fonksiyonu ile yazı dilinden farklılık göstermez.

böyütTüm “büyüttüm” Pü.CI-18, *çürütür* “çürütür” H.XXXIV-39, *çihartaḥ* “çıkartalım” N.LXX-20, *oḥuttum* “okuttum” M.XLVIII-8, *oḥutTum* “okuttum” Pü.CIV-4, *patlatacaḥ* “patlatacak” Pü.CIII-7, *yürütüyolar* “yürütüyorlar” Pü.CX-10.

-der: Yazı dilinde olduğu gibi ilimiz ağızlarında da çok az kullanılmıştır.

donderdi “dönderdi” XII-3.

2.4.2.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

İsim köklerine gelerek onlardan fiil türeten eklerdir.

+İa/+İe: Bu ek yazı dilindeki fonksiyonu ve biçimiyle Tunceli ili ağızlarında da kullanılmaktadır.

bağladi “bağladı” H.XXXVII-14, *başladıḥ* “başladık” H.XXXVII-2, *bēslesīn* “beslesin” P.LXXXII-4, *çebeledi* “çabaladı” H.XXXVIII-22, *gümüşlerim* “gümüşlerim” M.LIX-40.

-İa, -İe eki ile yapılan bazı fiiller bu şekilleri ile kullanılmayıp veya kullanıştan düşüp sonlarına bir fiilden fiil yapma eki eki alarak o şekilleri ile kullanış sahasında

görünürler. Böyle fiillerde -la, -le ile fiilden fiil yapma eki birleşerek tek bir ek haline gelmiş hissini verirler.⁷⁶

Bu ek ilimiz ağızlarında da aynı fonksiyon ve biçimde kullanılmaktadır.

evlenmedi “evlenmedi” XI-4, *ēşitlenecaḥ* “eşitlenecek” P.XCVIII-5, *seslenmeyesin* “seslenmeyesin” Ç.XXII-12, *temizlenecekmiş* “temizlenecekmiş” H.XXXVI-26, *tezeleni* “tazelendi” Ç.XXIV-2, *yaşlanmış* “yaşlanmış” M.LVI-24, *iltahaplaşTi* “iltihaplaştı” N.LXV-13, *mektuplaşıyoduḥ* “mektuplaşıyorduk” Ç.XVIII-12, *toḲalaştım* “tokalaştım” M.LVI-25, *yerleşti* “yerleşti” IV-5, *yerleşiyor* “yerleşiyor” O.LXXIV-6.

+a: Bu ek kullanılış biçimiyle yazı dilinden farksızdır. Yazı dilinde olduğu gibi çok ilimiz ağızlarında da çok işlek değildir. Metinlerde sadece bir örneği ile karşılaştık.

yaşamişti “yaşamişti” P.XCII-9.

+er: Türkçede eskiden beri görülen bu ek işleklik sahası hudutlu olan eklerden biridir.⁷⁷

Tunceli ili ağızlarında da yazı dilindeki şekliyle kullanılmaktadır. Derlediğimiz metinlerde yalnız bir örneği ile karşılaştık.

Everdim “evlendirdim” Ç.XXI-6.

2.4.3. Fiil Çekim Ekleri

Tunceli ili ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinden en çok farklılık gösteren ekler, fiillere gelen zaman çekim ekleridir. Bu ekler ilçelere hatta kişilere has özellikler taşımaktadırlar. Bu ekleri sırasıyla inceleyelim.

2.4.3.1. Haber Bildirme Kipleri

2.4.3.1.1. Anlatılan Geçmiş Zaman Eki

Bu ek fonksiyonu bakımından yazı diliyle aynıdır. Ancak bazen kalın ünlülü kelimelere ince ünlülü olarak gelir ve kalınlık-incelik uyumuna uymaz.

⁷⁶ Ergin, a.g.e., s. 180.

⁷⁷ Ergin, a.g.e., s. 182.

açmışlar “açmışlar” Ç.XXI-20, *döğmüşüm* “dövmüşüm” H.XLVI-22, *gelmişiz* “gelmişiz” I-9, *yölmüş* “ölmüş” N.LXII-1.

Nadir olarak Pertek/Pınarlar ağzında yuvarlak ünlülü kelimelere düz şekliyle geldiği görülür.

doğmuşım “doğmuşum” P.LXXXVIII-1, *durmuş* “durmuş” P.XCVII-32, *olmuş* “olmuşuz” P.C-10, *yölmüş* “ölmüş” H.XCVI-25.

İlimizin bütün ağızlarında hemen hemen aynı olan bu ekin şahıslara göre çekimi şöyledir:

gelmişim

gelmişin / gelmişsin

gelmiş

gelmişiz

gelmişsiz / gelmişsiniz

gelmişler

2.4.3.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Eki

-dı/-di/-du/-dü/-Tı/-Ti şekilleriyle kullanılır. Yarı tonlulaşması ve bazen ince ünlülü kelimelere kalın, kalın ünlülü kelimelere ise ince şekliyle gelmesi, eki uyum dışı bırakır.

büyüdü “büyüdü” O.LXXXI-7, *çektik* “çektik” Ç.XXI-6, *çıhtı* “çıktık” III-24, *dondı* “donduk” N.LXVIII-12, *durdi* “durdu” M.LVI-10, *düştük* “düştü” O.LXXVIII-5, *geldi* “geldik” O.LXXVIII-19, *gëtti* “gittik” XII-43, *gesTi* “geçti” H.XXXII-3, *gördi* “gördü” H.LXXXIII-15, *götürdüm* “götürdüm” M.LVI-3, *Qaldı* “kaldık” IV-2, *Qurdular* “kurdular” III-7, *yapTim* “yaptım” Pü.CI-19.

Bazen yuvarlak ünlülerden sonra düz, düz ünlülerden sonra ise yuvarlak olarak gelebilir.

oldi “oldu” Ç.XXVIII-8, *everdük* “evlendirdik” Ç.XXVIII-8, *emdük* “emdik” Ç.XXVIII-2.

Bu ek Çemişgezek ve Pertek ilçelerinin bazı yörelerinde yuvarlaklaşma bazı yörelerinde ise düzleşme özelliği gösterir.

Şahıslara göre yaygın çekimlenişi şöyledir:

dèdim	dèdiḡ / dedik
dèdin	dèdız / dediniz
dèdi	dèdik

2.4.3.1.3. Geniş Zaman Eki

Bu ekin kullanım biçimi yazı dilinden fazla bir farklılık göstermez. İlimiz ağızlarında yaygın olarak kullanılan geniş zaman ekleri -r/-ır/-ir/-ur/-ür/-ar' dır.

bilirim “bilirim” VII-27, *çalışırız* “çalışırız” H.XXXII-2, *taḡarım* “takarım” P.LXXXVII-53, *yollardım* “gönderirdim” P.LXXXIV-19, *yanar* “yanar” VII-39.

Çemişgezek/Bozaḡaç aḡzında ve Pertek/Pınarlar aḡzında bazen bu ekin ünlüsünde yuvarlaklaşma görülür.

bilür “bilir” Ç.XXX-25, *gelür* “gelir” P.LXXXVII-31.

Geniş zaman ekinin şahıslara göre yaygın şekli şöyledir:

çalışırım	çalışırız / çalışırırḡ
çalışırsın	çalışırsız / çalışırsınız
çalışır	çalışırlar

Geniş zaman ekinin olumsuz şekli I. tekil şahısta -me/-ma, diğer şahıslarda ise -mez/-maz olarak kullanılmaktadır.

ölmem “ölmem” M.XLIX-28, *durmaz* “durmaz” VII-48, *bilmezler* “bilmezler” H.XLVI-11.

2.4.3.1.4. Şimdiki Zaman Eki

Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılan şimdiki zaman eki -i/-yır/-yir/-yor'dur. Bu ek bazen kalın ünlülü kelimelere ince, ince ünlülü kelimelere de kalın şekliyle gelerek kalınlık-incelik uyumuna uymaz. Genellikle düz ünlülü şekliyle kullanıldığı için de yuvarlak ünlülü kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna da uymaz.

arıyor “arıyor” X-20, *çıkırmıyordı* “çıkırmıyorduk” H.XLIII-3, *dolduruyor* “dolduruyor” H.XXXV-3, *hazırlı* “hazırlıyor” P.XC-5, *bırakı* “bırakıyor” P.XC-24, *bilisin* “biliyorsun” H.XXXVII-4, *biliyor musun* “biliyor musun” Pü.CIX-1, *çalışıyor* “çalışıyor” Pü.CVII-4, *diyi* “diyor” P.LXXXVI-10, *geli* “geliyor” P.LXXXIV-15, *geliyor* “geliyor” P.LXXXIII-9, *Kaçıyor* “kaçıyor” O.LXXII-10, *yapıyor* “yapıyor” I-14, *götürüyordu* “götürüyordu” XII-34, *gidiyor* “gidiyor” Pü.CXI-9, *okuyorlar* “okuyorlar” N.LXVI-9, *okuyor* “okuyor” Ç.XVI-3, *oturuyor* “oturuyor” M.LVI-27, *söylüyor* “söylüyor” O.LXXX-17, *sori* “soruyor” P.LXXXIV-20, *yerleşiyor* “yerleşiyor” O.LXXIV-6, *yiyorsun* “yiyiyorsun” VIII-15.

Çemişgezek/Payamdüzü, Mazgirt/Kalaycı ve Pülümür/Kabadal ağızlarında ise “r” sesinin düştüğü görülmektedir.

çekiyodu “çekiyorduk” Ç.XIV-13, *dövüyolardı* “dövüyorlardı” Ç.XIV-12, *istemiyö* “istemiyor” Ç.XVIII-1, *yazıyorlar* “yazıyorlar” Pü.CX-25, *toplıK* “topluyoruz” Ç.XXX-2, *yüklüyodum* “yükliyordum” M.LIII-5.

Şimdiki zamanın olumsuz, yazı dilindeki gibi -ma/-me olumsuzluk eki ile yapılır. Bu ekin ünlüsü ile zaman eki olan -i çekim esnasında birleşir. Olumsuzluk eki -mi şekline dönüşerek zamanı da ifade eder.

gelmimisin “gelmiyor musun” III-22, *almim* “almıyorum” H.XLVI-4.

Şimdiki zaman ekinin Tunceli ili ağızlarında ilçe ağızlarına göre çekimi genel olarak şöyledir:

Merkez, Nazimiye, Ovacık ve Pülümür ilçelerinde yazı diliyle aynı şekilde çekimlenir.

yapıyorum

yapıyorsun

yapıyor

yapıyoruz

yapıyorsunuz

yapıyorlar

Çemişgezek ve Pertek ilçelerinde “-i”, “-yir” ve “-yor” şeklinde çekimlendiği görülmektedir.

gidim	gidiyırım	gidiyorum
gidisin	gidiyirsın	gidiyorsun
gidi	gidiyır	gidiyor
gidiḡ / gidiK	gidiyirḡ	gidiyoruz / gidiyoruḡ
gidisiz	gidiyirsız	gidiyorsunuz / gidiyorsuz
gidiler	gidiyirler	gidiyorlar

Hozat ve Mazgirt ilçelerinde ise “-yır” ve “-yor” şeklinde çekimlenmektedir.

saḡlıyorum	oturiyırım
saḡlıyorsun	oturiyirsın
saḡlıyor	oturiyir
saḡlıyoruz	oturiyirḡ
saḡlıyorsunuz / saḡlıyorsuz	oturiyirsız
saḡlıyorlar	otiriyirler

2.4.3.1.5. Gelecek Zaman Eki

Tunceli ili ağızlarında gelecek zaman eki -acaḡ/-ecaḡ/-ecem şeklinde kullanılmaktadır. Bazen ince ünlülü kelimelere kalın, kalın ünlülü kelimelere ise ince biçimiyle gelerek uyuma girmez.

alacaḡ “alacak” N.LXX-8, *boyanecek* “boyanacak” P.XCIV-8, *çıḡacam* “çıkacağım” H.XLVI-21, *diyecaḡsın* “diyeceksin” XI-4, *gidecem* “gideceğim” X-7, *gidecek* “gidecek” H.XXXIV-1.

Gelecek zaman ekinin şahıslara göre yaygın çekimi şöyledir:

<i>çıḡacam</i>	<i>çıḡacaḡız</i>
<i>çıḡacaḡsın</i>	<i>çıḡacaḡsız / çıḡacaḡsınız</i>
<i>çıḡacaḡ</i>	<i>çıḡacaḡler</i>

Gelecek zamanın olumsuzluğu yazı dilindeki gibi -ma/-me olumsuzluk ekiyle yapılır.

görmeyeceklerdi “görmeyeceklerdi” P.LXXXV-5, *vermeyeceğim* “vermeyeceğim” P.LXXXIV-4.

2.4.3.2. Tasarlama Kipleri

2.4.3.2.1. İstek Kipi

İstek kipinin eki yazı dilinde olduğu gibi -a/-e’dir. Genellikle ünlü uyumlarına uymaktadır. Derlediğimiz metinlerde istek kipinin birinci şahıslarında emir kipi fonksiyonuna rastlayamadık.

alaḥ “alalım” H.XLVI-2, *diyeyim* “diyeyim” III-16, *geleyim* “geleyim” IX-16, *gidelim* “gidelim” Ç.XXII-66, *sölyem* “söyleyeyim” XI-1.

Olumsuz biçimi de yazı diliyle aynı şekilde -ma/-me’dir.

arḡıtmıyam “ağrıtmayayım” H.XXXII-53.

Çemişgezek/Doğan köyü ve Mazgirt/Görçan köyü ağızlarında istek kipinin 2. tekil şahıs ekinin emir kipi fonksiyonunu taşıdığı da görülmektedir.

gayıdēdesın “kaydedesin” M.XLIX-46, *seslenmiyesin* “seslenmeyesin” Ç.XXII-12.

İstek kipinin yaygın çekimi şöyledir:

alam / alayım	alaḥ / alalım
alasın	alasız
ala	alalar

2.4.3.2.2. Dilek-Şart Kipi

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi -sa/-se’dir. Hiçbir farklılık göstermez.

gitse “gitse” H.XXXII-45, *sürtsem* “sürtsem” M.L-16, *varsa* “varsa” O.LXXII-8, *vermesen* “vermesen” M.LIX-45.

Bu ekin şahıslara göre çekimi şöyledir:

sürtsem	sürtseñ
sürtsen	sürtseniz / sürtsez
sürtse	sürtseler

2.4.3.2.3. Emir Kipi

Bu kip yazı dilinde olduğu gibi eksizdir. Fiilin emir kipinde çekimlendiği anlamdan çıkarılır.

ayırın “ayırın” Ç.XXI-14, *bėslesin* “beslesin” P.LXXXII-3, *göstersinler* “göstersinler” XII-40, *Kaç* “kaç” X-22, *Kağ* “kalk” XI-42, *gétme* “gitme” VII-15.

Şahıslara göre çekimi şöyledir:

Kağ

Kağsın

Kağın

Kağsınlar

2.4.3.2.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik kip eki -malı/-meli ekinin kullanımı yaygın değildir.

olmalı “olmalı” O.LXXX-13

Ovacık ilçesi Kozluca ağzında -ecek/-acak gelecek zaman kip ekine gereklilik anlamı yüklendiği görülür.

nasıyat öğüt yapacak “nasihat, öğüt vermeli” O.LXXII-3.

Ayrıca ilimiz ağızlarında -malı/-meli ekinin yerine “gerek ve lazım” kelimeleri kullanılmaktadır.

Yapmam gerek, vermem lazım.

2.4.3.3. Fiillerde Soru Eki

Soru eki çekimli fiillerde kipleri şahıslara soru yoluyla bağlayan ektir.⁷⁸

Tunceli ili ağızlarında da Türkiye Türkçesi yazı diliyle aynı fonksiyon ve biçimde kullanılmaktadır.

anlıyo musuz “anlıyor musunuz” N.LXI-20, *bitirdi mi* “bitirdi mi” Pü.CVIII-5, *çıhılır mı* “çıkılır mı” P.LXXXVI-36, *geldi mi* “geldi mi” H.XXXII-30, *gelir mi* “gelir mi” M.XLIX-23, *görmü misin* “görmüyor musun” III-23 *İaldı mı* “kaldı mı” V-16, *Konuşur mu* “konuşur mu” P.XCIX-19, *olmadı mı* “olmadı mı” V-31.

2.4.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri

İki tane kip eki alan fiillere birleşik çekimli fiiller denir. Tunceli ili ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi i-mek fiili ile yapılır. İlimiz ağızlarından derlediğimiz metinlerde bu fiilin bazen kök sesini koruduğu bazen de ekleşerek çekime girdiği görülmektedir. İlimiz ağızlarında da Türkiye Türkçesi yazı dilindeki gibi hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimleri olmak üzere üç birleşik çekimin örnekleri bolca kullanılmıştır.

Bu çekimlerde ünlü uyumuna giren durumlar da girmeyen durumlar da vardır.

2.4.4.1. Hikâye Birleşik Çekimi

Emir kipi dışındaki kip eklerinden sonra i-mek fiilinin görülen geçmiş zaman çekiminin gelmesiyle oluşur. İlimiz ağızlarında emir, gereklilik ve görülen geçmiş zaman kiplerinin hikâye birleşik çekimi örneklerine rastlamamaktayız. Diğer kiplerin hikâye birleşik çekimi örneklerinin bolca kullanıldığı görülmektedir. İlimiz ağızlarında “idi”nin -di/-ti ekleşmiş biçimleri kullanılmaktadır. Ayrıca bazı kullanışlarda (fiil tabanı + zaman eki + şahıs eki + “-di” eki) şeklinde olduğu görülür.

anlatıyodu “anlatıyordu” Pü.CIX-1, *bitırdım* “bitirdim” X-2, *çekiıyorlardı* “çekiıyorlardı” XI-23, *çimeydın* “yıkanaydın” P.LXXXVII-4, *dërlerdi* “derlerdi” III-4, *edidi* “ediyordu” Ç.XXVIII-18, *geliyordu* “geliyordu” II-3, *giderdük* “giderdik” P.LXXXV-2, *giremiyirdi* “giremiyordu” III-1, *giyilecekti* “giyilecekti” VIII-4, *görecehıTım* “görecektim” P.XCII-45, *konuşurduh* “konuşurduk” V-28, *İalmamıştım* “kalmamıştım” N.LXIII-10, *olidi* “oluyordu” H.XXXVII-16, *öldürecehılardı*

⁷⁸ Korkmaz, a.g.e., s. 27.

“öldüreceklerdi” O.LXXIX-9, *söyliyirdi* “söylüyordu” P.LXXXII-21, *vursaydım* “vursaydım” H. XXXIV-28, *yandıracağlardı* “yandıracaklardı” Ç.XXX-18, *yapsalardı* “yapsalardı” Ç.XIV-14, *yürümüştür* “yürümüştür” I-6, *yölmüştü* “ölmüştü” Ç.XXI-2, *yürümüştür* “yürümüştür” I-6.

2.4.4.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Emir ve görülen geçmiş zaman kiplerinin dışındaki kip eklerinden sonra i-mek fiilinin anlatılan geçmiş zaman çekiminin gelmesiyle oluşur. Rivayet birleşik çekiminde i-mek fiili genellikle i-sesini düşürerek -mış ekleşmiş biçimi ile kullanılır. Ayrıca ilimiz ağızlarında şahıs ekinin -mış ekinden önce kullanıldığı da görülür.

Tunceli ili ağızlarında da yazı diliyle aynı biçimde kullanılmaktadır. Ancak istek, şart ve gereklilik kiplerinin rivayet birleşik çekimine rastlamamaktayız.

İlimiz ağızlarında şimdiki zamanın, geniş zamanın ve anlatılan geçmiş zamanın rivayet birleşik çekiminin yaygın olarak kullanıldığı görülür.

acıyormuş “acıyormuş” XII-12, *arersen* “ararsan” P.LXXXII-45, *beğenirsen* “beğenirsen” N.LXIII-4, *biliyorlarmış* “biliyorlarmış” M.LIII-44, *dağılırsā* “dağılırsa” O.LXXIII-12, *sağıyormuş* “sağıyormuş” IX-22, *oturuyorlarmış* “oturuyorlarmış” Pü.CX-1, *olurse* “olursa” P.XCIV-15, *yapmışse* “yapmışsa” N.LXII-3.

2.4.4.3. Şart Birleşik Çekimi

Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak şimdiki zaman, geniş zaman ve anlatılan geçmiş kiplerine bağlı olarak kullanılan şart birleşik çekiminde, i-mek fiili genellikle -sa/-se biçimiyle kullanılmaktadır.

gelirse “gelirse” H.XXXII-26, *geştise* “geçti ise” Ç. XXVI-8, *istersez* “isterseniz” XII-10, *Kaçabiliyorsan* “kaçabiliyorsan” X-22, *Konuşursa* “konuşursa” Pü.CVIII-3, *olduysa* “olduysa” H.XXXIX-3, *ölürsem* “ölürsem” Ç.XXX-20,

soracağsān “soracaksan” Ç.XXIV-6, *sölemişse* “söylemişse” H.XXXVII-6, *yaparsan* “yaparsan” N.LXX-8, *vérirsez* “verirseniz” Ç.XVIII-4, *vuruyorsa* “vuruyorsa” II-7.

2.4.4.4. Yardımcı Fiiller

2.4.4.4.1. İsimlere Gelen Yardımcı Fiiller

Bu tür yardımcı fiiller isim soylu sözcüklerle birlikte kullanılarak birleşik fiil oluştururlar.

Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılan yardımcı fiiller; etmek, eylemek ve olmak yardımcı fiilleridir. Türkiye Türkçesi yazı diliyle hemen hemen aynı olan bu yapıların bazen ses düşmesiyle bitişik yazılan şekilleri, ilimiz ağızlarında ayrı yazılırlar.

del eylêdi “deli eyledi” H.XXXIV-7.

Bazen de yazı dilindeki ünsüz ikizleşmesine ilimiz ağızlarında olmadığı buna rağmen bitişik yazıldığı görülür.

afêdersin “affedersin” M.LVII-7, *rededilmiş* “reddedilmiş” P.XCV-6.

Çemişgezek ve Hozat ilçelerinin bazı yörelerinin ağızlarında yardımcı fiillerin bazen gereksiz kullanıldığı da görülmektedir.

geçim yapardı “geçinirdi” M.LVII-8, *irahat oldi* “rahatladı” Ç.XXXI-36, *irast geliyor* “rastlıyor” H.XXXII-18, *Ķelay êdecaĶ* “kalaylayacak” H.XXXII-8.

Diğer örnekler şunlardır:

berat êdi “beraat ediyor” P.LXXXVI-26, *isyan êdiyôr* “isyan ediyor” XIII-22, *Ķaybêtmiş* “kaybetmiş” X-4, *meraĶ êtmîş* “merak etmiş” II-5, *nesiyat êylerim* “nasihat ederim” M.XLIX-3, *sır oluyor* “sır oluyor” IX-27.

2.4.4.4.2. Fiillere Gelen Yardımcı Fiiller

Yazı dilindeki temel fonksiyonları yeterlik, tezlik, yaklaşma, sürerlik gibi durumları karşılamak olan özel kurallı birleşik fiilleri oluşturan bil-, ver-, yaz-, dur-, koy- yardımcı fiillerinden ilimiz ağızlarında yaygın olan kullanımı yeterlik bil- yardımcı fiilidir.

alabiliyormusunuz “alabiliyor musunuz” N.LXXI-25, *Ķaçabiliyorsan* “kaçabiliyorsan” X-22, *Ķurtarabilir* “kurtarabilir” P.XCIV-12.

1. i-mek Fiili

İsimlere gelerek onları yüklem yapan ve basit çekimli fiillere gelerek onları birleşik zamanlı fiil yapan i-mek fiili Eski Türkçedeki er-mek biçiminden dönüşmüştür.

Birleşik zamanlı fiil çekimlerini “Fiil Çekim Ekleri” başlığı altında incelemiştik.⁷⁹

i-mek fiilinin isim soylu sözcükler üzerinde dört farklı çekimi vardır. i- fiili ile kurulmuş cümleler isim cümlesidir.

a) Geniş Zamanı

Türkiye Türkçesi yazı dilinden pek farkı yoktur. 3. Tekil şahıs eki -dır/-dir/-Tir/-tir şeklindedir.

acıdır “acıdır” VII-18, *güzelliktir* “güzelliktir” O.LXXV-2, *ıradır* “ıraktır” Ç.XXVII-65, *Kardeşdir* “kardeşdir” V-6, *marabayım* “marabayım-yarıcıyım” Ç.XXXI-50.

b) Görülen Geçmiş Zamanı

Yazı dilinde olduğu gibi Tunceli ili ağızlarında da bu çekim (isim tabanı + i- fiili + görülen geçmiş zaman eki + şahıs eki) sırasına uymaktadır. Genellikle idi şeklinden -di eki haline gelerek çekime girer. Bazen de “y” koruyucu ünsüzü ile “-ydi” şeklinde çekimlendiği görülmektedir.

Hikaye çekiminde bazen i-fiilinin ekleşmediği görülür.

çuhurdeydim “çukurdaydım” XII-26, *çileydi* “çileydi” Ç.XVII-10, *éyidi* “iyiydi” Ç.XXIII-7, *muhtardi* “muhtardı” III-14, *yardımkar idim* “yardımcı idim” M.XLIX-39.

Olumsuz çekimi ise “değil” ile yapılır.

süt değil “süt değil” IX-26, *hırhız değilim* “hırsız değilim” Ç.XXXII-21.

c) Anlatılan Geçmiş Zamanı

i-fiiline anlatılan geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle yapılır. -imiş şeklinden -miş biçimine dönüşerek kullanılmaktadır. Bazen “y” koruyucu ünsüzüyle “-ymiş” biçiminde kullanılarak yazı diliyle aynı özellikte olduğu görülmektedir.

⁷⁹ Bkz. Fiil Çekim Ekleri.

cahilmişim “cahilmişim” P.XCIX-14, *dorğumuş* “doğruymuş” H.XLII-13, *güçlümüş* “güçlüymüş” VIII-12, *hastaymış* “hastaymış” M.LVIII-28, *lideriymiş* “lideriymiş” Pü.CXI-2, *varmış* “varmış” P.LXXXIV-1.

ç) Şartı

Yazı dilinde olduğu gibi i-se biçiminden -sa/-se şekline dönüşerek çekime girmektedir.

bağlıysa “bağlıysa” Ç.XXV-10, *çibansa* “çibansa” XIII-67, *yohsa* “yoksa” Ç.XXX-18, *zenginse* “zenginse” P.LXXXV-16, *èlesē* “öyleyse” H.XXXII-22.

d) Zarf Fiili

İsimlere zarf fiil görevi yüklemek amacıyla i-mek isim fiiline “-ken” zarf fiil ekinin getirilmesi ile oluşturulan sözcüklerdir.

Tunceli ili ağızlarında genellikle bu ek, fiillerin sonuna gelerek birleşik zarf-fiil yapar.

Bazen de i- düşer “y” koruyucu ünsüzü ile “-yken” biçiminde kullanılır.

beleyken “böyleyken” P.LXXXIV-8, *çiharken* “çıkarken” M.LIX-35, *götürürken* “götürürken” N.LXVIII-21, *giderken* “giderken” IX-22, *sağarken* “sağarken” O.LXXII-9.

2.5. Zarflar

Cümlede yüklemi durum, zaman, yer-yön, miktar ve soru yönlerinden tamamlayan kelime ve kelime gruplarına zarf denir.

Tunceli ili ağızlarında da yazı dilindeki aynı fonksiyonu ve biçimiyle kullanılmaktadır. Ancak, yazı dilinde yer almayan ilimiz ağızlarına özgü bazı zarf görevli sözcükler de vardır. Bunları gruplara ayırarak örneklerini verelim.

2.5.1. Zaman Zarfları

daa “daha, henüz” Ç.XXII-3, *evvel* “önce” XI-16, *hemı* “henüz” H.XLIV-4, *hep* “her zaman” XIII-1, *öge* “önce” Ç.XXVIII-15, *sabba* “sabah” N.LXII-7, *şimdi* “şimdi” H.XXXII-47, *hama* “hemen” Ç.XIV-1.

2.5.2. Durum Zarfları

böle “böyle” III-9, *dorğu dürüs* “doğru dürüst” Ç.XVII-12, *téz* “çabuk” P.LXXXII-16, *ële möhebbetli* “öyle muhabbetli” Ç.XXX-12, *ëyi* “iyi” Ç.XVI-1, *ëyice* “iyice” Pü.CXI-15, *hoş* “iyi, güzel” H.XXXIV-46.

2.5.3. Azlık-Çokluk Miktar Zarfları

çoh “çok” Ç.XVIII-1, *ëpeyi* “epey, çokça” M.L-10.

2.5.4. Yer-Yön Zarfları

aşşağı “aşağı” Ç.XXX-1, *dişeri* “dışarı” H.XXXII-22, *oğarı* “yukarı” H.XL-37.

2.6. Edatlar

Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan edatlar Tunceli ili ağızlarında da kullanılmaktadır. Ancak, yazı dilinde bulunmayan ilimiz ağızına özgü edatlar da kullanılmaktadır. Ayrıca yazı dilindeki edatların farklı biçimlerine de rastlanmaktadır.

Yazı dilinden farklılık gösteren edatların başlıcaları şunlardır:

kibi “gibi” P.LXXXII-35, yazı dilindeki gibi edatının ilimiz ağızlarında kullanılma biçimidir.

+den Kayri: Yazı dilindeki +den başka edatının ilimiz ağızlarındaki kullanılma şeklidir.

75nlerden Kayri “onlardan başka” P.LXXXII-33.

+den, +nan/+nen, +inan/+inen: “ile” edatının Tunceli ili ağızlarında bolca kullanılan ekleşmiş biçimidir.

Biznen “bizim ile” Pü.XCI-15, *dekmeden* “tekme ile” Ç.XXVIII-11, *edebinen* “edebi ile” O.LXXXI-11, *süngüinan* “süngü ile” M.LVIII-31, *uçagñan* “uçak ile” O.LXXVI-3.

Çağırma, seslenme edatlarının bazıları şunlardır:

ëy, hëy hëy, ula, ulan ulñ...

he: Cevap verme edatıdır.

Bunların dışında yav, aha, hā, han, şe gibi edatların da ilimiz ağızlarında sıkça kullanıldığı görülür.

2.7. Deyimler

Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da cümle olarak yapılan tanımı ile “en az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü arttıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine deyim denir.”⁸⁰

Tunceli ili ağızlarında deyimlerin, daha çok özel durumları ifade etmek için kullanıldığını görmekteyiz. Metinlerden çıkardığımız deyimler şunlardır:

patlaK verdi “patlak vermek, ortaya çıkmak” III-2, *kör puşman geldim* “çok pişman olmak” XI-38, *kolum kanām kırdi* “kolu kanadı kırılmak, güçsüz kalmak” Ç.XXIV-21.

tike tike dorğarlar “tike tike etmek, çok küçük parçalara ayırmak” Ç.XXXI-43, *didik didik etmişim* “en ince ayrıntısına kadar incelemek, araştırmak” Ç.XXXI-63.

emekleri gitmesin “emeği boşa gitmemek, çalışmalarının emeklerinin karşılığını almak” P.XCVII-18.

yüzümüz Kara olmasın “yüzü kara olmamak, Allah utandırmasın” P.XCVII-24.

tufan bizim başımızda patladi “tufan başımıza patlamak, başımıza çok kötü olayların gelmesi” Ç.XXXI-18.

Kafası çalışıyordu “kafası çalışmak, çok zeki olmak” Pü.CVIII-18.

çile çekTim “çile çekmek, dert, acı görmek, üzücü olaylar yaşamak” Pü.CII-14.

canına taK etmiş “canına tak etmek, bıkmak, usanmak” N.LXVII-36.

⁸⁰ Erol Yıldız, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Karatay Yayınları, Ankara, 2015, s. 9.

2.8. Atasözleri

Derlediğimiz metinlerde geçen genel durumları ifade etmek için kullanılan ve ders verme, yol gösterme, öğüt verme niteliği olan başlıca atasözleri şunlardır:

bir baba on tene evladı bésler, on tene evlat bir babayı bésleyemez O.LXXIII-15.

Birlik beraberlikten Kuvvet doğar Ç.XXII-34.

Cin aTina binmişin, şeytanı mı arar “Cin atına binmişsin, şeytanı mı ararsın” H.XXXIV-27.

Gençliği olmayan bi toplum derenin ağzındaki tarlaya benzer. Her zaman sele mahkumdur O.LXXV-13, 14.

Kör atın kör alıcı olur XI-4.

Tencire yuvarlanmış Kapağını bulmuş P.XCVII-26

var evi kerem evi yoh evi şeytan evi Ç.XXX-23.

yetimler hırhızlığa gider ay doğar. “Yetim hırsızlığa çıkınca ay akşamdan doğarmış” P.XCVII-42.

2.9. İkilemeler

Anlamı güçlendirmek, anlatımı daha etkili hale getirmek amacıyla eş, yakın, karşıt anlamlı veya sesleri birbirini çağrıştıran sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulan sözcük gruplarına ikileme denir.

Tunceli ili ağızlarında ikilemeler bolca kullanılmaktadır. Derlediğimiz metinlerde rastladığımız ikilemeleri oluşumlarına göre şöyle gruplandırıp örneklendirebiliriz:

1. Aynı sözcüklerin tekrarlarıyla oluşanlar:

bële bële “böyle böyle” III-21, *diri diri* O.LXXX-4, *hama hama* “hemen hemen” P.LXXXIII-14, *Kaça Kaça* “koşa koşa” P.XCI-12, *yavaş yavaş* M.LVI-24, *zaman zaman* Pü.CVIII-31.

2. Yakın anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar:

dorğu düriüst “doğru dürüst” H.XXXVIII-6, *düğün dernek* Pü.CVII-1, *feKir fuKaranın* “fakir fukaranın” H.XXXII-30, *kılık kıyafet* XI-6, *Kapı Komşu* P.XCVII-18, *yazide yavande* “yazı yabanda” P.C-8.

3. Zıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar:

ileri geri O.LXXVIII-18, *iyi kötü* H.XXXVIII-25.

4. Bir anlamlı bir anlamsız sözcüklerden oluşanlar:

çoluğ çocuğ “çoluk çocuk” N.LXII-5, *seKet suKat* “sakat sukat” Ç.XXVII-6, *ufah tefek* “ufak tefek” Pü.CVIII-34, *yarim yurim* “yarım yurum” Ç.XXVIII-6.

5. Yansıma sözcüklerden oluşanlar:

çat pat M.LVIII-10, *hıldır hıldır* Ç.XXVIII-18, *haldır huldur* P.LXXXVII-108, *raKa ruK* Ç.XXXI-27.

6. İkinci sözcüğün başına “m” getirilen ikilemeler:

asker masker Pü.CX-1, *kenger menger* H.XXXV-8, *Kıraç mıraç* Pü.CX-16, *savaş mavaş* M.LIV-5, *yemek memek* N.LXI-52.

7. İki anlamsız sözcükten oluşanlar:

apar topar XIII-69.

SONUÇ

Tunceli ili ağızları ile ilgili bu çalışma sonunda yörenin belirgin ağız özellikleri olarak şunlar tespit edilmiştir:

1. Tunceli ili ağızlarında, yazı dilimizde bulunan ünlülerin dışında çok görülen dokuzuncu ünlü kapalı e ünlüsüdür. Tunceli'nin her yöresinde birinci hecedeki e seslerinin kapalı e (è) sesine dönüştükleri görülür. Bu yaygın söyleyişten dolayı ilk hecedeki i sesleri de yer yer kapalı e sesi gibi telaffuz edilirler. Ancak aynı kaynak kişi bile bir sözcükte ilk hecede bulunan bu sesleri bazen kapalı e olarak bazen de yazı dilindeki şekliyle söyleyebilmektedir. Yazı dilinde e ya da i olarak kullanılan ünlüler yöre ağızlarında kapalı è ünlüsü sıkça kullanılmaktadır.
2. Tunceli ili ağızlarında büyük ses uyumu tamamen kişisel tercihlere bağlıymış gibi bir görünüm arz eder. Aynı kişi bile belirli bir kelimeyi farklı şekillerde telaffuz edebilmektedir. Yazı dilinden farklı bir şekilde büyük ses uyumunun bozulduğu sözcükler oldukça fazladır. Bu tercihlerin bir kısmının kişinin eğitim seviyesine, kültürüne bağlı olduğu söylenebilir. Yazı dilinde uyumu bozan eklerin durumu Tunceli ili ağızlarında da aynıdır. Diğer ekler bazen uyuma aykırı ve kuralsız olarak ince veya kalın şekillerde kullanılabilmektedir.
3. Türkiye Türkçesi yazı dilinde görülen küçük ses uyumu düz ünlüleri düz ünlülerin, yuvarlak ünlüleri ise dar –yuvarlak veya düz – geniş ünlülerin takip etmesidir. Yöre ağzında yazı diline uyanla bu uyuma aykırı kullanımlar da oldukça fazladır. Bu uyuma aykırı kullanımlar genellikle düzenli ve kalıcı değil, kişilerin tercihlerine bağlı gibi görünmektedir. Ancak özellikle görülen geçmiş zaman ekinin üçüncü tekil şahıs çekimlerinin, belirtme hali ekinin, - i veya –yır şeklindeki şimdiki zaman ekinin genellikle düz ünlülü olması uyumun bozulmasına yol açmaktadır. Bu eklerin her zaman sadece düz ünlülü olmadıkları da görülmektedir.
4. a > e değişmesi, sözcük bünyesinde bulunan bir a sesinin büyük ses uyumuna aykırı olarak inceler e sesi gibi söylenmesidir. Düzensiz ve yaygın bir değişmedir. Tunceli'nin merkez köylerinde, Çemişgezek ve Pülümür köylerinde daha yaygındır.

5. $i > i$ değişmesi de çokça görülen ve kalınlık – incelik uyumuna aykırı söyleyişlere yol açan bir ses değişmesidir. Tunceli merkezde, Çemişgezek ve Pülümür taraflarında daha yaygındır.
6. $u > i$ değişmesi, Tunceli merkez köyleri, Çemişgezek, Ovacık ve Pülümür köylerinde görülür. Bazı eklerin tek şekilli olması, sadece düz – dar ünlülü şekillerde kullanılmasından kaynaklanan ve Tunceli'nin bütün yörelerinde sıkça görülen bir değişmedir.
7. $i > $ değişmeleri, sözcüklerin ilk hecesinde kapalı e seslerinin yaygınlığının etkisiyle genellikle Tunceli merkezde, Çemişgezek, Pertek ve Nazimiye'de çok görülen bir değişmedir.
8. Kısa nller normal süreli ünlülerden daha az sürede boğumlanan ünlülerdir. nl kısaltmalarının büyük bir kısmı sıralı cümlelerde cümlenin sonunda meydana gelmektedir. Konuşurken acele etmekten ve cümlenin sonunun vurgusuzlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan bir değişmedir. Tunceli merkezde, Çemişgezek ve Nazimiye'de yaygındır ancak diğer ilçelerde de görülür.
9. Uzun nller normal süreli ünlülerden biraz daha uzun sürede boğumlanan nllerdir. Yöre ağızlarında kuralsız olarak görülmektedir. Yörede nl uzamaları genellikle vurguya bağlı olarak ortaya çıkar. Ses düşmeleri ve ünlü birleşmelerine bağlı uzamalar da görülür. Bu uzunlukların hiç biri düzenli ve kalıcı değildir.
10. nl seslerden , a, , i ve ı seslerinin bazı sözcüklerde türedikleri görülür. Bunlardan , a,  ünlüleri cümlenin başında sözcüklerden ayrı ortaya çıkan sesler şeklinde söylenirler. Cümlenin başında söylenen bu sesler konuşan kişiye düşünme, düşündüklerini ifade etme açısından zaman kazandırma görevi yapar. Ayrıca bu sesler r gibi Türkçede sözcük başında bulunmayan bir sesle başlayan alıntı sözcük başında da ortaya çıkar. Bazı sözcüklerde de bu **sesin** ortaya çıkması sözcüğü belirginleştirmek, vurgulamak içinmiş gibi görünmektedir.
11. $k > h$ değişmesi, yörenin en yaygın, en belirgin ses özelliğidir. Sözcük içi ve sonundaki k sesleri genellikle h'ya dönüşür. Bu değişme sözcük başında grlmez.

12. $k > h$ değişmelerinin ortaya çıkardığı h sesinin yaygınlığının etkisiyle Tunceli ili ağızlarında ortaya çıkan $k > h$ değişmesi de sıkça görülür. Değişme kelime bünyesindeki ünlülerin kalınlık – incelik uyumuna aykırı olarak kalınlaşmasına yol açar. Bu değişme Doğu Anadolu ağızlarında görülen son seslerdeki ünlü kalınlaşmasına da bağlanabilir.
13. Bu değişme yöre ağzının tipik özelliklerinden birini oluşturur. $s > ş$ değişmesi ve bunun aksi $ş > s$ değişmesi Tunceli ili ağızlarının belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Sözcük bünyesinde başta, ortada ve sonda görülebilen kural dış bir değişmedir. Aynı kişinin bazen aynı kelimeyi her iki şekilde kullandığı görülür. Tunceli merkezde, Mazgirt, Hozat, Pertek ve Çemişgezek'te görülür.
14. t sesinden önce gelen $ç$ seslerinin $ş$ 'ye dönüşmesi tarihî Türk yazı dillerinden Çağatay Türkçesinde de görülür. Tunceli ili ağızlarındaki bu değişme Çemişgezek, Pertek ve Ovacık'ta karşımıza çıkar. Temas dereceleri bakımından benzer olan bu iki ses arasındaki bu değişme genellikle alıntı sözcüklerde görülen bir değişmedir.
15. Tunceli ili ağızlarında akıcı ve sızıcı olan ünsüzlerden h , y , $ğ$, v ünsüzlerinin düşmesi yaygındır. Bu seslerden h iç ve son seslerde, y ön ve iç seslerde, yumuşak g ve $ğ(ı)$ iç seslerde düşer. Düşen bu ünsüzlerin ortak yönleri açık bir ses yoluyla söylenmeleridir. Kural dış ve düzensiz bir ses olayıdır. Tunceli ilinin bütün yörelerinde görülebilir. Bu ünsüz düşmelerinden en yaygın olanı y ve h düşmeleridir.
16. Yer değiştirme olayı genellikle $ğr > rğ$, $pr > rp$ seslerinde görülür. Ayrıca daha az sıklıkta $gs > sg$, $gr > rg$, $ks > sk$, $ml > lm$ gibi ünsüzlerde de ortaya çıkar.
17. İsimden isim yapan yazı dilindeki $+lık$ eki Tunceli ili ağızlarında $+lıh/+luh/+liğ/+lig/+lık/+lik/+luk$ şekillerinde kullanılır. Ekin sonundaki “ k ” ünsüzü değişikliğe uğrayarak h , g ve $ğ$ 'ye dönüşür. İlimiz ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi geçici ve kalıcı isimler yapma fonksiyonuyla kullanılır.
18. Belirtme hali eki, yazı diliyle aynı fonksiyonda ince-düz, ince-yuvarlak biçimiyle kullanılmaktadır. Yönelme hali eki, belirtme hali eki yerine

kullanılmıştır. Tunceli ili ağızlarında görülen başka bir özellik ise belirtme hali ekinin bazen düşmesidir.

19. İlimiz ağızlarında birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinde zamirlerin sonundaki “n” ile yönelme hali ekinin “a” yer değiştirerek diftong oluşturduğu görülmektedir. İlimiz ağızlarında bazen bulunma hali eki ile çıkma hali ekinin birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.
20. Vasıta hali eki, ilimiz ağızlarında da Türkiye Türkçesi yazı dilindeki fonksiyonuyla kullanılır. Ancak ilimiz ağızlarında yazı dilinden farklı olan şekilleri de kullanılmaktadır. “ile” edatının ekleşmiş şekli +la/+le ilimiz ağızlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Yine +nan/+nen/+tan/+ten/+ilan/+len/+lan biçimleri de yaygın olarak kullanılır. Bu ekin ilimiz ağızlarında bazen ünlü uyumlarına aykırı şekilde kullanıldığı görülür.
21. Tunceli ili ağızlarında çokluk eki genellikle +lar/+ler’dir. Bu ek, kalın ünlülü isimlere bazen ince şekli ile gelerek kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır.
22. Çekimli fiillerde ve öteki kelime türlerinde olduğu gibi adlarda da soru mI / mU ekiyle karşılanır. mI / mU soru eki yalın durumdaki adlara geldiği gibi iyelik ve çekim ekleri almış adlardan sonra da gelebilir.
23. Tunceli ili ağızlarında “bir” sözcüğü genellikle belgisiz sıfat olarak kullanılır. Sözcüğün sonundaki “r” sesi ise düşer.
24. Üçüncü çokluk şahıs zamirinin Nazımiye, Pertek ve Pülümür ağızlarında bazen “l” sesinin ilerleyici benzeşme ile “n”ye; “n” sesi ise gerileyici benzeşme ile “l”ye dönüştüğü görülmektedir. Nadir de olsa Hozat yöresinde bu zamirin ortasındaki “n” sesinin düştüğü görülür. İşaret zamirleri ilimiz ağızlarında bazı ünlü ve ünsüz değişimleri sonucunda yazı dilinden biraz farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Soru zamirleri Tunceli ili ağızlarında yazı dili ile aynı biçimde kullanılmaktadır. Bu zamirler “kim, ne, hangisi” gibi sözcüklerdir.
25. İsim-Fiiller: -mek, Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılır. -mağ biçimiyle kalın ünlülü olarak da kullanılmaktadır.
26. Anlatılan geçmiş zaman eki, fonksiyonu bakımından yazı diliyle aynıdır. Ancak bazen kalın ünlülü kelimelere ince ünlülü olarak gelir ve kalınlık-incelik

uyumuna uymaz. Nadir olarak Pertek/Pınarlar ağzında yuvarlak ünlülü kelimelere düz şekliyle geldiği görülür.

27. Görülen geçmiş zaman eki, -dı/-di/-du/-dü/-Tı/-Ti şekilleriyle kullanılır. Yarı tonlulaşması ve bazen ince ünlülü kelimelere kalın, kalın ünlülü kelimelere ise ince şekliyle gelmesi, eki uyum dışı bırakır. Bazen yuvarlak ünlülerden sonra düz, düz ünlülerden sonra ise yuvarlak olarak gelebilir. Bu ek Çemişgezek ve Pertek ilçelerinin bazı yörelerinde yuvarlaklaşma bazı yörelerinde ise düzleşme özelliği gösterir.
28. Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılan şimdiki zaman eki -i/-yır/-yir/-yor'dur. Bu ek bazen kalın ünlülü kelimelere ince, ince ünlülü kelimelere de kalın şekliyle gelerek kalınlık-incelik uyumuna uymaz. Genellikle düz ünlülü şekliyle kullanıldığı için de yuvarlak ünlülü kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna da uymaz. Çemişgezek/Payamdüzü, Mazgirt/Kalaycı ve Pülümür/Kabadal ağızlarında ise “r” sesinin düştüğü görülmektedir. Çemişgezek ve Pertek ilçelerinde “-i”, “-yir” ve “-yor” şeklinde çekimlendiği görülmektedir. Hozat ve Mazgirt ilçelerinde ise “-yır” ve “-yor” şeklinde çekimlenmektedir.
29. Tunceli ili ağızlarında gelecek zaman eki -acaḡ/-ecaḡ/-ecem şeklinde kullanılmaktadır. Bazen ince ünlülü kelimelere kalın, kalın ünlülü kelimelere ise ince biçimiyle gelerek uyuma girmez.
30. İstek kipinin eki yazı dilinde olduğu gibi -a/-e'dir. Genellikle ünlü uyumlarına uymaktadır. Derlediğimiz metinlerde istek kipinin birinci şahıslarında emir kipi fonksiyonuna rastlayamadık. Çemişgezek/Doğan köyü ve Mazgirt/Görcan köyü ağızlarında istek kipinin 2. tekil şahıs ekinin emir kipi fonksiyonunu taşıdığı da görülmektedir.
31. Şart kipi Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi -sa/-se'dir. Hiçbir farklılık göstermez. Emi kipi, yazı dilinde olduğu gibi eksizdir. Fiilin emir kipinde çekimlendiği anlamdan çıkarılır.
32. Gereklilik kip eki -malı/-meli ekinin kullanımı yaygın değildir. Ovacık ilçesi Kozluca ağzında -ecek/-acak gelecek zaman kip ekine gereklilik anlamı

yüklendiği görülür. Ayrıca ilimiz ağızlarında -malı/-meli ekinin yerine “gerek ve lazım” kelimeleri kullanılmaktadır.

33. İlimiz ağızlarında hikâye birleşik çekimi “idi”nin -di/-ti ekleşmiş biçimleri kullanılmaktadır. Ayrıca bazı kullanışlarda (fiil tabanı + zaman eki + şahıs eki + “-di” eki) şeklinde olduğu görülür.
34. Emir ve görülen geçmiş zaman kiplerinin dışındaki kip eklerinden sonra i-mek fiilinin anlatılan geçmiş zaman çekiminin gelmesiyle oluşur. Rivayet birleşik çekiminde i-mek fiili genellikle i-sesini düşürerek -mış ekleşmiş biçimi ile kullanılır. Ayrıca ilimiz ağızlarında şahıs ekinin -miş ekinden önce kullanıldığı da görülür. Ancak istek, şart ve gereklilik kiplerinin rivayet birleşik çekimine rastlamamaktayız.
35. Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak şimdiki zaman, geniş zaman ve anlatılan geçmiş kiplerine bağlı olarak kullanılan şart birleşik çekiminde, i-mek fiili genellikle -sa/-se biçimiyle kullanılmaktadır.
36. Tunceli ili ağızlarında yaygın olarak kullanılan yardımcı fiiller; etmek, eylemek ve olmak yardımcı fiilleridir. Çemişgezek ve Hozat ilçelerinin bazı yörelerinin ağızlarında yardımcı fiillerin bazen gereksiz kullanıldığı da görülmektedir. Yardımcı fiiller, yazı dilindeki temel fonksiyonları yeterlik, tezlik, yaklaşma, sürerlik gibi durumları karşılamak olan özel kurallı birleşik fiilleri oluşturan bil-, ver-, yaz-, dur-, koy- yardımcı fiillerinden ilimiz ağızlarında yaygın olan kullanımı yeterlik bil- yardımcı fiilidir.

METİNLER

Anlatan	: Hüseyin Parlak (1935)
Öğrenim Durumu	: İlkokul Mezunu
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Batman Köyü
Konusu	: Kureyşanlı Aşireti

I

ë ben kıurëşanlıyım, ismim hüseyin parlakTır. oğlumun ismi de hüseyindir. bin doKuz üz otuz bësh doğumluyum, yëtmiş sekiz yaşına girmiş bulunmakTayım. efendim kıurëşanlı demek evlâdı resul demektir. sèyit mamut hayrani soyundan gelen bi kimseyiz. sèyit mamut hayrani son kıurëştir hazreti muhammetten beri o soyun ismidir. (5) o soyun laKabıdır. hazreti seyit mamut hayraninin asıl ismi seyit sultan alidir. faKat hani kerametinden dolayı efendim su üzerinde yürümüşdür. mazgirt bağında fırınâ atılmıştır. alaaddin keykubat tarafındân. yirmi dört saat yanmamıştır. su üzerinden yürümüşdür. büyük kerametler gösterdiği için kendisine seyit mamut hayrani ismi verilmiştir. biz ondan sora çok isimler gelmiştir. bu güne Keder biz gelmişiz. bu isimleri (10) saymanın hani biraz zor olacağını yanı uzun sürer. seyit mamut hayrani keramet gösteren bi zattır. hazreti alinin tornudur. yedi tene kıureyş vardır. bu son kıureyştir, hazreti seyit mamut hayranî. bu güne Kadar bizim soyumuz devam etmektedir. sèyit mamut hayrani fırına atılıyor, yanmayınca alaaddin keykubat kendisine bi teklif yapıyor. topraK olarak nêrde Kalmak istiyorsan efendim büyük yerlere gitmiyor, (15) nazmiyenin zève köyü var. oreyi istiyor, kendisine oreyi yurt ediniyor. burda ne Kadar Kaldığını bilmiyorum. bi are sèyit mamut hayrani Konyanın aKşehir Kzasına gitmiştir. orada türbesi vardır akşehirdê. tabi evlatları da çoğalınca dağılmışlar her bi (18) yêrê. adıyamanda da var yanı başKa yêrde dê var, dağılmışlar.

Anlatan	: Mehmet Yıldız (1944)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Batman Köyü
Konusu	: Düzgün Baba Efsanesi

II

düzgün babanın babası kureştir. kureş, kısa boylu ve biraz dolgun kişidir. laKamı da kureşi kure diyorlar. mesela bana laKamca uzun memet diyórlar ya ona da kureşi kure diyorlar. e tabi kureş davara gidince davar zemperi ayında aç geliyordu, yani tam toh gelmiyordu. düzgün babanın ismi haydardır. haydar davara gittiği zaman davar (5) e parti nêrdese bêlinin üstüne açılıyordu. kureş meraK etmiş demiş ki ya halla halla ben gittigim zaman davar aç geliyór, bu gittigi zaman bu davar niye o Kadar toh geliyór. gidiyór ki haydar çubuğunu hangi ağaca vuruyorsa eğiliyor yepyemiş oluyor orman, davar olduğu gibi yeşil yaprağ yiyor. sora haydar arkasına bahtığı zaman keçinin biri örküyor kureşi gördüğü zaman. diyor kureşi kure sende çıTı diyór. yani babanın (10) laKamını söyleyince bir arkasına baħmış ki babası tam arkasındadır. o zaman tabi bizim eski êrkan şeyimiz babaya Karsı saygılıydı. e orda bês kilometrede fazla var. rahatça üç adımda dağa çıkıyor. ayak yerleri şimdi daha bellidir izleri. orda bi hafta filan Kaldığı zaman bu adamları gönderiyó diyó ki çağırın gelsin utanmasın. adamlara demiş ki benim yerim. benim ismim düzgündür demiş. ben gelmiyorum. orda sır olmuş. (15) onun için düzgün baba diyorlar. esasen ismi haydarmış. eski zamanlarda herkes ilkbahar olduğu zaman e herkes gidip de murat ister yanī. hasta olan, hamile olan, çocuğu olmayan gidip de muradını ister, herkesin muradını da bu güne Keder de vemiş yani.

Anlatan	: Selman Yeşildağ (1917)
Öğrenim Durumu	: Okur-yazar
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Aktuluk Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

III

otuz sekizden önce dersim, tam yamaçta alması devlet fazla içine giremiyordu. arazi vërgilerinî ağalar toplemişler. undan sora patla verdi. demanenler, heydaranler, behtiyarler, abasenler seyid rıza urubi devletê arşı oyduler. üç dört sene devam etti. köylerde şimdi oricidir o zaman de milis dërlerdi. milis toplediler götürdüler. bir (5) arâ devlet güclenincâ, bi gece ahtı ki dağ daş dolmuş eskër. hepı deve kamburuna yük bindirmişler erza, cephânâ, köy dolmuş. erargayi bizim demir apının üst terefinde urdular. ê Atatürk mallesindê, halboride çıhenkde, tüşmekden orege gëttik, işkence yaptiler. bunlerin silalarını teslim edin dëdiler. olan vërdi, olmiyan da benim babam gëtti tê paluda satın aldı, getirdi vërdi. bi sene böyle devam etti. ondan sorâ (10) ayniden biz sila asla devlete ullanmemişih yanî. demirapı sıh memet aşireti şila ullanmamış. demirapiyi köy merkezini çembere aldiler. herkes kıymetli mallerinizi alın, sizi harba götürüyoruz. hanımler neyi varsa aldı, êrkegler neyi varsa aldı. bizi aldiler zımeke dorğu götürdüler. üç dört gişi gelediler, onleri yolde vurdiler, biri benim bibimdi, emcem memet muhtardi, amêrkaya gitmişti sekiz on sene almışTi. (15) hêç orhmayın diyordu devlet adamı satın alır, kimse bizi vurmaz, esasen emce memet bizi maffetti yohsa açardıh urtulurduh. ardaşıma diyeyim, bizi aldı götürdüler. zımê denen mevkidê ağır makine, o zaman bilmiyorum nedir. babama sordum o nedir götüriler. dëdi ağır makinedir. babam, ellerimi örkenle bizi bağlamışTiler. gevşetti. Bi tene hozatTa gelmişti onu ayirdiler. babam benî attı oreye (20) bu onun oğlu dëdi. üzbaşı geldi, bunleri niye ayırmışınız o çavuş dëdi işTe bële bële. adama sordı bu çocu senin neyindir. benim oğlumdur dëdi. ulan i... imana gelmimisin, lesleri görmimisin dëdi. sana benzi mi bu dorğu sölê. o zaman adam dëdi ki umandanım orhumde yalan söledim. benim yanimde çalışıyor, ben bereber getirdim. biz çıktih geldih. gece ay ışığında biz açtıh ordâ. yâ cigeramın. ne bileyim. bize (25) yaptığı dünyada kimseye yapılmamıştır. yalnız toplu ırım tuncelide yohmuş, yalan söliler. toplu ırım olan bölge var yâ ollar gece gündüz sila ullandılar eskeryaya. ama

bazı yerlerde basındaki komutan namusuzluğ yapmış, fazla Kırım kâfi yapmış. yalnız cigeramin bu tür hareketler bize zarar getiriyor. eîi düşünün siz gençler olarak faydalı bişey yapın.

Anlatan	: Hüseyin Özel (1946
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Çıralı Köyü
Konusu	: Hayat Hikâyesi

IV

bin dokuz üz kırk altı manisa doğumluyūm. manisada doğduğum senē bizimkiler tekrar geri dönüyorlar. geldik burda iki sene beyler mezresinde aldı, mazgirdin beyler mezresindē. ellilere eder bizim köy yasa mıntıaydı. ellilerden sorā serbest oldu, biz döndük köye gittik. köyler virān ev yo bi şe yo. gittik dışarda aldı bi aç (5) haftā. ondan sorā ev yaptılar, ev yerleştirdik. ondan sora gelen yerleşti köye durumumuz iyi degildi yanı. bin douz üz atmış altıda asker oldum. atmış sekizde teris oldum. sora evlendim, çocu çocuға arştım. bu gün de işTe köyler boş, kimse yo. çocularını da oumuşlar kimisi öğretmen olmuş, kimisi halen bēkar olan çocularını var. ēřimi de ben daha çocuken babamla aynım şaalaştılar dedi. ızını oğluma (10) vereceksin. o afama taıldı. büyüdüğüm zaman gittim ızı istedim. gittim aynanamın elini öptüm dedim ızın bana ver. tamam dediler tabi nişanlandı. gittim askere geldim, evlendik, düğün yapt. öle işte bacım.

Anlatan : Zülfikar Tacay (1925)

Öğrenim Durumu : Okur-yazar

Derleme Yeri : Tunceli Merkez/Kutu Dere Köyü

Konusu : Hatıra (1938)

V

bizim aşiretimiz alan aşiretidir. pülümürden sú keser gelír, tüncelide muzúr suyúne Karışır, bu terefte demanan aşireti, haydaran aşireti, yúsfan aşireti üç tene

aşiret var. benim babam doKsan üç harbinde erzurumda yêdi sene askerlik yapmış. iki tene amcam yêdi sene onlar da askerlik yapmış. onlar esir düşmüşler, rusyada yêdi sene (5) Kalmışlar. sora artıh nası olmuşsa, esir mi değımişler, Kaçmışlar mı. geldiler ki yeri yurdu yoĥ. ben kendimi bildim bileli bu demananlarla alanlar Kardeştir. soyumuz ĥorosandan gelmiş. gelmişler yerleşmişler bu nazmiye düzgün babanın oraya. ondan sora ayrılmışlar. aramıza bi sınır Koymuşüz nazmiyeyle biz. bu demananlar da sudan bu tarafa geçmiş, onlar da bizim Kardeşimizdir. bu sú da bize sınır olmuş bunlarla. bunlar (10) bi ara iyi geçindiler faKat işTe aralarında bi kötülük oldu, başladiler birbirlerini öldürmeyê. hatta ki bu doKuz yüz otuz altıda asker geldi. tuncelide ĥuseyin abdulla paşa vardı, bu doğuya baĥıyordu. geldi bu aşiretlerin ileri gelenlerini topladı dèdiler gelin silanızı vèrin, vèrginizi vèrin, askere gidin, yol paranızı vèrin ben size yol yapacâm, okul yapacâm. bunlar he dèdiler. sora onlar getirdiler roma imparatorluĥu zamanında bu (15) derenin üzerine yêdi tene köprü var, taştan yapmışlar o zaman. iki tene de ĥan var bu derenin boyündê. yani insanlar gece Kaldı mı orda Kalsın diye. o köprüler tabi yıhılmış. geldiler orda bi tahta köprü Kurdular. asker ordan geldi gitti bu sütlüce nahiyesi var, orda bi KereKol Kurdular. bunlar yoĥ dèdiler Kabadaylıĥ yaptılar. yani bizim bu millet çoĥ cahil yègenim, mütiş cayildir. alla yoluna ĥêç gitmez, şeytan yoluna (20) mütiş gidêr. bu millet gitti o köprüyü yaĥtı. bu demananlar gitti. köprü tahtadır. üzerine atêş Kodular yanmadı. gittiler eskide bu bêş kiloluh zeyniler hazırlandı ki bu osmanlı milletini Kırınsınlar hep ustureyle Kıracaĥlêr ê bizim o zaman mazgirtte askerlik yapan köylülerimiz var, birisi gidiyor Kumandana diyor bôle bôle bu adamlar bôle yapacaĥlar diyôr. Kumandan diyor ĥêç meraK êtmê. ben sana izin vèrdim sen yarın köye git diyor, onlar yarın degil o bir gün yapacaĥ, biz yarın onleri topliyacaz. toplayip (25) götürdü mazgirtte bu yalan deĥil faKat êrmenilerin çoĥ zulmü var bu memleketê. bu doğudaki hemşerilerimiz geliyordu, burda odun götürüyordu. ben burda hem furunum vardı, Kavem vardı, efendime sölyêm baKĥalım vardı. erzurumlular gelirdi konuşurduĥ. diyordu rusların bize kötülüĥü êrmeniler bize çoĥ zulüm yaptılar. güzel yiĥenim bizim aşiretlêr gèttiler o köprüyü yaĥtılêr vèrgi vèrmiyorlar, askere gitmiyorlêr

(30) aslında bu tuncelinin fermanını çıkaran elaziz, sivas, erzincan, kemaĥ. bunler çıkarttılar. köprüyü yaĥtılar. sanki asker köprü olmadı mı geçmeyecek. geldi bu zêl daĥına çıhtı ĥâ. orede Kurdular, fakir fuKara Kaçamadı aç Kaldı, pèrişan Kaldı. gelip teslim olanları sen bi göreydin. insanlıĥta çıĥmıştı güzel yiĥenim. topladı

getirdiler. bu laş deresi var ovacılı yolunda. Kaçtılar gittiler orda bi mığara var oreye girdiler. (35) vatandaş türçe bilmiyor, ancağı istanbula gidenler biliyor. devlet onlara tüfek verdi. şimdi Korumu diyorlar ya o zaman milis diyorlardı. bu sığıymıyordı asker gece basıyordu adamları bırakmıyordu ayağıkışısını giyinsin. gel bize o köyü göster. zatan suyun bu terefile o terefi döğüşüyorlardı birbirinde adam öldürüyorlardı. bunlar gağ nahiyesinde gittiler o KereKolu bastılar. asker geldi, topladı, götürdü. teslim olanların (40) eline kağıt veriyordu. ali, memet, hasan, hüsên sen git falan köyê, falan falan, falan sen git falan köyê. laş deresi çok pis bi dere, bi gök var başKa yoh.

Anlatan	: Emine Sevgil (1947)
Öğrenim Durumu	: Okur-yazar değil
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Özlücan Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

VI

biz on Kardaştık, ana baba sağdı, feKırız, göçüz. o zaman otuz sekizden KoçaKoça tarafına gêtmiş. sonra bura açuğ oldusa buraya geldik. Kızıma diyem herşeyini çektik. İ feKırlık de vardı, ev de yohtu, yêrde de yattı, yağmurun önünde de yattı. ev yohtu bi şê yohtu. otuz sekizde gêtmiş sonra döndü köye yâ. benle eşim de (5) amca oğli. onun ana baba yohti babası öldükte sonrâ biz birbirimize akrabayız dedi feKırdır, seKettir, kimsesi yohtur, babası yoh, annesi yoh. anne baba aldı verdî. Kızıma diyem en çekmesi de orda gördük. â sonra büyüdük, çocuğumuz vardı. köye geldik. eletirik geldi, su geldi. biz davar sayıbiyih sonra bu şê meydana geldi, devlet geldi bizi Kovdu. biz çohu da orda çektik. iki tene çocuğ oldu, biz gitmiyor legende bi parça (10) ekmek almıyor yemiyoruz. köyden geldik bureye. burası da orman dairesiydi. yüstü yaptı, dibi yaptı, evi yaptı her şê iyi oldu. iki üç sene kirasızdı. şimdi kira veriyoruz. çocuğlar da bazıı evli bazıı bekar. işte bu Keder.

Anlatan : Mehmet Uç (1938)
Öğrenim Durumu : Okur-yazar değil
Derleme Yeri : Tunceli Merkez/Karşılar Köyü
Konusu : Şiirler

VII

o kimdir ki her gün her gün talaşdâ
o kimdir ki biçildi ağaçdâ
nur güzellik hangi kimseye geldi.

dinle bu sözümü ey aşık abbas,
(5) o adem oğlidir her gün her gün talaşdâ.
o zekaryadır biçildi ağaçdâ.
nur güzellik yusuf ve zeliyaya geldi.

avı idim gezer idim bu dağı,
üzüne dutmuş bu düğümün duvağı,
(10) üç üz altmış altı dalin budağı
üç tene duvağ Kılmış, alla üzünê.
aya bahTım gördüm elif,
elif, lem, mim manaları üç tenedir.

gönülde nefis ilê yolculuğ etmê
(15) cahil, bilmez ile her yana gêtme.
alemlere satar pul êder seni

güzeli görünce adım hacıdır
 sanâ yola gétmek zordur, acıdır.
 gönlünün zenciri vicdan gücüdür.
(20) gönülden gönüle giden yoldur.
 hayranım sevgiye, muhtacım sevgiyê.

sevgi musalara bi tur gibidir.
 sevgi muhamede bi nur gibidir
 sevgi êsalara bi yol gibidir.
(25) cahile gizlenmiş bi sır gibidir.
 hayranım sevgiyê, muhtacım sevgiyê
 sevgiyi ben dört mesümde yaz bilirim
 sevgiyi ben dört kitapla yüz bulurum
 hayranım sevgiyê muthacım sevgiyê

(30) biz kârbeladan sevdik seviştik
 ezelde bizimle yardi muhabêt
 mürşit mezarından ikrar kavuştuh
 mümin için kadım ikrardır muhabêt
 muhabbettir lâ ilahe illalâ
(35) muhabettir muhammeden resulullâ
 muhabettir elülül velilüllâ
 üçüsü manası birdir muhabbet

muhabbettir yerin göğün diregi
 muhabbet bilenin yanar üregi
 (40) aşık bēytulladır maşuK üregi
 haK nazar ēyleyen yēdir muhabet.

cebrail ağzından sırdır muhabet
 muhabet eyleyen canlar nsaibini alır
 muhabet bilmeyen çok yolda kalır
 (45) serçeşme muhabet aliden gelır
 dalğası tükenmez göldür muhabet.

bu bi bahar yazdır aslâ kış olmaz
 öter bülbülleri dilleri durmaz
 rengi değışilmez kokusu solmaz
 (50) acayib bağıdır güldür muhabet

Anlatan : Mehmet Yıldız (1944)
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Derleme Yeri : Tunceli Merkez/Batman Köyü
Konusu : Hatıra

VIII

şimdi eski zamanlardā tabi dört metre K̄ar yağdığı zaman oluyordu. aynı zamanda eski zamanlarda biliyosun ē böle kıyafetler yohtū. sırf bēzde dikilmiş bir gömlekle bir şalvar oluyordū. aynı zamanda çarış giyiliyordu. birisinin ya öküzü ölecek ya birisinin ineğı ölecek de öle çarış giyilecekTi, yohsulluğ çohtu yanē. açlığ zamanı (5) vardı, yohsulluğ zamanı vardı.

ê tabi ruslar ıdır, kars, erzurum, erzincan ve pülümür gelirken nası bi karamanmaraşın kurtuluşu oluyor, bi gaziantebin gazi ismi Koyuluyor bizim tuncêlide de bi ehli beyit sülalesinden gelen bir ehli beyitiz, pêhamberin sülalesinden, dedem halKı toplayıp onlara Karsı bi direniş yapmış. direnişte de o zaman bu oyunumuzun (10) anlamı var var yani hem kürçe va ē ē Karsın ismidir hem de var var her yerde varız yani yoğsulluğ çekmıyoruz her şeye gücümüz var yanı. ê o zaman tabi herkeste de bütün silahlar bulunmayınca zopalarla eski insanlar çoğ güçlümüz. eski hikayeleri anlattığı zaman, kalelerde gördüğüz gibi Kocaman o kaya taşları insanın gücüyle gitmiş yani, vinç yoğ bi şe yoğ çok güçlü insanlar varmış. eskide arpa ekmegile o darı yediği (15) zaman kuvvet vardı şimdi öle değil, fırın ekmeği yiyorsun kanser, tomatês yiyorsun kanser, biber yiyorsun kanser yani. bunlar hepı kanser, sora kuvvet de Kalmamış yanı, ê ne bilem inek boğaya gelmeden şiringayle şe oluyor. yani doğal bir şey yoğ. şimdi bizim ordaki oyunumuz ê ruslar çok yani gelip de kucağa düşmüşler. kucağa düştüğü zaman ê büyük zahayet vermişler. o zaman beyazlar geliyor, beyazlar geliyor, Kaçın (20) Kaçın diye çok kurtuluş. nasıl bi maraşın, antebin, bi kıbrısın bir kurtuluşu oluyor. bizim de oyunumuz orda gelme bi oyundur.

Anlatan	: Mehmet Yıldız (1944)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Batman Köyü
Konusu	: Munzur Baba Efsanesi

IX

şimdi esasen bu muzur babanın babası yoktur. bi kız bi ağanın yanında ceralik yapmış. ceralik yapınca davara gidiyor, davara gittiği zaman aK saKallı bi yaşlı adam geliyor diyor ki kızım bak sana bir elma veriyorum. bu elmayı yê, hamile Kalırsın. sekiz aylığ hamileyken ölürsün. öldüğün zaman da sen çocuğu mezarda doğum yaparsın. ê (5) elmayı yiyince hamile Kalıyór. ê Kapu Komsu ağadan şüpe Kıpıyor. diyórlar Kız hamile Kalmış. ağa çağırıyor, diyor kızım gel burya, hiç çekinme, hal hêKat böle demiş. şimdi sen hamilesin ê insan halıdır kimle oturdun, kimle Kahtın. haşa diyor ben kimseyle oturmam Kahtım. ê diyor herkes bende şüpe ediyor filan, haşa diyor, hal

hêKat böle diyor. ê tabi sekiz ay oluyor ölüyor kız. iki aya yakın mezara koyduğu (10) zaman kim o mezarlıhTa geçerse çocuğ sesi geliyor diyorlar ki ağa ağa biz bu mezarlıhTa her deKıKa geçtiğimiz zaman çocuğ sesi geliyor, bu ne alemdir, ne zulümdür. ağanın de hatırına geliyor hal hêKat böle diyor. hele o mezarı açın, açıyórlarki annésinin Kucağında meme emiyor. o zaman o başka ağaya çobanlıh yapınca ağa hacca gidiyor. ağa hacca giderken bu çobana ismi muzurmuş. ağanın canı (15) hêlva istemiş. geliyor diyor hatun, diyor ne. diyor benim ağamın canı hêlva istiyor, mümkünse bir helva bişir ben sıcağken, buharken götüreyim hacda vereyim geleyim. hatun da diyor ki o ki benim Kocamın ismini Kaldırdı ê ben buna bi hêlva yapayım yêsın bi şê olmaz. çobandır hani belki canı hêlva istemiş. hêlva yapınca götürmüş hacda vèrmış, demiş senin canın hêlva istedi ben de hatuna söyledim, hemen sıcağ buhar (20) çıhınca yê tası bereber götür. bu hacda gelirken biliyósun herkes onu Karşılıyor. diyó ki ben de bi şê yoğ ne varsa muzurda var ne keramet varsa muzurda var diyor. o da davar sağıyormuş, elinde sitil varmış. millet bunu Karşılamağa giderken bu tabi her Kaçışında süt dökölüyor. kırk yêrde süt dökölüyor. şimdi kırk yêrde süt dököldüğü zaman kırkinci yêrde orda Kayboluyor ve her süt dököldüğü yêrde büyük bir öküzün (25) Kılıntılığında süt ahıyor. eskide on bir kilometre süt ahıyordu. şimdi tabi bizim milletin raKı içiyor şê yapıyor ziyaretler degışti şimdi tam süt değıl. ê kırk göze kocaman bi muzur nehri çıhıyor ve tabi kendisi de sır oluyor orda.

Anlatan : Musa Demir (1948)

Öğrenim Durumu : Sanat okulu mezunu

Derleme Yeri : Tunceli Merkez/Aktuluk Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

X

şimdi ben bin doKuz üz atmış doKuz yêtmiş öğretim yılında sanat okulunu bitirdim. üniversiteyi kazanmamıza rağmen mühendisliğin o zaman yüzde yirmi bês kontenjan haKı sanat okullarınındı. ancağ on lira bulup istanbulda sözlüye gidemediğim için dolayisiyle işte sınavı da kaybêtmiş olduğ. o olaydan dolayı ben bi (5) ağaç valizim vardı bin dokuz üz yêtmişTe onu aldım gittim aşağıda almışTım yanı

istanbula gitmek için babam dolaştı komşularda para bulamıyınca ben valizi vurdum yere Kırdım, içinde bi Kaç parça elbiselerimi aldım, dorğu gêtTım, istanbola gidecem. elazığa gittim hani o dönemlerde o güne Kadar çohta dolaşmış insanlar değildik. çünkü dar gelirli olduğumuz için elazığa da bi Kaç sefer babamla bereber afedersin Katırlâ mal **(10)** satmağ için gitmiş gelmişimdir, onun dışında da pek fazla şeyim yok. ordan da şeye gêtTım, dèdiler ki bingölde hani bingöl depreminden sonra iller bankası şe alıyor işTe eleman alıyor. sanat okulu mezunu insanları arıyor. ben direk bingöle gittim. orda bingölde deprem amirliğine gittim. deprem amirliğinde durumu iza èttim. sağolsun işte adanalı bi mühendis vardı, bize yardımcı oldu. bizi şeye aldı, è iş başı yaptırdı işçi **(15)** olarak. orda bin dokuz üz yètmiş ikiye Keder tabi çalışırken biz de solla yeni yeni tanışmaya başladık, birçoğ kitaplar felan okuyoruz. bin dokuz üz yètmiş ikide işte denizler asılınca biz de tabi onlar masum insanlardı, Karşı çıhtık, Kavğa èttik işte gençlik. ondan sonra bizi işten attılar. benim yanımda da hasan adında bir arhadaşım vardı, bizi işten çıkardılar. ben orda biraz çevre edinmişim. o deprem amiri de adanalı **(20)** olduğu için bana bi mektúp vèrdi ben KaçTım. Kaçınca polès bizi arıyor bizi yahaladılar, götürdüler işte KaraKola attılar. KaraKolda kırşehirli bi polès vardı komser. geldi yanıma ordan dèdi Kaçabiliyorsan Kaç dèdi yoksa seni mafèderler. ikinci Kattır pencereyi açTım, ordan aşağı atladım. KaçTım gittim tabi gece olduğu için o bölgeleri de bilmiyorum. böğürtlen yolda varmış, böğürtlenin içine girdim içinden çıhamıyorum **(25)** elbise melbise üstümde Kalmadı. her tarafım, yüzüm gözüm paramparça oldu. neyise ana yola çıhtık ordan bindim arabaya dorğu gittim adanaya. orda tekrar göreve başladık iller bankasında. kardeşime sölyem yaşamımız böyle geçti. ondan sonra bi yirmi doKuz sene çalıştık bu güne geldik.

Anlatan	: Rıza Koşal (1941)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Tunceli Merkez/Burmageçit Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

XI

şimdi aslındā ben kendi başımda geçenleri size anlatacam. efendime sölyem, biz eskide bin dokuz üz kırk bir doğumluyum. bin dokuz üz kırk dört kırk beşlerdē benim babam geçinmiş. biz yēdi kardeş bir annemiz vardı. babamız öldü. annemiz bizi aldı böyle çevresindē, evlenmedi. gerçi diyecahsın kör atın kör alıcısı olur dērler yā kaç tenesi (5) geldi evlenmedi, bizi bırakıp gitmedi. bi o zaman ağalara yarıcılığ yapardı. ağa dönemlerinde sora bu gibi evler yohtu, bēle kılık kıyafet yohtu. çantayı alırdı okula giderdik. bin dokuz üz kırk sekizde okulumuz açıldı, hem yapıldı hem açıldı. yüz otuz beş tene öğrencimiz vardı. bi öğretmenle bi öğretmen vardı. öğretmen de akçadağ muzunudū. onlar öyle tahmin ederim ki üç yıl akçadağda oğuyorlardı. üç yıl mı iki yıl mı (10) okuyorlardı, mezun oldulār. doksan lira maaş aldı. ēyice hatırimda, hemı benim akrabam olur. biz beyaz don giydik, biz çarıl gēydik, biz darı ekmeği yēdik, arpa ekmeği yēdik, ondan sonra buğda ekmeği pek nadir elimize geçiyōdu. yani daha dorğusu sorarsan ektiğimizi biçemezdi. ağa malı, yarısı biz biçerdik, getirirdi hāрманā, tohumu ağa vērirdi, biz getirirdik onu ekerdik, biçerdik, hāрманa getirdik. ağa (15) gelirdi, bi tenike ona, bi tenike bizē. dibinde belki iki, belki sekiz, belki on tenike bırakırdı belki hiç bırakmazdı, hē. evvel onun zerhasını götürürdük evine hemin bizimkileri içeri çekerdik. makine gücü yohtu hep insan gücūle kendimizi yetiştirdik. şimdiki çocuklar senede bi çuval eski eyaKıKıyı götürüp tōküyor. biz eskide çarıl bulamıyorduk giyedi. çarıl ile biz okula gidiyorduk. iyi kötü elimiz eyağımız iş tuttu. (20) çalışıyorduk, çabalıyorduk annemiz sırtımızdaydı annemiz. bize bin dokuz üz ellilerde demokrat dönemindē, arazi alanlara yardım etti. o zamanın paresiyle bize on beş bin lira yardım etti. tahsitli, beş yilda mı yēdi yilda mı vērdik ödedik. köyümüzde bi muhtar vardı. eskide bankalarda ēhtiyaç olarak para çekiyorlardı. annem gētmiş para çekmeyē, muhtar Kızmış. sen neye gelyirsūn paraya. senin borcun var, devlet sana para (25) vērmez. yav sanane dēmiş ben bu borcu senden almıyorum, devlet bana vēriyōr. pērteğē gidiyorlar, annem gidiyor müdüre söylüyor. diyōr böyle böyle. yav nası vērmezli

sana para sen devlete bu Qadar para ödemişsin, çekmişsin ödemişsin. muhtarın kēsesinden gidiyor, parayı vēren benim diyōr. o zaman muhtar yērinde duruyor. neyise başınızı arğıtmıyam. parayı alıp geliyōrlar. yani o dōnemin hūkūmlerine göre (30) anlatıyōrum. eger az çoh arazi parasının tahsitlerini ödedik. ağaların evlerinde çıhtı, kendimiz kerpiçten, tapularımızda şimdi vardır, bi kerpiç ev yaptı. arsa da bizim o zaman yohtu, satın aldı. ablama sōlyem ē gel zaman gēt zaman ben askere gēttim. hā iki tene kardeşim var, ikizler. ikisinin de kağıdı çıhtı bullar askere gidecekler. birisi gētti, öbürü devlet erteledi altı ay. dēdi altı ay sora da o gētsin. o da gētti askerē. öküzler (35) kara sabanla sürüyōrüz çütü. ben gidiyorum tarlaya tohum ekiyorum, annem geliyor bana kızıyor. oğlum bura sēyrektir, oğlum bura sıhtır, oğlum burası bēledir ben de birahtım öküzleri Qaçtım. madem sen begenmisen hadē git sür. neyise artıh gine kör puşman geldim o tohumu ektim yanē. kardēşlerim geldiler. ēyi kötü işçilihten yanē, kendimizi yetiştirdi. babamdan kalan bişē yoht. neyise annem vefat ētti bin dokuz üz (40) yētmış bēşTe. ben askere gētmıştim bin dokuz üz atmışde. ben askerden geldim iki yıl askerliht yaptı, geldi. abēlerim evlendiler ayrıldılar, sıra bana geldī. ē ne yapacağız. birisi bana dēdi ula Qaht dēdi sēl gelmiş, sēlin içinde belki bi Qarı geli. gēt dēdi onu al. Qahtım burda sıırğı aldım gēttim. ēyi kötü bu Qariya el attım. Qarı elimnen geldi. ēyi (44) kötü burda bi düğün yaptı.

Anlatan : Kamer Gizli (1920)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değıl

Derleme Yeri : Tunceli Merkez/Burmageçit Köyü

Konusu : Hatıra (1938)

XII

bin doQkuz üz otuz yēdidē abdula husēn pasa geldi. bu abdula husēn pasa bizim dērsimde yüzde yirmide ya sila vardı. dērsimin cepanesi yohtı, dērsimin deposi yohtı, dērsimin silasi yohtı. sadē dērsim ismi çıhmişti. dērsim rusu donderdi tēyip ağanan barabar. o zaman tēyip ağanan barabar bizm ağalar var. dērsimin ağaları da savaşa (5) girdilē. rusū donderdiler. onda sora devlet tuttu ne ētti dērsimdir. dērsim Qarşı çıhtıyor. ya dērsim ne Qarşı çıhtıyōr. dērsim o zaman vērgisini vēriyordu. devlete Qarşı durmadı

ki devlete Qarşı neyle duracaq. abdula husen pasa geldi burya biz dersim ağaları topladı, a bu köprüde, mazgerde götürdü, dedi silaları tesmil edin, gelin tesmil olun. size melmekete elazuğ ovasi, malatya ovasi, bizim ağalara dedi erzincan ovasi, **(10)** neyeyi istersez ben size veririm. geldi burda ağalarla Qonuşti. ağalara soz verdiler. silaları tesmil ettiler. bu aQtalge QereQol götürdüler, körpü yaptı. bi sene Qaldi yaza çıhtı bin doQuz üz otuz sekizē. orda bi tene asker bi Qadine aciyormuş, yardım etmiş. o zaman dersim namusa düşkindi. şimdi böyle değildir. yardım etmiş Qadına. millet dedi ki böyle bi haQaret olur mu. onda sora ağalar caydı. nedir. QeraQol buraya geldi yarın o da **(15)** öle yapar o da öle yapar. millet de sevindi. feQirih, mağduruh devlet bize yer verir, götürür bizi yerleştirir. kimse malatyayı bilmiyor, bu elazığı bilmiyor, tunceliyi bilmiyordu. QereQola esker geldi otuz sekiz, ben boyıktım o zamanlar ben on sekiz igirmi yaşın arasındaydımā. esker geldi çadırı Qurdu dağda, pağda, pağ QoçaQoçundur. QoçaQoç ali Qoçun soyismidir. her tarafā asker geldi. millet dedi ki bu nedir, bu asker **(20)** niye gelmiş. asker geldi milleti sürgün edecaq. musto bend körpüyü yahtı, pağ QereQoluni yahtı. gine devletten aldığını yahtılar. topladi milleti sizi sürgün ediriş tesmil olun. ben de tesmil oldum. nazmiyeye tesmil oldu, kimisi pağda tesmil oldu, kimisi hozatta oldu, kimisi pulēmerde oldu, herkes tesmil oldu. esker topladi bizi sürgüne gidēriş götürer yolda vuriyērdi. kim Qarşı durdi, beş on tene adam Qaçtı gitti **(25)** dağa Qarşı durdi. ya suçliyi ara, suçliyi bul. suçliyi Qır. suçi yapan söğ, yölen çocuğ yölen Qari, yölen feQir. ben bu çuhurdeydim, çağırdi iki tene asker geldi, o çuhur ağaları vardı, orde çadır Qurdi, köyleri topladi. o zeman ben getmedim ben getdim QaçTım içerde oturdum. benim amcam Qızı gitti, köylüler gitti, heydaran vardı, demananlar vardı, köyün hepsini topladi aldı gettiler. aqşam çıhtı geldiler ki bi tene **(30)** seçmiş bekçi. bu heydaranlıdır, bu demananlıdır, çağa çoluğu seçti hepi verdi. hepsini ele verdi. devlet götürdü, bekçi Qaynanasini de verdi. hepsini götürdüler mazgirde. benim amcam Qızı da bereberdi. götürüp düzgün babanın önünde Qırdılar. davarı da devlet, asker götürdü kesti, gēdi. milisi barabardi bilmediği köylere götürüyirdi. sora ne oldi fezi çahmağ mareşaldi. bu köylülerin, bu adamların bi suçi yoh **(35)** milleti toplemişler, etrafını çevirmişler, makine Qurmuşlēr. yav fezi çahmağ geldi. biz dedih adamları sürgün edin. biz dedih adamları Qırın. onda sora kesildi sürgüne gönderdi. devlet suçliyi aramadi, suçliyi vurmadı. feQir fuQarayı Qırdı. kim kimi istemedi şikayet etti. dersim milletin devlete bi zereri yohu kī. rusi donderdi o zaman

teyip ağa vardı barabâr. atatürkün yanında fotrafı vardır. boş boşuna ma götürdi (40) Kırdı. hele göstersonler dërsim bi haKaret yapmış, göstersonler. devlet bize ne vërdi. dëdi devlet size arazi veracağ, mal veracağ. devlet bizi aldı götürdi bu memleketlere herkes yëdi sene ortalıhte Kaldı, Kıırh yëdi de geldi. ellide yasağ bölge açıldı. devlet bize tek bin lira verdi. biz gëttıh ev yaptıh, urğastıh, feKirdıh, bi şëmiz yohtu, herkes bësh on davar bëshledi durumu biraz düzeldi bu terör dolayısıyla gine asker geldi bizi (45) çıhardı. beni çıhardı, benim evim gitti, davarım gitti. herşeyimiz gitti. doKsa dërtte geldıh yerleştiğ.

Anlatan : Seyit Ali Polat (1959)

Öğrenim Durumu : Lise mezunu

Derleme Yeri : Tunceli Merkez/Dikenli Köyü

Konusu : Hatıra (1938)

XIII

dërsim olayini ben annem babamın diliynen anlatayım. hep kulağımnda çınlar yani o anlatınca benim saçlarım diken diken olür. işTe bir gün o dönemlerde annemin babasını kefaleten içeri alıyórlar. annem bir gün kuzuları kendi çayırlarında otarırken diyór öle alla tarafından bi his geçti içimden sanki yani senin babanı kefaletnen (5) bırağmışlar geliyó diyë. bi bahtım ki hozat patıka yoluna babam gerçekten geliyór. ben babamı gördüm hemen eve gëttim. ben kuzuları topladım götürdüm ahırā Koydum. ben tabi merak ëdiyórum. bizim oda büyük diyó rahmetli dedeme döşek sermişlër. o bi tene keribar tespisi var elindë o tespisi çekiyór ben de köşede oturdum babam gelip yanına gidecek hele neler konuşacaklar diyë. babam geldi gitti babasının elini öptü, hoş (10) bësh ëttiler. dedem döndü babama sordu. oğul dëdi evlat dëdi benim bildiğim kadarıyla senin daha cezan olacağ. apTula paşa yani atatürk niye gönderdi. o da döndü dedeme tek kelime söledi. dëdi ki babā, atatürk diyó ki sëyit rıza çoluğ çocuğunu alsın o memleketten çıhsın gelsın. nëreyi istiyorsa ben orayı vërecem. yani yërleri de tarif ëdiyor. diyelim ki elazığda postanenin ordaki Kapaalı çarşı, oraynı beğenmezsen sürsürü (15) mallesini yani yeter ki parmak vur. çocuklarını al ordan çık. annem diyo nası babasına o lafi söledi diyó bu aK saKalıni eliynen üfeledi üfeledi şöyle dëdi oğlum sen

gëttin devletin bi parça somun ekmeğini yëdin gelip bana aKıl mı vëreceksin. siz ne yapsanız da benim sonum iptir yani. öle dëyince diyó babam isyan etti dedeme. sen bize sebep olacağsın, bizi öldüreceksin, çağa çoluğ hepimiz öleceğiz. diyó bizi topladı o (20) yarıcıların on on bësh tene hayvanını aldı, bizi bu hozat tarafında laçinenla văr onlar bizim taliplerimiz, gidiyólar o tarafa işTe dedem de gidip teslim olacağına gitmiyór. annemin babası o da isyan ediyór. madem ölmek varsa ölelim diyó. onlar gidiyólar belli bir süre Qaldıhtan soră yalnız sëyit rızanın ailesi yani yirmi yirmi bësh kiři, řu anda hayattă olan kızı dahil. diyó bi baktık böle dağın eteğinden patika yoldan bi tene süvari (25) gözüktü. o bizim bulunduğumuz ormanlık alanda. nasıl ettiilerse diyó yarım saat aradan geçmedën bi baktık her taraftan atësh ettiiler. o ormanlık alanda bunlar taranıyór. biz derede yosunların arkasında gizlendik, Qurtulduk diyó. sila sesleri kesildikten sora bi baktık inleme sesi geliyó, ağır yaralı kendisi öldü ölecek. diğlerleri hepsi ölmüşler. biz gittik dëdi kızım bu dereden bana birez su getirin ağzım kurumuş birez sürün islansın. (30) benim yönümü kıbleye çevirin ağzımı bağlayın, şalvarımın cëbinde bi kaç pence altın var dëmiş. gün battı batacak ayılar kurtlar sizi yemesin gëdin yolunuzu çıkarın. rahmetli annem biz gittik diyó dereden ne su getirek hep insan kanı oluk gibi akıyó yani. geldik kendisine söyledik. bağladık ağzını yolumuza devam ettik gëttik. savaştan çıkmışız, korkuyoruz olmiya ki ikinci bi asker yolumuza çıkă. giderken karanlık çöktü (35) diyó ormanların içërisine daldık bi kutuluş yerine, evë nasıl ulaşabiliriz, acız sususuz yohtur şudur budur. bi baktık diyó eskide el fenerleri felan varmış. o ışık gözümüze çarptı diyó ablamla halam o ışığa dorğü gëttiler. annem diyó ben korktum tekrar dönüş yapTım ormanın içinë, bu fistanımı çektim kafamın üzerinë diyó artıh diyó Qurtlar yësin artıh tesellisi bitmiş. asker baskın yapıyor bu tëyzemle halasını alıyorlar (40) ordan dorğü ovacığa götürüyorlar. sëyit rızanın oğlunun başını kesiyorlar orda yalnız sëyit rıza Qurtuluyor ordan. kesiyorlar ovacığta tëyzemle halama gösteriyólar. onlar yaş itibarıyla biraz büyük oldukları için inkar ediyorlar korkuyorlar. diyólar biz tanıımıyóruz. onlar orda kalsın. rametli annem diyó ben sabah uyandım artıh her tarafım dön, bu son baharın şeyi bağlar ya soğuk şeyleri. Qalktım diyó halamın gittiği eve dorğü (45) gëtTim diyó ben nası giderken ev sayibi on on bësh tene koyunu vardı bunları dışarı çıkardı diyó nası beni gördü beni koyunların içërisine koydu dorğü eve çevirdi yani Qoyunları götürüp otaracağı yerde masum bi çocuğ görmüş o çocuğu götürüp askerden saklayacak diyë. beni götördü ki sandığa Qoydu. halla hallă yav diyó ben askerden

Kırtuldum ben ormăndan Kırtuldum bu sefer adamın eline mi düştüm. tabi adam (50) kendisine iyilik yapı yanđ. bēř on daKıKı sandđđın içinde Kaldđđtan sora bi baştıım diyó tak tak tak dipçikle Kıpıyı çaldılar diyó. ben tamin ettiım askerdir diye. asker sordú muştar dedi sen o koyunları salıp da ormana götürüp otaracağTın niye geri dönderdin. ē kımutanım ben bđ tene masum çocuğ gördüm Saşladım. söz verirsen biřē yapmazsan ben çocuğu size teslim edeyim. diyó yo yo getir diyó vur emri KağTı. (55) rametli annem diyó beni sandıktan çışardılar getirdiler teslim ettiler, yüzbaşı alıp götürüyó ablasıyla halasının yanına. orda rametlik dedemin başını bu sefer getiriyólar annemē gösteriyólar. diyó sen bunu tanıyó musun, kim bu. rametli annem de babam diyó diğerlerini çağırıyó diyó siz niye inkar ettiz akşam bak senin kız Kardışin babam diyó, sen niye inkar ediyósun. tabi orda sağolsun bi tene ileri gelen bi bayan varmış. ē (55) yüzbaşı diyór bunlar oldukları için kırkımuşlardır. dorđu diyó seyit rızanın ođlu bu çocukların da babaları diyó. ondan sorā o kadđn kefil oluyó bu çocuklara. götürüp bunların üstünü başını yıkıyor, yemek mēmek yediriyo. getiriyó, ikinci gün yüzbaşıya teslim ediyó. yüzbaşı ordan alıp hozata gidiyo. daha sonra hozatta dayılarım seyit rızanın yiğeni rahber, diyó gelip bizi teslim aldı. ondan sonra sürgüne gönderdiler. (60) iřte rahmetli annem çorluya düřüyó. babam da izmirin seferhisarına veriyólar. bin dokuz üz kırk yıllarında bunlar sürgüne gidiyólar. yedi sene sürgünde kaldđđTa sora, babam diyó ben bir gün izmire çışarken baktım diyó izmirin yerel gazetesinde dersiım yazısı yazıyo diyó meraKı ettim o zaman tabi imkan var mı öle herkes yanđ dersiım şeyini alıpta öle oşusun. ben hemen diyó evde o zaman başbakan dersiımden sürgüne gelenleri (65) kendi memleketlerine dönebilirler. yanđ istiyen gidebilir diyē. diyó genelkurmay başkanı de karşı çışıyor diyó dersiım bi çibandır sen dersiıme nasđ güveniyósun da tekrar geri gönderiyósun. başbakan tekrar řē yapıyo yok diyó dersiım çibansa diyó devletin bu çibanı basacak řeyi var yani. diyó kırk yedide geldik diyó. onda sora yerleştiler, iste apar topar, şöyle böyle derken. rametli annem sölerdi. keşke o dönemlerde devletin (70) Kışunlarından bi tene de bize degedi biz bu günleri görmeyediğ. çünkü bedellerini daha ağır ödeditler. şimdi güzel kardeşim řunu söyleyeyim. řu anda benim elimde řē var aşkın şairi diye bi kitap var imam hüseyinin kербela olayının. o kitabın altı yedi sayfasında řeyi söyler. der ki avcılar rahat bırakmış olsalardı Kıtallar yuvalarında ölmeyi terci etmezlermiydi. imam hüseyin Kıtaltal, ehli bēyit Kıtaltal ya avcılar kim, (75) avcılar iřte muaviye, yēzit.

Anlatan	: Hediye Demir (1934)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Payamdüzü Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

XIV

geldiler beni istemeye Kızım aḥşam geldîlêr hama sabaḥ babam aldı vêrdî. dèdi bunu Kaçıracaḥlar, iki üş tene de evîn etrafında dolanıyolardı ki benî Kaçırâlêr. hama babam sabaḥ vêrdi atnan geldîler hepsî. â geldîler beni ata bindirdiler getirdiler buryâ. burda da düğünümü yapTılar ē ne bilem işte evvelde araba yoḥTu gelinleri atlarnan (5) götürüyorlardı. Kaynanam da ēyi değildî görümceler de hêç hêr êtmiyorlardı banâ. be güçüktüm o zaman dèmiyîrdî güçüktür buna biz niye ölçe yapıyôz. bunların şavaḥ dilinî de bilmiyôdum, kürtçe biliyodum. bôle yap diyodu yapıyodum, bi işe git giderdim, gël gelîrdim. bi kere o Kaynatam dèdi git Katırları al getir. gittim bôle şaşTım Qaldım. dèdim bu bana ne diyor. ben bunun dilini anlamıyom. Kaynanam geldî Kız (10) dèdi gel şêyi al da gel. ben de aḥura gittim bu ne dèyi banâ. orda durdum durdum sora bana çağırdılar dèdi sen bu dili bilmiyon dèdim ben o dili bilmiyom ben kürtçe biliyôm. ne bilem, bize hêr êtmiyorlardî, dövüyolardî, küfür ediyolardî ama biz de çekiyoduḥ şimdi gelînler çekmiyô. şimdi nasıl getirdiler diyô ayrı oturacağız, biz ôle değildîk. bize ne haQaret yapsalardı biz çekiyoduḥ. ama şindikiler hêç (15) seslenmeyecaḥsın ki sen yaninde Qalasîn.

Anlatan	: Hediye Demir (1934)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Payamdüzü Köyü
Konusu	: Mani

XV

tarlaların hardalı

Qapıların mandalı

benim alacağ oğlan

karağol kumandanı.

(5) kiremitte büz olsam

bir nişanlı kız olsam

nişanlım gelirken

keşke evde yalanız olsam.

Anlatan : Makbule Demir (1942)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Payamdüzü Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

XVI

beni istediler iyilikle babam anēm vèrdi bení bu adamē. düğün de èyi oldu, memnunūm. doğandan buraya geldim evlendim. on tene çocuğum oldu, bi tene yöldü. doğuz tene de sağ. diğerleri hepsi evlenmiş. bi tene ohiyir izmirdē, bi tene Kız békardır, bi tene oğlan da békār. ben de edemiyirim dizlerim arği kollarım arği. kimse de bize (5) bahmıyır. biz edemiğ ki çalışağ. gelinler var hepsi ayrı otiriler.

Anlatan : İbrahim Demir (1938)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Payamdüzü Köyü

Konusu : Sohbet

XVII

ben yetmiş dört yaşındayım, payamdüzü köyünden oturuyorum ibrahim demirdir ismim. meslegim hayvancılığtır. munzur yaylalarına erzurum bingöl yaylarına

yaylacılığ yapıyorum. hayvanlarımız bu yıl h   bir ot olmadığı gibi b  y  k zarar   ekt  ,   ı   sert ge  ti. arpa saman pahalandı. onda sora   imdide ilimizin hayvancılığ te  kilatı (5) yaylaları kiraladığımız halde bizi dar y  rde tutuyorlar. bizi yaylaye bir hazirane   eder bira  mıyorler. bu   hususTe mağ dur oluyoruz. yaylalarda kira bedellerimiz y  ksektir.

  ocu  larımız hepsi ayrılmı   g  tmı  tir biz yalnız ikimiz   alma  tayız. durumumuz   yi değildir. devlet de bizi atmı   b   li   aylığa bunlan   a  ıncı seferdir (10) yazılıyoruz biz   atmı   b   li   aylığı bağlamıyor. diy   senin   zerinde bi   a   par  a tarlan v  r. bu   hususTa devletimiz bize el atsın. herhangi bi sosyal g  vencemiz de yo  tur. doktorlara dorėu d  r  s gitmiyoruz. hem ben hem ailem rahatsızlığ. uzun zaman m  racatlarde bulunduğumuz halde devlet y  neticilerinde h   bir fayda g  rmedik.

Anlatan : Hanım Bulut (1956)
  ğrenim Durumu : Okur yazar değil
Derleme Yeri :   emi  gezek İl  esi/Payamd  z   K  y  
Konusu : Hayat Hikayesi

XVIII

biz ikimiz birbirimizi   o   seviyoduk. o tarafta oğ lan tarafı istemiy   benim babam ann  m gil istemiyolar.   imdi bunlar bir g  n   ızır orucunda beni istemeye geldiler. ann  m babam da beni v  rmiy  lar. bana diyor ki sen bunlara d  mi  sin ki bunlar da gelmi  ler seni istemey  . ben de diyorum ki siz ann   babasız siz v  rirsez ben d   he (5) d  rim. yo   v  rmisez de yo   yan   ben size bira  mı  ım. iki sefer   ızır orucunda geldiler istemeye bunlar v  rmediler. iki yıl   le sevdalı gezdik. ben   ba   a k  ylere g  t  rd  l  r, amcam gile g  t  rd  ler, dayılara g  t  rd  ler bu yan   o yan  . yani eki beni g  t  rmesin diye. ben gine durmadım geldim eve. bi yıl araya girdi bi yıl sora   a  T   biz. bile d  ğ n  m  z   yapmadılar. o taraf, oğ lanın anası babası istemi, benim (10) ann  m babam istem     a   ay   aldı   d  ğ n  m  z   yapmadılar.   ile   ile hepi   ileydi bu elli altı ya  ıma   adar hepi   ile yo  lu   i  inde zamanımız t  kendi. bizim tanı  mamızda aramızda bayanlar vardı. ilkin telefonlar yo  tu mektupla  ıyodu  . bulutun bi tene t  yibi vardı atiy  du omuzun   bizim   apının   n  nde yol ge  iy  du orda s  ylip gididi.

(15) baħçesindēn bir taş attım fışneyē

kimseler yārinden ayrī düşmeye

beni yardan yarı bendēn ayīran

yüreğine yağlı Ƙurşūn işlēye.

Anlatan : Hüseyin Karakuş (1943)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Doğan Köyü

Konusu : Sohbet

XIX

şimdi eski insanları biz çoħ gördüħ ben yetişTim yetişmedim insanlar ēyidi temizdi bizim büyükler hepsi bu güne yetmiş yēdiyi de geçiyorum bu güne Ƙeder Ƙalmamış. ilk Ƙomşuluħ vardı insanlıħ vardı. büyükler her bi şe bize sölüyordu. siz de böle ēhtiyar olursuz. şimdi bu durumda da millet değışmiş. Ƙomşuken birbirinin (5) yaninde otururuħ Ƙapıyı örti birbirinin yanına gētmı oturmı. insanlıħ bizde Ƙalmamış. eski insanlar mahabbet yapirdī, birbirinin sözünde gezilerdi. yiyodu içiyodu bereber. ē şimdi biz Ƙalmışlıħ Ƙomşu Ƙomşuyu tanımiyır hepsi küsmüşler. sonumuzu da ella bilir daha.

Anlatan : Fincan Kahraman (1959)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değıl

Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Doğan Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

XX

ben bekardım, onlar babamın dayılarıdı doğandakiler. onlar benı istediler benim babam beni vērmedi. benim babam bena dēdi ki sen bunlerı almē nēre istisın ben senı oreye vērem. ben babamı dinlemedim gēTim aldım. hēç bir gün görmedim. benim

oğlum sekiz yaşındaydı hasta oldu, ben dohtorlarda gezdirdim. bir Kızım bir oğlum (5)vardı. benim oğlum Kurlulmedı. o benim babamın bėdduyalaradı benim oğlum ۆldű. ben bu sefer gezdim, çalıřTım, dolařTım, yıprandım dađda dařdđ. bu sefer benim Kocam ۆldű. benim iki Kızım vardı, çalıřTım abalařTım. benim kimsem yođ. Kocam ki ۆle oldu. Kocamın terefındekiler hė bir gűn demediler ki buller aclėr susuzlėr, biz bi kere bulleri sorađ. hė kimse beni sormedi. ben çođ kimsesiz çaldım çođ. benim oğlum (10) ki ۆle oldu oğlumun ۆstűnde ben delı oldum dađlara dűřTűm. ođ yohsulluđ gۆrdűm, çođ çile gۆrdűm. yani hālā da gۆrűyorum. bir gűzel gűn gۆrmedim. bu sene de benim bi Kızım vardı. geçen sene bi adamı sevidi, bizimkiler de vėrmek istemedi. benim Kızım KahlTı KaařTı. onun ۆstűnde de çođ yıprandım sena ne diyem bařım hep belalıydı hep dertliydi. hė bir gűn gۆrmedim ablası.

Anlatan	: Feride Dűřkűn (1955)
ۆğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Çemiřgezek İlçesi/Dođan Kۆyű
Konusu	: Hayat Hikayesi

XXI

ben on yėdi yařında bi Kızdım. benı geldiler istediler, babam vėrmedi. babam ı ermedigi nedeni neydi, yėtimdiler, Kaynatam yۆlmıřtı, Kaynanam gitmiř evlenmiřti, bizim akrabaydı illa ı eracađsın. ben ocuđdum bi ře bilmidim, evlenmek nedir. ı erdi ı erdi en sonu ı erdi. bi sene niřanlı Kaldım bile niřanlıyı tanımadım, kimdir. onda sora (5) geldim yėtimdı, yohsuldű, eřim obandı. askere gitti iki sene de askerde Kaldı Kardařleri ifađtılar, ben geldim bűyűgű ۆe gididi. bűyűttűm, everdim. ođ ile çektik. onda sora benim çocuđlarım oldu. hema hep eřim obandı. dėdi ben birez Koyun alam. gitti ı eresıye yėtmiř tene Koyun aldı. biz dađa ıđtıđ. bu sefer çadır yođ, sűtű Koyacađ Kazaan yođ, sađılacađ Kova yođ,   ev yűklenecađ hayvan yođ, hiç biř  yođ kđ. bi (10) inegimiz vardı ı erdiđ at aldıđ, bi tene eřřeđ aldıđ. tűccara řolediđ evinde bize bi çadır ı erdi. neyise yaylaya geđtiđ. gűz geldı tabi sayıbı geldi borcunu istedi. tuttuđ mekbuzlari hepsını ı erdiđ, dėdik git tűccarda ne Keder varsa al. gűz geldi, saman yođ, arpa yođ, Koç yođ. devar Katımıdır, Koa gelecek yā. bizim bi tene Komařu de var çođ

vicdansız. diyi yoh, **Çoç** alırsaz alın, **Çoç** almazsaz devarınızı ayırın. biz o **Çeder (15)** birbirimize çile çektiğ, ilkbahardan gittik güze **Çeder** geldik. eşim size çobanlığ yaptı. noldu sen bi **Çoç Çatımına** yardım êtmisin. neyise gitti bi yerde de ella razi olsun. **Çoç Çatımınede Çattı.** sadır de gitti borç gine aldı. borcu **Çısmen Çaldı** onu de ikiye **Çatladı** gelecege bırağTı. soradan çoğ şükür çocuğlar büyüdü. şimdi de biz devarı çoğalttığ, altı yüz yêdi yüz tene **Çoyun** yaptığ, sattığ daire aldığ. şimdi de herkes **(20)** kendine göre iş yeri açmışler eşim de bağkur ödedi, şimdi emekli olmuş. bi **Çızım** de şimdi var küçüğü üniversitede oğuyor, hemşirelik bu sene son senedir, bitirecek. gine bu güne şükür dorğü çalıştılar herkes. çocuğum da eşim de biz de. bu çilelerimiz geşti yani.

Anlatan : Feride Düşkün (1955)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Doğan Köyü

Konusu : Hatıra

XXII

biz okula gidiyoruz okul yani g  ç geldi bizim k  y  .   rkek   ocu  unu g  nderilerdi mesela payamd  z  ne,   emi  gezege g  nderilerdi.      ızları g  ndermiy  lardı, k  y dı  ın  . tabi daa okul yapılmamı   bitmemi   biz bu k    k sandalyeleri aldı     retmenimiz bi evde bize ders v  eriyor. ben birez z  kiyimdir.   retmen diyi git bana kalem getir ema kalem (5) nedir bilmiyorum, aceP hankisi kalemdir. tahmin   diyorum, diyi afer  n sen bana kalem getirdin. onda sor   ben okula tabi bi sene devam   ttim. ikinci sene benim ann  m do  um   tti, ikiz   ocu   getirdi. getirince ev  n   ızı benim, kimse yo  tur, ann  m de hasTadır. beni okulda aldılar. birez de z  kiyim demek   retmen hep   ocu  lara sori diyi s  leyin fer  de gels  n okul      ann  m beni g  nder  mi kimse yo  tur. bi g  n   retmen geldi (10) d  di t  yze   ızın n  rde niye okula g  ndermisin. d  di bilmim   ız evde yo  tur. ben g  nderemem d  di, kimsem yo  tur.      ız n  rde.   ız evde yo  ,   ız evde yo  . bana da g  z   ırpi diyi seslenmiyesin.

Anlatan	: Hasan Tuncel (1922)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Toratlı (Kara gedik) Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

XXIII

Kızım şimdi otuz sekiz şu şekil oldu biliyomusun. asker geldi, bi Kısım KaşTı
 gètti bi Kısım Kaldı. o zaman öle bi emir geldi ki sana ne diyem, millet bütün dağ
 daşTaydı. sora bizi bu sefer de topledı hozata götürdüler. hozata geldıh sora bi alayı
 geldi sora bi süvari geldi, emir geldi dèdi Kırmayın. nêrdesè KıracahTı. o zaman emir
 (5) geldi Kırmadılar. sürgün edenler sürgün etti, sürgün etmiyenler de burda bütün
 zavallı millet èle işkence çekti ki her bi şe yandı gètti. davari doluğu Kalmadı. hêç bi şe
 Kalmadı. o zaman ben sürgüne gêtmedim. burda Kaldım. sürgüne gidenler èyidi.
 sürgüne gêtmiyenler de burda çekti. çoğ çektiğ Kızım çoğ işkence çektiğ. aç Kaldıh,
 susuz Kaldıh sena ne diyem. sora sürgünde doKuz sene Kaldı orda bureye geldiler. (10)
 bureye gelenler ordaki eraziyi v êrdiler, mülk v êrdiler, herifler yardım ettiler. biz burda
 aç susuz Kaldıh. onlar orda yardım gördüler. onda sora da şimdiye Keder halâ işkencè

Anlatan	: Hasan Tuncel (1922)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Toratlı (Kara gedik) Köyü
Konusu	: Türküler

XXIV

derdim çoktūr hankisine yanayīm

yine tezelendı yürək yarası

meleme keçè (kız) melemē

dağı daşı delēmē

(5) derdin nedir banā sölē

derdimi soracaḥsān

içim avcılār deldilēr

içim avcılār deldilēr

yavrumi ğopardilēr

(10) derdın nedir banā sölē

derdime dermān olacaḥsān

hēc allahtan korḡun yoḡtu mū

bu yavruyu niye ğopardīn

allahtan ḡorḡum olsaydı

(15) hēc avcılık yapmazdīm.

aḡ meleme gelin meleme

daḡi daḡi delemē

daḡların başında gün aldī geḡTi

ḡala deresinde ḡof benī basTı

(20) daḡların başında duman oladīm

zalım felēk vurdū kolum kanām kırdı.

mezarım kazıyōr dedem ēfendī

suyumu tōküyōr dedem ēfendī.

kıyma felēk kıymā bir dal fidanā

(25) evde yalanızdır anam bēḡarā.

evde yalanızdır babām bēḡarā. nasıl dayanayīm ben bu yarayā.

Anlatan	: Ali Hadi Yıldız (1954)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Gözlüçayır Köyü
Konusu	: Sohbet (Çemişgezek Hakkında)

XXV

çemişgezek diyince sürgün yeri işte hep böyle şeler akla gelir. bi öğretmen çemişgezeğe tayin olmuş. gelmiş meydanda yänmiş. demiş gardaş sen nêrelisin. demiş gardaş ben yeni geldim, işte öğretmen olarak geldim. bahmış boynunu eğmiş, gariP, kimseyi tanımıyor. demiş niye ağlıyósun. demiş ben ağliyorum, kimseyi tanımıyorum, (5) niye ağlıyósun. demiş ben ağliyorum, kimseyi tanımıyorum, ne yere düştüm. demiş gardaş buraya gelen de ağlı, giden de ağlıyór. niye ağlıyór. gelen gorhı, giden de diyó burda üç beş sene galdıhTan sora dostluhlar guri o dostluhlardan ayrıldığı için ağli. çemişgezek öyle tarihi bi yer. çemişgezeğin kendine öz yaşam şekilleri var. kendine öz böyle şivesi var, kültür olarak elazığa daha yakın. yüzde seksan yüzde doksan, her ne (10) kadar tunceli iline bağlıysa yüzde doksan elazığ kültürüyle yoğrulmuş.

padişah iki tane çemişgezekliyi çağırır. ya siz iki tane arkadaşsınız. ama sana ne v erirsem arkadaşına iki kat fazla v erecem. sana üç gün müsade git, düşün gel. adam gelir düşünür, üç gün sora padişahım der sen bana bi şe söylemiştin. demiş padişahım benim gözümü çıkar. çünkü arhadaşının iki gözünü çıkaracağ. tabi bu şe de olsa toplumdan bir (15) örnek davranıştır.

bir gün çemişgezekTe çok büyük bir deprem olur. tabi acı bir KayıP herkes ağlıyór, sızlıyor, işTe herkes annesini, babasını Kırdêşlerini arıyor. allah muhafaza bi afat. on beş gün sora padişahın yanına gidiyórlar. padişah da ağlıyor. ya padişahım sen niye ağlıyósun devletlim. diyó ölen öldü allah rahmet etsin. ama ben düşünüyorum ki (20) bunlar çemişgezekten türkiyenin her yerine dağılacağlar valla memleket Kıan ağlıyacağ demiş. çemişgezeklilerle mazimiz böyle yani.

Anlatan	: Bertal Koç (1930)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Paşacık Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

XXVI

şimdi otuz sekizde asker geldí buryă, dërsimin üzerine ben o zaman dëma ki otuz doğumluyum ben kaç yaşında oluyom. otuz sekizde geldí asker. o zaman yëdi yaşındayım muhakkağ. biz daha dağa Kaçtığ dağda geldik sürgüne gittik. bizi balıkesira sürgün ettiiler. balıkesirde dursun bey Kazasına, Karamanlar köyüne vërdiler. ama türçe (5) bilmiyoruz. bizi orya vërdiler. üç gün oldu. biz iki Kardeş bi de bacımız bi de babamız. üçüncü gün benim babam orda öldü. e biz ağlıyóz, kimseyi tanımıyóz, türçeyi bilmiyoruz. oranın muhtarı çerkezdí. geldiler, götürdüler, gömdüler mezelë. biz de ağlıyóz yaní. arada böyle bi sene iki sene geştisë tabi türçe örgendiğ, eğitimsiz yalnız. bizi sığır nöbeTine göndërdiler, yalın ayağ yalnız. o muhtarın Karısı bizim bu şavağ (10) çadırı var, Kere çadır, onun parçasını getirí, benim bu ayağıma sarí. yaní eyaKıKıyoh. o melmekette çalı var, Kere çalı tikenlidir böyle. üsKeKTır, sen belki görmemişsin. bi iki sefer böyle gittim sığırın önüne. sığır gidi bunler eyağımda çıhi daha yalın ayağ o sığırın arhasında Koşuyum, ayağlarım bütün tiKen kesí ağlıyom geliyöm. bazı gün dë bu sığır gidi tarlalere giri. gittiği zaman benim haKıKımı vërmiler, o gün bile beleş o (15) sığırı otarıyorum. babam öldükten soră benim amcam geldí bizim yanımıza. ben ondan sora çoban durdum. biz kaşTa geldiğ bilmiyom. bi af çıhtı biz geldik bu melmeketë. geldik hëç bi şemiz yoh. bu binaları hayvannan arhaynan on beş yirmi deKıKalığ yoldan daşıyıp getiriyóduğ. hayvan yoh, kimse yoh. işTe bi de uşTa bulduğ a bunları yaptığ. çimento Kullanemıyöz, pere yoh bizde. ondan sora ben mal sayıybı oldum.

Anlatan : Keko Biçici (1929)
Öğrenim Durumu : Okur yazar
Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Paşacık Köyü
Konusu : Şiirler

XXVII

geldim cihanā
 sevgimi v̇ erdim sanā
 güzel ismin gezer daldan dalā
 gönüller diyarı güzelsın türkiyēm.

(5) ben se v̇ dim seni tā ezeli
 seni görmeyen gönüller deli
 bağrında eser baharın yeli
 gönüller diyarı güzelsin türkiyēm.

gezdım yedi iklimi
 (10) bu cihanın yok benzeri, yücedir şani
 keko ḋer ki sendedir mekanı
 gönüller diyarı güzelsin türkiyem.

varlığima şükür, şükürana geldim.
 birlik deryasında cihanā geldim
 (15) yokladım kendi kendimi bildim
 gerçek dostlar size merhabā

ikilik deryasına ben uyanmām
 haķ muahbbetine hiķ dayamām
 sözüm gerķekTır asla cayamām
 (20) gerķek dostlar size merhabā.

ikilik deryasında oynayıP gemzeyin.
 halkın arasına fitneler düzmeyin.
 ta iliKden gemiKden içeri sunmayın.
 gerķeK dostlar size merhabā.

(25) ben bilmem Ki ne sağı ne solū
 duttuğum yol ahiret fazilet yolū
 bu yol birlik beraberlik yolu.
 Keķo dēr gerķek dostlar size merhabā

faşizm, zūlüm, sömürü isKence,
 (30) kıyar kız, kadın ēhtiyar gence,
 teorisi karanlık bir gecē.

faşizm dağ başındā eriyen kar,
 düzenin yıkılacaķTır illeti canavar,
 birliK beraberliKTen Kuvvet doğar.

(35) uyan ēy vatandaş artık faşizme geķit yoķTur.
 faşizmin zūlmü isKencesi çoķTur.

mücadele v ermeyincē dermanı yohtur.

dörT Kapu kırk maqamı bilmiyen

insanlığa qarşı yüzü gülmiyen

(40) içindeki o pislighi silmiyen

ölmeden e v el ölmiyen insan, insan sayılmaz.

keçoyum anlamam öle her sesTen

seydayı bülbül vazgeçme hevesTen

ruh çekilmez ise bu kafesTen

(45) insanım, insan se v gisiyle yoğruldu geldim.

ēhtiyarlık sardı her yanımlı,

emiyor yavaş yavaş v icuttaki qanımlı,

azrail bile faydalanaraq

hazırlanmış almayā canımlı

(50) noldu banā noldu.

yavaş yavaş o benzin niye soldū

tam dēdim seksan iki yaşındayım.

ā kız dağların başındayım,

ölüm qalım savaşındayım,

(55) ölüm Qalım savaşındayım,

kendini bilmiyenlerin tam qarşıındayım.

arşıda görünür kırklar dağı,
 aslımı soran aşık uşacı,
 gönüller yaylası, müminler bağı,
(60) gönüller diyarı güzelsin paşacık.

başında sêyran ali boğazi
 hele gelsin baharı yazı,
 aşıklar eline alırsa sazi,
 eserler diyarı güzelsin paşacık.

(65) yolumuz ıradır gönüldeki dilê,
 gel gidelm gönül doğru yolâ,

çıktım yola haylî zaman
 bu ayrılık v ermez bizê amân,
 yardımcımız olsun dini urân,
(70) te v ekkülüm isterim gönülde imân.

her dünyayâ gelen adem olmâz,
 perişanım alemdê yüzüm gülmêz,
 bu dünya fanidir kimseye kıalmâz,
 haa aşık olan ruhên ölmêz.

(75) gönülde söylerim sözümü,
 haa bağlamışım ben özümü,

kafllet uyqusundan açarım gözümü,
mürüvetim deryada sürdüm yüzümü.

Keşoyum gönlüm seyrandır,
doğru yolu aşan billahi Kurandır,
(80) ey kafir bilgin varsa gel beni inandır,
Kur'an ağası gelen kendi nefesine uyandır.

Anlatan : Selvi Bayram (1931)
Öğrenim Durumu : Okur yazar değil
Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Bozağaç Köyü
Konusu : Hayat Hikâyesi

XXVIII

igirmi yaşında benim bi emmim oğli vardı. mali çohtı anası babası yohtı. ikimiz bi evde büyüdük, ikimiz bi ananın memesünü emdük. o benden iki yaş büyükTi. benî vërdiler onă. ben almim örKenlere tahtilër, sePetlerin içine Kıydiler, zibil doldirdiler benim üstümë. boğdiler, dögdiler beni vërdiler onă. hëç bacu Kıardeş alunur (5) mu ële degil mi alunmāz. malı üçün benı emmimin oğluna vërdiler emmim oğlundan bi gün görmedim. üş dört Tene seKet suKat uşaglarıim oldi. yarım yurim uşaglarıim oldi. herifim yetmiş iKi yaşında öldi. Kıaldım ortalardă. oğlanları everdüK, gelinler hërsiz oldi. iKi Tene gelnim hërsiz oldi. baan bahmilër. aylığım yohtı. oğlanlar èyi ā o Kıızım èyi çohtı èyi amma hanımı da öretmën, èyi onun durumu çohtı güzel, allaha (10) şükür èyi. bi de bi bebekleri vār. dögdiler beni, direKlere bağladiler gelen dekmeden vuri. işTe sahaPsız adam. orda benim anam vardı anamın da kimsesi yohtı. dedi ki efendi Kıardaş, siz allaha amānat o size amānat, mabali boynuza olă, oni yamman Kıoy vërmıyesiz, döğün, söğün, nêdisez vërmıyesiz bu Kıaynımın oğlună. o da küfür edi onă. sen nası ële dërsin, sen memenden emzirmışın. oğlanın müşTerisi de çohtı. (15) ölë çohtı çohtı çohtı çünkü, öge mala heves ëdiler. mali çohtı bi teK canı var ama anası,

babası, sülelesi, kimsesi yohtu. bi tek bizdiñ sülelesi, emmimin oğlũ. bi dafa da bi ari geldi, saldı beni rkenden, gttim ki aam. gttim ki havlunun anahtari kitlemişler, eskinin anahtarları ble hıldır hıldır didi. aamadım gtTim girdim aur, o evin bygi geldi beni ucaqladı zibil sePetinin iin odi, effdersn. krek krek (20) doldirdiler burame gdr, sğırın fışısn. boğdiler, dgdiler, everdiler, ocam da ld, orTada aldım. işTe b.

Anlatan : Selvi Bayram (1931)

renim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : emişgezek İlesi/Bozağ Ky

Konusu : Trkler

XXIX

bağa bağ v rende gel anam,
hayva nar v rende gel,
bir geldn esTe grdn ızm,
bir de can v rende gl.

(5) bağeler barım aldı,
hayvalar narım aldı,
her szden yılmazdım,
sebebm zalım oldi.

yuhardan aşağ sl aldı gtTi.

(10) kimisini azma kreK,
kimisini yl aldı gtTi.

uce dağ başında kar barān barān,
 almiş üregimi derd ile v erēm,
 yoĥ mu yēlinizde mürekkep Qalem,
 (15) yazam gönderem bi Quşā.

güneş çahmış qalpağanın başınā,
 varayım da ērKağanın dađınā,
 gazel çökmüş baĥçasınā bađınā,
 sorayım da hesTesine sađınā.

Anlatan : Saadet Gürtürk (1921)
Öğrenim Durumu : Okur yazar değil
Derleme Yeri : Çemişgezek İlçesi/Bozağaç Köyü
Konusu : Hatıralar

XXX

tut topliK. çıĥTım hemen tutumu sirKeledīm yēndım aşşağı. ō ĥalidın Qarısı ayşe vardı. onnan barabar tut topliK. ĥıdır işaret etti, dēdi esKer eyağının sesi geli. biz bi de başumuzu Qaldurduĥ Ki dere bölē iriĥTım tabur geli, alay ĥā bi adam ölmüşse allah irahmet ēde, Qalmışse ömrü uzun ola o adamın, o esKerin. geldi dēdi baciler (5) nēdisiz, dēdim tut topliK. dēdi biraz vērmezsiiz, dēdim vērırım yērin var mı. he dēdi. çıĥarttı mendili, töktü mendilē. baci durmayın burda gēdın esKer milleti it milleti siz esKeteksiz. yola da çıĥmayın böyle baĥçaların içinde köye gēdin. biz bi de köye geldiK Ki ne geleK bari, esKer han böyle torpaĥ gibi. aşşağı o şeko gilin evin orda tüfeK çatmışlar orya. hilmi emi de ordā, alayın içinde. o hebēnen cevayir de Qazanı (10) yuĥamışlar şu aşşağıda çamaşur yıĥamışlar Qazanı götüriler. orda Qonuşmuşlar, tanımış hilmi emmi esKerdir o alayın içinde, orda Qonuşurken onların Qomutanları gelmiş dēmiş kürtlük o kimdir ēle möhebbetli Qonişisin. dēmiş komutanım bu benim ĥalam bu da ĥalamin Qızıdır. burasi elhamdülla müslüman köyüdür. biz bi de köve girdiĥ Ki

hayrettin tóy, tut vëren, bastıh vëren, su vëren heddi var hêsabı yoħ. meyva (15) zamani, alma, armut Kıyamet gibi. o alma torbası da ağzına Kıder dolı. o alayı soğuh pıharda yarpaħ Kırimış, yarpaħ zamani. bi de baħı Ki bi alay esKer orda çiħi. puħardan aşıağı alay gelmiş kúrt kövü diye yandıracaħlăr. hebbenen cevayirin ħerine Kırtuldu. yoħsa yandıracaħlardı. işTe eski zaman elê, ne diyem.

dört sene arħam sıra gezdi dört senê. küfür etdim, sögdüm vazgeçmedi benden. (20) ölürsem de sên Kıalırsam da sên işTe ben de şe étmeden Kıaşdı. aħ bu Kıafam aħ bu Kıafam ĩ ne gün gördüm ne irehatlıħ gördüm nêttim. ben öle bi adam aKıllı ere düşedim bi yere gidedim hê. töbe allah göynen çetın gelmiyê. dèyi var evi kerem evi yoħ evi şeytan evi. ekmek bulamadım yèdirem, esvaP bulamadım gèyinem, eyaKıKıabı bualamadım gèyinem. adı da Kıoca bi şahın ağalaridi. adi ağa dadi gaħa nası ki gaħtise. (25) yèdigim zoppayı de bi allah bilür bi de ben bilürüm. aħ aħ o geder yêter.

Anlatan	: Rıfat Çiçek (1920)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Çemişgezek İlçesi/Bozağaç Köyü
Konusu	: Hatıralar

XXXI

otuz seKizde başlıyam. şimdi otuz seKizde ne var. ağalar vardi, ağalıħ. seKKız doKuz köv bi ağalığdı. ağanın bi tenesi geldi burya. yeni evlenen bi genç babayigit, daha yeni gelini getirmişler. eyağında dâ ħozat isķarpini, mıhlı kıondura. gendi eyaKıKıabisini çıħartTi kıoydu oryâ, o mıhlı kıondurayı gèyindi. gelin de yanında (5) diyemedi Ki ağa nêreye götürisin. aħurda ati çekti bindi gètti, eyaKıKıabıyı da aldı gètti. bi şe söllyemisın. devrüsü sene oldi. geldiler bizim bu kövleri topladılar Ki götüreler, ot dèreler, efendım ekin dèrelêr. bi gômşinin bı tenesi de bostan ekmiş, bostan böyük. dèdi gèt o Kıavunu bana getür. o bostan sayıbı ağa dèdi o Kıavun o KıabaħTur. ulan gèt dèdi eşşek oğlu eşşek. ağa ağa dèdi niye sögisin, yarpaħlarına baħ Kıabaħ hâ. (10) bi daha dèdi gèt getür banâ. gètti Kıoparttı getti, bıçağı vurdı bèle Ki KııpKıırmızı Kıan. şe Kıavuni ħırħız almez Kıavunler dèrler. ula dèdi eşşeg oğlu eşşeg sen dèdin Kıabaħtır yâ bu nedür. sögidin başından bı yarpaħ düşti. o Kıavunun üzerinê, oħur yazar adamlar yanında 1, 1, 1,

ı, oħuyamadi. arşısında da bizim bi kövli var, mırat mırat dēdi abuħ gel dēdi gelür seni orda geberdürüm. aға dēdi dersüm var. abuħ gel dēdi **(15)** ғaldırma eyaға. geldi dēdi oħu şuni, dēdi niye mısafir oħumadi dēdi o oħuyamadı. yaprağı oħudu Kí lâ ilahe illallah muhammeden resülullah. aħın dēdi túfan bizim başımızda patladi. oyunuz mu var, geçiz mi var, inegiz mi var kesín urban edin. túfan bizim başımızda patladi. zaman geldi ekini dērdi, otı dērdiler, ħarmanlara başladiler, asKer burdan söKti. faat silā atilmi, asKer geli ama silā atilmi. aғalari **(20)** topliler ışlanın arħasınā. bi de bir mareşal fēzi aħmaħ var. ağanın bi tenesinin saali ha bēle, bēle abā. dēdi gēt bana silahları getür. aға dēdi bizim silamız yoħ. ulā dēdi aħ beni aldırma gēt. aға dēdi dur gidem hepsini topliyam getirem. gevşetti olayı. ulan dēdi heppizin da var silahları mermileri alın gelin. silahları mermileri gettiler. hēç sila atilmi. bu terefTen şeye uti deresinē, o terefte uti deresinē bu terefte **(25)** şeye aliboğazınā iki terefı sardiler. hēç silah atilmi, asKer olduğı gibi duri. bu teref aliboğazına o teref uti deresinē. diyarbakir uti deresinē, erzincan da aliboğazınā. kimse almadı dışerdē. asKer bi başladı, rea ru raa ru. tiyaralar havada dönī. biz orħüK. aғaların bi tenesi dēmüş Ki hadē gidek bizim kövümüzē. ağanın biri de bu alacuhludur. gētiler orya. oradā onları topladılar. ғırılan ғırıldı, ғırilmiyan duri. dēdi **(30)** kimseyi vurmayın, ırmayın, biz bunları, dışerde alanları hepi toplayın Ki biz bunlara yiyecek verek ev verek Ki ev yoħ, dışerde yatılmaz Ki ış günū. dēdi biz bunlara yemek verek, eKmeK verek, efendim bunlarā yer vererek Ki yatarlar. ev yapah. silah daha kesildi. o yanan kövlere de ekmek vērdiler, efendim ev yaptiler yani yeniden kövler uruldi. ondan sora şimdi kövlerimiz allaya şükür rahatti. o bundan üç bēş sene **(35)** evvel bi şe ıħtı bizim kövlerimizi yaħtiler. adamları vurdiler, kövlerimizi yaħtiler, kövlüler aşıtiler her biri bi terefe. a şimdi kövler irahat oldı. tapu adastro geldi herkeşin malini, benim malim oħ ē adamım oħ. heresine birer tarla vērdim baħça tiktiler. şimdi bizdē ekin eKileceK pek tarla yoħ, hepi baħçadır. eskiden bizim kövün tutları igirmi bēş ғuruş ottuz ғuruş, ғurişTi. şimdi bi kilo tut on lirā. o da ғomi ki daha **(40)** tutun başındayken parasını al diyi ki siz tutu baan veresiz. o zaman öle malatyaya gidedi, şeyirlere gidedi yoħ. işTe elezizde ħozatTa satuldi satuldi, satulmedi satulmedi. şimdi öle degil. allaha şükür her şe de bol, her şe de geniş. esKiden ne dēdim baħ küfür edidi. şimdi olsa o aғayı tike tike dorğarlar. o zaman imKan mı vardı sen bi aғaya otiK diyesin. burdan giderdüK, şe derüK aғuşan derüK ziyaret orya giderdüK, böle **(45)** sırıħları uzatmışuħ geçiyi keser

ordan asarduḡ Ki geçıyî soyaḡ, ağa adam gönderirdi, gedin o geçinin döşünü, buduni, etli yerlerini bana getirin Ki kebab edem. şimdî olsa mesela ağasın sană, ben de marabayım bană. marabalar on beş igirmi e v bi aradaydi kimsenin sesi yoḡti. imkan mı var sen ağanın yanında sen bağırasın, imkan yoḡti. şimdiki olsa o ağayı öldürürler. o zaman ağalıḡ paşalıḡ vardı. şimdi sen ağasın (50) sană, ben marabayım bană. ben böyle marabayım ekerdim, gemlerdim, savururdum. gelirdi ağa baş gıltıḡımda durırdi. ölçerdim üsteliK de bi mesul alırdı. seKizde bir mesul, ondan sora da mehsulin mehsuli. iki ölçek de ondan alırdi. maraba Qaldı aç. şimdi öle degil şimdi. o zaman tuncelide imkan mı var askere gidē, imkanı var mı ki tunceli tarlanun v ergusini v ere, davarın Qapsulini v ere imkan yoḡ. ben ağayım, ağasın (55) ama gel asKere gēt, askere gētmezler asker nedı. askerliḡ yoḡti. bizim burda demin dedim dā heç askere gētmeden ağanın yanına gētti. ağa onun askerlik kağıdını çıkartti herif geldi burda, askerlik de görmemiş. gētti hozata askerim diye kağıdını aldı, ben askerligimi yapmışım. aha bu benim kağıdım. ağalar böyleydi, askerlik neydi. nüfüse yazılmaḡ yoḡti, nüfüse yazıldı mı askere gider ne nüfustür. tunceli dedigimiz yer, arasi (60) mameki, qalan şimdi tunceli. üç dört tene adi var. orayı dört bi etrefini duvar etti ki asker o duvarın içinde talim ede. dışerden tüfenk sıhılmiye, tüfenk sıhılrsa da almiyă. şimdi oraları heppi galibă sökmüşler. sen öle alazıḡda gelesin burda oturesin, senı şimdi didik didik etmişim, oni elinden almişim ben ağayım daă.

Anlatan : Mehmet Doḡan (1943)

Öğrenim Durumu : Okur yazar deḡil

Derleme Yeri : Hozat İlçesi/Geyiksuyu Köyü

Konusu : Hatıralar

XXXII

bu Qerecede, hozatın köylerinde bi tene baba var, baba gēyiK isminde. hani gidiP de işçi olarak onă çalışırız, yemya iki buçuḡ lira, oldu on beş lira çalışTım. tabi o param Qaldı onda, para vërmedi bi sene gesTi iki sene gesTi. bir gün gēttim yayladadır. çadırın Qapının önünde bi Qazan var, ezirgan Qazani en asaḡı yani altı yedi sıl su (5) alıyor. Qafama taḡtım onu, yav bu sana para vërmēz, gel Qazanı al götür. Qazan senin

yömyen çıhartır, paKır Kazan. döndüm geldim ayilesi holiKin yanında. selê malêykim, alêkimselam, dedim senin Kocan ismi babadır, çarşıda bana söyledi, eger sen dönersen o Kazanı bana al getir. è ne yapacağ, Kelay edecağ, paKır dâ. he Kadan alam zatan artıh daa paKırı çılmış, götür Kelaylat. Kazani getirdim burda bi ambara **(10)** yëndirdim arada iki gün geçdi geçmedi polêsler geldiler beni yağaladılar beni götürdüler. sen dedi hırhızlıh yapmışın, savci seni çağırıyor. gêtTim Ki Kazan sayibi odur savculuhta oturuyor. savci sordu yav dedi hırhız bu adam mı. e v et dedi bu adamdır. dedi sen niye Kazanı çalmışın. dedi nêdem savcı bey çaldım. neyise çağırdı zabıt katibine, geldi ifademizi almayâ, daha ifade almadan ben yalvardım savcıya, **(15)** dedim savcı bey, esKi adamların bazı hêKaleri var onu sena anlatam sora ifademi al. tamam dedi oğlum anlat dedi. dedim tarihin birinde nasreddin hoca eşşeKnen barabar bir sêyre gidiyor. affêdersin yoğarda nasreddin hocaların işegi gelince gidiyor eşşegin arhasına işemeğa. bir vatandaş irast geliyor. yav hocan sen ne yapTım eşşegi, niye arhasına gêtTin. è oğlum yani öle bi şê yoğ, yalnız dedigin yakıştı. è ben arhasına **(20)** gêtmesedim sen de bu kelimeyi bana söylemezdin. è şimdi dedim savcı bey ben hırhız değilim amâ hırhızlığa yaklaşmışım. neyise, medem êlesê dedi sen çıh dışeri. ben çıhTım dışeri o benim çalıştığımız adam içerde yarım saat falan Kaldı çıhTı ki savcı ne demiş bèle yani sümesi aynî arap gibi kesilmiş. bu sefer de savci benî çağırdı, gêt Kazani al gel, senin paran budur almışım. dedim savcı bey getirmem ki. neden oğlum. **(25)** dedim Kazan sayibi gelsin çarşıda alsın senin dayren önüne getirsin. bi Kaç gişi irast gelirse bundan sorarsa bu birez utansın bi daha böyle haKsızlıh yapmasın. neyise, tamam dedi. gêt dedi bu Kazanı sena v erecağ al gel burya görem Kazani. Kazani arhalede, götürdi dayrenin Kapusunun önünê. savcu dedi ki baba geyik Kaç kişi sana irast geldi. bês altı kişi irast geldî. sana ne dediler. bena dediler bu Kazanı nêreye **(30)** götürisin. hâ utandın değı mi, aKıl başına geldi mi. bi daha bu feKır fuKaranın haKlarını kesmê.

bir de bu Kıbrıs meselesini anlatam. bin dokuz üz altmış üçTen esker oldum, bin dokuz üz altmış bêsTen teris yapTım, iki sene yapTım, iki sene yapınca askerlikTen atış birincisidim. benim seferberlikTe adım çıhTı. bin doKuz üz yêtmiş dört senesinde **(35)** Kıbrısın bês barmağ dağlarında beni aldılar. nedir, atış birincisiyim, silayı güzel atıyorum yâ. zatan allah Ta biliyır Kul da biliyır Ki bu tuncêli açlıTır, cesurdur, giricidir. neyise ablama söyem aldılar. üç üz kişi üçüncü ordudan Koydular gemiyê, denizaltı gidiyoruz. KıbrısTe çıhTıh. o bês barmağ dağlarında ben vardımâ. üç bin üç üz

otuz dokuz mermi bi de G6 bana vêrdiler. yalnız mermi patlamak için ece v it (40) başbaKandi, genelKurmay başKani cevdet sunaydi. başın arğıtmıyam, têlsiz daima Kulağımızda sila patladığı zaman ecevit dedi ki ya şahı merdan ali emir vêrdi sila patladi vurun arhadaşlar vurun bu savaş değil barışTır. yalnız bir tene bayan, iki tene çocuğu sağ terefte bi tene sol terefinde rum tahimidir. onlere sıhmadım. neden sıhmadın, benim Komutanım da bi toKat yedim dedim Komutanım vicdan azabi var (45) nasi vurasın. yani o da ağladı ben de ağladım. dedi bizim bu türK askeri nêre gitse böyle daima acıma olarak çıhıyor. savaşı Kazandıh, yarım saat devam etti, yer gök titiredi, alla v erip de göstermiye. şimdi imza vêrdiler savaş durdi. türK askeri Kıbrısdan geliyor o tarafa geliyor bu tarafa, marş söylüyoruz marş.

Kıbrısın silme tepe silme tepê,
(50) hêy hêy hayin düşman ölmüş süngümüzü öpê öpê,
Kıbrısın gele bolu gele bolu
Korhmayın arhadaşlar içinde türK askeri dolü.
hêy gidi dünya hêy, o da ölē, başın arğıtmıyam işTe.

Anlatan : Hasan Doğan (1940)
Öğrenim Durumu : Okur yazar değil
Derleme Yeri : Hozat İlçesi/Merkez
Konusu : Hatıralar

XXXIII

ben bin dokuz üz kırk doğumluyum. otuz seKizde evimiz barhımız yandi gêtTi. babamız anamız î biz çocuhtüh bizi alıp köy köy gezmişler. işTe yakın köylerde beş sene bi köyde Kalmış, beş altı sene bi köyde Kalmışih. ondan sora bu hozada gelmişih. hozatda otuz sekizde milletleri toplamışlar tabi biz çocuhtuh. o zaman babam bu (5) hozata geliyör. geldiğu zaman burda Kaçağ olarak gendiyi sahlıyor. benim bi hılam varmış, hılam güçükmüş Kızmış o sağır memet geliyor diyor hıdır işTe bu bacini vêr. mal müdürü kimsesi yöh, bi Kaç gün yardım etsin gendiyê. babam da Korhuyor, v eriyo o Kıızı götürüyolar bir zaman Kalıyó, Kıızı arıyólar, Kıızı bulmuyorlar. Kazete ilanı

éttiler bulamadiler. Kızı götürdüler. ondan sora işte babam bu köylerde, burda orda **(10)** yariciliş yapmış yani faKiriş. efendimē sōlyem ondan sora çoluş çocuş sayibi olduş. bu köylerde işTe yariciliş yapıdiş. işlerimiz böledi. ben şımdı hozadın içindeyim, şımdı burdayım. çoluş çocuğumuz istenboldā. çalışıyorlar, elinde işTe iş yerleri var orda çalışıyorlar. ben ondan sora işTe rahatsız oldum bu iki sene üç sene Kelp hesteliği bana geçmiş. o hestelişde orda burda sürünüyorum. bi çara gendime bulamadım. işTe **(15)** benim durumum bölē.

Anlatan : Veli Ataş (1955)

Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu

Derleme Yeri : Hozat İlçesi/İn Köyü

Konusu : Maniler

XXXIV

adamın biri, birini seviyor, anlatamıyör, fotrafın arhasına yazıyör bir şeyi şiiri, kendisine gönderiyör biliyómusun.

gönül bir ruhtur, gözle görülmēz,

ebedi hatıralar kalpte silinmez,

(5) gönül geldi sizi görmeyē dili yoş söylemeyē,

bir imza, iki satır ancaş dostu dostu hatırlatır.

aşkın beni del ēylēdi,

yaşTı yaşTı kül ēylēdi,

acaba bi haldan bilmeze mi Kul ēyledi,

(10) Kahpe felek beni.

aslı isen diyör keremi bul,

derdē derman vēreni bul,

yunus gibi virane ol da sar benī.

onun için diyór dağdan inmem düzē ben,

(15) diken oldum gözē ben,

her terefın diyór geniş olsun ezo Kız,

daha bundan sora gelmem size bēn.

diyor siyah zülfün daramā,

dağlar girer aramā,

(20) bari bi barmağ mektup gönder,

fitil olsun yaramā.

gönül diyór sevdí sení, günahım nedír,

gezdım hasretinde hayli senedir,

mecnunun derdinde de derdim fenadír

(25) ızdırabın sonu yoğ mu cananım.

ne yaptığın bellí, ne sözdē Karar,

cin aTına binmişin, şeyTanı mı arar,

ben sení vursaydım, benim adaletim benden sorar,

ne yazığ ki ben sení sevdim ama senin adaletin senden bi şe sormuyor dēmeK

(30) sevda çeken bilir, düşen bilir, gören bilir yā.

dünya döner, değirmendir,

insanoğlu bir çavdardır,

bugün gelēn yarın gidēr,

dolup boşalan bir handır.

(35) bir güzelin hasretinden ahından,
 tutuştu her yanım, yandı hâ yandı.
 mahrum Kaldım onun mahçem halinden,
 üç üz atmış beş günüm yandı hâ yandı.

sevda diyór ömür çürütür,
 (40) has bahçenin gülüdür.
 sevmiyeni nêdeyim,
 sevenim sevgilimdir.

felegin diyór altın köşkü,
 genç ömrüm de geldi geçti.
 (45) Kâhpe felek gel ispat êyle helê,
 hanki günüm hoş geçti.

nasıl yar diyeyim ben böyle yarâ,
 mecnun êdiP çölê saldıĥTan sonra.
 êllerin baĥına bûlbûller Konmuş KeKêm, (babam)
 (50) nêdem benimki solduĥTan sorâ.

Anlatan	: Rukiye Sarıtaş (1947)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/Sarısaltık Köyü
Konusu	: Hikayeler

XXXV

şimdi iki ardaşmış bi ız, bi oğlân çocuğı. ikisi g tmiş Kenger . bu ız Kenger yapıyır o  antada  rkek ardeşind . bu ız işTe ş yi yapıyır, Kenger yapıyır torbaya doldiriyır. d r sen taşı ben de yaparım o da g ve atiyır torbay . torbanın altı delikmis dah   o  yapmisler, ba mis d mis ula otur dinlene . dinlenmişler. ba miş Ki (5) torbada h   Kenger yo . d miş ul  hani torba, bu torbada mesela ben kenger  tTım, hani torba simdi dolmişTi, h   bi tene yo . d mis sen y missin. o da d mis ki yo  ben y medim. y min  diyır, inanmamış. bı ağı vuri aha burasine ard şini  ld ri. bu ş yini a iyır ki kenger menger yo . pebuk oliyır dağlara d şiyır, deli oliyır pePo Ke o d y r. kim y ld rd  ben y ld rd m d yır. kim y ld rdı, kim aldirdı, kim yı adı işTe b le (10) s liyır.

bu tosba a var da . tosba a da   gidiyır suy  işTe gidiyır ki bi adam buğda  l y r. bi adam gidiyır işTe ona s yliyır. adammis h . demis bana birez buğda v r. d miş ben v rm m, v rmemis. esKi insanların duası ge iyırdı. d mis o senin ş yin olsun, yani bu  l  ek, d mis sen tosba a olasın da a d şesin. aynı de ada tosba a olmiş.

Anlatan	: Nur Ali Aslan (1928)
�ğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/Alancık (Kardelen) Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

XXXVI

mustafa kem l askeri paşalari topluyor. d rsime diyor gideceK bir paşa var mi i inizd . kimse yanaşmıyır. aPdula akdo an, paşadır ama emeklidir . d rsime diyor

hanKi paşa gider, gönderiyorum Kıan dökmeden isla. o zaman aPdula paşa diyor ben giderim sayenizdê. giderken diyor iki tene de müfettiş yanında, biri zèynel abidin, o (5) digerinin adını unuttum ben. Kıafa Kıalmamış. mapuşhaneleri açacağsın, faKırlerê êhsan yapacağsın, o zaman ağalar Kıalıyor. dèrsim münnevverdir diyor, dèrsimi birbirine vuruşturan o ağalardır diyôr. o zaman sen onu yaptıktan sora bi şeyler düşünüyorum ağaların şeyinde lèhinden alèyhinden bi şeyler söylüyoruz. ağalara arazi v èreceksiz, apartman v èreceksiz devlet tarafından. eger bi daha da durmazsa bi şeler düşünüyorum (10) diyor. aynı şeyi yaptılar. ağaları götürdüler yav götüriler Kıayserinin yarısını vèrmışler gine durmamış. seyit rızanın oğli şıh heseni, bi çoğunu götürdüler, apartman gösterdiler, arazi gösterdiler, durmadılar, geldiler buraya ginê. Kıaştılar hama ağır hestedır, dolmabahçede. soradan kongreye gètti. hatayı gerı aldı. o istiklal savaşında şeyin emri altındaydı firansanın. iki üç sefer kongreye gètti otuz yèddidir. gètti geldi (15) kongreye oreyi geri aldı. o hasteligi orda pèyda oldu. birinci ayda zorledi, orda yatiyor. şımdı otuz sekize girdiğ. orda ağır hestedır, doktorlar geliyor başınâ. diyor beni türk doktorların eline vèrin. hatta bazı gizli havadisler var yani diyorlar ki amërka aletnen bunun Kıafasını çalmış yani bunu da diyorlar. o bize malum değıl de. efendime söylesem, doktorlar rapor v èriyorlar ki birisi diyor üç gün yaşıyor, birisi diyor bi hafta (20) yaşıyor, birisi diyor beş gün yaşıyor. şımdı inünün eline geşti mesela. inünü dèrsim planını değıştı. fèzi çağmağ da genelkurmayıdır. fèzi çağmağ bir vazife pèyda èttiler. fransaya gönderdiler. èyi dinle ama. bu, fransaya gètti. dèrsim planını değıştiler. iki su arası tümü zaya gètti. dicle suyu fırat suyu. fèzi çağmağ gètti fransaya geri döndü geldi. önce gètti ki mustafa kemali görsün ondan sora hemi. hama bu esnada tèhcir planını (25) değışıyolar, èvraKı mustafa paşaya mustafa kemal èvraKı bağıyor ki iki su arası temizlenecekmiş. Kıırım Kıerarını veto èdiyor. olmaz diyor ama olacak diyorlar geri veto èdiyor. işte o zaman fèzi çağmağ geldi, nasılsın èyi misin. iyi degilim dèdi. üç gün önce dèrsim planını değışmişlêr, veto èttimse de uyguluyorlar, dèrsimi temizliyorlar, durmadan dèrsime gideceksin. tamam dèdi geri üstü gètti. Kıapuyı aştı dişeri çığsin. hele (30) gel gel dèdi mustafa kemal. tamam. geri döndü geldi. yava sana bi şe daha söylüyorum dèdi. her şeyden önce bu inünü temizleyebilirmisin. o kim temizlemek kim. tamam dèdi, dişeri çığtı, bi saat Kıeder oyalandı geldi dèdiğini yaptım dèdi. amma biliyor ki yapamaz. ona da bir uyarı yani benden sonra inünü işte. bu bi saat oyalanmaydı dèrsim Kıırılmazdı Kıurtarırdı. geldi ki yarisi gètti yarisi Kıaldı, sèyit rıza

(35) oğli şıh hesen vuruldi kendisi de gidiyor. arsel efendiye, ayilesini raħber gëtti onlari vurdirdi, başını götürdi. seyit rıza dëdi ben gidem teslim olam. raħber muhaKıaKı ya bugün ya yarın geliP beni de götürecek. gëtti, oğli hüseyinle bereber gitti. gëtti ama köprüde gidemez ki geçitte gidecek. rayber hemen Kındi, nedur, nêrdedır, hã gëtmiş. geçiti de biliyor. gëtti askeryeye söyledi öz yëgenidirã. seyit rıza Kaçmış, gëtmiş, (40) erzingana gidecek rusyaya gidecek, felan yerdë. birinci ordu tøkülmüş buraya sêyid rızayı orda yaħalıyorlar, götürüyorlar, sêyid rıza burda teslim olsaydı belki ídam êtmezlerdi. rusyaya gidecek diyorã. yav günlerce anlatsam bitmezã otuz sekizi yani êyi biliyorum.

Anlatan : Haydar Sarısaltık (1933)

Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu

Derleme Yeri : Hozat İlçesi/Karaca Köyü

Konusu : Hatıra

XXXVII

otuz sekizle ilgili bũ. amcam hasta benle ahmet sormaya gëttiK. yatıyor KaħTı, elini öptüħ, şe yaptıħ, sohbet muhabbete başladıħ. dëdim büyük baba bana Kızma, söz vër tamam oğlum Kızımim. bizi atatürk Kırdı, ben dëdim. yav bana bı Kızdı, bana dëdi eşşeg oğlu atatürkü sen mi bilisin ben mi bilim, atatürk benim sila arħadaşım. bizim (5) dërsim milletvekili mustafa zeki saltıħ, başladı anlatmayã. ula oğlum kim sana söylemişse inanma yalandır. ben anlatacam atatürkün kim olduğunu. dëdi atatürk türkiyeye gelmeseydi bizde müslümanlıħ Kaħidi hepsi hıristiyan olidi. yëdi devlet türkiyeyi bölmüş. atatürkü bizzat alla gönderdi gine türkiyede islamlığı Kırđı. yëmin içti bana anlatmaya başladı. hacı bektaş veli bizim pirimizdir. bana dëdi ki mustafa bey (10) benle sen hacı bektaş veliyi ziyarete gideħ, dëdi. Kaħtıħ arabaya bindiħ gëttiħ hacı bektaş veliyë. veliëttin efendi postta otiri, sohbet, muhabbet devam etti başladı. atatürk hümmet aldı. pirim dëdi türkiyeye gidiyoruz bana hümmet êt bëlimi bağla ben harba çıħacam. dëdi peki Kaħ mustafa. dëdi KaħTı ayağa Kaħtı hümmet aldı gendinden. atatürkün bëlını üç şe len bağladı. yeşil bir sargınan, üç sefer bëlını bağladı. benim (15) ceddım hünkar hacı bektaş veli senın yardımcın olsun git hadë dëdi atatürk gelmesedi,

olmesedi türkiyedē müslümanlıh Qahidı hristiyanlıh olidi. oğlum atatürkü bana sor haşa haşa haşa. atatürk Qırmadı bizi rum tohumı celal bayar Qırdı, başbakan. yav bana nası bi yemin içti. dedim büyük baba dedim senin bu yeminine daha ben inandım, diyecağım Qalmadı. QahTım elini öptüm. aman oğlum dedi olmiya öle bi şe (20) yapasız. otuz iki gişi de bizde Qırdı. biz Qırılmadıh, şeyid olduh dedi. bizi askerler ceddimizin yolu erkanıdır şeyid olmahtır. otuz iki gişi bizim sarısaltıhlı hepsi bi mezerde Qızım. başTa yüzbaşı haydar beg, şeyit Qasımın oğlu, başTa ö, otuz iki gişi bi mezerde Qızım. üzerini türbe yapmışıh, bizim köyün altında çayır var orda. yanı o olmasa ben atatürkü sevmiyırım. dedi o bektaşdır, alevidir ve b̄̄ yük bir türkmendir. o (25) bana söledi vallâ, selanikte gelme he cigerim öle dedi bana. kim ne sölerse sölesin buna inanın.

Anlatan	: Besi Geyik (1945)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/Dervişcemaal Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

XXXVIII

işTe biz orağa gidiyorduh, orağ biçiyorduh, aħşam oldu eve geliyorduh. çocuklar heppı ufahtı, altı tene çocuhtu. gidip çeşmede su getiridih. altı tene çocuğu gece yarısına Qeder yıhıyordum, elbise giyindirirdim, yatağı seriyordum, yatağa Qoyuyordum. saat on ikiye Qadar gece iş yapıyordum. ondan sora biraz yatıyordum, (5) saat ikiden, ya dörtten Qahıyorduh ayran sallıyorduh, ondan sora sabah oluyordu davarı dişeri ediyorduh. aħurları süpürüyorduh. orahtan gelirken Qaynana dorğu dürüst bı yemek vermiyordu, bi parça ekmek hatta bize veriyordu canımızı çıharıyordu. dört hafta oluyordu, dört haftada biz banyo yapıyorduh. bi Qalıp sabun bana veriyordu, diyordu bu bi Qalıp sabunla yıhan hama biraz ögünde birağ. yané elini yıharsın yohtur. (10) ben o çocuğu yıhıyordum altı teneyi gine birez sabun dibinde birağıyordum, elbise yıhıyordum ne yapıyordum gine dibinde birağıyordum, bi zamanda ekmek mayalıyordu, yapıyordu. sandığa Qoyuyordu. tayinimiz gelirdi iki ekmek çıharıp veriyordu biz yiyyorduh. Qoca da çalışmıyordu fazla. gëtti. anQaraya orda döndü geldi

burda Qaldi. gel gelelim begim de öldi. küçük Qız daha küçükti yani okula gidiyordu, bi ayaQQabı (15) bile ayağında yohtu. ondan sora Qadınlar dèdi yazıh gūnağ bunlar hepsi ölüyolar. işte öle bi toğ bi ac işte bu hale geldiğ. Qaynanam doğum yapıyordum yanıma gelmiyordu bilē. anem geliyordu. Qardēşlerim geliyordu. onları Qovuyordu birağmıyordu. yatağta ac Qalıyodum. günde üç dört sefer gidip ormanda odun getiriyordum. o odunları getirmişim bağ belim hastadır. edemiyorum bilē gezem. (20) kaynanam öldü, bi gün bile hēç kimse sormadı dēmedi Qadın sen aç Qaldın, susuz Qaldın, bi gelirin yoğ bi şeyin yoğ sen ne yapacağsın. işte bu büyük oğlum yētişti. o çebeledi, ben çebeledim. buradan oradan. en sonunda Qardēşim almanyada birez para gönderdi. bi motor aldığ. o motor da babam onlar rahat vērmediler bizē. ortağ maldır yani. hanım Qızıma sōlyem, ondan sora gel zaman gēt zaman, küçüğ oğlum askere gētti, (25) askerde geldi. almanyaya gitti. şimdi bi parça ekmek yiyorum işte daha iyi kötü. Qızlarım da işte bi tene Qızım evlenmiş. benim Qocamın dayısı vardı anQarada o bize yardım etti sigorta felan işte. şimdi o mayış geliyor bizē.

Anlatan : Süleyman Yıldırım (1953)
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Derleme Yeri : Hozat İlçesi/Dervişcemal Köyü
Konusu : Düğün Gelenekleri

XXXIX

bizdē eskidēn mesela iki genç birbirlerini sevdikleri zaman, Qomşulār üç bēş kişi toplanıp gidip istiyorlardı. eğer Qızla oğlan birbirini sevmişse bir sefer değil iki sefer gidiliyordu, anası babası naz ēdiyordu. ondan sora eğer olduysa bu iş, Qızla oğlan zatan birbirini seviyor, annesi babası razı oldu mu iki tarafın ō nişan yapılıyordu. nişan (5) tağları tağlıyordu ondan sora bi gün kesiliyordu, zamān kesiliyordu. işte felan tarihte gelip gelinimizi alacağız diye, gün belirleniyordu. ondan sora davetiyeler dağıtılıyordu. Qomşular toplanıyordu. allanın emrine gidiliyordu. Qız evinē. sora Qına yapılıyordu. Qına yapıldığtan sora Qızı gelin alayına alıp oğlanın evine getiriyorlardı. üç gün üç gece bizde düğün yapılır yani iki gecē yarım gün, bizde düğün yapılıyordu. (10) işte Qomşular toplanıyordu. davetiyeler gönderiliyodu köylerē. bizde, eskideki

davetiyeler şimdiki davetiyeler degildi. bizde ya şeker gönderilirdi ya elma davetiye şeyine, amaçlı gönderiliyordu. birisine vèriyorlardı götürüp köylerde dağıtıp geliyorlardı. işte o misafirler geliyordu, Karşılanırdı, davul zurnayla. bizim geleneklerimizde bazı güzel şeylerimiz çok vardı. şimdi kültürümüz maalesef geriledi. (15) eskideki gibi olmuyor. mesela şimdi gidip Kız isiyorlar, nişanı tahıyorlar, nişan törenini yapıyorlar ondan sora Kına geçesini yapıyorlar. getiriyorlar burda bir günde düğün bitiyor kimse de yani insanın bi zevki Kalmıyor daha dorğusu. eskide iki gün, iki gece yarım gün yapılıyordu düğünler çok şahaneydi. misafirler, Komşular hepi gelip burda şey yapıyordu. bizim eskideki geleneklerimiz çok güzeldi. maalesef olmedi (20) bitirdik onleri.

Anlatan	: Nazır Balık (1922)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/Balkaynar Köyü
Konusu	: Masal

XL

zamanın birindë bi ağa varmış, ağa sürüyü dağda bèsliyor çobân. hêç yanî eve getirmiyor. çoban boynë orda, her gün gendisine ekmek götürüyorlar yanî heftede bi defa ekmek götürüyorlar. bir gün kimse yohTur, Kız evdedir, Kız büyük yanî mecbur olur hefte başi kimse yohTur, Kız hayvana biniyor, ekmeg aliyor, gidiyor, tabi çoban ahşamdır (5) davari köme getiriyor bir bahiyor ki güzel Kız, hayvanda indi. hama çarçabuh hayvani elinde aldı, dedi alla bunu bena gönderdi. çünkü eskêteğin yüzünü görmemiş, dağda boyna böyümüş. Kızıma söyem daha tabi ekmeg yèdiriyor, yer. Kız dër ben gidecam daha. yoh nêreye gidiyorsin ella seni bena göndermiş. ben hêç Karî bi sê görmemişim seni alam. yav çoban benî allaya bağışla. babamdan bari beni iste öle (10) götür. yoh diyor, Kızın yahasını bırakmıyor. davari köme besiyor, Kızı aliyor gecë yallâ. gidiyor, çok gidiyor epëyi yol gidiyor, bir günde gidiyor bu pètaK gibi bir çaya rastgeliyor, büyük bir denize. tabi o zaman Kayıhçi varmış. kayıhçi yuhudadır hama Kaldırî bizi o geçeye götür diyor. Kayıhçi bahiyor çobanın vazyetinë, Kıza bahiyor. diyor bunu bunun elinde alam, nasıl alam. diyor benim Kayığım nasıl ki êrkegle dişi binsin

(15) batacağ diyir. bi defa seni götürürüm bi defa onü götürürüm. bu hêsab ediyir Kızı zorla getirmiş. dër ilkin Kızı götür. bindirdi Kızı Kayığa o geçeye götürdü. Kayığı bağladı. Kızı aldı dağā. o da gendiye vuriyir, çaydır ne yapsın, keşke ben ilkin gideydim Kız yeter ki babasının evine döneydi. Kız Kayıhçıye diyir sen beni böle başi boş nereye götürüirisin. falan padişanın Kızıyım o çoban zebrinen beni getirdi. Kayıhçı otur burda (20) diyir. ben bësh deKkAda gidip atlıyı alıp geliyirim. on Tene aTlı alıp geliyir. Kız hama çarçabuh Kañiyir, geliyir Kayığı çözüyir. o Karşuda bañiyir, el salladi, alda gel Kayığı. tabi Kız biniyir yallā. sudan aşşağı ne çobanın yanına geliyir ne de atlının. Kaytariyir gidiyir. o suyu taKıb ediyir çoban, atlı geliyir daşın önünde Kız yōh, gelirler suyun öğüne ki Kayığı da çözmüş gitmiş. bañiyir çoban odur gidiyir o da o Karşıda (25) geliyir, hele Kız nêrde çıñiyir. tabi geceye düşiyir. Kız artıh Kaç gün suyun üstünde gidiyir, acıñiyir. acaba ben Kayığı ñereye çekem, at mat yem, hele kimse bena Kavuşmasın, bunu düşüniyir Kız. güneş batarken bir yarın önüne Kayığı bağıliyir, söğüdē. yavaş yavaş yoharı çıñiyir. eliyle kenger ararken bañiyir Koyunlar de o terefte geliyir, bañiyir çoban da geliyir. o da diyir alla bunu gönderdi. oturiyirler, diyir ekmek (30) varmı. ekmek çoñ diyir çoban bende. ekmek yiyir epēyi. ē ne yapacañsın. ella seni bena göndermiş işTe. benim evım yoh bi şem yoh işTe bu devari bëshim burda. sen devari ikiye böl birez ben bañarım burda. götür birez sat bi ev kiralā, gel bu Koyunlari de alağ gideğ orda yaşıyirih. eyi diyir. hama sabahta satiyir geri geliyir ki Koyunlari hepi Kurt parçalemiş, Kız yoh. Kız gine Kayığı çözüyir yallā. orda geziyir, ağıliyir, (35) yuharda çoban geliyir. nedir yav bu ne haldır. diyir hêç sorma işte. hal hêkat bölē. yav dēdi o Kız benim nişanlımdır. ē biz bunu nêrda dutağ, suyu taKıp edeğ. artıh Kız Kaç gün gidiyirse gine acıñiyir. gine Kayığı çekiyir bi söğüde bağıliyir. oğarı çıñiyir. iki tene atlı Kavuşiyir. Kız güzeldir ama gendiye ayıñ del. hama atti arhasına birisi yalla dorğu şeyē. içeri götürdi, dēdi ben acım. otuz doKuz tene Kız içerdedir, iki tene nöbetçi (40) Kapıda bekliyir. ekmek getirdi Kız gēdi, gendiye ki ayıhtisē dēdi nedir niye sizi buraye Komuş. dēdi bu şeherin suyu yoh. senede Kırñ tene Kız vēriyirler. biz otuz doKuzuh bi de sen, sabahta bizi götüriler. o ulkeye vereler ki orda su alaler. dēdi çıhamisiz mi. dediler nobetçiler Kapıda nası çıhağ. dēdi def çalan yoh mi birez oyniyağ. var dēdiler. nobetçileri içeri çağırdı dēdi biz oyniyirih siz de bañın. bañtı ki nobetçilerin (45) yuhusu geldi yattılar. dorğu Kız Kayığa getirdi. o Kırñ Kızı Kayığa yükledi yallā dēdiler sen bizi Kurtarırsın. tabi dēdi bi yere gidiyirihse siz Konuşmayın ben Konuşacam. hêç

biriniz ağız açmayın. nobetçiler birden uyandı ki Kız mız içerde yoħ, ariyirler bulamiyirler. Kızlar hepisi ağliyirler diyirler sen bizi acında yöldürisin. daha çek kenara biz çıħaħ. çekti kenara çıhtılar yuħarı bir de bi mağaranın Kıpısına rast geldi **(50)** Kız. Kırħ tene adam içerde oturuyor. hama Kahtiler ki o Kızlar odur yayılmış. olar da çaliyirler, getiriyirler giyerler orda. Kız diyir biz acıħ bize ekmek verin biz yiyeh. alla bizi size yollamiş. siz Kırħ tenesiz biz de Kırħ teneyih. hepi subayi elbiseleri üstündedir. Kavurmalar getirdiler yédiler. Kız déyi gidin herkes elbisesini çıħarsın yatağın üstünde yéndirsin, bizim adetimiz böledir, gidin yıħanın abdéstlerinizi alın, **(55)** gelin hereniz bi tene alsın. yalavuz eşKıya başını ben alırım. hepisi elbiselerini çıħarttı, donla köynekle gittiler, çaya yéndiler, gecedir. Kız Kaħın diyir Kahtiler, Kız Kandırdı, gendi elbiseleri orda yéndirdi, olerin elbiselerini giyindiler dorđu kayığa géttiler, bindiler yallă. adamlar geldi ki elbiseleri de götürdüler, aradiler yoħ. Kız gétti bi şeherin kenarında körpü var, Kayığı körpünün eyağına bağladı, çıhtı yoħarı. o gün de **(60)** şeherin padişası yöliyr. saahıta toplantı var. dövlət Kuşu bırahtiler, kimin Kafasına Kondise oni padişaa ediyirler. Kız dedi bize bi yer verin, verdiler ekmek yiyecaħ getirdiler. tanimiler o Kız olduğunu. neyisê fazla uzatmiyam. sabah oldi dövlət Kuşu bırahtiler, Kuş pençerenin camına vurdi, Kızın Kafasına Kondi. yanlış oldi diyirler. üç defa saliler. üç defa da Kondi oreye. götüriler köşke padişaa ediler. o Kızları hepi vezir **(65)** olarak yanına aliyir. yalavuz bi fotrafçı gönderin fotrafımı çekecağım. o körpünün yanında çeşme var, o çeşmeyi yapın, fotrafımı dařa Koyun, kim geldise yaħalayın getirin, içeri Koyun. çarçabuħ yaptiler, Kız fotrafı üstündedir. bir gün o çobanlar, eşKıyalar hepisi geldiler. hama derhal yaħaladılar içeri Kodular hepsini. dediler tamamdır padişaa hazretlerim. o Kırħ gişinin ifadesini aliler, diyi bunleri götürün, **(70)** dögdürün, herkes melmeketine gitsin nérde gelmişse. sora Kayihçi, çobanları getirdi ifadeye. babasının çobanı padişayı Kıza benzetiyir. padişaa diyir götürün buni berbere tıraş edin bi Kat elbise giydirin getirin. o birlerini hepi dişeri etti. Kız gendi elbisesini geydi tek yanına gétti. orda sarıldı dedi sen dedin seni ella bena göndermiş işTe benim. onu padişaa etti yerinde Kızları de evlendirdi. bitti.

Anlatan : Nazır Balık (1922)
Öğrenim Durumu : Okur yazar değil
Derleme Yeri : Hozat İlçesi/Balkaynar Köyü
Konusu : Türkü

XLI

şu Karşiki yaylâda göç Qatar Qatar.

bir güzelin sevdası sinemi dutar.

geşTi dost kervanı eyleme bení

şu ayrılık dediğin ölümden beter

(5) geşTi dost kervanı eyleme bení

abdal pir sultanım üsgekten engine düşelim dedí.

çoğ nimetin yedim gel de barışalım

geşTi dost kervanı eyleme bení, eyleme bení.

Anlatan : Elmas Kahraman (1959)
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Derleme Yeri : Hozat İlçesi/Sarısaltık Köyü
Konusu : Hikaye

XLII

zamanın birinde bir kişinin çocuğu olmamış. epeyi yaş geçmiş, sonra da allaya yalvarmış, allahım banâ bir evlat vèr. alla da kendisinê bi evlat vèrmış, bi gün bağmış içerde bi yaşli, saQallı biri gidimiş. demiş amca sen niye geldin. demiş ben geldim senin oğlunun alnındaki yazıyı yazdım. sen evlat istedin, ben sana bi evlat vèrdim, onun (5) alnındaki yazıyı yazıyorum. demiş ne yazdın ne yaptın. demiş ki işte bu böyüsün, evlensin, düğün dağılsın o gece demiş, Kurt gelir senin çocuğunu yer. demiş allahım sen

bana evlat vèrmişin o da K olay olur, ben bira mam K urt gels n benim  ocu umu y sin. tabi g n olmu , gelmi , ge mi , b y m  , ni anlanm   ondan sor  d   n bitmi . o a  am adam evin her k  sesine bi adam K oymu  ki yani K urt gelip  ocu umu y mesin. (10) olmi  sabah K ah yor gidiyor K apuyi  alıy r kimse a mıy r. diyor K urt geldi mi siz g rd z m . d mi ler biz sabaha K adar bekled   ne K urt geldi ne b    . K apıy  K ır ler giriler ki gelin K urt olmi   ocu unu y mi . i te K ayb diyor  ocu unu. i te alnındaki yaz  dor umu  yani yalan de ilmi .

Anlatan : Periza Ata  (1936)

  renim Durumu : Okur yazar de il

Derleme Yeri : Hozat İl esi/Yo untoprak K y 

Konusu : Hayat Hikayesi

XLIII

ciger m eskide ne o lan K ızı g r rd  ne de K ız o lanı g r rd . babamız annemiz be enirdi biz  s yliyi rd , biz de tamam d rd  . yani h   onlerin bi s yinde    miyi rd   di eri. bi g n geldim ki   imle amca  ocu larıy   amcam oturiyirler. anne d dim hayırdır. K ızım d di i eri gitme. ben de on d rt ya  nday m, fazla de il yani. (5) d di amcan gelmi , amcanın o lu gelmi , K aynanan gelmi . anne K aynanam ne. d di seni istemeye gelmi ler. an  istemey  kim gelmi . bu   im de hani s rg n g tmi ler bullar, bizim dili bilmiyirler. so an ismini biz piyaz d rd   o piyaz demek nedir. bizi K ovaliyirdi, yanlı  K onu mayın benle, siz beni s giyirsiz. ya d dim dah  d n ben onu ta ladım a  a ya K adar g t rd m. o nas  K aynana oluyor, anne  le bi    (10) yapm . oldu bil  K ızım d di. K onu tiler, anla tiler. sesimi    harmadım, evlenmek nedir, gitmek nedir, t beler olsun. neyis  d di K ızım bir ay g n kesmi   . ab m de askerdir, b y   ab m. d dim ab m gelmeden ben ne d   n isterim ne de s z v ririm, siz s z v riyorsunuz odur bi K ızın daha var, onu v r gitsin. K ızım d di dah  o dokuz ya  nda, senle onun arasında b   ya  var. neyis , bir ay tamam oldu beni istemeye (15) geldil r. t beler olsun ip atliyirim, amcam alla ramet  tsin,  ocu la  ocu , b y kle b y kT . babam geldi gizliden tuttu  pt , kızım d di bah  seni istemeye gelmi ler, adamları mahcup  tm . ipini a  am oyna. bi de gidiyirim b   ta  oyniyirim. birez de

yaramazdım. içeri girdiler. beni isteyen çocuğ amcamın tornu, içeri girdi è dedi deli ne yapıyósun. ben seni istemeye gelmişim, seni gelin yaparım. valla dedim önce kafanı (20) kırarım, sora da gelin olurum. neyiş istediler, çıhtılar gittiler. şerbetini içtiler, bilmem ne. istedi gittiler, ne Kız oğlanı görür ne de oğlan Kızı görür. Kızım eskide böleydi, bi oğlanla gezmiyirdi, kimsenin yanında oturmuyordu, yani Kapatı. hepimiz öleydik. sora evlendi, daha gözümüzü biraz açtı, ölüm Kapumuzu yağaladı, götürdü. budur on bir senedir dulum. allaya şükür çocuğlarım var, yanına gidiyirim dolaşıyım (25) geliyirim. Kışın gidiyirim yazın geliyirim. beş tene çocuğum var. bi tene otuz üç yaşında Kaybettim yarayı gördü. yara çoğ, ondan solayı ne masal anlatır ne dorğu düzgün Konuşır, herkes kendi halinde bu Keder.

Anlatan	: Hatice Gök (1922)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/İn Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

XLIV

otuz seKizde ben yanı vardım, bu Keder vardım yanı aKılıma geliyor. bi Kari geldi dedi eskerler budur gelmiş. biz dedi Kız gèt esker nedir. bahtlı ki eskerler bu terefte o terefte geliyorlar. pilvenkte şeler vardı telebeler, dört tene Kız telebe, dört tene de oğlan telebe. eskerler hemı ki bizim kövü Kırmamıştiler. gittiler pilvenkte getirdiler. dediler üstünüzü hepı geyinin sizi sürgün ediyir. hepı telebe çoğ güzeldiler. götürdüler bizim bu hozadın alt terefinde. bizim köv Kurltu gitti. muhtar, bekçi elē gittiler, hozatta dediler bizim kövde ağalar yoğ onden Kırmadiler. atatürkü görmedim ama duydum. şimdi sana bi söz söyleyem, diyirler ki atatürk Kırmış. o yalan, atatürk hesteydi. bu Kurtarani fezi çağmağ Kurtarttı. ondan sora ac da Kaldı, darı ekti, ekmek yohtu yeh, ne bilem neler başımıza geldi neler.

Anlatan	: Celal Ferhat (1951)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/İn Köyü
Konusu	: Yeni Yıl Gelenekleri

XLV

şimdi esKi yılbaşı vardı bizim. anenē halen de sürüyor bizdē. pērşembe günü sēbe var, sēbeye gidiyorduh. tüm ailece. herkes loḲmasını dağıtıyordu çekip geliyorlardı. geldikleri zaman aḥşam bi daha çekip gidiyorlardı, gençler yani orda eğlence düzenliyōlardı. o eğlence zamanı bitti mi gençler su alıyordu, pacalarā sū (5) döküyorlardı. şe yapıyorlardı bıcık. Ḳat Ḳat, ceviz içi, üzüm, iç yağı ile yapıyorlardı. onlar pacada üstüne suyu döküyorlardı. o millet artıḥ isyan ēdiyōdu. ondan sora olur sabbā, sabba erken çocuhlar evlere gidip hediye topluyorduh. kim kimin evine ilkin gittiği zaman onun ayağı uğurluysa dişi, uğursuzsa ērkek gıdık getiriyordu. o her sene belli oluyōdu. sen gelme benim Ḳapımā diyōdu. ole bi şe var yani.

Anlatan	: Sabri Yılmaz (1948)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/İn Köyü
Konusu	: Hatıralar

XLVI

şimdi biz küçüktük bu celalın elli Ḳuruşu vār o zamanın parasıyla elli Ḳuruş çoḥ güzel. bi baḲḲal vardı. bu celalı götürdüm dēdim hadē gideḥ leblebi şekerı alaḥ. bunda para var ya. tamam diyōr gidiyōruz tam tartıyōr dükkan sayibi, vèrmem ben parayı, ula oğlum niye adamı ezyata soḥtun, dartti, hazırladi. almim dēdi gine vazgeçti. Gēttik (5) onların evinē, ayrana ekmeği dorğamış dēdi yē. ben dēdim yoḥ, leblebiyi geri Ḳodun oreye onu mu yecēm. dēdi yē gidem vèrem söz dēdi. tabi yēdiḥ o yemeği geldiḥ baḲḲalın önünē, baḲḲal Ḳapatmış gitmiş bu defa da baḲḲal yoḥ. ula dēdim bu beni çoḥ oyaledi. ula dēdim celal parayı ha bu delikten at, leblebi gel dē o gelir, para gider ya. dēdi gelmez, ula gelir dēdim. saldi bi tenesini saldi, o birini de dēdim sal. niye dēdi

(10) dëdim fiyatı öle demin darttı ya. o birini de saldı, pat diye o biri de gëtti. dedi leblebi gel, leblebi gel. dëdim onlar antepde gelmişler kürçe bilmezler. leblebi bè diyi o bizim dillë. diyi benim yerime sen sölë, söyemiyir yă dëdim banane para senin sen sölë. neyise bi bağırđı ulaqlarına vurdi. bizi bi tene ismail yılmaz var geldı bana bi toat vurdu ula dëdi sen o ocua niye vurisin. ben dëdim dur ifadesini ala. dedi ne ifadesi (15) odur alıyor. dëdim kendi kendine bağırıyor. yav dëdim parasını atmış diyi leblebi gel, leblebi gelir mi, gelmiyir, bütün millet gülmeye başladı. şimdi elli uruş veriler buna yo diyi ben kendi paramı istim. gittiler ibişi aırdılar gettiler. adam tarlada ekin biçiyir. yav dëdiler hele gel bunun parasını vër atmış buraya. geldiler vërdiler ondan sora bu gëtti.

(20) bi defa da bunu götürdüm. uzulară. bu şeyin orda ceviz var. saqladım buna vërmedim. tartıştık ben de ıacam, ıamadı bu gine bağırđı. geldi bunun o anası gil saldırdılar beni vurdular zannediyolar ben bunu dögmüşüm. bu zatan bağırıyor. vurdular beni zor ellerinde aldılar.

bizim evë bi dervişcemallı dede gelmiş. benim ayınbabam da darı ekmiş, dört (25) teneke darı ımış, darı uş yemi. ama ımıl geliyó o budayları yiyór o darıyı yëmiyór. darıyı bile ımıl yëmiyor biz yiyörüz ba hesab ët. ekmişler dört teneke ımış benim bu zëki abëm dë okula gidiyór tuncëli de yapmışlar orta okulu. dede gelmiş, babam bi teneke vërmış üç teneke de bizde almış. biz sekiz dokuz kişiyiz evde. yav diyó bi teneke daha vërin. benim babam diyór biz sekiz kişiyiz, biz üç (30) tenekeyle ne yapaq. bi teneke de sana vërdik. yo diyó yo sen vër, benim sayıbım yërini doldurur. bu abëm ızdı, yav dëdi o tenekeyi de at dëdi, gët dëdi senin sayıbin varse seninkini doldursun, bizimkini doldurmesin. adam dëdi bu kimdir lo lo babama ızdı. dëdi oqlumdur okula gidiyor, dëdiler günahTır. biz oruyodu dededë. dëdi yav sayibi varse onlerinkini doldursun bizimkini niye alıyor dëdí, vërme dëdi biz (35) altı yedi kişiyiz burdë, o bi tenekeyi vërmışiz razı deil. işTe öle bi efsane geşti, dedelik yavaş yavaş söndü o zamandan beridir.

Anlatan	: Dilber ay (1953)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Hozat İlçesi/Geyiksuyu Köyü
Konusu	: Hatıra

XLVII

benim büyük oğlum, iki kızım iki de oğlum var. o oğlan gece cuma gecesı hasta oldu köydė. eskide üç metre dört metre Kar yağıyordu. gece saat on ikide köylü Komşularımı çağırđım. bu benim begim de yeni işe girmişti. çağırđım dedim gelin bu çocuğ ölmüş. alla bin kere sizde de razı olsun onlarda dā. gece geldiler el fenerile. dört (5) saatlığ yoli, getirdik beydamı köyü diyirler, getirdik. oreye geldik sabba horozı öttü ciğerim. o çocuğ aldı Kucağına dedi yenge ölmüş ölmüş. aldım nası ki sirkeledim çocuğ kendine geldi. götürdüğ doğtora, doğtor bana dedi daha artığ çocuğ ölmüş. tesellim düştü. dedim allahta ümit kesmiyirim ölse de gine ben allahta ümit kesmem. orde bana dedi. madem ki senin allaya inancın varsa, allaya sen bağlısın dedi sen Korhıma. getirdi (10) çocuğun Kafasını hepı olduğu tıraş ettiiler. ottuz iki tene o zaman hepı ilaçla seramla Kafasına vėrdiler. tekrar bi hafta durdı ikinci hafta Kulağıının arhası şişti, iltahaplaştı. tekrar o Kış günü tekrar aldım götürdüm. bu sefer de Kulağıının arhasını aştılar. söktü şe etti. işte o oğlan sekkiz doğKuz yaşıındaydı bu KadarcııTı, boyu çılmadı. doğtora götürdüğ, doğtor dedi hęc bi şe yapmayın, o aynıda kendine boy atar. (15) allaya şükürler olsun gine de alla üzüne bağtı şimdi de yirmi yirmi sekiz yaşıındadır ciğerim, alla sağlığ vėrsin.

Anlatan	: Türkan olak (1953)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Arslanyurdu Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

XLVIII

gızım ben ne annatam hā derđimi niye sōlyem nası annatam bilmiyorum ki nası annatam. biz çoğ çile çekTığ yani çoğ bėle şeler çekTığ. Kaynananın derđini çekTığ,

aynatanın derdini ekTıh, o ilē ekTım. ondan sora biz yerde yattıh, faırlıh
 gōrdūh, yohsuzluh gōrdūh, orah biiyirdıh, ondan sorā heppi orahnan olun bileginnen
 (5) iTe biz on iki on ūç sene biz bēlē ē etTım. on iki yainde ben evlendım, orah
 bilmiyirdım, bile ekmek yemesini bilmiyirdım, on ūç yaında on dōrt yaında evlendım.
 ondan sora orahlarda, tarlalardā on iki tene ocu dodım. ondan sorā douz tenesini
 heppi outtım. ocam iftidi, iftilihTen uratıh, aa oluumuzu biz heppi ondan
 outturduh. dēdim ousunlar biz ezildi ocularımız ezilmesin. hama ocularım da
 (10) allaya ūkūr hepi benim emeklerimi ıartTı yanı. arılıını aldıh. hepsini
 outtūh, imdi de hepsi ayrılmı, gētmıler heresi bi yere gētmı ben de aldım evın
 altındā, ocam da ōlmū. ondan sora iki tene olum biri almanyaya gētti, bi tene de
 yanımda aldı. imdi bu da otuz yaına girmi, ne bi ii vār ne bi gūcū var. hūkūmet
 niye bullara el atmiyir. lise mezūnūdūr hēç ii gūcū yo. biz de bir buliyirıh bir (15)
 bulmiyirıh. ē ızlar da hep evlendiler, herke yoluna gētTi. bēle iTe zamam bēle
 geiyir. ben de imdi buradayım, hūkūmet yanı bana, atmı altı yaındayım aylıa
 balamı yanı bana sōzde, ūç ayda bir ūç ūz lira vēriyir, ayda yūz lira bana veriyir. ē
 ben yūz liraylan nasıl geim yapam. zamanında reberlıh yapTıh, ē bi sūmudur. ben de
 alıtım, biz de ezildi, biz de o eder yiprandıh hama imdi de ūç ūz lira veriyir, (20)
 geinemiyirıh. iTe bi var ki kōvūmūzdūr, yanı evde bir uru ekmek de olsa yanı ona
 atlaniyirıh. ne yapām, ōle ite.

Anlatan : Sıtkı Sunar (1931)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Mazgirt İlesi/Gōrcan Kōyü

Konusu : Aık Atıması (Kerem, Aık Garip)

XLIX

dēdi keıın ızında kaldı nezarım,

kalem olsaydı derdimi yazardım,

imdiden gēri ūç nesiyat ēylerim,

biri tıflis, biri beyazıt, biri van.

(5) tıflıs diyarında bir güzel gördüm,

aqlımı başımdan aldı,

keşışin ettiğı yanına kalmaz,

zansın ki kerem arayıp bulmaz,

iki üç şey hakkatte zay olmaz,

(10) biri eyilik, biri ilim, biri iman.

gele gele geldim munzur suyunā

sofu isminde bi çocuğ var yanımdā

sofu dēdi derdımı sōlesēm bu su murat bize durur mu.

bu dēdi bu deli yav, hēç murat durar uçan ğuşu ğapar.

(15) diz çöktü önüne vurdi sazā.

dur murat dur, sen mi dertli, ben mi dertli.

cümle sularin başısın.

alem içinde pērişansın,

rekiplerin düşmanısın,

(20) dur murat sen mi dertli, ben mi dertli.

gele gele mazgirde geldiler. burası büyük şehermiş. geldi mazgirde ki bütün millet toplanmış bi ğurı ğafaya bağıler. selam vērdi millete hele geçin dēdi ğuri ğafa ğonuşā ne görmüş ne görmemiş. millet dēdi ulā bu deli yav. hēç ğuru ğafa dile gelir mi. diz çöktü önünē vurdi sazā.

(25) dēdi ayrılmış çenesi,

dökülmüş dişi,

her dem böledir felegin işi,

hēç ölmem dēr midin ğafā.

bu dünyada var midin,
(30) insan midin, heyvan midin, ne idin,
altun midin, gümüş müdün, pas midin,
yoksa yenilmez içilmez bi nekis midin,
yoksa surfayı meydana döken er midin.

Ğafa dile geldi, millet şaştı ğaldi. ğafa ne dèdi.

(35) ben de dèdi bu dünyada var idim,
bir gül idim, has bahçede biterdim,
loĞman idim alemlere yiterdim,
altmış il yaşadım, yüz on yıldır yatarım.
faĞirlere yardımkar idim,
(40) bilmez idim malimin hesabını,
düşünmezdim ahiretin ezabını,
içürdüler ecel şerbetini,
öldüğümde gayet eħtiyar idim.

aşılı kerem soni soni yandı kül oldi. asli geldi, külünden birez kül aldĩ, o da atêş
(45) oldi, o da yandı kül oldi. külü külüne ğariştĩ. dünyadır babam, boş boş düny. benim
adım sıkıti sunar bunu ğayíd êdesín.

Anlatan	: Sıtkı Sunar (1931)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Görcan Köyü
Konusu	: Hikaye (Aşık Garip)

L

aşık garip var idi. senin gibi faşır bi adām. bi anası var idi. bi kıza gönüllü amā kızın babası vèrmiyir. illa para vèrki vèrem hama kızın gayet göynü var. ana dèdi senden bi ricam dèdi, elin öpem dèdi, bana izin vèr, gidem halep şehrine, o zaman halep şehrinde para gāzanımışler şımdı alman çıhmış. ana dèdi izin vèr ben gide halep (5) şehrinde para gāzanam gelem, bu adamın parasın vèrem bu gızı alam. oğlum ètme èyleme, gètme ağıladı sızladı, ananın elini eyağını öptü, çekti gètTı. bağıTı bi kıır atlı rast geldi. nèreye gidisin evladım. baba dèdi, hal hēKat bēle bēle. nère gidisin, halep şehrine gidiyirm, gidem, çalışam, para getirem bu kıızı alam. oğlum dèdi bin atın terkisinē bin, benim atım delidir, gözlerin yum. gözlerini yumar yummaz halep şehrine yēndirdi. hıızır (10) aley selammış. gètTi yēdi sene çalışTi. para épēyi gāzandi, dōndi melmekete geldi. épēyi geldi, halep şehrini çığıTısa bağıtı ki bi kıır atlı gine geldi. nère gidisin evladım gine odur. dèdi tıflise gidiyirim. tıflis melmeketidir. bin atın terkisinē, gözlerin yum, benim atım delidir. anladı ki bu o adamdır. gözerini yumar yummaz tıflise yēndirdi. oğlum anan gözleri emme olmuş dèdi, atın eyağının dibinde birez torpağı aldın sürttünse (15) allahın izniyle èyi olur. toprağı alır almaz kıeyboldi. getirdi ananın elini eyağını öpti, ana dèdi adamın birisi bana birez torpağı vèrdi, sürtsem gözerini açılır işşallā. hani dèdi oğlum. sürdü gözleri açıldı. aşık garip evlendi mıradına ērdi. aşıkılar içinde var yā bir aşık garip mıradına ērdi, o bir aşıkılar mıradına ērmedi.

hēy ağalar dèdi hanki derde yanayım,

(20) yiturdım aslimi gören aldı mi,

erguvanlar gibi yandım tutuştum,

yandım dèdi elavıma elav olan oldu mi.

akibet Kızı  yledi cengi
 şah senemden arab  zengi
 (25) leyla bir zaman mecnunun deng ,
 arzu kamberin derdine batTi,
 şah senem mıradına y tTi,
 aşıK garip gibi g len olmadı.

Anlatan : Hakkı Toprak (1928)

 ğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Mazgirt İlçesi/Kale K y 

Konusu : Hatıra (1938)

LI

  onuncu ayın on doKuzund  doKuz  z Kırh birden asker oldum. beni tıraKıyaya v rdiler, istanboldan o yanı tıraKıya v r. orda d rt sene Kaldım. iyi k t  işTe  avuş da olduĥ, y diĥ iřTıĥ. ben altı ay n betci  avuşluĥ yapıyordum, beni seviyorlardı K mutanlarım, bizim orda elaviliĥ s nniliĥ vardı, kimse bana K rişemi yirdi, (5) K r hi yirdiler.

işTe otuz sekiz niye geldi, niye oldu, niye biz otuz sekiz. aptıla paşa buraya geldi, b t n aĥalari topledi, bu mazgirtte bu yuĥari ř  yapmişler, onun arĥasında s vari K oĥuşu vardı, orde oturmişti. bizim K aymaK aym da fahri toKmaKTı o zeman. fahri toKmaK, bu m hitin adamlari herkesle kirva olmişti. şimdi ordan başladı d rsim (10) aĥalarini, herkesi topledi getirdi. bunlere, s yit rıza gile d di n reyi istiyirsiniz,  ocuĥları n re d rsez ordan oĥusunl r. bunler d di yoĥ biz y rimizi istiyiriĥ. siz de gelin h k metle birleř ĥ. bular s z v rdiler, he d diler, bullar hepı s z v rdiler. o da d di ki t nc liler K anununı ayiriyorum, siz altı ay eskerlig yapın, gelin tesmil ol n. herkes gelsin askerligini altı ay yapsın. bu t nc lide  ayın  st ne bi k rp  yapaĥ, (15) mam kiden d  bir K ereK ol yapaĥ, gelsin orda i inize. gelip gideĥ, birlik bereberliĥ olaĥ, niye ayrı duruyor z. K abul  ttiler he d diler,  ıĥtılar g ttiler. k rpiyi yaptılar,

KereKöl götürdüler tuncéliye, şimdi ismi tuncélidir o mamêki dedigim yer. orda işTe
 sêyit rıza, Karısı besêydi. bu yanda da demananlı sılênin Karısı besêdi. bu iki besê dedî
 yav bu nasıl oluyor ki mısTê kor gelsin işTe buralardan iş yapsın, mustafa kemal (20)
 paşayâ. halbuki bilmiyorlar. dededir bizim dedê. ama kimse bilmiyor. hê selanikTedir
 ema onun dedeleri burdan gêtmişler. bû Kariler ortalığı Karıştırdı, körpüyü yahtılar o
 eskerleri orda vurdular. bunun pêsindê Kaç gün Kaldı, işTe bizim o aşahda mêşe vardı,
 gêtîh mêşenin içinde Kaldıh. o zaman bi sila sesi geldi, bi tûfeng atıldı, gökyüzü ışîh
 oldu. gece fişeng atılerdi. biz orde Kaldıh işTe sabahleyin esker geldi. (25) emir vèrdi
 dedî yolun üzerinde kimse Kalmasin. bizim Kale köyünden geçiyordu asker, biz
 yabana, derelere gêtîh birKaç ay Kaldıh. asker dèrsimin üzerine geldi, leş deresinde
 Kırdılar birbirinî. bunun arhasında bahtılar başa çıhmiler, dediler ki dèrsim dutıldı işTe
 o zaman dediler, ileri gelenleri sürgün edin. bunler de sürgüne mürğüne bahmadan
 duttular bu milleti Kırdılar. ileri gelenleri sürgüne götürdüler, milleti işte (30) heresini
 bi yèrde vurdular. ben böyükdüm otuz sekiz, Kırh birde esker oldum, beni yazdığı
 zaman da küçük yazdılar, böyük yazmadiler.

Anlatan : Ali Albayrak (1931)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Mazgirt İlçesi/Akpazar Köyü

Konusu : Hatıra (1938)

LII

orda, bize adamlar alla razi olsun çoh êyi davrandılar. gêtîgimiz köy niğde,
 arapsun ilçê. ama şimdi niğde nevşeyir vardı oranın ilçesiydi il olmuş şimdi nevşeyir. o
 arapsunun da ismi deyişilmiş bizim ilçemiz, gülşeyir olmuş. bizim gêtîgimiz köy de
 soğanlı köyü, köy suluydu arazî, bağ, bağçe o biçim. doKuz yıl Kaldıh, adamlar bize
 (5) bahıyordû. bayan yohTû. biz giderken babam varıdı, biz üç KardaşTıh dört gişiydik
 êrkek olarağ. bize bi ev vèrdiler, yemek geliyör, yatağ vèrdiler. a böle cırılçıplağ gêtîh
 yav. benim üstümde şimdi pantol var, şimdi şe var. çıplağ gêttiler burdan. orda
 getirdiler ev vèrdiler. yaTağ getirdiler, yemek geldi. inkar êdilmez evladım Kızım, inkar
 êdilmez. dorğuya dorğû, êyiye êyî. biz yattıh sabanan bahtıh Kapı dövüldü. Kahtıh

abem ahTı (10) apıyı aştı, iki tene bekar ız birisinin elinde ibrik, birisinin elinde süpürg . t r e bilmiyoruz h . dışarı  ıhın, dışarı  ıhın. dışarı  ıhtı, o yatahları g t rd ler sirkelediler, evin altı toprahtır hani, her yerde  leydi birisi su sepiyor, birisi s p r yor. ondan sora i eri, i eri gelin. i eri geliyoruz, yemekler geliyor, bedav . bir sene  l  devam  tti. abi evlendihtan sonra daha kimse bizim apıya gelmedi. nasıl olsa evde hanım var. ızlar (15) gelmedi, yemek de gelmedi. giderken alla şayit t r e bilmiyordu hama o rahmetli  abem bu erzincan terefinde almış az  o  biliyordu. arapsuna neyle g tti  at arabasıyla g tti . belediye başkan , n f s m d r  bizi g t rd  orey .  z elli hanedir başımıza toplendi ar adaş. sanki bir insan ayı oynatır gibi, millet  le başımıza y ğıldı. alla sizinkine de ramet  tsin, babama da ramet  tsin d di ki hıdo hıd , abeme diyor. sen (20) bilirsin bullar niye  yle yapıyor. d di ki baba diyorlar allam sana ş k rl r olsun, biz bi hanemiz daha fazla oldu. ar adaş, dostum sen  le d yisin, ben burda ardaşımı istemiy m, ardaşım beni istemiyor. o adam s nn d r, ben s zde aleviyim,  le oldu u hald  g z bebe i gibi bize başıyorlardı. geldi imiz zaman hepsi a ladılar gene apuya d k ld ler. g tmeyin,  tmeyin,  ylemeyin. ne d diler ki namaz ıl, ne d diler ki (25) oru du. g nahını mı alam, alla uzak g t rs n hama cami hocasının elinde bir uran vardı, ismi ibrahim, abesi de hamet a a diy lardı, k y muhtarıydı. ben a şam  ocu Tum giderdim orda oturd m. cuma gecesı uran o urdu, o uranda hep hazreti alinin ismi ge iyor, onun uranı  leydi ama bi de bi to at y dim burdan o hocadan h   unutmam. ba arip ali ne g rm ş ne gelmiş ge miş.  ocu um, duza  urdum, (30) g vercin ya alıyorum, g t r p kesip yiyor m. meger bu hoca far ına varmış dostum, beni ta ıp  tmiş, b le ıssız bi evin  n nde duza ı urmuşum, ışındır ama ar azdır, beyaz bi g vercin geldi ta ıldı, gittim g vercini aldım duzahtan opardım elime aldım, haberim yo  bi de ba Tım ar ada  bi tenesi ha bu ula ımdan b le tuttu, ba Tım ki cami hocası ibrahim hoc , elimdeki g ver ini bira Tı aha d di bury  (35) y rmisin y mezmisin. hal  unutmim o to adı halen unutmim.  o  feci vurd .  ocu um b le ula ımdan tut  tut  getirdi. a lıyom  enem yumulmiyr. ula d di ibrahim  ocu  ne yapTı, hırsızlı  mı yapTı. d di ab  ab  keşke hırsızlı  yapaydı. beni elinden aldı uca ına bu ne yapTı, bu  ocu u sen niye d vd n. d di ab  g vercini dutup kesip yiyor. d di a  o lum, a  o lum a  t be  t o lum, t be  t. birez  enem  st (40)  ste geldi. yalan mı s lyem  o  k t  vurdu. hazreti alinindir t be  t o lum t be  t, t be  ttim. biz bunları g rd k.

Anlatan	: Kemal Demir (1955)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Kalaycı Köyü
Konusu	: Hayat Hikâyesi

LIII

ben doKuz yaşındayken bi odanın içerisinde doKuz kardeşim vardī, annemle babamla on bir kişiydik. küçük bi pacamız vardī, ē bi tane de kedimiz vardı, o şekilde yatıyoduk. geçimimizi hayvancılıkla geçiniyoduk. hayvanla odun taşıyoduk. ben o hayvanla yarıya gidiyodum, yarıya derkēn hayvan başKa bi şahsındī, ben bir gün (5) kendime yüklüyodum odunū, bir gün onā yüklüyodūm. ē yazın geçimimī o şekildē yapıyodūm. tabi maddi durumumuz çoĥ fakir olduĥu için çay bardaĥlarını bile tanımıyoduk yani baKır tasnān, içine toz şekeri KoyuyoduK, sıcak su Koyuyoduĥ içinē KariştıriP öyle Kuru ekmekle yiyip Karnımızı doyuruyoduĥ. işTe öyle hayvancılıĥla veya dışarlarda hamallıĥ yapma, onun bunun Kapisının önündē su taşımā, sebze taşımā, (10) ē tabi belli bi yaştan sora ustaların yanında çalıştım, on bir on iki yaşına Kadar öyle bir şeyim sürdü. ondan sora tekirdaĥa gittim. tekirdaĥda yirmi yaşına Kadar tuĥla fabrikalarında kamyonlara tuĥla yüklüyodum. tabi annemin babamın oĥup yazarı olmadıĥından, maddi durum kötūdū. babamın ĥumar alışKınlıĥı olduĥundan bana para da gelmiyodū. işTe arĥadaşlarım o paranan jilētdir, kolonyadır, kırēmdir, saĥ olsun işTe (15) o arKadaşlarımın sayesinde o askerliğim de öle bitti. on ikinci ayın yirmi dördünde tezkere aldım. tekirdaĥ çorluda askerlik yapıyodūm. geldim arKadaşlarım bana elbise aldılar. Kazaĥ, ayaKKabı, çoraptır, ona benzer şe ēttim. derken tuncēli mazgirde geldim, burda tekrar inşaatlarda falan çalışTım. baĥTım ki yoĥ, sonbahar ayı oldu kira verecek güçTe deĥilim. biz altı arKadaş yunanistanā gitmeye Kadar verdik ve hepimiz (20) birez para topladıĥ işTe o zamanın parasıynan, sene seksan sekizde bizde yirmi lira para aldı. biz gittik edirneye, gece on ikide bizim o arKadaş dēdi ki su diz boyunu geçmeyecek şekildē. bizi ölē Kandırdı. ama on birinci aydı hem de hava soĥuĥtu, yağmur da yaĥıyordu. biz gittik suyun kenarına baĥtıĥ ki bizi getiren adam suyun kenarında bizi biraĥTı. Kaçıp gētti. biz öle altı kişi baş başa Kaldıĥ. ben birez daha (25) kendime güvendiĥim için üzgeç bakımından, ben önce bi poşetin içerisine elbiselerimi Koydum, sırtıma baĥladım Kayışımın, pantolon Kayışınla biz Karşıya geçmeye Kadar

v rirdik ve en başTa suya ben, tabi kenarda boy olmadığı i in o adam bizi  andırıdığı i in mecbur kendimi tamamiyle suya atTım. şimşek  ağTığı zaman  arşı  amışlığlar g r n yordu. iki ar adaş kendisine g venemeyiP dışarda  aldı. biz (30) d rt kişi kendimizi suya attığ. ar adaşın biri panik yapTı, o ar adaş suda boğuldu. o suda boğulunc  tabi biz  arşıya geşTik. bi bağtığ ki daha halen biz yunanistan  ayısında değiliz, bi adada  almışız. neyise o gece, ar adaşın biri zatan boğulmuştu,    kişi  aldığ adada. biz dedik ar adaşlar ne yapalım, şimşek vurduğu zaman, yağmurda s rekli yağıyordu  zerimiz ,  st m zde tek mayo tipi bi ř  almışız. biz dedik ki b le (35) sırt sırTa v relim  ş meyelim, sabah atar atmaz gidelim. şafağ attı bizim gittimiz yer tarlanın ş yi yani b yl  ya  dilmiş, tutacağ yerin yoh. ben birez daha yuğarı ge Tım bir ağa  vardı. ben dedim kendimi b le atarsam o m şe ağacını tutarım. neyise ben birez yuğarı ge Tım  z metre yuğarı,  apı  ule tarafına, zatan o civardaydığ. ben orda kendimi suya atTım, ge Tım ben o ağacı tutt m,  arşıya geşTım. bir ar adaş  arşıda (40) odada  aldı, kendisine g venemedi boğulurum diy  biz iki ar adaş gittik. o adada  alan ar adaş asker gelmiş, g rm ş tabi. almışlar getirmişler, ifadesini almışlar, bi hafta i erde birağmışlar. orda neyise bi tene bayanın biri geldi, tabi yunan bi bayan, dilini bilmiyoruz. tabi bizim g   ettiğimizi, s rekli orda  a ağlar işTe  a ıP da yunanistana sığındığlarını oılar biliyorlarmış. sağ olsun bizi bayan tahsiye aldı. biz su, (45)  amur i erisindeyiğ. bizi getirdi bir askeryeye teslim etti. bize bi banyo yaptırdılar, askeri elbisesi bize v rdiler. onda sora terc man  ağırdılar bizim ifademizi aldılar. biz dedik siyasiyiz, k rd z, işte şudur kelimesini  ullandığ. bizi aldılar yunanistana getirdiler. ben orda bir bu uē sene  aldım. benim işTe kendi ar adaşım boğulduğu i in, benim birez piskolojim bozuldu. annesini babasını iyi tanıdığım i in, evinde  oh (50)  aldığım i in. o  i ekli  ocuğun cesedini bulamadılar. bulamayınca annesine de işTe kimse diyemedi senin oğlun boğulmuş. ben bi seneden fazla  aldım orda, inşaatlarda falan  alışıyord m. o kemal dursunu getirip g md klerini ben iyi bildim. o  i ekli  ocuğu tanı mıyord m, onun cesedi bulunmadı. o zaman ben yeni evliydim bi  ızım vardı. d mişler ki senin beyin benim  ocamı  andırırmış g t rm ş, sud  boğdu. (55) işTe o t r ş yler. allah bana nasiP  tmesin. ben tekrar  a ağ olarak geldim buraya, geldim burda askerler beni yağaladı, sen işTe yunanistana gitmişsin, falan kişi boğulmuş. ben inkar  ttim, dedim ki ben yunanistana falan gimtedim. gideceKTım, g z m kesmedi suyun kenarında geri d nd m. emniyette de aynı ifadeyi v rdim delil

bulamayınca birahtılar beni. burda mazgirtte altı ay falan gezdim, bahTım yoħ (60) yunanistana bi daha gidemeyeciğimi iyi anladım. çünkü pişman oldum döndüğümdē. şeye gitTım kıbrısa gitTım, kıbrısTa iki il çalışTım inşaatlarda tekrar. sora geri geldim mazgirde. dorğusu izine geldim yani. o mütayit git dedı çağa çoluğunu gör dört beş gün gine gelirsın. ben buraya geldim. o sıra telekomda çalışan bir arhadaş vardı, elazıglı. daha dorğusu o zaman postala telekom birdi. işTe işçi alıyorlar dedi, sen (65) dedi en iyisi gel burda çalış dediler. ben burda çalışTım işTe görevim. Kuyu Kazmaħ, direk taşımā, tēl taşımā. o şekilde çalışTım. yirmi üç sene, şimdi allaya şükür durumum iyi, sağlığım da iyi işTe hayat devam ediyor gidiyor.

Anlatan	: Ali Sezgin (1952)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Koçkuyusu Köyü
Konusu	: Hatıra

LIV

askerliğimi kırklarelinde yapTım, yetmiş dördün birinci ayının on beşinde teris oldum. yetmiş dörtTe kıbrıs hadisesi vardı. o zaman bizi geri çağırdılar, tekrar gittik. bizi alaya gittik, alaydan sivil otobüslerle şeye götürdüler meriç nehri Kıyısınā. orda kırk beş gün Kaldıħ. bu güzel bi anıdır. yanē heç bunu unutmuyorum işTe kırk beş gün (5) Kaldıħ samanların üstünde yattıħ. orda savaş mavaş da yoħtu. savaş biliyosuz belki duydunuz, görmedinizse de. kıbrısa vardı yanē. sadece biz orda hazır kıta bekliyorduh yanē. böyle portatif çadırları Kırduħ, o zaman da yazdı yanē, ağustosun biri miydi ikisi miydi çağırdılar bizi. kırk beş gün Kaldığımıza göre, eylülün on beşi, dorğu ağustosun birinde gittik. bize bit düşdü yanē o çadırların altında. yazı yanē buğdaları dörmüşlerdi. (10) bi sıcağ su yoħ, bi yemek yoħ, bi şe yoħ. bize bit düşdü kırk beş günde. teris olduħ çıktıħ geldiħ askerliKde.

Anlatan : Mehmet Ali Güngör (1952)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Mazgirt İlçesi/Öreniçi Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

LV

biz eskidē feḲiridiḡ çuF sürerdih̄ öküznan, makineye vērirdih̄, tene bir yeră giderdī saman bir yeră giderdi. yüklerdih̄ merKePlere giderdih̄. dört beş saat yolda giderdih̄ degirmana getirirdih̄, degirmanda sıra yoḡTi biz merKePlerle üç gün dört gün Ḳalırdih̄ gena geri giderdih̄. efendīm ē getirirdih̄ çocuḡlara yēdirirdih̄. hată getirirdih̄ (5) çocuḡlarımız mafolmiş. feḲirliḡ basa geldi bu güne geldiḡ. bu güne de feḲirliḡ feḲirliḡ baci. yērimiz yoḡ, yurdumuz yōḡ. köy dē otuz ḡaneydi, otuz ḡanede kimse Ḳalmadı. sımdi köy beş nērde bir ekmek bulduḡ orda yerih̄. efendīm, maasımız yoḡ emekli deḡiliz. ha böle sürünüp Ḳalıyoruz, çaḡa çoluḡumuz her biri bir yerdē. ollar da is bulamaz, istanbolda surda burdă. ḡanımım da fercdir, yataḡtadır. dört senedir ferçtır (10) yataḡtă, baḡım yok. bir Ḳızımın yanındadır, Ḳızım baḡıyor, ölē sürünüp gidiyoruz. ben de ēḡtiyarım tekim, bana da kimse baḡmıyor, böle söle sürünüp gidiyoruz, budur baci.

Anlatan : Mehmet Ali Güngör (1952)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Mazgirt İlçesi/Öreniçi Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

LVI

şimdi Ḳonyalı bir çavuş vardı durali sayin ismindē. benim Ḳışlıḡ elbisem yēniydi, ben çıḡardım. dēdi senin elbiselerin yēnidir vēr bană, beninkini götür tesmil ēt. aldım ona vērdim, onunkileri götürdüm bölük odasına, aldı o yanı bu yanı baḡTı, dēdi bu kimindir. dēdim felan çavuşundur. olmez dēdi götür kendi elbiseni al getir. ben (5) aldım, Ḳapıda bana bi teḲne vardı o bölük Ḳomutani. ēle Ḳızdım, götürdüm verdim, bu son zemanda bana toḲat da attırdın dēdim. benim elbisemi vēr ben kendim götürürüm

tesmil ederim. götürdüm tesmil ettim, dedi ilkin getirseydin, toĶat sana vurmasaydım olmazmıydı dedi. Ķomutanım arĶadařımız hem de bölüĶ çavuşudur ben de Ķatır Ķırmadım dedim. ĶızdıĶım zaman hiç durmadım Ķatırını da istemedim. cadeye **(10)** girdim, burdan oreye Ķeder gêtTım, araba geldi önümde durdi, tabur Ķomutanının arabasıdır, nêreye dedi. teris olmuşum, melmekete gidiyırım dedim. dedi atla arabayâ ben atladım arabaya yalnız tabur Ķomutanı yoĶ şöfördür. geldim istanbol Ķısıtlıda yendim, haydarpaşa istasyonuna geldim, tuncélili bir arĶadař orda beni götirdi trene bindirdi. o zaman trenle gelip gidiyirdi. abê dedi bu tren gider yolçatiye aĶtarme olur. **(15)** üç gün üç gece geldiĶ, yolçatiye aĶtarme oldu elazığe geldiĶ gece saat üç, gêtTım otele yatTım, sabah ĶaĶTım geldim mazgêrt arabası yoĶ, tuncéli arabasıyla geldim. orda sê yapTım, o terefte bi köm var, oreye geldim aĶşamdır. gêtTım. Ķapuyi çaldım, Ķapuyi aşTi bayandır, erkeĶi sordu kimdir dedi, bir adamdır diyor ber askerdê gelmişim. o zaman biraĶ gelsin içeri dedi. gêtTım orda yatTım, sabah şafaĶ sökerken **(20)** ĶaĶTım üstü başımı geyidim, Ķatırımı istedim, çekTım köyê gêtTım. orda bi adam duvarın şêysine yaşlanmış. iki tene bayan gidiyor. o birisi dedi hıdo nêreyê. dedim ben hıdır deĶilim ben helilim, askerde geliyorum. dedi bu köpek kendini inkar ediyor. ben askerde geliyorum, ben niye kendimi inkâr edeyim dedim. baĶtı baĶtı dedi burda dur ben gider babana müjde vêririm. yavaş yavaş gidiyorum ben, bi adam yaşlanmış **(25)** duvarın önünê, getTım toĶalařtım hal hatrımızı sorduĶ birbirimizdê dedi kirva, dedim sölê, dedi burda bir öretmen gelmiş dêr kürçe Ķonuřma türkçe Ķonuř. yav dedim anadilimiz neyse onu Ķonuřuyoruz. neyise gêtTiĶ büyükler Ķapunun önünde oturuyor, gêtTım hepsinin elini öpTüm, oturdum. o bayan dedi babanın ismi hesendi, dedi müjdemi vêr ben gidem. babam dedi yoĶ, iki buçuĶ lira çıĶarttım vêrdim, ĶaĶtı gêtTi. **(30)** benim rametliĶ anam bin doĶuz üz otuz doĶuz martta öldi, ben yirmi üç mayısta askere gêtTim, bir ay aramıza girdi. beni şêye vêrdiler, balıkesir edremite. benim oĶur yazarım yoĶ. rametliĶ babam buraya geldi beni bir arĶadařa tesmil etti, gêtTiĶ orda ali okuluna gêtTiĶ orda da bi şê öğrenemediĶ. işte ölē başĶa bi şê yoĶ.

Anlatan	: Mehmet Ali Güngör (1952)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Öreniçi Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

LVII

otuz seKizde ben seKiz yaşındaydım, ben büyüktüm yani, asker geldi ben bostanın içindeydim, ben bilmiyordum bunlar adam öldürüyorlar. şimdi vurdular tekmele, bostanın içine girdiler, talan ettiler, aldılar. annem geldi beni aldı getirdi bi şeyin dibine Koydu, taşın dibine. dedi ses etme seni vururlar. ondan sora çektik işte. giden gitti Kılan Kıldı. hani kervan (5) gibiydi bi geçiyordu, onlardan geri Kılan Kırtuluyordu, o öleydi. ama açlığımıza gelince ekmek nedir, kimse ekmek bilmiyordu. afedersin devar gibi o otu alıyorlardı bişiriyorlardı yağ Koyup yiyorlardı. bu tutu getiriyorlardı Kırutuyorlardı onu döverdi, onla geçim yapardı. şimdi eskide çektiğimizi bi alla bilir. Kayıplarımız oldu o dönemde. iki tene de benim ablalarım Kayıboldu o dönemde. ama vuruldi, ama ne oldise bilinmedi yani. çok çektik, (10) çekmediğimiz şey yok. üst bulamıyorduk, ayaKıKıbulamıyorduk. deri vardı onu alıp çarık yapıp giyorduk. çok zorlukları çektik ama şimdi allaya çok şükür, odur. ağa dönemiydi o zaman Kızım ağa baskısı çoktu. ağanın Kıpusunda hızmekarlık yapıyordun, sana bi parça ekmek verirdi. ağa basKısında herkeş ezildi, dökildi, çalışıyordun, ona marabalık yapıyordun. buğdayı harmanda getirdiğin zaman ikisini alıyordu birini sana veriyordu. olay budur yani, (15) açlık, sefillik, yaşam çok az.

Anlatan	: Mehmet Bulut (1920)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Aslanyurdu Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

LVIII

otuz sekizden evvel ağalar, hani geyiksuyunun yolu ayrılıyor ya KereKöl var. o KereKölün yönünde çaya yendiler ağalar şeyid rıza, alla ramet eylesin sizinkine de ona

da. demananların ağası hüsên ağa, geldiler orda birbirini gördiler, hükmete Qarşı Qalacaq, pèrtegin önünde harP yapacaq orda geri çevirecaq hükmeti. sèyid rıza yalvardi **(5)** dèdi ki biz bu arabeyi çekemiyoruz, hükmate hükmat lazım, çare bulamadi. son zaman en fazla demananlar durmediler. ağasını böyle Qumde yatirdiler bi de dört tür Quşağ verdi o zaman onu de aşıler üzerine yörttiler, dèdiler ki bizim ağa yölmüş, sen Qurêşanın ağasısın, sen de dèdi abasanın ağasısın sèyid rızasın, bizim ağa yölmüş nasıl defin ediyorsun. bi Qat yaTağ da getirmiş. böyle çardağ gibi dikmiş onun altında **(10)** yatirmişler, yağmur yağıyor hefif. dèdi sèyid hüsên cevap vèr, nasıl cevap vèirsen vèr. dèdi beni allaya bağışlayın pèğambere bağışlayın hükmete hükmet lazım biz bu arabayı çekemiyoruz. kebul ètmedi deman aşireti. son zaman ağayı yatirmişler ağa yölmüş nasıl defin ediyosunuz cevap vèr sèyid rıza nasıl cevap vèirsen vèr. è dèdi ben nasıl cevap vèrem bizi dèdi ermeniler gibi QırıP súa atıyorlar, Qayalardan aşağı **(15)** atıyórlar, benim ile senin ipTır, sèyid hüsên Qağ Qağ dèdi ağaya söyle. Qağ, bundan sora dèdi o ki Qebul ètmiyorsun Qarşıda zorluğ gördüñ biz geliriñ, bu teref gördüse siz yardım edin. Qahtiler, dedeliğ vardı o zaman dedeler gidiyordu talıplardan çıralığ topluyordu. dèdi ne olacağ, dèdi pèrtegin suyun yönünde gidiP de herP yapacağ. herkes evini mevini mığaralara doldurdiler, Qayalara deldirdi sada bi tufengini aldı **(20)** bekliyorlar. bir gün sabah Qahtıñ ki köyün her tarafında böylê çadır Qurmuş, köyü çembere almışlar, bereket vèrsin elaviymiş kimdir bilmiyorum doğan dedelerin talıbiymiş. neyise bizim ora dağ böyle aşağı Qayâ ha böyle dar bi yolağ. babam aldı bi sitil yağ, büyük sitil on kiloluğ yoğurt bekçiye de çağırdı aldı gètti alay Qomutanının yanına durumu anlatti daha babam eve gelmeden yollari aşıler. gètti mığarada o yataqlari her **(25)** şeyi aşağı attiler bi şemiz Qalmadi. efendime sölyem son zaman harb èttiler başa çıhamediler hükmetle, hükmet var. milleti Qırdılar, onler askeri Qırdiler. efendime sölyam son zaman asker geri döndü, emir geldi pertek suyune Qeder bi baş Qalmıyacağ hepsini Qıracahsız. fèzi çağmağ QavuşTi gitti atatürkün yanına, atatürk de hastaymış kendinde haberi yoh. dèdi dèrsim gitti, dèrsim bizim bel direğimiz, hemen Qavuş Qalanı **(30)** Qurtar dèdi. hepsini topledi götürdü harmanın dibine bölê çevirdiler, daradiler, süngü inan Qayadan aşağı attılar. orda böyle yığın oldu. biz Qaçtıñ ormandan bizi Qırar ha burda ha orda Qırar. ef geldi, işTe Qalan Qaldı ölê, daha ne anlatim.

Anlatan : Hasan Yıldız (1934)
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Derleme Yeri : Mazgirt İlçesi/Aslanyurdu Köyü
Konusu : Mani

LIX

yazı yazdım satırâ,
ölüm gelmez hatırâ,
al şu fotrafımı,
size alsın hatırâ.

(5) ismim uzaktur hayalím yakın,
şu mektubumu alıncâ yırtmayın sakın,
beni sevmiyenler atêşê atın yaın

siya saçın taramâ,
dağlar düşTü aramâ
(10) ayda bir mektuP gönder,
melem edem sürem bu yaramâ.

ayran içTim az aldi,
bardağımda pas aldi,
mera étme sevgülüm,
(15) görüşmemiz az aldi.

yaħın zamandă gelúrüm.

üzügüm Qaşı şaşă,

küsmüşüm gel barışaħ,

aramızda dağlar var,

(20) meKtúb ile Qonuşah.

üzügüm Qaş istiyor,

cevayir taş istiyor,

geceler uzun olmuş,

canım seni istiyor.

(25) bir taş atTım Qazlară,

gêtti değdi sazlară,

ipek boncuħ olam satılam,

ince belli Qızlară.

armudun irisine,

(30) daş atTım birisine,

beni çoban dutsunlar,

Qızların sürüsüne.

eydim söğüt dalını,

saydım yapraħlarını,

(35) o yar hamamdă çıħarken

öptüm bu yanaħlarını.

işlerim oy işlerim
 Kız yanağıdan dişlerim,
 seni bana vèrseler,
 (40) saç bağıın gümüşlerim.

oy işuhtur işuhtur,
 damları dolaşıhtur,
 çoht nazlanma Kaynana,
 Kızın baan aşuhtur.

(45) vèrmesen de Kaçıracağım.
 keKlig uştu meşeden,
 avcılar dört köşeden,
 rengini gülden almış,
 Kohtusunu menevşedēn.

(50) ay doğar çini çini,
 öpem ağzın içini,
 dün gece nerededin,
 gösgümün gögerçini.

çihTım kerpiç duvarā
 (55) el ètTım eski yarā,
 eski yar şöyle dursun,
 can Kurbān yeni yarā.

Anlatan	: Çiçek Tez (1946)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Mazgirt İlçesi/Mazgirt Köprüsü (Kanoğlu Köyü)
Konusu	: Hikaye (Masal)

LX

sêvdin beg işTe bi yerin ağasıymış, tabi gel gêt zaman büyük Qarinin üstüne evlenmiş, baħşa Qadın sevmiş. getirmiş o Qadınla ki evlenmiş Qaç sene Qamışse bu büyük Qari diyarbekirin valisinê telefon ediyir. dëyr vali beg gel, sêvdin begi öldür beni de götür. veli bir gün askeri topli getiriyir hama hêç şê etmiyir yani tabi validir (5) hama bu asker hükmetin askeridir, öle aliyir geliyir. o küçük Qari sabanan Qahiyir ki Qonağın etrafı sarilidir. sêvdin bege türküle söyliyir. dëyr ki Qah sabbadır, Qonağın etrafı dolu askerdir. sêvdin beg Qahiyir çlıhiyir dişeri, hayrola dëyr bu şê nedir. dëyr ki biz gelmişih senin bi çayın içmeyê. neyise bunleri aliyir içeriye, yemek, çay, Qavê. büyük Qari nası şê ediyirse sêvdin begin elini Qolunu baėliyirlêr. onun gözlerinê Qarşı (10) vali begin dizlerinin üstüne otiriyir dëyr sêvdin beg senin evlenmen güzel oldu yohsa benimki mi iyi oldi. dëyr benimki neye yaradı, evlenme senin evlenmendır vali begle evleniyirsin. sêvdin begin oğlu yedi yaşıdamış yani o büyük Qadının oğlumış. bunler hazırlaniyirler gidecaħler o oğlu dëyr ben de gidiyırım. bi sila aliyir o da babasınnan gidiyir. aliyirler gidiyirler. o Qocaman sêvdin begi o diyarbekirin şeyinde. (15) nası yöldüreh, nası yapah, dëyiler mum taħah yaħah, sora işte getiriler mum taħiler onu yaħiler. çocuħ orda valiye veriyir. vali uverleniyir. gidiyir onun eyaħlarının önünê, o bağli ellerinen vuriyir dëyr sen benden önce geberdin sen ona baħ. neyise oğlu çlıhiyir, gidiyir, saħlaniyir. üş tene bayan otiriyir, dëyr oğlum herkes sêvdin begin seyrine gelmiş sen niye Qaçıyrsın. demiş beni egletmeyin ben gidecağım. Qadınlar demiş belki (20) biz seni Qurtarah, oturiyirler üçü aliyir çarşafların altınā çocuği. asker geliyir bullara Qızıyir dëyr niye Qahmiyrsız, sêvdin begin oğlu şeyi yöldürmüş. neyise aħşam oliyir buller evine götüriyirler. bunu mısafir ediyirler, kırk gün. bullerin bi çobanı varmış analığı dëyr kırk gün oldu bu hêç ses çıħmi, o çobanı yolliyir, çoban geziyir. o çocuħ bir gün pençirede baħiyir ki ollerin çobanıdır. kime seriyir bilmiyir, nası geliyir (25) Qapının önünê Qadınlar dutiyir bunu atiyir içeriye, içeri geliyir ki sêvdin begin oğlu ordadır. diyir baħ üş tene mermi vardı, bi tene onu vurmuşum, bi tene sana, yani

hayınlıh étseñ, bi tene de anamă. deyir gidersın eve, anama sôle valí kırk gün sora geliyır seni götüriyir. analığıma da selam sôliyirim kırk tene altun saysın kenara Qoysun sen al gel. bu eve geliyir, hanım Qarşı geliyir, deyir tèv ben gëttım vali begin işi var, (30) çohtur, başından aşQındır. kırk gün sora geliyir seni götüriyir neyise gidiyir analığın yanına deyir beke beke, çocuñ sağıdır. altunları sayıyır, vëriyır buna gönderiyir. çocuñ deyir o üş tene bayana alın bu altunları paylaşın. kiminiz var toplayın. buller kırkinci gün çıhiyir gidiyir eve, tabi anası bañıyır deyir validir geli beni görüyir. bu, eve geliyir ki oğludur. hemen bi Qave yapıyır, zeyir Qatıyır götüriyir oğluna o deyir ben (35) Qave içmim. deyir anë sen niye Qorhuyorsun benden ben hëç seni vuriyirim. çıhardiyir dama anasını, bi bıçağ vuriyir. deyir anë sen babamda küpe istedın bu küpë, bilmem babamda ne istedın bu odur, bu da dëmiş ayna istedın bu bıçağ da o aynadır, alıyır atıyır aşşağı. bu Qeder.

Anlatan	: Ali Babayiğit (1954)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/ Yiğitler Köyü
Konusu	: Masal

LXI

şimdi günün birindë adamın bi tenesi evliymiş zenginmiş, yanı daha dorğusu paşaymış. tabi adam köylere gezmeye gidiyor hanımı evdë, bi beyaz atlı geliyör Qapının önünë hanıma diyó ki gençlikTe mi istersin eh̄tiyarlıhTa mı istersin, bi dileK dile benden diyór. kadın ses etmiyor tabi. ikinci gün gine geliyör gine aynı kelimeyi (5) söyleyince kadın beyine diyóki böyle böyle bi adam geliyó bizim kapının önüne diyó ki gençlikTe mi istersin eh̄tiyarlıhta mı istersin bi dilek dile diyór. adam diyó ki hanım eğer yarın gelirse dë ki vëriyosan gençlikde vër yaşlılık da vërdin ben ne yapım. adam tekrar geliyor üçüncü gün, bañ bugün son diyór. Qadın diyór ki ne vëirsen vër gençliKde vër ben yaşlandıKTan sonra ne yapım. öle mi diyór peki. allah tarafından bi (10) hastalıh geliyó adamın malı hep Qırılıyor, herşëysi viran oluyor, adam o köyden göç ediyor, gidiyó başQa bi köyë, çobanlık yapmaya gidiyor. tabi adam çoban oluyó köydë, hanımı da Qomşuların çamaşırını yıhıyor öyle para Qazanıyor. bir gün o köye

bezirgan geliyór, tüccar geliyór. tüccar diyó ki benim çamaşırım kirlenmiş eğer burda temiz çamaşır yıhıyan varsa ub çamaşırımı götürüp yıhasınlar ücretini vèirim. yav **(15)** diyólar bizim bi çoban var onun hanımı çok marifetli bi kadındır diyólar, ona gönderelim de o yıhasın. neyisê, çamaşırı gönderiyólar bayanâ, bayan çamaşırı yıkıyor tertemiz, ütülüyor, bohçanın içine koyuyor, çocuğuna vèriyor diyó oğlum götür vèr. çocuk alıyó gidiyó. tüccara diyó ki al çamaşırını. bahıyó çamaşırâ diyó bu çamaşırı kim yıhamışsa o gelsin. çocuk tabi cahil alıyó geliyó eve diyó anne böyle bölê. kadın ikinci **(20)** oğluna vèriyó tekrar gönderiyó. gine adam diyó ki oğlum laftan anlamıyó musuz ben size diyóm ki bu çamaşırı kim yıhamışsa o getsin. çocuğ diyó ki biz bi kusur mu yaptığ sana Karşı. yoh diyó illa o Kadın gelecek. neyise kadın gidiyó. tabi diyó ki ben bi kusur mu işledim, söyle bi kusurum varsâ. yok diyór kusur bende, Kadınâ bahıyor ki dünya güzeli. adamlarına diyó tutun bunu, tutuyolar kadını, kitliyolar bi sandığın içinê, **(25)** bayanı alıp gidiyó. çoban ahsam oluyor dönüyó ki hanım yok, noldu, netti falan. çocuklar diyó ki işte baba durum böyleken bölê, annemizi tüccar götürdü. ulan diyó bu köy de bana yaramadı hadê burdan da göç edelim. çocuklarını alıyó gidiyó ırmağın önünê. tabi iki tane çocuktur nası Karşıya geçirsin sudan. çocuğun birini alıyó sırtına, o böyüg oğluna oğlum sen burda dur diyór, ben Kırdêşini götürëyim Karşıya bu sefer de **(30)** seni götürëyim. nası çayı yarı ediyór arhadan Kırt alıyor öbür çocuğu. tabi adam telaşa düşüyó, sırtındakini de suya düşürüyór. onu da su alıyór gidiyór. adam kör pöşman çıkıyor Karşıyâ, ne yapsın ne etmesin. ordan basıyor gidiyor bi köyê orda bi yaşlı bayanın yanına gidiyór. Kırın tohluğuna çalışayım sana diyor. kadın tamam diyór gel çalış diyór. neyisê Kırın tohluğuna çalışıyor. o köyde de köyün padişası ölüyor. **(35)** tavus kuşuyla güvercini bırakıyorlar diyórlar kimin başına Kıonarsa onu padişâ yapaceyiz köyê. o yaşlı kadına diyór ben de gideyim belki gelir benim başıma da Kıonar. oğlum etme eyleme sen bu köylü değilsin, anê sen dur diyór ben bi gidem. adam çekiyó gidiyó kenarda duruyór. bullar bülbülü bırakıyólar, dolaşiyor, dolaşiyor, dolaşıyór geliyor çocuğun başına Kıonuyor yoh diyólar bu bizim köylü değil olmaz diyólar. **(40)** tutuyorlar bi daha bırakıyorlar tekrar geliyór çocuğun başına Kıonuyor. diyórlar bunu götürün bi odaya kitleyin. çocuğu götürüyólar odaya kitliyorlar. neyisê tekrar bırakıyorlar, bülbül dolaşiyor onun olduğu odanın penceresinin önünde duruyor. çare bulamıyorlar en son diyólar ki çıkarın adamı diyórlar tamam padişamız budúr. adam tabi hanımını araştırıyór, çocuklarını araştırıyó. tabi her gelen tüccarı Kıontrol ediyor. bu

(45) suya düşen çocuğu değirmenci buluyó Kırtarıyór, Kırtun götürdüğü çocuğu da çoban Kırtarıyor. neyisê iksi de aynı köyde. çocukların askerlik çağı geliyó askere gidiyórlar. köyün altında buluşuyorlar. diyó sen kimin oğlusun, diyó ben çobanın oğluyum, sen kimin oğlusun, diyór ben de değirmencinin oğluyum. neyise bullar gidiyólar askere, askerlik yaparken babası padişâ yâ dolaşıyór yav diyór bana iki tene (50) iyi er lazım. diyólar iki tene er var. diyó onları vèrin benim yanıma, vèriyorlar. tabi bilmiyorlar babası padişâ. o köye tekrar o tüccar geliyor. padişâ diyó ki gidin o tüccarı davèt edin getirin. getiriyolar, yemek memek, bayağı hizmet yapıyó. tüccar diyó ki ya ben gideyim benim kıymetli eşyalarım var, ben burda kalamam. padişâ diyó bu gece bana misafir ol. padişâ çok zorlayınca diyó ki neyin varsa getir. bak benim burda (55) erlerim var, bekçilik yaparlar. diyó ki bi tene sandığım var başKa bi şè yoĥ diyór. sandığı getiriyolar koyuyolar odanın içine, çocuĥları da vèriyolar başına. tabi nöbet beklerken çocuĥlar dertleşiyór. o bi tenesi diyór ben aslında çobanın oğlu değilim benim babam zamanında paşaydı diyór, bizim her şeyimiz vardı, bi gün bi şahıs geldi anneme dèdi ki gençlikTe mi istersin yaşlılıkTa mı istersin, annem de dèdi ki ne vèirsen (60) gençliKde vèr. allah tarafından hastalıĥ geldi, her şeyimiz Kıırıldı. ekmeĥe muhtac olduĥ, o köyden göç ettiĥ gittik başKa köye diyor, o köyde de tüccar anamı Kıaçırdı götürdü, babam da bizi aldı başKa bir köye göç etmek isterken, babam Kıardeşimi sırtladı suyu yarıladi, arĥadan Kıurt vurdu bení aldı diyor. ama Kıurt beni götürürken Kıardeşim de babamın sırtında suya düştü diyor. ula diyor o benim. yapma yav diyór. (65) işTe benim ben senín Kıardeşinim diyór. o zaman annəsi sandığa vuruyor alttan, oğlum diyór açın sandığı ben de sizin ananızım diyór. çocuĥlar sandığı açıyor ki haKattan annəsi içindê. neyise bullar dertleşiyólar, uyuya Kıalıyor çocuĥlar. sabah oluyó gidiyor odayı açıyólar ki bayan ortada bullar uyĥuda. tüccar diyór ki hemen bulları götürün üçünün boynunu vurun. tabi kadın diyó ki étme èyleme, ben padişaya tek bi laf (70) söylüycem benim kellemi vursun, çocuĥların da kellesini vursun. yazıĥtır padişam şu kadının ifadesini al da öyle kellesini vuraĥ. getirin diyór, getiriyólar. sen diyó varlıĥ içinde mi yaşadın, yoĥsulluĥ içinde mi yaşadın padişâ, bu devran sana da Kıalmaz. bu benim ayilem yoĥsa bu kelimeyi nêrden biliyór. bu tüccar beni Kıaçırdı diyór, ollar senín çocukların ben de senin hanımınım diyór, sen nası benim boynumu vuruyórsun diyór. (75) tüccarı yaĥalıyólar, tüccarı parçalıyólar ondan sora adam eski varlıĥına Kıavuşuyor.

Anlatan	: Şükrü Çiçek (1924)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Dereova Köyü
Konusu	: Sohbet

LXII

ğadın artıñ yölmüş gêtmiş alla ramet êtsin. bañmamişler kimse, oğulları. ızları bañmamişler. ocasí de êhtiyardır. ari getti urtardi kendini artıñ o bir dünyada bañalım êyilik yapmışse êyilik görüyor, kötülük yapmışse kötülük görüyor. adın için artıñ ne diyelim. çoñ çile çekTim ben dört sene askerlig yapTım. bi şe yohTi, burda (5) çoluñ çocuñ hep aç aldı. biz askerlikTe de aç aldıñ biliyo musun. o zaman alman herbiydi, rametli ismet inünü reisi cumur ismet inünüdi. kimse fazla askere vèrmidi, dedı herb olur tirkiyedê, türkiye açlıñda ırılır. sabba bize bi un çorbası vèriyirdi, yirmi dört saatte üç üz ıram ekmek vèriyirdi. ama şımdı êle değıl bañ şımdı askere. dört sene ben otun üzerinde yatTım. şımdı asker hep pamuñ üzerinde yatıyor, cennettir. ekmek (10) getiriyolar önüne tøküyolar, yedigin eder yê. hama eskide ôle degildi, çoñ çile çektiñ. ma şımdı zaman iyidir, hepsinin arni toñtur, herkes rehet. eskide burda eleziğe eder bizi yürüyerek göturdüler askere. yirmi ay çanırıda yapTım, yirmi seKiz ay erebükde yapTım. kırk sekiz ay hepsi. bañ şımdı gidiyolar on iki aydır, on beş aydır. añşam gidiyolar sabba geliyolar babasının yanına. telefon yohTi üç ayda iKi ayda (15) meKtub ya geliyirdi ya gelmiyirdi. telefon yoh bi şe yohTi. hama şımdı ôle değıl. dün torunlarım gittiler istanbolâ, birez evvel telefon êttiler, biz rehet geldik dediler, mesele odur, başa ne anlatım sana, geçiye bañıyoruz, gıdıklere bañıyoruz, onların sütünü alıyoruz yiyoruz. bi tane elimiz dar oldusa satarız. üç üz, dörd üz milyona satıyoruz. eskide ôle degildi yirmi beş uruşti geçi. kimse yirmi beş uruş bulamiyirdi (20) geçi alsın, şımdı para çoñ. çayınızı için birez de mıñtarın yanına gidin onu dinleyin.

Anlatan	: İmam Hasan Çelik (1951)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Güzelpınar Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

LXIII

o zaman arazi çoĥ Kıymetliydi. kız yaĥınıımız, amcamın kızıydı. dèdiler bi tarla vèriyosan kızı vèriyoruz, tarla vèrmiyorsan kızı vèrmiyoruz. baam dèdi yav ben niye tarla vèreyim. Kıız aliyim, Kıız mı yoĥ. işTe mûnaKaşaları oldu tabi ben de razı olmadım. baam dèdi başĥa gèt gez dolaş nèrde beĥenirsen getiririz dèdi. bu sarı yayla (5) tarafına gittim, ora bi tene buldum anlaşamadıĥ. en son işTe amcamın Kıızı vardı burda, istediĥim kız deĥil de başĥa. baam dèdi yav bunu istiyelim filan dèdi. şimdi Kıız ile oĥlan beĥendi mi ana baba súsúyo yanı tarafsız Kıalıyor. o dènemde öle deĥildi ana baba ne diyósă o olacaĥtı. tamam dèdim baba sen ne diyórsan éle olsun. tabi elvendik düĥün filan yapTı, çocuĥlar oldu. bi Kıızım oldu, bir yaşına girdi askere gittim. tabi (10) insan hep özlüyör, gurbete hiç çıĥmamıştım, baamdan hêç ayrı Kıalmamıştım. askeri pusûlam çıĥıyordu ben diyordum ben gitmiyorum. baam bi şube reisi vardı burdă, baam bi şêler getiriyordu vèriyordu o dósuyı saĥlıyordu bir ara, bêş altı ay bölê istemiyólardı. bi Kıaç sene öle sallandi. baĥtım ki olmuyor er gêç yapmam lazım. dèdim baa boş vèr, en iyisi ben gideyim. yav nasıl yapacam, nasıl dayanacam, insan özlüyor (15) tabi, zor geliyor insană. işTe mart ayındaydı gittim, burdura vèrdiler, burdur çoĥ kötü yèrdi, savuĥu çoĥTi. acemi birlik orda geçirdim. ispartaya vèrdiler, sürgün édildim. askerde mûnaKaşa yaptıĥ. ispartadan bir ay Kıaldım adanaya vèrdiler, adanada çoĥ rehettim, orda bitirdik işTe. ondan sora alıştıĥ gurbete gidiyódum her senê, bêş altı ay Kıalıyórdum geliyódum. işTe Kıardeşlerim büyüdü, ollar şimdi hep Kıurbettê, biz burda (20) işTe. çocuĥlar yazın gelip bir ay yirmi gün Kıalıyorlar gidiyórlar, bèle işTe.

Anlatan	: Cemile Kuş (1955)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Geriş Köyü
Konusu	: Hatıra

LXIV

on iki tene altun babam halat istedi, aldı. bena vèrmedi geri hiç bişè vèrmedi benâ. bi elbise bile almadı. gece yarısıydı dèdi alın götürün, götürmüyorsun başhası gelip götürüyor, Kız vazgeçiyor. çocuğ saKattır, o bizim köyde de birisi istedi. hemen ahşam benı getirdi on iki altunu da aldı, bi şè de bena vèrmedi. geldım bu Kaysım gilè, (5) Kaysım gil de ev yapıyordu durumu iyi değildi, kötüydü. biz de Kım getiriyorduh çamur o zaman toprağ vardı evi toprağTı, sıva yapıyordu. ota gidiyordum, biçip getiriyordum. benim bi Kızım küçüktü getiriyordum meme vèriyordum, Kundağlıyorum, iki saat yol var, iki saat o tarlaya gidiyordum, biçiyordum, geliyordum ki o Kız odur yavaş yavaş kendina ağlıyor. gine açıyorum, gine banyo yapıyorum, gine (10) gidiyordum, olè. buraya geldım, burda da gine kimse yohtu, bi Kızım oğlum üniversteye gitti Kazandı, bi Kızım da öğretmenlik Kazandı gitti, odur dört yıldır sınava giriyor bu kpss'ye bi türlü Kazanamadı bu sefer işallaki giriyor, odur trabzonda evlidir. oğlum da erzincanda, burda evlendi erzincana gitti. burda da dohtora gidiyöz geliyöz, dohtor ilaç yazıyór, onu yazıyor bunu yazıyor. bu bacağım geçen sene şişti, dohtora (15) gittim elazığa. buraya gittim dèdi iltahap, elazığa gittim dèdi KalpTır. sekiz tanè dohtora gittim en son dèdi guatır var sendè. ha ugün **gine** gittim, Kan vèrdim, ilaç aldım, çıhTım geldim. o zaman biz üzümüzü tütuyoruz, həc kimseyle Konusmuyorduh, həc bi erkekle Konusmuyor, kimseye üzümüzü açmıyorduh. Kayınbabasının yanında həc bi şè yemiyorduh, həc bi şè yapmıyorduh. doğum yaptığımız zaman həc kimse bizi (20) görmüyordu, həc kimsenin yanına gelmiyorduh. ayrı hata ki kırk çıhTı, kırk çıhtığı zaman hemın görüyorduh. çocuklara onun yanında meme vèrmiyorduh. işTe olè dert çohtur.

Anlatan	: Şemsiye Gökbaş (1953)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Geriş Köyü
Konusu	: Hatıra

LXV

benim büyük oğlum, iki kızım iki de oğlan. o oğlan gece cuma gecesini hasta oldu köyde. eskiden üç metre dört metre Kar yağıyordu. gece saat on ikide köylü Komşularımı çağırdım. bu benim begim de yeni işe girmişTi. çağırdım dedim gelin bu çocuğ ölmüş. alla bin kere sizde de razı olsun onlarda da. gece geldiler el fenerilē, dört saatlı yoli getirdiğ beydamı köyü diyorlar oreye geldiğ sabah horozu öttü ciğerim. getirdik ki o çocuğ aldı Kucağına, dedi yenge ölmüş ölmüş. aldım nasıl ki sirkeledim çocuğ kendine geldi. getirdiğ doğtora, doğtor daha artığ bana dedi çocuğ ölmüş teselliyamin (tesellim) düşTü. dedim allahta ümit kesmiyorum ölse de ben hēç allahta ümit kesmem. orda bana dedi madem ki sen allaya inancın var, allaya bağılsın dedi sen Korhıma. getirdi çocuğun Kafasını hepı olduğı gibi tıraş ettiler. ottuz iki tene o zaman serumla hepı ilaçla Kafasına vërdiler. tekrar bi hafta durdi, ikinci hafta Kulağının arhası şişTi, iltahaplaşTi. tekrar o Kış günü aldım geldim bu sefer de Kulağının arhasını aştılar, iltahap tutmuşti, söktü şe etti. işte o oğlan seKiz dokuz yaşındaydı bu KadarcılığTı, boyi çılmadı. doğtora götürdüh, doğtor dedi hēç bi şe yapmayın dedi, bu ayniden kendine boy atar. allaya şükürler olsun. gine alla üzüne bağıTi şimdi de yirmi seKiz yaşındadır ciğerim, alla sağılıh vërsin.

Anlatan	: Hıdır Kılıç (1955)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Demirci Köyü (Soğukmeşe Mezrası)
Konusu	: Hayat Hikayesi

LXVI

ben hıdır Kılıç, bin doKuz üz elli beş doğumluyum. demirci köyü soğukmeşe mezrasında doğdum. o tarihten bu tarihe Kadar çoğ şeyler gelişTi. o zaman yol yohTu,

elektrik yohTu, su yohTu. okulumuz dört kilometre uzahtaydı, yayan gidip geliyoduĥ. ě aç da Qaldıĥ susuz da Qaldıĥ ama çabaladıĥ bu güne geldik. biz ilkoĥulu bitirdik (5) demın anlatTıĥım dört kilömetre yöl, körpü yohTu, kış şartları çoĥ zordu, bi dere vardı o dereye suya gidip geliyoduĥ, ě tabı imkanlarımız yohTu. ben daha soră ilkoĥulu bitirdim, on altı on yēdi yaşlarına geldik. bir gün babam dēdi ki yav evlenme çağın gelmiş. babam da yav şımdı senın sacın üstünde ekmegin Qalmış, iki tanē üç tanē daha gelinin var. yoh dēdi ölmeden senı evlendirecēm. tabi hanım da bizim Qarşı (10) köylüdür, babamın akrabaları geliyor. gēttik filan Qızı istiyeceksin, gēttik görüştük mörüştük, olumlu Qarşıladılar. bin doQuz üz yētmıř doQuz aralık ayının on doQuzu olması lazım iřTe düĥün yaptıĥ. tabi düĥün yapmadan öncē iřTe bin doQuz üz yētmıř doQuzdă haziran ayıdı, biz o zaman dişerde çalışma malışma bi řē yohTu. hayvanlarla Qatırlarla odun taşıyoruz yanı gidip yömyeyle çalışıyoruz. her biri bi iki tene Qatırı (15) vardı, el motorları vardı. bi gün Qırmızı körpüde bi köyünde çalışıyoruz, odunlar bitmiş, dorĥanmiř. iřTe büyükler dērler yă siz burda Qalın hayvanların yanında biz gideriz üstü başımızı yıĥarız, ekinleri biçeceĥiz, otları biçeceĥiz geleceĥiz, bunları çekeriz çıĥar gideriz, iyi dēdik. bi tanē ağaç Qalmış, o motoru aldım o ağacı dorĥadım, bi dal QalmışTı tam o dalı da bitirecem çıĥıp gideceĥiz evē. tabi motor vururken yav (20) arĥada iki kiři bana bi dürttü, onlara baĥmamla baĥTım ayaĥıma motoru vurmuşum, ayaĥımı kesmişim. orda bi ev vardı, o evde oksijen suyunu aldık, bi çarşaf getirdiler, baĥladık maĥladık, bi iki adım atTım gidemedim. tuttular heyvana bindirdiler, şımdı heyvana binmişim, tabi Qan gitmiş, başım dönüyor, sanki uçuyorum. dēdiler bunu heyvandan indirin. o zaman Qırmızı körpü nayeydi, şımdı artıĥ nayeliKden (25) çıĥmıř yani. orya saĥlık ocaĥına getirdiler, saĥlık ocaĥında açtılar, bi hemşire geldi, zavallı bi řē de yapamadı. aldılar beni tuncēline getirdiler, tuncēlide amēlyat ēttiler, iřTe bir iki ay da öyle çektik. yētmıř doQuzda aralık ayında evlendik. evliliĥimiz ondan bu yana çoĥ şükür devām ēdiyoruz, allah nazardan saĥlasın. iřTe yēdi tanē çocuĥ var, altı Qız bi oĥlan, iki tanē evli, iki tanē de yüniversitede oĥuyorlar, hayat şartları budur.

Anlatan	: Fadime Kılıç (1956)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Yiğitler Köyü
Konusu	: Masal

LXVII

bir varmış bir yohmuş eski zamandâ dört tanê Ėardeř varmış, birisinin ismi yusufmuş, birisinin ismi kamermiş, birisinin ismi de heral ahmetmiş. o kamerin bir tanê kızı var, bu babası bir gün askere çağrılmış, kızına yêdi senelik ezrağ yani her şeyini içeri Ėoyuyor, evin Ėapısını anahtarlıyor, anahtarı Ėardêřlerine vèriyor. diyó ben yêdi (5) sene askerlik yapacam gelecem, biraşmayın içerde Ėalsın, tabi hizmetçileri varmış. Ėardêři geliyor askerden bu kıza iftira atıyólar. adam da hizmetçisine diyór ki bu kıza götür felan dağda öldür, bu gömleği de Ėanına sürt al gel. bu az gidiyor uz gidiyor çóh, dere tepe düz gidiyor, bir dağda çıhıyorlar o kızdán beraber. bu Ėıza Ėıyamıyor ki Ėızı vursun. diyór ben birez yatacam dizini uzat, dizinin üstünde yatacam, birez yattıhTan (10) sonra bu sefer de ben Ėařayım sen yat. adam yatıyor Ėařıyor, Ėıza diyor bu sefer de sen yat. kız yatıyor tabi derin uyhuya dalıyor, dizini kızın başının altında çekiyor, kıza öyle biraşıyor. gelip dağda bir kuş öldürüyor, gömleği çıharıp o Ėana batırıyor, alıp geliyor diyor senin Ėızını vurdum. Ėız Ėařıyor ki ne Ėařsın bir dağın başında başındadır, kimse yoh, etrefine başıyor ağliyr ağliyr. gidiyor bir ormanın içine giriyor. (15) ormanın için yol varmış, Ėız bayılıp yolun kenarına düşüyor. başĖa bi şehirde de bir padişanın oğlu varmış. çoğ gezmiş çoğ dolanmış hêç bi Ėızı beğenmemiş, dağda ava çıhıyor, o yolda geğerken başıyor ki bi ceset var, alıyor başıyor ki sağdır, bayılmış, şe ediyor Ėız kendine geliyor, atına bindirip alıp kendi evine getiriyor. Ėıza aşılı oluyor, Ėızla evleniyor. sonra bu kadının iki tanê oğlu oluyor, bu kadın hiç konuşmuyor. herkes (20) diyor baş kimseyi beğenmedi, getirdiği dilsizdir. bu adam kendi kendine üzölüyor. çocuğları her kisi de böyük yani altı yêdi yaşlarında, gidip bunlara birisine altın top alıyor, birisine gümüş top alıyor. çocuğlarına diyor siz bu altın topun yüzünden birbirinize girin, hele bu anneniz hiç mi Ėonuşmuyor. Ėapının arşasında kendini saşlıyor. çocuğlar topun üzerinde döğüşüyorlar, o annesi de Ėızıyor diyór alla sizin (25) babanızın gözünü kör etsin, her ikinize de altın top alsaydı, siz döğüşmeseydiz. babası çıhıyor, Ėadın diyór benim derdım var, adam diyór söyle ben senin derdini

yerine getirecem söz. diyór mesele böleyken böylê, babam gili gidem görêm. bu on tene at yüklüyor, her iki çocuğlarıyan bereber hizmetçisinnen babası gile gönderiyor. diyór Kaç günde gidiyorsun, diyór üç günde varırım. bullar yolda gidince çoğ yoruluyorlar (30) dinlenmek istiyorlar, diyór gel benimle Konuş, benimle bereber ol, yapmıyorsan senin büyük oğlunu öldürecem. diyor öldür, hêç umrumda değıl, öldürüyor. başında külâh var onu alıyor. kendi eteğinin şeyine Koyuyor. gidiyorlar, az gidiyorlar uz gidiyorlar dere tepe duz gidince yine dinleniyorlar. sana diyórum gel benimle Konuş, diyór yôğ ben hayatta eşimden vazgeçmiyecem. o küçük oğlunu da getiriyor onu da (35) kesiyor, gine onun küllahını da alıyor bullar gine o kanla o şeyle gidiyor. bi çeşmeye varıyorlar, o çeşme de artığ Kadının canına taK êtmış, diyor gel, Kadın diyor sen benim çocuğumu öldürdün. sen git ötede otur ben bir perde açıyım, yıhaniyim, hemın, Kandırıyor Kaçıp gidiyor, tabi Kadın Kıtuluyor. bi sürü denk geliyor, diyor bu sürü kimindir, diyor yusufundur, diyor peki ben sana bi şe söylecam, benim bu üst (40) başımı al, o kendi üst başını da bana vêr, bugün bu sürüye ben bağacam. diyór tamam, Kâbul edecam. tabi o adam üstünü başını çıkarıp bu bayana vêriyor. giyiyor gidiyor evın yağına, Koyunların yerini bilmiyor, diyór Kârım ağrıyor, her taraftan ses geliyor, çobanın Kârı ağrıyor, odur ölüyor. Kadın bağıyor ki Koyunların yeri orasî. Kuzuların yeri orasî, her tarafı görüyor. bullar getiriyor buna süt vêriyor, şe ediyor, (45) hürmet yapıyorlar. Kadın öyle öyle alışıyor her şeye. sürüyü dağda atlatıyor, getirip her şeyi yerine koyuyor. bir iki ay Kılıyor bağıyor ki eşi geliyor tabi bullar toplanıyorlar o Kârdeşler toplanıyorlar. babası hikaye anlatıyor, o diğeri hikaye anlatıyor. diyór olmuş bir hikaye de dar ben anlatıyım. diyórlar sen nesin, senin hikayen nedir. bu adam diyór yazığ günâğ siz niye ona Kızıyorsunuz. hama adam bilmiyor ki eşidir, dur (50) söylesin, yoğ o söylemesin. bu çoğ şe ediyor olmuş dur bir hikaye de ben söylem ama ben hikaye söylecem bu Kıpıları Kapatın, anahtarları bana vêrin ben öyle söylecem. diyórlar tamam. o eşi Kağıyor Kıpıyı Kapatıyor anahtarları vêriyor. çoban anlatıyor, diyór dört Kârdeş varmış, isimlerini söylüyor, kamer diyor en küçük Kârdeşdir, askere gidiyor, yêdi sene askerlik yapıyor bir Kızı vardı. bullar bunun üstüne (55) iftira attılar, o da geldi kendi kızını hizmetçiye vêrdi, götür öldür dêdi. hizmetçi de kıyamadı. padişanın oğlu ava çıktı, avda gördü o kızı götürdü kurtardı. iki tene de çocuğ vardı. Kadını babası gile yolladı. diyor bu büyük oğlumun küllahıdır ha bu da küçük oğlumun küllahıdır, atıyor önünê, çocuğlarımı öldürdü, beni de öldürecekti ben de KaçTım

urtuldum. sürüye denk geldim, üst başımızı obanla değiştirdik. ız (60) benim, o iftira atan adamı öldürüyorlar. onnar getti kendine biz aldış kendimiz.

Anlatan	: Hüseyin Ay (1937)
ğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Merkez
Konusu	: Düzgün Baba Efsanesi

LXVIII

düzgün baba gerçek bir ziyarettir, ermiş, evliya bir insn. bu alattin Keykubt döneminde mazgirt alesinin bölük omutanı. o dönemde uryş baba ismiyle anılan asıl ismi syit mahmuttur, bullar anadolu evliyalarıdır, her tarafa dağılmışlar bu bölgeye de o şahıs geliyör. ord alattin Keykubat döneminde onun adamları diy ki sahtekar (5) gelmiş bury hurafe şeler anlatıyr felan. gidin getirin diyr. gtrylar, ben diyr hurafe felan anlatmıyrum gerçekleri sylym siz. o zaman alattin Keykubat onu cezalandırmaş için yanındaki onbaşısı ve yaşut omutanı artış neyise diy ki götürün bunu fırına atın, yani yanan fırına. fırına oyuyorlar, apatıyorlar tabi adam içerde içerde yanacaş. bir gün m iki gün m alıyor, açıyorlar ki içerisi bz, yanan ateş hepi (10) bz, o alattin Keykubatın yardımcısı olan kişidir. gtrylar alattin Keykubatın huzuruna, soruyor o yardımcıya diyr ne gördün. diyr efendim içeri atam drken beni de olumdan tuttu beni de sürükledi, gttik içerü ateş mates yh bz, soğuştan donduş, işTe her tarafımız bz. o zaman alattin Keykubat bunu affediy diy ki sana bi meKan tutayım gidecaşsın burdan uzaklaşacaşsın. yanındaki pehlivan bi ateş parçası fırlatıy (15) nereye düşerse sen oraya gidecaşsın orda alacaşsın. atıylar nazmiyeden geliy oraya dşy, bostancı köyü, orya dşy. geliy orda meKanını uruyor ve oraya yerleşiyor syit mahmut ddiğimiz kiş. bi zaman sonra evleniyo oluş çocuğu oluyor. o işTe ış günü hayvanlarını çocuğuna veriyor, götür diyor dağda otar. geliy içerde syit mahmut hayvanlara ym vriyor hayvanlar ym ymiyor. hayrete düşüyor bu ış günü (20) hayvanlar ne ydi ki ym ymiyor. bi gün taıb diyr bu çocuğu. hayvanları dağa gtrrkn bi başıyor çubuğunu ağaçlara vuruyor, yaprağ açıyor, hayvanlar yaprağ yiyor doyuyor. tabi ym ymiyor. o arada bir keçi apsırıyor apsırınca düzgün baba diy

ki kıurêş baba mı gördün diyor, babası için diyor, onu mu gördün apşırdın. bi dönüyó ki babası arhasında, utancından orda Kaçıyor ormană, o düzgün baba dağına dorđu (25) gidiyór ve ordan sır olup gidiyor, mezarı yok ordă.

Anlatan : Yusuf Yıldız (1930)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Nazımiye İlçesi/Geriş Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

LXIX

bin doKuz üz kırk sekizde evlendim, amcam kızınıan ayağımda çarık bile yokTi ama o zamanlar öyle idi, on sekiz on doKuz yaşına girdiler mi Kız olsun erkek olsun, evlendirelim. amcamın üş tene Kızı vardı, aldım son Kızını, amcam bağlama, saz çalıyordı, muhtardı, köyün muhtarı idi. efendim ben çocuktum, gêtTım önüne durup saz (5) dinliyordum. yusuf gel elimi yöp, ben gêtmedim. benim yaşımda amcamın ođlu var fahri dedit sen tenezül mü etmiyorsun amcamın elini yöpmüyorsun, Kađ gêt sana amcan ne diyor. gittim yöptüm, oğlum dedit bi Kızım Kalmış onu da sana vırecam başKasına vırmıyecam. efendim vırdi bize yanı ne yatağımız vardı ne Kap Kacağımız vardı ne bi şemız vardı. ayağımda çarık bile yoğti. hanım da aynıydi. velhasıl o şekil evlendiK, (10) süründiK. bin doKuz üz atmış ikide diş Kapılar açıldı efendim fakir kimseler, turkiyede böyle şe yoğti, bugünkü gibi böyle gençler böyle giyim, okumak, üniversteye gitmek pek nadirdi ancak zengin kitle yapıyordu. fakir kitleye düşmüyordu. efendime sölüyem undan soră hastalandım akciğerde sigara içiyódu, kendime bahmıyordum, üş dört tene de çocuğum vardı olmuştı. akciğerde hastalandım bir sene heybeli adada (15) yatTım, akciğerde lop aldılar sağ taraftă, Kırtuldum. kırk dört senedir iyiyim şimdi çođ şükür. yani hayat böyle geşTi. turkiyede hayat bin doKuz üz otuz beşTen sora başladı. askerligimi yapTım efendim istanbolda, şeye vırdiler beni harbiyeye, beyođlună, birinci ordu Kómutanlığında inzibat çavuşu olarak askerliğimi yapTım, iyi geşTi. şimdi de çocuğları var, torunları var. velhasıl şimdi kimse aç Kalmaz. (20) hanımım hastadır. ona elimde geldiği Kadar bahıyorum. benim hayatım böyle geşTi Kızım.

Anlatan	: Mehmet Şengül (1925)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Beytaş Köyü
Konusu	: Hatıra

LXX

babam bir gün dedi ki ben amcanıza rüya gördüm, ölecek. biz güldük ne bilirsin baba. yav dedi benim rüyam boşa çıkmaz. aradan bi hafta Kıadar ya da beş altı gün Kıadar bi zaman geçTi, kendisi rahatsız oldu. gel buraya dedi o rüya bana düşer düşer dedi. bahsize Kıonuştüğüm gibi allaha Kıonuşuyorum. dedik baba ne bilirsin. yav dedi ki (5) o rüya her ne Kıeder senin amcana gördüm ama o rüya bana düşer falan. bir ay hasta olacam, saba ahşam bi saba bi ahşam Kıuran ohuyordu kendi niyetiylë falan. bir ay dolunca perşembe günü köydeyiz. köyün üzerinde dağlar var, güneş oraya atınca perşembe günü benim ruyumu alacağ. gülüyoruz, boşa alıyoruz yalnız ne yaparsan yap o gece beni toprağa vereceksin, cuma gecesi üzerine geliyor ya. biz tabi boşa aldık, (10) aldırış etmediğ. kağıt astırdı bana duvarā, yaz dedi bugün ayın biri bilmem ne falan, otuz gün doluyor. bi amcam oğlu var o da gelmiş yanımdā. dedim yav sen bu babamın yanında dur, benim hayvanlar var, git birağ dedi erken, bu dağlara güneş atmış mı, dedim yoğ atmamış. ben çıktım gêtTım o hayvan komları yoğarda, uzağtır birez yanı. oraya girdim o amcam oğlu arğada çağırdı memet memet. dedim ne oldu, gel dedi (15) mısafır geliyor gêtme. döndüm gêtmedim döndüm ki babam ölmüş, o dağlara güneş atmış. adam tuttum hocayı getirTım başKa köyde, adamları çağırdığ. o zaman seslē, telefon yoğ, bilmem ne yoğ, ne oldu ne oldu, yav işTe Kıamer öldü şeklinde, millet toplandı geldi. mazar Kıazdılar, hazırladılar, kefenini eskiden getirmiş hazırlamıştı evde. güneş batmadan toprağa verdik, Kıuran ohudular ondan sonra usuldur, Kıırğ gün hayrını (20) veriyoruz. tekrar Kıırhını çıhartmağ için hayvan mayvan kesiyorlar. babayı Kıaybëttik.

Anlatan	: Mahmut Uluşan (1938)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Nazımiye İlçesi/Yukarı Doluca Köyü
Konusu	: Askerlik Hatırası

LXXI

candarmalar geldi benim pëşimde dëdi yav sen asker oluyorsun, bena çağırđı ben caddëye geldim, bi tene de bekçi var. sorduler, askere giden bu adam mı, dëdi evet bu adam. nasıl bu adam, bu adam çocuğtur. ondan sora gün geldi biz Qazaya gëttik, sevQiyat çoğtur otuz sekiz. beni muaneye çağırđılar. beni darttığı zaman otuz doQuz (5) kilo çığtım. bizim muğtara çağırđı. dëdi sen bu adam kilo çığarmıyor, iki sene biz geri atıyoruz Qabul ëtmiyor. dëdi beyefendi onun kilosu benim cebimdeydi, ben ne bilem Qaç kilo geliyor. onda sora beni sevQ ëttiler. amasyaya gittik, o zaman araba, minibüs, otobos yoğTi, vagonla bizi götürdi. oraya gittik ki su yođ, bi şe yođ, bir Qaç kiři öldüler. orda iki ay Qaldım benim de ayağımda yara çığtı. beni sëye getirdiler (10) toğtora getirdiler, istirahat vërdiler. sabah oldu sivil toğtora götürdüler, sivas hastanesinë sevQ ëtti. merkeze gëttik asker toğtoru bena söyledi dëdi ki sen iki gün sora gel ki ben seni sëvaza gönderem. gün geldi biz sëvaza gëttik, şımdı elimde para yođ bi şe yođ, paytonla gidiyorum. on bësh yirmi gün hastanada ben Qaldım, o zaman dört ay bena hava değişimi vërdi. ben köye geliyorum ama utanıyorum. arđadaşlar bena birez (15) ekmek vërmiş, birez havla vërmiş, neyise sabah sökmüş ben elazığa geldim. ben yoQarya çığıyom bi adam bena rastladı. dëdim Quzura bağma tuncëli Qaraji nërde dëdim burdan yoğarı çığ dëdi sonunda dëdi gëtTım ki orda bizim dili de bi Qaç kiři Qonuşuyor. dëdiler sen nërden geliyorsun, dëdim ben askerden geliyorum, nëreye gidiyorsun, dëdim tuncëliye gidiyorum, dëdi sen bilëd almişsin, dëdim ben bilëd nërde (20) alayım param yoğtur. kendi aralarında topladılar elli Quruş Qaldi, neyise mabëne çağırđı dëdi elli Quruş bu adamda alma, tamam dëdi. bindik tuncëliye geldik, ağşam üzeridir, şöyle böyle altı yëdi arasındı. ben dëdim yürüyerek ben gidiyorum. yav dëdi sen delimisin ayı var, Qurt var, seni parçalarlar, sora sen sabaya Qadar gëtmiyorsun orayă. ben bi bağtım bi qamon geldi. gëtTım yanına dëdim kusura bağma ben askerde (25) geliyorum param yoğtur beni alabiliyomusunuz dëdim. çocuğ dëdi hay hay ne olmuş, bin dëdi. bindim orda bizim köye yağın bi köy var orda yëndim. o ekmek o hevla

hemı bendedir. arhadaşım var o köyde, benim aklıma geldi dedim bulların iki tene köpeği var benı parçalarlar. zatan asker elbise de benim üzerimdedir. gêtTım orda bi daldan ƆopartTım bi çubuh, gêtTım, böyle yüz metre Ɔala köpekler dedi biz geliyoruz. (30) geldiği zaman, ben köpeklerin ismini bilmiyorum, ben nası söyledim köpeklerin biri bu tarafa geldi, biri bu tarafa geldi, biz öle yürüyerek gëttik. ben bahtım ki Ɔapının önünde on kişı toplanmış, demiş biz gidene Ɔeder bu asker parçalanıyor. bu kimdir ki buna Ɔarışmadılar. orda bi Ɔaç gün Ɔaldım. dedim ben köye çıhıyorum, altı yedi saat yol var, o zaman araba yohtu. gêtTım köye, dört ay Ɔaldım hava değışiminë gine (35) gêtTım askerligimi yapTım. ben çoğ çekTım, a buna şükür ne yapalım, faƆırlık o zaman vardı, para yohtı bi şe yohtı, Ɔuruş vardı. şimdi her şe éyidir, işTe öle, askerligimiz öle geçTi.

Anlatan	: Munzur Ekici (1933)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Ovacık İlçesi/Koyungölü Köyü
Konusu	: Munzur Baba Efsanesi

LXXII

munzur babă hacı dedenin çobanıdır. şimdi bu dağdan gelen şe var ya keçiler onları sağıyormuş. hacı dede şimdi hacca gidiyor. gine davar geliyir sağıyör. gidiyor diyor ki hacı neneye hacı dedë helvă istiyor. hacı nene diyor ki halla hallă hac nêrdë helva nêrdë. hatrını Ɔırmıyor muzurun. diyor ki olur bişirem sană. bişiriyor havluyu (5) atıyor üzeirne al diyor. bi bahtıyor muzur yoğ muzur pır hacdă. hacı dede bi bahtıyor ki muzur budur yanındă. yav diyor hayret diyor bu hac nêrde sen nêrde, bu nedir filan. helvayı açıyor ki buhar Ɔahtıyor. sıcağ daha. dönüyor hacı dede hacdan. o zamanın halƆı ziyarete geliyor. diyor bana gelmeyin. keramet varsa muzurda vardır. sıcağ helvayı getiren hacă muzurda vardır. muzur geçileri sağarken milet gidiyor yanına bu (10) Ɔaçıyor. damla damla damla damla süt dökölüyor. Ɔaçıyor dağda Ɔeyboluyor.

Anlatan	: Rıza Ekici (1932)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Ovacık İlçesi/Yeşilyazı Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

LXXIII

otuz sekizde çil yavrusu gibi dağıldıh, yetim Kaldıh. anasız babasız Kaldıh. gittik beş sene eginde Kaldım. beş sene arapgirde Kaldım. onda sorā tā ellilere Kadar geldik, sorā geldik. ayaKQKabı bulamıyorduh. pantolumuz alla seni inandırısın bir iplik çekseydın elli tene yama düşerdi. dorğu dürüst okula gidemedik. dorğu dürüst (5) sağlığınıza yerine getiremedik. annemiz babamız çile çekti. çalıştuh bir mahsul de alamadıh. bu yetmişlerde ortalıh bozuldu. bin doKuz üz elli üşde asker oldum. eskerden dönüş yaptım bile emekli olamadım. elli yedide evlendim, yetmiş altıda sizlere ömür ayilemi Kaybettim. beş tane oğlan çocuğu bir de Kız, araları iki senelikTi. ne çile çekti. on tane nüfus bu evde yatıyorduh. ekmek buluyorduhsa ayran bulamıyoduh, (10) ayran buluyoduhsa ekmek bulamıyoduh. çayın adını bilmiyoduh yani böyle ömrümüz böyle çileyle geşTi. ben dedim bî hanım getirsem ecaba bu çocuğların haKQKında gelir mi. bu sefer de çocuğlarım çil yavrusu gibi dağılırsā ben ne yapıyım. bin dokuz yüz yetmiş dört, iki bin on ikidir ben evlenmedim otuz altı senedir. şımdı de ortadayım. çocuğlarım heresi bir yêrdê. şımdı ilaçnan yaşıyoruz, ihtiyarım. derler ki (15) Kızım, bu ata sözüdür. bir baba on tene evladı bêsler, on tene evlat bir babayı bêsleyemez. ben sabahtan Kahtıgım zaman yarabbim sana Kul ümmet mi lazım bu çile ne zamana Kadar daha ben bunu çekecam. ben Kızımın yanındayım, yedigim ekmek burnumdan geliyor. bana bişê söledi mi oK gibi tohunuyor bu çünkü. teşekkür ederim, sağol sen buraye Keder gelmişsin. alla miradın êde.

Anlatan	: Hasan Gözaydın (1935)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Ovacık İlçesi/Büyük Köy
Konusu	: Seceresi

LXXIV

biz şîh amet dedenin torunlarıyız. sêyit şîh hesen pertek sağman dersime ilk olarak gelip yerleşiyó. ondan sora dağılıyor. buralar rum yermeninin yeri. sêyit bu tarafa geliyor, şîh hesen sêyit rıza gile diyolar. şîh hesen olların dedesi, sêyit bizim dedemiz. ikisi de Qardêşler. sêyidin iki çocuğu var. şîh heseni anlatmıyorum, o oraya ayittir. (5) sêyidin iki oğlu var, biri Kêv, biri Qal. ondan sora Kêvün üç dene oğlu var aslan bey, maşsut ağa. bizim dedemiz maşsut ağa. maşsut ağa ilkin bu köye yerleşiyor. şu andaki benim evimin yeri, ilk evi orası büyük dedemizin. ondan sora yêdi tene de onun oğlu oluyor. olmuşlar aşiret, olmuşlar bi Qabilê.

Anlatan	: Ali Ekber Fırık (1946)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Ovacık İlçesi/Aslandoğmuş Köyü
Konusu	: Alevilik

LXXV

şimdi alêvilik yalnız dersimde değil, dünya genelinde vardır. bir mezhep değil bir düşüncedir, felsefedir, hoşgörüdür, güzellikTir, tüm insanlara aynı gözle bakmaktır. ne yazık ki inancımız bozuldu Qızım. eski inançlarla bugünkü inançlara bahtığın zaman utanıyorsun. eski cem ve cemaatlara bahtığın sıra bugünkü dèyişlere bahtığın sıra gine (5) utanıyorsun. alêvilik alevi dışında tüm ırkların gözüne batan bir nesnedir. neden dersin o diğer nesneler sömürerek geçinmek isterler. alêvilik de buna Qarşı olduğu için. yani mazlumun yanında yer alır. mazlumun hakkını savunur. gerekirse mazlum hakkı için kendi canını ön plana Qor. bu da yönetimlere ters düşer. hazreti hüseyinin yezidle hiç bi sorunu yohtu. ordaki halk hazreti hüseyini talepte bulundu. gel, aliden sonra bize (10) sayıplık yap, bizi eziyorlar, köle diye kullanıyorlar dedi. hazreti hüseyin kerbelada

şeyit olacağını bile bile gitti. eğer kerbelada kan dökülmesiydi bugün alevi sünni çatışması olmazdı. tarih boyunca aleviler hep katledildi. cumuryetten sora biraz değişim oldu. şimdi de avrupanın oyunları var. gençliği olmayan bi toplum derenin ağzındaki tarlaya benzer, her zaman sèle mahkumdur. alvilik soy olarak naci pëhambere dayanır, (15) geçmişte haşimiler dërlerdi daha sora turabilir dëdiler, en son Kızılbaş dëdiler, alvi dediler.

Anlatan : Hıdır Gönec (1940)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Ovacık İlçesi/Tepsili Köyü

Konusu : Hatıra

LXXVI

şimdi ben bekardım ondan sora ben evlendim. benim Karam iki sene mi üç sene mi oldu hastalandı. kansere yaşaladı. hem kan kanseri hem şiroz. o zaman otobozlar var ya yeni çıkmışTı. ben onu uçağnan gönderdim. elazığta on iki gün Kaldım. tohtorlar dëdi ki biz bunu amelyatla Kurtarırh. bu sefer kanını aldılar ki kan kanserî. askerye (5) dohtorudu. dëdi ki ben şeye gönderacam cerraşpaşayâ, hocamâ. ben de onu aldım uçağla götürdüm istanbola. malatyada her sabba vardı. seksan lira vërdim malatyaya gëttiK. malatyada beş üz elli lira vërdih uçağ parasını, ben on dört bin lira borçlandım. ben bunu götürdüm uçağa bindirdim dorğu istanbola. gëttik anKaraada yëniş yaptı. faKat şalvar gëydirmişim. mayane yapiler, bi Karıda Kadınları içeri Koyiler bi Karıda (10) erkekler giri mayane oliler. gëttik İstanbola yëndik. kimseyi tanımıyorum, oğur yazarım da yoğ. bahtım bi otoboz duri tek bi adam otiri içindë. o da bana bağı tabi. bi fene geldi, dëdi hemşerim nëreye gidiyorsun, dëdim cerraşpaşaya. ne vërem dëdim dëdi atmış lira vër dëdim Kardaşım atmış lira olur mi. dëdi uzahtır sen bilmiyorsun. o gitti, bi tene daha geldi. o da dëdi elli lira vër dëdim yoğ vërmëm. o da gëtti. o adam bana el etti, (15) ben gëttim. dëdim buyur hemşerim, dëdi sen nëreye gidiyorsun.

dëdim cerraşpaşaya gidiyorum. dedi atla bu arabaya adam başı dört lira vëriyosun aksaraya gidersın orda da yüz elli Kuruş vëirsin cerraşpaşaya gidersın. aKsaraya gëttik orda bi tahşiye bindik bağıTım bizim ovacılılar iki tenë. hemen arabayı

durdurdum Koştum. çağırđım hasan hasan hemen döndüler bilisin. o benim hanımın (20) ismi huriyeydi. geldi bana sarıldılar, gëttik evë. bazartesi oldu hastaneye gidiyoruz. o mektubu götüdüh tohtoră dedi bu bizim hastadır. adam duttu mayane etti, dedim ücreti ne Kadar. dedi hemşerim biz para almıyoruz. dedi dört gün müsaade edersen bi tenesi taburcu oli onun yerine alam seni. neyise gëttik o bir tohtoră dedim pară. yoh dedi o da dedi para almim. o dedi yarın dur, o bir gün getir. tekrar eve götürdüm. o bir gün (25) götürdüm beş üz vërdim yatırdım. yëdi tene çocuğum var. iki tene Kız o biri de oğlan beş tene. en büyük Kız on iki yaşındă. neyisë yatırdıh, istanbolda on gün Kaldım. è burda tabi davar văr, yëdi tene çocuğ var. ben çıhTım geldim. burda orağı biçTim. balduzum var elazıhta, yemine ismindë. noldu ablam nasıl, dedim iyidir. tekrar birez yağ mağ aldım gëttim. topKapıda yëndim, ordan yaya gëttim cerrahpaşayă. diş Kapıda (30) içeri girdim, o da çift yatahlı o yanındaki Kadın dedi bu kanserdir, ölür dedi, sen bunu çıkar götür. gëttim tohtorun odasına Kapıyı çaldım. bi Kadın çıhtı, dedi sen huriyenin neyisin. dedim ben Kocasıyım. neyise beni çağırđı, gëttim içeri. aramda beë bi masa var. èle Kahtım elini öpem, bırakmadı tabi. dedi hıdır Kardeş sen bu Karının hastalığını bilimisin. ilk hastalığı biliyorum dedim. kan kanseri. dedi bu bi söğüt gibi (35) dallanmış her tarafı Kaplamış dedi kim dërse bu Kadın Kurtulur yalân, hele bi Kaç gün daha Kalsın dedi. on gün sora çıhtıh geldiğ. altı gün evde Kaldı öldü. ben iki sene Kaldım, çocuğlar ifağ. düşünüyorum ne yapam. davarı satsam bu çocuğlar ne yecağ. bahtım iki tene təcir çıhtı geldi. dedim ben davarı satam. bullar geldi davara bahtılăr, anlaşamadıh ollar gëttiler. bi iki gün sora bi tene daha çıhtı geldi. hësab ettiğ ben davarı (40) sattım. sekiz bin beş üz bağladı. o borç gine Kaldı. birez vërdim, o biri Kaldı. Karayollarına girdim, üç sene Karayollarında çalışTım. sora ostalığa başladım, işimi düzelttim, borçları ödettim.

Anlatan : Polat Kayaoğlu (1941)
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Derleme Yeri : Ovacık İlçesi/Kozluca Köyü
Konusu : Dedelik

LXXVII

dede dediğin zaman hazretî hüseyindir, hazretî alidir, hacı bektaş velidir. oysa bu pirlər onların bir bekçisidir. hacı bektaş veliyi beline bağlayan gelen adamlar dededir. dede hiç bi zaman için kötülüğe ön vermez, iyiliğe devamlı gidecek, nasiyat öğüt yapacak. dede heramı sevmez, üç kağıtcılığı sevmez. dedenin görevleri çoktur. bi (5) saz çalmayla iş bitmez. öğütle iş biter. saz çalıyosun, sema güdüyosun, ben senin sazını dinliyorum ama öğütle iş biter.

Anlatan : Rahmi Yıldız (1940)
Öğrenim Durumu : Okur yazar
Derleme Yeri : Ovacık İlçesi/Kızık Köyü
Konusu : Askerlik Hatıraları

LXXVIII

hêç Kırbet yüzünü görmemişim, kağıt geldi işte filan gün askersin. o zaman arabalar tunceli tarafından pek gitmiyordu. hozattan çalışıyordu. hıdır aydın diyordu, ovacığın esnafı. onun arabasına bindik dorğu hozat, hozattan elazığ. gittik elazığa dört arhadaş, tabi oğur yazarım pek yok, Kırbeti gezmemişim çok üzülüyorum. gittik her (5) birimiz bi yere düştük. ben manısaya gittim, manısada kırk beş gün kaldım. bi gün büyük bir incir ağacının altında oturuyoruz böyle ben öle dalmışım bahTım biri dürtüyor banı, bahTım çavuş, hayrola çavuşum dedim, yav dedi herelde kara geçileri kaybettin sen. nedir çavuşum dedim. dedi neye havasın varsa sen de bir guruba gir. dedi şoför koşuğuna gir kazansan kazanmasan askerliği kaybedersin hiç olmasa. gittim (10) girdim arhadaşların yanına bizi götürdüler. sabah götürdüler hastaneye raporu şe yaptılar, dosyamızı verdiler, hayde çerkez köy. saat sekiz dokuz araları biri geldi dedi tuncelili yok mu, tuncelili ben varım dedim dedi ben de tunceliliyim. hanki köy dedi

pertek, iyi hemşeriyih. ama sağolsun çoğ desteği oldu bana. peki dedi sen şoförsün neye dayanarak Kazanacağsın. dedim hayırlıysa olsun. ben ceddime çağırdım ya alla (15) hayırlıysa nasib eyliyesin. yav dedi Kazansan Kazanmasan ben seni alırım. tabi sabah oldu yarbay geldi, sırayla geliyor bana yetişti. nêrelisin elazığ tunceliliyim dedim. kemal dedi servis bölüğüne yaz rahmi yıldız. üç ay kurs göreceğiz şoför olacağız. neyse birinci ay kitap üzeri oğduh, ikinci ileri geri birinci fites, üçüncü de normal pist, uzun yol derken iyi dereceyle kazandıh. geldi, alay, orda gözüm cipTe göya. yoh o (20) yaramaz sana dedi. sen bilirsin komutanım dedim. işTe o şeyle askerligimizi bitirdik, geldik eve.

Anlatan	: Mehmet Çelik (1918)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Ovacık İlçesi/Ziyaret Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

LXXIX

otuz sekizde bizi toplediler götürdüler. Kışlaye, gecede nöbetçi öğümüzde bizi merege doldurdular, alt üst merak de ĩ in. nöbetçi ağı, ben de Kapıya yakın getTım dedim hemşerim niye ağlisin. ben ağlamıyem kim ağlesin sizi yarın öldürecağler. sabah oldı bizi çıkarttılar, bayırın öğüne düzdüler iki sıra ondan sora ağır makineleri arhamıza (5) Kırdular. babamnan amcam beni aldiler kucağıne ara yerine. ilkin bize Kurşun toğunsun ondan sora sana toğunsun. ondan sora köy muhtarı burdan koşmuş kazaya kazada sırrı yüzbaşı var ona annatmış. sırrı yüzbaşı geldi kışlaya bu ahali benden sorulur, bunnar fakırlar, gendi ekmegini yiyemiler, niye benden sormadan bu adamları öldürmeğa çalışısız. yani o olmasadi bizi öldürecağlardi. sora iki tene üş Tene adamı (10) içinden seşTiler iri yarılı adamları aldı barabar götürdüler. bi Tenesi bizim şu yeşilyazıda Kaçmis ormana doğru sıhmişlar eyağından yaralanmış, debelenmiş getmiş dereye ondan sora bunnarı asker ali götürü. e neler gördüh.

Anlatan	: Zeynel Batar (1952)
Öğrenim Durumu	: İlkokul mezunu
Derleme Yeri	: Ovacık İlçesi/Koyungölü Köyü
Konusu	: Müsahiplik

LXXX

mısayıplık çok ağır bir meseledir. hazretî mıhammeT mustafa o dönemde herkes birbirine kardeş olsun dedi. yani bir bağlantı bir dostluk oldu, yani kadim bi dostluk oldu ki aralarındaki kinler kalsın, kan tökmesinler, insanları öldürmesinler, zulüm yapmasınlar, diri diri canları gömmesinler. hazreti mıhammetTen sonra da imamı caferi (5) sadıK döneminde buyruğu altına aldı, tam teşkilatladı. mısayıplık bir candır. hazreti mıhammeTle hazreti ali Kırhlar ceminde birbirlerinin bellerine kemer bağladıktan sonra, bunnarı mısayıp yapTıKtan sonra ali dedi ki ya mıhammeT ya ben kimle mısayıp olacam. hazreti mıhammet dedi ki ya ali senin kardeşin benim, senin kanın benim kanımdır, benim kanım senin kanıdır. biz ahrete kadar kıyamete kadar biz bereber (10) mısayıp oluruz. bu andan sora hazretî mıhammeTle hazreti ali bir gömleğe büründüler, başlar iki oldu beden tek oldu. bunnar bir can oldular, birbirine ikrar verdiler. mısayıplık ordan kalma. mısayıp olmak çok zor bir iştir. bir can olmalı, bir beden olmalı, bir ruh olmalı, evi bir olmalı, kazancı bir olmalı, malı bir olmalı, bunnarın arasında ayırım olmamalı. bunnarda hesap kitap yok, bunnarda pazarlık olmaz. bunnar (15) bir evdir. hayatta biribirisine yannış yaparsa onun derdine derman yoktur. bir mısayıp diğerinin evinin üstünde gezerse diğerinin evine toz tökülürse çok günahTır. buyruğu bunu söylüyor, imam caferin Kırmuş olduğu buyruğudur. iki genç birbirine mısayıp olduğu zaman bir sene bereber gezecekler, Kınuşurlar, anlaşrlar. annelerine babalarına danışrlar, derler ki biz mısayıp olacağız. babaları da razı olur, bunnarı (20) gönderir rahberine. rahber bunnara tülbent bağlar boynuna, bunnarı alır götürür pirin evine. pirim sana iki Tene Kıurbanlık getirdim. pirine derler ki biz bu yola girmek istiyoruz. pir de der ki oğlum demirden leblebidir yiyemezsin, atışTen gömlekTir giyemezsin, bu yol dikenlidir varamazsin, dönenin malıdır, gidenin canıdır, canı alınır diyor. kabul ediyor musun, bunnar kabul ettikten sonra bunnar gelir bir cemevinde (25) bütün komşuları hepsi gider, bunnar hepsinden helallik alrlar, biz mısayıp olacağız bize razılık verin. onlar da der ki biz razıyık alla razı olsun, yolunuz açık olsun. ondan sonra bi tene

urban getirirler, keserler. stndeki etini aliyorlar kemiklerini toprağa gömüyorlar. nedir, bunnar kıyamete kadar beraber ikrar olur. cem tutuyorlar, bi beyaz gömlek bunnarın üstüne atıyorlar. hakiki ikrar oluyorlar bu kıyamete kadar devam **(30)** ediyor. birbirine yannış yapmadan ölene kadar kardęř gibi gelib gidecekler, mısayıplık byl.

Anlatan : Zeynel Batar (1952)
ğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Derleme Yeri : Ovacık İlęesi/Koyungölü Köyü
Konusu : Deyişler

LXXXI

böle kem zamandan cihana geldim.
 herkes imanından szld gitti.
 tlib olan buyruğundan ylundan azdı
 bunnar ikrarındn szld gitti.

(5) hasız işler bizi yoldan fay etti.
 kar pir haı bizi yoldan gay etti.
 kesret apıları açıldı büyüdü.
 muhabet apıları apandı gitti.

gökte yere yendi yüz talit maya,
(10) her biri benzer idi bedirinen aya,
 birine yüklendi edebinen haya,
 o da hrasana dzld gitti.

nesimi dr ki yar yar meydanda sırrım,
 doręuyu söylersem yüzerler derim,

(15) şu dünyada olan hayrile şerim,
yazıldı emel defterime öyle gitti.

gafıl olma insān bir gün ölürsün.
bir gün kendí kendine gelirsín.
ettiğın işlerē pişman olursün.

(20) pişmanlıh ele geçsē de daha ne faydā.

bir gün sení götürürler evindēn,
haĶĶın kelamınī kesme dilindēn,
Ķurtulmazsın ezrailin elindēn,
törlü törlü dilí olsa ne faydā.

(25) sen sölersin sözü içinde sözün vār,
çalıp çırparsın oğlun Ķızın vār,
şu dünyadā dört beş metrē bezin vār,
bütün bedristan da sennín olsa ne faydā.

sen sölersin sözü işinden saçmazsın,
(30) helalí harāmdan canan seçmezsin,
kepeğın tükenír bir damla su içmezsin,
aħan sular senín olsa ne faydā.

pir sultan abdalīm çöküp otursām,
şu zalim dünya varlığınī elime geçirsēm,

(35) şu fani boş dünyayĩ bũtũn sevkini yedirsem,
bũtũn dũnya senĩn olsa ne faydā.

Anlatan : Kamile ANCİL (1941)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Çakırbahçe Köyü

Konusu : Mani

LXXXII

kır ata bineren elimde düzgin,
girdiğı cepeye vermiyor bozgun,
anneler de bele aslan bėslesın,
anneler de bele şahin bėslesĩn.

(5) eskere gėttım oldım onbařĩ

baęrımā batti sũngũnũn bařĩ,
ũzerime gelsĩn doktor ũzbařĩ,
doktor beg ben ŧlũr miyem?
ŧlmedėn silamı gŧrũr mũyem?

(10) anneme sŧleyĩn damda yatmasĩn

çıkar şalvarıma oçķur taķmasĩn.
oğlum gelũr diye de yola baķmasĩn,
nişanlım çoķı gũzel kardeşim alĩn,
ķardeřim almazsa tũřman gŧtũrsĩn.

(15) çouķlar ağlıyor, babasini istiyor.

ķaneler vėran oldu tėz gel oğlum neciP,

tez gel oğlum faiK, tēz gel oğlum eslān.

üçü de gētiler vurildiler esKerde. çocuğlar özküz qaldiler. üş Tene. bi Tene nişanlı, bi Tenenin de iki Tene çociğleri var. bi Tene de bēkardır. eger ki hanī benim **(20)** nişanlimi qardeşim alsın. qardēşim almazsa tüşman gōtürsın, ben nēdem. vuruldular esKerde. begim sōliyirdi.

qapısının öni qavağ,

yağmur yağar ufağ ufağ.

qapısının öni tahtē,

(25) nalet olsın böle bağTe.

on üçündē gelin oldüm.

ön dördümdē verem aldım.

karyolada yēndirdiler,

süTTen beyaz gēydirdiler,

(30) gelmez yole de gōtürdiler.

kim ağler annem ağlar.

kim ağler? babam ağlar.

onlerden qayri kimse ağlemez

begler bağçasinde bi derin kuyu,

(35) kuyudan alırlar buz kibi suyu.

sōle gülüm sōle muhabbet sonú,

ağla gözüm ağla ayrılığ günú.

mavu ipeK бүkerim,

yavruma gömleK dikerim,

(40) eller yavrum diyande,

ben boynimi бүKerim.

hayın hemet sen nasi memedimí vurdun.

tek ağaç dibi kere,

baba sen gel beni are,

(45) eger arersen tek ağac dibinde are.

mavu yelekli yavrum

pambuğ bilekli yavrum,

nasıl yataceğsın kere torpağTa,

demir yürekli yavrum.

Anlatan : Gülşen SOYLU

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Tozkoparan Köyü

Konusu : Hatıra

LXXXIII

orde ben alTı yaşındeyim, oTuz seKiz geldi. muğTara çağırdı. sorā muğTar dèdi ki hepisı toplensın gişi başı bi tene kimlig getirsin. kimlig topledi. bu sefer de sila istedi. ben alTi yaşındeyim, yedi yaşinde söyle. topledi dèdi gişi başı bi sila getirin. zorla zorla sila aldiler. kırğ gün orde kaldı. bizim demirkapi hepisını topledi. böyle erkek ayrı (5) bayan ayrı topledi demirkapiye götürdi. birinci ekin var ya o yandı, sora ev yandırdı. ekı sora bi tene kaldı acılıhta yölsün. o tuzla toprağ birbirine kattiler. neyise biz gèttıh dokuz gün yedinci ayda dağda gezdih yanı kaçtıh. bir bahtıh ki hepisı yaralı topledi getirdi bizim köye. büyük dere var nehiyede çiçekli neyadır, biz tabi süsüz, ac. yaralı geliyor orde kendini yıhiyır. bi iki sefer biz o kanı içti. o keder ki süsüzdi. neyise biz (10) geldih köyde ne ev bırakmış, ne tuz bırakmış, ne yağ bırakmış, ne yatağ bırakmış ne böyle kab bırakmış. heppısı böyle süngü vurmuş, deyneklemiş. benim anam nasıl yaptı. gètti ormanda bu sakil var ya orman sakili topledi o araya koydi. bi sene boyı o sakilde

biz yattıh. sene ki doldı mılet hepısı acdı, susuzdu ke bi şe yohTu savaştır dā. biz gidiyir dağda nasıl ki davar otliyr ya biz ele ot topledi yedi kızım. ben de hama hama (15) sekize basTım, sekiz yaşıdayım. biz neler gördi neler gördi. kızıma diyem neyise böle oldu söle oldu. benim babam bir de bi tanē heyvan toplıyr ya gidiP bu yem inege veriyir ya onū saTın alıyr getiriyir biz onu bi daha dıstar (el değirmeni) var onunla birez arpa buğda bereber ügütih o yem ma inege vērı ya bi sene de biz ele idare ettih, ölmedih. kızıma diyem ona girdim, on beşe girdim, biz ele o halda aç susúz olduh.

Anlatan : Aliye SİR (1940)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Dereli Köyü

Konusu : Masal

LXXXIV

bi adamın üç Tene oğlu varmış. üçünün de adı memetmiş. herif yaşlanduğu zaman daha öli. ğarısına diyi ğarí malımı memede vēr, memede vēr, memede vērme. bu herif öli. anaları dēyi ki oğlum babaz bana böle vesiyet etti. ben hankize bu malı vermeyecem. babaz dēdi ki ğari malımı memede vēr, memede vēr, memede vērme. (5) üçünün de adı memet. dēyi oğlum gēdin müftünün yanına ben bilemem dēyi müftü ancah bilür. gidiler bunlar müftünün yanına. müftü diyi işTe böleyken böle anladı. diyi ki ben bilmem gēdín benim ğızımın yanına. ğızım ne dēdise odur. gidiler ğızın ynına. ğıza anladı diyi ki işTe bēleyken bēle. diyi ki zamanın birinde diyi ben diyi bekardım, evlenmemişTım diyi. dağa davara gēttim. adamın bi tenesi de baan irast geldi. bennen (10) mesele ğonuşmağ istedi. ben dēdim ki ben nişanlıyım evlenecem ben gidem nişanlımda izin alam önce senín yanan gelem sora ğocamın yanına gidem. söz böle saan söz. adam da bi şe dēmi daha oğlan. ğıza el vurmí. ğız gidi, evlení, gelín olí. ğocasının yanına gētmeden, gerdek gecesinin süsünnen bēzeginnen gelinliginnen dorğu gidi o adamın yanına. diyo ki sen sözün üstünde durdün, benim yanıma geldín, sen diyi benim (15) anam bacım git diyi ğocan yanına. adam döni geli. geldi ortancıl oğlana sıra. ortancıl oğlana da aynısını söli. diyi memet sen olsadıñ ne dērdin dağda o ğıza ne dērdin? ē valla diyi nēdem ben de anam bacım dērdim, ğızı geri yollardım. o diyi

sözünün üstünde durmuş, süsünnen bēzeginnen benim yanıma gelmiş. ben diyi o benim anam bacım ben de éle dērdim, ben de geri yollardım. ğaldı küçük oğlana sıra geldi. ona (20) da sori aynısını sorı aynısını sorı. memet diyi sen olsadın ne dērdın? ō diyi ben olsadım salmazdım diyi ben. tamam diyi ikisine mal var. böyüg oğlanlan ortancıl oğlana var, küçüğüne yoh. küçüğü piç. işTe bu geder.

Anlatan : Aliye SİR (1940)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Dereli Köyü

Konusu : Düğün Gelenekleri

LXXXV

eskiden düğün üç gün olurdu. mesele ğızı isterdük, nişanlarduğ. düğün olacağ. eskinin düğünleri hoşTu. bi kez gün kesmege giderdük, bi kez kınaya giderdük. bi kere gider yüze çıharduğ, gelini. bazartesi ğına yaħarduğ, salı düğün olurdu, pērşembe günü gelin gelürdü. hēç asla eskide gelinlerin yüzünü açmazlardı. yanı ğıznan oğlan (5) nişanladımı daha daha birbirlerini görmeyeceklerdi. gelin olana geder birbirlerini görmezlerdi. gelin olur eve gelirlerdi, aħşam olur ayıptır söylemesi gerdeğe girene geder hēç gelinin üzünü açmazlardı. yanı güvegi gelip gelinin üzünü açacağ. güvegi gelir namaza dururdu gelin para atardı. ondan sonra güvegi ğaħardı gelnin üzünü aç a işTe ya gelin onun eyağını çıhanayacağ ya o onun eyağını çıhnayacağ birer bardağ şerbet (10) ğorlardı, bu şerbeti içerlerdi. hangisi ki tēz içti içine tükürürlerdi, ötekine vērilerdi ki yanı o onun sözünnen gele. yanı hankisi hankisinin sözünnen geldise. ē işTe eskisinin işTe düğünleri böledi. ondan sorā böyükler vardı evde, ğaynana olsun, ğaynata olsun. tēz beri ğonuşmazlardı, gelinlik yaparlardı, ğonuşmazlardı. üç gün dururlardı el öpmeye giderdi güveginen damat. on beş gün sora da gelini götürürlerdi. baba evi çağırardı, (15) gelinnen güvegi gine davata giderlerdi. baba evi ğoluna ğuvvet ne ki vērdi. zenginse altun taħardı, fakirse işTe ona göre bi şe vērirdi. işTe edetimiz böledi, eskinin edetı, düğün halı.

Anlatan	: Aliye SİR (1940)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Dereli Köyü
Konusu	: Masal

LXXXVI

adam çüte gidi, çütTen gelürken bi ilan irast geli. o ilani vuri öldüri. aḥşam geli heybesini orda sirkeli baḥi ilan içindē. duti evinın bi köşesine gömi. sabba oli o ilan oli bi sevlü ağacı. o ğari de herifin ğarisi de başğa adamda gözü var. diyi ki herif bu ne ağacı diyi ki ilan ilan yoḥ sevlü ağacı diyi sevlü sevlü a böle üsKeg üsKeg ğarı bağıri ki (5) yanı herif eşide. seveli seveli diyi bağıri, herif geli. herif diyi ki ben bu ağacı bildimse geliP evde neye ki el atTım sen onu bana vëreecksin. ondan sorā da ben bilmedimse sen ne istedimse ben onu saan vërecem. ğarı ğuvvetli bağıri selvi selvi selvi diyi. gine herif sabbanan gidi çüte, o herif geli oynası diyi ki illa bunun aslını olacaḥsın, ne ağacı ki ben senı alam gidem. devrüsü ğün de oli geli başğa bi şe söli, gine herif el atami. devrüsü (10) ğün de oli başğa bi şe söli gine olmi. diyi dur diyi bahan ğırḥ ğün möhlet vër, benim diyi başğa yerde ğardaşım var. ğardaşıma gidem danışam gelem diyi saan dorğusunu söyem. adam ğaḥi gidi ğardaşı da hakim. gidi ğardaşının yanına, ğardaş diyi hal mecal bëleyken bële işTe. diyi ki onun diyi o adam sevgilisi öle edi ki diyi sen onu söyeyin ki gele ğarıya el ata ğarıyı ala gide. ondan sora ğardaşına diyi ki ğardaşım diyi (15) aḥşam olur, hakimın ğardaşı gelmiş bize gelürler, seni görmeye gelürler. biz ğarpuz götürürük keserük bıçağ isterler senden, bende bıçağ var demeyesın. yoḥ diyi demem. aḥşam oli işTe hakimın ğardaşı gelmiş, geliler ğardaşını görmege. ğarpuz kesilecek, o diyi sen bıçağın çıḥart, o diyi sen bıçağın çıḥart. adam o hakimın ğardaşı bıçağı çıḥardı. onun da bıçağı eyimiş. bi adam diyi bu benim bıçağım sen nêrden almışın? çalmışın (20) diyi. adamı ḥırḥız çıḥardı. sabahTan oli o şe gidi hakim bi baş ğabaḥ yanına ali, daha ğardaşınnan ğonişmi. ğardaşına diyi ki ē y başı boş ğabaḥ doligi, sabahTan seni mahKemeye götürcekler. sen ne söyleyecaḥsın seni mapıs ederler. dërsın ki zamanın birindē bizim davarımız vardı, geldiler aḥurumuzu açtılar. davarımızı götürdiler, gëtTım ki babamı vurmuşler bu bıçağ babamın üstünde. o zaman bu zaman ben bu bıçağın (25) sahabını arım. bu bıçağ işTe bu adamın çıḥTi. herifı mahKemeye götüriler. yoḥ o diyi benim degül, o diyi benim. herif barat edi çihı daha. geli daha ğırḥ ğün tamam oldu

evine gidecek. ē y diyi başı boş ğabaĥ doligi eşitTım eşitmedim yoĥ, duydum duymadım yoĥ. ğidersın diyi ince bēle şelerden ğırĥ basamaĥ merdivan yapTırursun. o dama ğurarsın, o ağacın da dorĝusunu sōlersın. herife dērsin ki el atmadan bu merdivandan **(30)** çıĥarsan gel evde neye ki el atisin, ğarıya mı el atisin, neye el attınsa senındır. diyi al da git. ğırĥ basamaĥ merdivanı yaptıri oraya ğoyi. diyi ki bu ilan ilan ğariya diyi ki bu ilan. işTe felan zaman çüte ğetTım bi ilan öĝüme çıĥti ben de öldürdüm, heybeye attım, ğetTım oreye gömdüm. işTe bu oldu sevlü ağacı. bu ilandur. o da baĝiri herife sōli, herif geli diyi tanıdım tanıdım. diyi ne? diyi ilan ilan. tamam diyi ha bu merdivandan çıĥarsın **(35)** evde neye ki el atTın onu alır ğidersın senındır. ē ğırĥ basamaĥ merdivan öle ğolaylıĥnan çıĥılır mı? o da ince ince şelernen yapmış. birez yoruli aha herif düşecek ya merdivana el ati. merdivana el atmadan çıĥacaĥtı. merdivanı herifin ğafasına taĥi, bi iki tene de odun, hadē babam ğet.

Anlatan	: Geyik Kuş (1942)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar deĝil
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Pınarlar Köyü
Konusu	: Türkü

LXXXVII

kövenkin yēllerinde,
kövenkin yēllerinde,
çimeydım güllerinde,
çimeydım güllerindē,
(5) yilik düĝme olaydı,
yilik düĝme olaydı,
o yārin Ķollarındā,
o yārin Ķollarındā,

kóvenkin yazularí,

(10) kóvenkin yazularí,

otliyor Ƙuzularí

otliyor Ƙuzularí

ben buraya gelmezdīm,

ben buraya gelmezdīm,

(15) baḥ ellanín yazılarí,

baḥ ellanín yazılarí

dām yüstünde damımīz,

dām yüstünde damımīz,

ƙumaşTır yorgānımız,

(20) ƙumaşTır yorgānımız,

ƙız gel sarılıp yataḥ,

ƙız gel sarılıp yataḥ,

çatlasın dúşmanımīz,

çatlasın dúşmanımīz,

(25) dām yüstünde dam ḥanē,

dām yüstünde dam ḥanē,

içinde güler ḥanē,

içinde güler ḥanē.

gül süyünü tökmeyín,

(30) gül süyünü tökmeyín,

ağam gelür yikanē,

ağam gelür yikanē.

ıTım seher k şK n ,
 ıTım seher k şK n ,
 (35) ağırdım heğ eşkın ,
 ağırdım heğ eşkın ,

heğ biz  kavuştursun,
 heğ biz  kavuştursun,
 hesen hus yin eşkın ,
 (40) hesen hus yin eşkın ,

 dır urdum puğar ,
  dır urdum puğar ,
 m y l v rd m   yar ,
 m y l v rd m   yar ,
 (45) k r oldum m y l v rd m,
 k r oldum m y l v rd m,
 her adam yigit sayd m,
 her adam yigit sayd m,

ay  şmeyim ağar m,
 (50) ay  şmeyim ağar m,
 dar avram  bağar m.
 senin gibi yigitler,
 tek pabucma tağar m,
 tek pabucma tağar m.

(55) ben tutun dalí degilim,

ben tutun dali degilim,

yêl vurdukça egilim,

yel vurdukça egilim,

egil egil yipêk mendil,

(60) egil egil yipêk mendil,

ben burali degilim,

ben burali degilim.

şefTalı çiTıl yêtTım,

şefTalı çiTıl yêtTım,

(65) o yarā fiTıl êtTım,

o yarā fiTıl êtTım,

dêdiler yarîn gelmiş,

dêdiler yarîn gelmiş,

ellāya şükür yêtTım,

(70) ellāya şükür yêtTım.

çay aşāği çeperler,

çay aşāği çeperler,

çeperē su seperlêr,

çeperē su seperlêr,

(75) uzaḥ yêrden gelmişin,

uzaḥ yêrden gelmişin,

yanahlarda yöperlêr,

yanahlarda yöperlêr.

yëndım amış bıçmeyē,

(80) yëndım amış bıçmeyē,

egildım su yiçmeyē,

egildım su yiçmeyē,

dédiler yarın gelmiş,

dédiler yarın gelmiş,

(85) kanad aldım uçmayē,

kanad aldım uçmayē.

avā uzanır gider,

evā uzanır gider,

dali bēzanır gider,

(90) dali bēzanır gider,

yöpüş vērmiyan ızlar,

yöpüş vērmiyan ızlar,

neval āzanır gider,

neval āzanır gidēr.

(95) avā uçmiş dúz ister,

avā uçmiş dúz ister,

ana göynüm ız ister,

ız olmā bal olursa,

şefTali iTıl olsā,

(100) şefTali iTıl olsā.

ķız sen benı sevdın baē ile baēēā.

sen banā vèrmedın bi çürük aēēā.

ķız ben senı sevdım baē ile baēēā,

ben senı sevdım on iki yıldır,

(105) ben senı sevdım on iki yıldır,

sen benı ķandırdın bu nancā dıldır,

eyaēın altındaki hep ĥali benı aldır.

su gelır ĥaldır ĥuldur,

mendilım dolu güldür,

(110) hevaya uçan ķuşlar,

derdımı yara bildir.

ben giderım yoluma,

bi taş degdi koluma,

kolumda salmaē istemedi,

düştü yolumā.

Anlatan : Hatice Duran (1927)

Öērenim Durumu : Okur yazar deēil

Derleme Yeri : Pertek İlēesi/Pınarlar Kōyü

Konusu : Hayat Hikayesi

LXXXVIII

ya ben doğduēımı bilmiyirim tabı doğmuşım emā biz ana babayı tēz Ŗeybēttih. amcamız vardı, yēngemiz vardı, onların yaninde Ŗaldıē. oller bize baēTi. Ŗızıme diyem, otuz sekizde başēa bi kōve geldiē o zaman benim anam doğumde yōldi emā ēyicena ĥatirlemirim su istiyır, savuē su istiyır. o büyüē ablalerim dēyir ki savuē su anēye **(5)**

vèrmiyesın ema ben de dèrim yazıhtır, nasıl vèrmiyeḡ vèrēḡ. işTe o doğumde anayı
 Qaybettih, baba Qaldı. baba dē ēpēyi zeman Qaldi evlendi. bi analih getirdi. analih de
 ēpēyi Qaldi, babayi de Qeybettih. emcemın kōlgesinde Qaldih. emcemnen Qarisi de
 yōldi. ollerın çocuḡi de bizim gibi ortede Qaldi. öle işTe o halnen bereber çalıstih.
 evlenme çağım gelmemişTı benim böyüg abēm eskerdi. bibimin oḡli geldiler beni **(10)**
 istediler. Qardeşim eskerde bi mekTup gönderdi. dēdi bibi sertTır yanı herkesnen geçim
 yapmıyır. yazih dēdi sen niye onı one vèrdin. o hemi çocuhTur, hemi bi üç yaşinde beni
 bu eve getirdiler. bi şe bilmèrim, şimdi o zeman de bōle üzlerini qapatidiler. gelinliḡ
 yapıyirdiler. aḡlırım aḡlırım diyim bu ne beladı ben düşTüm. baba evinde ne Qeder
 rehetti. kendi halimde geziyirdim arḡadaşlarnan bereber. bu nedi bu **(15)** neyin nesidi.
 işTe öle bu seviyeye geldih. bi sürü çaḡa çoluḡ, beş Tene kız, iki Tene de oḡlan.
 qayınbaba de yōldi, qaynane de yōldi. çaḡa çoluḡnan eşnen bereber Qaldih aname
 diyem, eşi de Qeybettih. ā bi Qızım de gelin oldi. o ḡozatın kōvlerine göturdiler. işTe
 orde ēpeyi Qaldi. iki baci bi eve gētti. o ilk evlenenin Qocasi gētti almanyeye Qarisini
 de götürdi, hemi tek bi Qızıdi. sore geldi bū digerini istediler. dēdi iki Qardaş **(20)** iki
 baci olsın, birbirine geçim yapırlar. o onun çocuḡune baḡıyır o de onunkine. bunu de
 göturdiler. of bu gün görmedi. qocasi çoḡ yaramazdi işTe, bi işTe degildi. ne oḡumışTi
 ne bi işi vardi ne bi güci. aynı ayi gibi daḡlarda geziyirdi. o yēnişTem yalovede ev aldı.
 bu Qızı yaloveye götürdi. bi Qızı oldi, Qız ēpēyi oldise haşa sende Qız de ipsiz çıḡTi.
 bu Qızı aldı gönderdi yanımıza. Qızı bureye gönderdi orde oni **(25)** yōldurdiler. bize
 ḡever geldi, telefon geldi işTe Qızın trafik Qezasını geçirdi, yōldi. o benim tornım
 bureye tunceliye geldi. dēdi tūncelide oḡırım. bi de bi oḡlan tornum vardir, hesenin Qızı
 var, bereber tūnceliye gētTılar. bu dedesi ikisini de veliliḡ yapıyir. o de okule gētmedi,
 kōtū yole düşTi. budur iki senedir erzincanda telefon ētTi dēdi nenē ben erzincande
 evlendim. neyi dēdim ēyi ki evlendin, bi yuva sayıbtı oldın. o Qızım de işTe öle koru
 korune telef oldi gitTi. işTe heyaTımı bēle geçirdim Qızım.

Anlatan	: Fahri Kay (1936)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Darutay Köyü
Konusu	: Efsane (Sultan Hıdır)

LXXXIX

alattin kekubat paşanın döneminde bizim bu mübarek uryan hıdır, eskiden kövün alt kısmındeymiş. alettin kekubat paşa devrinde ordile gelmiş sultan gölünden orde bi çadır Kırmış. çadır Kırcı demiş ki yoharde bi seyirbaz var gedin getirin. onun Kafasını vurañ. daha askerler gelmeden o çıñı gidi. paşam diyi niye benı istediniz ne (5) var, ahan ben sizin Karşınızdeyim. sen kimsin, demiş ben bi ellanın kuluym, ben ordiyle bereber sizi davet ediyorum. bi güveci varmış, bi dağarcığı varmış, bi seceresi varmış. secereyi serip o ordu bi terefte otiri bi terefi boş. güvaşTen yemek çekı çekmi hala güvaş dolu hala güvaş dolı. güvaşTa üç çeşit yemek çıkıyor. o davarcılıhta tüm sığırlarını hayvanlarını yediri yedirmi bañı ne başalır ne bi şe eder. demiş pirim ben (10) sena üç Tene hizmetçi veriyorum, bu üç hizmetçi senın hizmetini yapsın, bunu üzerine elaya ısmarladiñ. delul, resul, müzur. üç melle, köv üç melle üzerine Kurulur. köy çoğalınca bir gün kövün alt kısmında türbesinnen bereber Kañıp kövün üst kısmına gelir yerleşir. bu üryandır, kimisi der sulTan hıdır, kimisi der hızır, bu üryan hıdır. bu böyüg bi zaTTır bureye yerleşmiş. feKat biz bunun Kederini bilmiyoruz yavrım. bu (15) eskiden geyikler gelirdi mübaregin etrafında dolanırdı, teke Kafasını şemige bırakırdı, o tekeyi keserlerdi, seksan hane marum kalmamañ şartıyla heresi bi cütü verecañlardı. kime vermeseler o şikatte bulunurdu. boynúzler iki metre odur çatıdeler hela eskide melekeler gelir def dömbek çalarlardı, kölgeler bellidi. onden sonre mübaregin içine girerdi gezerdi çıkır giderdi. şimdi artıñ biz peri olmuşuñ, cin olmuşuñ (20) her bi şe Kañtı. her ne Keder turbesi mekani burde yerleşmişse de zannetmem ki yanı mekande dıruyor, geziyör. bu böyle bi zattır. bu Keder.

Anlatan	: Fahri Kay (1936)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Darutay Köyü
Konusu	: Masal

XC

üç kişi arhadaş oliler, bereber gidip bi muğarede oturuyorler. birisinin adı çelikan, birisinin adı dağ darta, birisinin adı dağ devran. bunler üçüsü bereber çalışıyorler. diyiler ki Qardaş biz üçümüz bereber gidiş kimse yemegimizi hazırlamı. hiç olme bi tene Qalaş yemeg hazırlıyaş, iki tene gidip ave çıhaş orenin üzerinde bi (5) tene Qalıyor. dağ devran Qalıyor emag hazırlı Qırh Qazan bi Qulplu sitilden yemag hazırlı yendiri Qapının önüne. başı bi dev geli hama onun elini Qoluni bağı o emagi yiyer, çıhir gidiyir. herif hata ki bi daha yemag üzerine verince, Qardaşler geli, yav bu nası hesaptır. diyi iste yuhuya Qaldım şudur budur. Qorhusunde söylemi. onden sora dağ devran diyi ben Qalırım. dağ devran aynı onun gibi hazırlı edi ne yapise gine dev geli (10) onun elini Qoluni bağı yer gider. yavu bu çelik dedi bunde bi iş vār. siz sebanan nası yemag hazırlamisiz biz geleş bi Qaşuş yeh. çelikan Qali, kendi deynegini, Qırh batman deynegini Qapunun arhasına yendiri yemagi yendiri hazırlı, başı ki dev geli, gelir gelmez bunun Qafasına yendiri. Qafa bi terefe gidi gövde bi terefe. Qafa deyi benim arhama gelen here gidi. gövde deyi benim arhama gelen şerre gidi. o Qafayī (15) teQıb edi gidi. nası gidi bu gidi bi Quyunun yanına öle dali. ahsam geliler yemag soğuş yerler birbirine giriler. deyi Qardaş biz yarın bereber ava çıhacağız. o Quyunun üzerine gidiler. diyi her ki ben yandım benı aşığı salın. götüriler çelikın aşığı yeni. üç Tene Qız aynı ay, güneş gibi parlıyor. üçüsünü çıhardıyor. boyugini böyüg Qardaşa veriyor dağ devrana veri, ikincisini dağ darta veri, küçüğü de çelikın kendi ali. (20) barabar işTe muğaradan yeyip içip gezdişTan sora gelinler birbirine her etmiler. deyi Qardaş biz böle birbirinin yanında duremezış, alla ismarladış ben gidiyorum, çelikın diyi, Qarısını ali gidi bir denizin ortasında bi apartman yapı. gemile işte geli şe edi ahsam eve geli. bi Qoca Qari geli senin bu sırrın nedir, ne şekildir. Qari bilmiyeraş söyliyir. deyi Qocamın sırrı deynegindedir. o deynegi eyahınnan yuvarlı denize biraşı (25) qariyi küpe biraşı bini ali götürir. çocuş ta orde yöli çümki sır işidir ya. o orde Qalsın o üç gelin onlere söylemiş benim bu tenimde üç damla Qan nêrde aşıtırsaz bilki ben yölmüşim. Qariler bi

baħı ki onde üç damla an aağı yendi. iki gelin yazi yabana ıhıyırler, bağırarağ ağırarağ ardaınız yölmi gelin. iksi geliyırler dağ devran diyiki böle bi denizin ortasında bi bina var o binaye gidiyırler. ardei orde yölü. gelin de yoğ (30) pençirenin hizasında kendini saliler denizin altında bi e yoğ. onden sore apunun hizasında kendini saliler yoğarya ağırı dēyi arda erit sal gele hepi uma atmı sada dört barmağ almi onı ekip nası ardeinin yanına geliyırler, ardei heman derhal uyanıyır. üçüsü gidip o kövü öle ēdiler ki altı üstüne dönderiyorlar. iTe bu eder, oğ teekkür ederim size ızım.

Anlatan	: Ali Küçük (1336)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Darutay Köyü
Konusu	: Askerlik Hatırası, Alevilik

XCI

ben ırđı ikinin birinci ayın sekizindē martTe ırđı bein aındeydi. gıdikleri yaziye salilerdi. dört seneye yağın ben eskerlik yapTım. ilk gidiım zonguldağ tezere alduğum ıstanbolde o yanı babaeskide tezere aldım. bizde seım oldu. zunguldağTa seım oldu yanı eskeryede. bölüğü itima etti. bölüg omutanı. dēmedi ki sen sen ığ (5) bölüğümden. dēdi hepi evladımsın, kim gönüllü ığarse onu gönderirim. ben de orde ığTım. geldi elini de arasına vērdi. güçük dēdi benden ne zarar gördün, bölüğümden ığisin. dēdim omutanım haa sende zarar görmedim. bu istenbol dediğin herkes met edi bende feir cumuryetindeyim ben de hetta bu ocağtayken ben gidem istenbolu de görem. elini arasına vērdi, burnumun öğüne geldı, dedi ēle mi, ēle omutanım dedim. (10) dēdi madam ēlese ben de gönderem seni. arasına igirmi otuz giı ığtı bölügTe. bizi ere vagonnan gönderi, lodos var, eredenizdedır zonguldağ, ben orde iki sene aldım. ere vagonnan bizi gönderdi. gētiđ heyderpaade durduğ. bi ayıl geldi, ımdiki eler gibi boyık dolmuler gibi, eyni onlere benzidi. lodos vuri ayığı o bir terefe deviri, neyise biz sirkeciye ığarTı, gece. sirkeciden bizi göturdı ne camisinde yatırdı. (15) biz yattığ, sebağ ağtığ. tabi biznen bereber muhafız var. biz serbest degilđ. gine ere vagone doldırdı, göturdı evağlığTe bizi yēndırdı, bizi babaeskiye

götürdü. babaeski var trakyade. bi senede fazle orde Kaldı, orde teris oldu, bizi Kere vagonnan çıkarttı bu melmekete çıkardı getirdi.

şimdi alevilik şu, hazreti peygamberin irtialinden sonra, kerbela vakasından sonra nêrde ehli beyti seven hazreti peygamberin soyunu seven nêrde var ise onlerin katli, onler aranıyordu. katlediliyordu, yok ediliyordu. alêvilik o dönem başladı. yani o dönemde var veya yoğ olmayle Kârşî Kârşîyeydiler. onler tuttuler orde kendi arelerinde **(5)** kimlik değıştirdiler, alêvileştiler. daha evvela haşimiler vardı, kûrêşler vardı, haşimiler hazreti pëygamberin soyudur. ehli bëyti sevenler ali teraftarları nêrde görölse kâtedilirlerdi. bunler tuttuler kendi arelerinde alêvileştiler, yani kimlik değıştiler. yağaladıhleri zaman yoğ yav bizim aradığımız bu değil bu alevi. alêvilik o dönem başladı yoksa alêvilik herhangi bi mezhep değil. alevilik o dönemde kendini Kûrtarmağ **(10)** için tuttuler aralarında kimlik değıştiler alêvileştiler. alevilik aliyi seven demektir. feKât bunu dëdikleri zaman anlaşıldı, alêvi dëdiler bune. yani aile evi, ali evi anlamında. böylelikle barınebildiler. daha sonre onlerin zulmünde Kaça Kaça geldiler, tâ dokuz üzlerde geldiler bu dağlara sığındiler. bu dağlara geldiğleri zaman tabi burde yêrmeniler vardı bî de kûrtler vardı. kûrtlerin evveliyeti çoğ fazladır. Türklerin **(15)** anadoluya gelmeden çoğ evveli kûrtlerin bir yaşamı vardı, bir devleti vardı. meT dönemine de bağıtığımız zaman onlerin bi yaşamı vardı burde. daha sonra bizim cedlerimizde geldi bu dağlara sığındiler. alêvilik bir felsefedir, bir düşüncedir. alevilik işTe o dönemden başlar. alevi, tüm insanları bir kefedede görendir. yani hıristiyan de olse yahudi de olse, yêrmeni de olse insanı insan olduğı için seven bir toplumdur. yani o **(20)** açide insanlara bakıyor. kim olursan ol yeter ki insan ol düşüncesiyle ortadadır. meshep hazreti peygamberin irtihalından bir buçuk asır sore ortaya çıktı. dörd üz sene sora gerçekleştirmiştir. o dönemde alêvilerin mescitlere gëtmemesi aslında hazreti peygamber döneminde hazreti peygamber, o toplu namaz Kılınan mescitleri yasağladı, Kapatı. burda dëdi toplanıp fesat tohumunu ekiyorlar, bunu yasağladı. daha sonra **(25)** pëygamber adına mısırdaki ibni melik adul melik pëygamber adına cami yapTı. cami bunde orteye geldi. inşa ettiğ gibi camilerin Kapisında ehli beyte lanet okunarak o camiye giriliyordu. o levhayı okumadan o camiye girmek yoktu. aleviler de ehli beyte lanet okuyarak içeri gireceğimize oreyi terk etti. üç üz sene böyle devam etti. üç üz sora Kaldırıldı ama aleviler artıh oreye girmedi. aslında ibadetin bi şekli yok. insanların dört **(30)** terefi kıbledir. herhangi terefe dönüP ibadet edersen, allah u tealanın ibadet farzı

odur. kuranda de olduğu gibi bir ayette yolda yürürken namaz kılabilirsin diyor. herhangi bir yön şart degil allaya çağır, ibadetini et, her yerde alla duyar. tabi ki kibleye diyecağım yok. o beytullahı hiçbir diyecağım yok. ama illaki ben oreye dönüp Te ibadet ediyim yohsa geçerli değil diye bi şe yoh bu yanlıştır. nerde allaya çağırırsan alla (35) orde hazırdır. alla görendir, gözetendir. alevinin ibadeti açıktır. bizim namaz türümüz farklıdır. bizimki haqla namazdır. biz toplanırız, dede orde oturur dua verir. zaten kuranda da nur süresinde anlatıldığı gibi namaz kılarken birbirinize bakabilirsiniz diye bir ayet vardır. ayrıyeten Kuranı kerimin bakara süresinin yüz yetmiş yedinci ayetinde diyor ki doğu ve batı yönüne çevirmek zafer ve mutluluk demek değildir. zafer (40) ve mutluluğa  rmek o kişinin hakkıdır ki. allaha, kitabına, meleykelere, ahiret gününe inanır, fakirlere yardım eden bu kişinin hakkıdır. illa egilip  ahmağ zafer ve mutluluğ değil. insana ha aret etmemek,  ul ha  ını yemek  eder kötü bir şey yoh tur.

Anlatan : Aziz R zgar (1943)

  renim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Pertek İl esi/Karabakır (Hıdırdamı) K y 

Konusu : Hızır Orucu

XCII

 imdi hızır orucu hızır al y selam di er pe amberlerden isadan, musadan, muhammetten eveldir. bunlar iki  arde ti. biri ilyas biri ilyase. ilyasa b y k  arde e pe amberli  geldi. bi sene pe amberli  yaptı Ten sore kendisine bi vahiy geldi. ya ilyas allahın emri,  u felan da a gideceks n orde ate Te bi at yenecek ona  ekinmeden (5) bineceksin. bu ureye g tti, orde ate te bi at geldi,  ekinmeden bindi. o at onu aldı g t rd  iskenderi zulkarının memleketine bira tı. di er  arde i ilyaseye pe amberli  geldi. bi sene de o pe amberli  yaptı. sore one de aynı vahiy geldi. o de aynı vahiye uyarak o aTa bindi onu de aynı  arde inin yanına bira tı. iskenderi zul ari       yıl ya amı tı. her  eye say pTı,  lmek hayatta istemiyordu. emir verdi, ilim adamlarını (10) topladı, alimlerini topladı. dedi ki  lmemek i in bi ila  bi şe yok mu. ilime g re dediler, bi abı hayat suyu vardır, bunu i en  ıyamete  eder ba ı  alırmı . iskenderi zul ari

emir vèrdı, bütün alimlerini topladı. yola revan oldular, gittiler. işte ilime göre burelerde olması gerekiyor dèdiler. emir vèrdi arayın nerde bi su bulursaz el dokundurmadan paşaya haber vèreceksiniz. ilyasle ilyase de iki Kardaş da arıyör. onler (15) o dağı ararken ilyasnen ilyase o suya gidiyor. iskenderi zulKarinin askeri görmesin diye oreyi dufan kesti. üç gün ilyasle ilyase yanı hızır dèdiğimiz bunler o zulumetTe Kaldı, o suyu onler içti. şeye nida geldi, ya zulfuKari dèdi, sen o suyu bulemezsin, seni bahane èderék o suyu haK edenler buldu. vaden yetmiş öleceksin, dön memleketine. iskenderi zulKari hetta ki milleti topladı üç gün sürdü. işte o üç gün onun için zulumette (20) Kaldılar. üç gün oruc onden geldi. eskeri topladı vade geldi yetti vasiyet etti, dèdi ben ölürsem benim meftamı bir tabute koyun, yalnız tabutte bir delik birağın Kolumu dışeri birağın, böyle dışere sallansın, bir devenin üzerine yükleyin, pèşinde benim askerlerim Kılıç kuşanerek gitsin. onun pèşinde benim alimlerim okuyarak gètsin. onun arkasinde de hazinemın anahtarlarını bi deve zor çekiyor, deveye yükleyin o de onun (25) pèşinde gètsin ve orede sordular. bunların nedeni nedir. eğer varlıhla olmuş olseydi, benim hazinemın anahtarlarını bi deve zor çekiyor, feleğe vèrmezdi beni varlığım. eğer güçle olmuş olseydi, benim askerlerim Kuşanmış feleğe ferman oğur gine beni feleğe vèrmezdi. eğer ilimle olmuş olseydi ilimdarlarım gine o veziyat. dünya boştur, Kolumun sallanması de böyle gelmiş böyle gidiyor yani hiçbir Kuvvet pere ètmez. hızır aleyselam (30) işte o dönemde o suyu içtiler. hani diyorlarki dağde, tepede, fırtanede Kalande ya hızır, dèdihleri zaman yetişir ve gemide hızırlar iki Kardeştir. biri denizden, Kayıhtan, gemiden görevlidir. biri de dağde, fırtaneden; tepeden görevlidir. hızır aleyselam ibrayim pèğamberin soyundedir.

Anlatan	: Aziz Rüzgar (1943)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Karabakır (Hıdırdamı) Köyü
Konusu	: Musahiplik ve Kirvelik

XCIII

şimdi musayıplık hazreTi pèğamberin döneminde maharebede islamiyeti kabul edenler, maharebede çıkmış kureyşler, emeviler vardı. çok fakir insanlar vardı. hazreti

peygamber tutTu bir faKırla bi zengini musayip etti. musayibin malı musayibindir. yanı o de kardeşin gibidir. nasıl ki bi evde kardeşler ortahtır, mısayıbın de senin maline (5) ortahtır. yarin alında başKa her şeyin ortağ olduğunu söyler. böylelikle mısayıplik çok önemli yani bir kardaş gibi ha mısayıbın ha Kardaşın. musayibe alêvilikTe çok önem verirler. mısayıp kızlarıyla evlenmez, areye birKaç göbek girmeden evlenilmez. mısayıp mısayıbe kötülük hêç bi zaman düşünmez. mısayıplığın nedeni bû.

kirvalik de biz tabi alêvilikTe alêvi inancına göre ikrardır. zatan bir insan birisine (10) söz vèrdiği zaman o söz de ikrardır. öle olmalı alêvilikTe. ben bugün işTe senin evine geleceğim dediğim zaman iKrar vèrmişim gelmek zorundayım. söz iKrar aslında alêvilikTe kirvelik Te çok önemlidir. kirve kirvenın ailesine yanlış bakmez, Kızile evlenmez, Kardaşının Kızile evlenmez yanı önemli iKrardır. bu nedenle biz de mısayıplik kirvelik çok önemlidir.

Anlatan	: Aziz Rüzgar (1943)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Karabakır (Hıdırdamı) Köyü
Konusu	: Muharrem Orucu

XCIV

maherem ayinde ehli beyti tabi ibni milcan terefinden qatlêdildi imam hüseyin tüm ehli beyit aile efratını qatlêttiler. bu soyde zeynel abıdın kaldığı için ehli beyt soyu kesilmediği için oruç tuttular. aslında hazreti peğamber on gün oruç tutmuş. hazreti peğamberın hadislerinde açığ. benim bir gün iki Kat elbise torunlerine alıyor hazreti (5) peğamber efendimiz. imam hüseyin Kırmızı seviyör imam hasan yeşili seviyör. muhammeT cebraile diyor ki benim bu torunlerim biri yeşili seviyör, biri Kırmızıyı seviyör. evet diyor ya muhammeT. imam hasen zehirlenerek yemyeşil kesildiği için yeşili seviyör, imam hüseyin Qatlêdilecek, vücudu Kana boyanacak onun için Kırmızıyı seviyör. ya cebrail diyor bunler kimler terefinden olacağını söylüyör yanı hazreti (10) peğamber efendimiz kerbela olayinin olacağını cebrailden haber almıştır. bunu biliyör. imam hasen de imam hüsên de bunların olacağını biliyör. bilerek hiçbir zaman yanlış boyun egmediler. onurleriyle şeyit olmayı terci ettiiler. hêç bi zaman yanlış Kêbul

etmediler bunler. işte ehli beyiti sevenler de imamı zeynel abidinın urtulması için oruç tuttuler, on gün oruç tuttuler, on gün oruç tuttuler. aşure koyduler dağıttuler. (15) işte bu sebeple her maharem ayında ehli beyiti sevanler kim olurse olsun bu orucu tuter. bu yas matemidir. yanı bunde an tökmek yok, kalp kırma yoh. maharem geldiı zeman yas tuter, orucunu tuter, an tökmez, bıca ullanmez, kimseye kötölük düşünmez. yastedir on gün. esasen on iki deil on gündür.

Anlatan : Zeynel Karakışlık (1944)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Demirsaban Köyü

Konusu : Şadi Aşireti

XCV

şimdi bizim köy aslen şadi aşiretine mensuPtur. şadi aşireti mekkede anadoluya gelmişler. ne biçim ne şeylen gelmişler onu bilemiyoruz tabi. orde artı harpta mı açmışler veyahut keyfi mi gelmişler bilmim. anadolude dërsime doru gelmişler, yol almışler. dërsimde mazgirdin bi köyüne yerleşmişler. ızılıkaya köyü var, oreye (5) yerleşmişler. oredë artı nedense ava dëgüş çıarmışler, birbirinde adam vurmuşler. iki ardeş pirleri tarafından rededilmiş, hani hasızsız diyë. orde köyde çıarıyorlar. iki ardeş geliyor, nedense burede tek bi ev varmış eskide. gelmiş tanışmış bizim köye yerleşmişler. bu köyde bi süre aldıTan sora biz de bargini köyünde auiçen vardır. auiçen türbesi var. auiçen o zeman sağmış, bundë yëdi yüz sekiz yüz (10) sene evveli tahminen, rivayete göre yani. o auiçenin bi bëslemesi varmış, kız, bakirë. o zeman adılı sağman köyünde otiriyorlarmış. şimdi haki, eskide de adılı. adi terefinde geliP o bëslemeyi açırıyorlar o barginidë. buna bi türlü çare bulamıyorlar. diyorlar yav kim bu ızı urtarabilir felan, dërler ki iki ardeş mazgirtTe gelmiş bureyë zëverekteler, eğer olse olse onler urtarır. başa kimse urtaramaz elan. (15) haber saliler, bunlere, bunler iksi çııp gidiyoler, gecë sağmana gidiyorler. menguş beyi de işTe o zamanın hükmüne göre bi at mı iki at mı ev varmış. ë tabi artı allahtan mı ız farında oluyor buller gidince. buller duvare çivi mivile eskide çivi çahıyorler, çahë çahë, ız de pencirede işaret etmiş nedense. bu çivileri tutmuş ize ulaşmışler.

demışler ō Ƙadi neredede felan, demış öbür odede yatıyór demış. bunler **(20)** odenín Ƙapısını açıyórler, bunun kellesini kesiyórler, Ƙafasını kesiyórler. artıh evde de Ƙıymetli eşyalar varmış, alıyórler almiyórler bilmiyorum. Ƙızı alıyórler, çıhıyórler. geliyórler, kese yol vardır, zèveye uğramadan, burede bi Ƙevağın başına bu Ƙafayı taħiyorler. millet inansın diye. Ƙızı alıP gidıyórler barginiyě. köyün içine girmeden haber salıyórler. diyorlar biz Ƙızı getirdik, biz ağuçanın huzurune gelmeyiz. **(25)** biz haƘsızıız. onler de haber salmış gelín gelín demışler. yalnız Ƙıza sormışler, onun elí sana değdi mi, sen bakiremisín, değilmisín. bakireyim demış. Ƙızı almişler sürüne sürüne gimişler ağuçanın huzuruně. ağuçan sormış bunleri. işTe siz nêrelisiz, nêrde geldiz. aynı benim anlattığım gibi bunler de anlatıyor. kendilerine diyó, ben yêddi göbek sizin günahlarınızı affettim diyor. bundan sore siz de bana talipsiz. mazgirtte **(30)** bizim şadi aşireti baba mansurun elinde, pir olarak. yalnız onler burde o oley olduğu için ağuçan burede bunleri Ƙabul ediyó çıhıp geliyolar işte bu köyde Ƙalıyorlar. eskiden beri bizim bu köy şadi aşiretındendir. kendim de bu köyde oturuyorum. zatan ismim de zèynel.

şú derenín oylumunā

şú derenín oylumunā

kuşlar konār yaylīmınā

kurban olām sunā gēlín

(5) geldík yolün ayrımınā ōy

sular akār taşa değēr

súlar akār taşa değēr

kipriklerin kaşā değēr

merak etmē sunā gelín

(10) bir gün de bāş başā değēr oy

penceresí Qara boyā
 Qurban olām sizín soyā oy
 sizin soydā bir güzēl vār
 sevemdīm doyā doyā

(15) bir güzēl gēttilēr ortadīr boyū
 hekimhanā baqlī samanlī köyū
 orta muhalledē ó yarin eví
 böyle bir güzēlín derdi var bendē

evinin ō nündē geçilmēz bostān
(20) bir yar için oldūm dillerē destān
 yıllardır bekledīm haber gelmēz yardān
 böyle bir zālimīn aşkı var bendē

banā gül diyorlar oy oy nasıl gülēyim
 ağlamaqlı şansıma dostlar düştü nēylēyim
(25) bēn dedimi kimē söylēyim

eser badı saba seher yelīnen
 ördek kalkar mola kendi gölūnden
 korkarım ayrılık da sükun elīnden
 o da geldi bizi buldu nēylēyim
(30) ben derdimi kimē söylēyim

abdal pîr sultanım kırklar yêdiler
 bu yolun erKanını onlar kurdûlar
 allah vêrdigini de almaz dêdiler
 bize verdi gëri aldı nêylêyim
(35) ben derdimi kimê söylêyim.

palan dağı dumandîr
 erzurum dolu handîr
 gitti yarım gelmedî
 yaş gözümde dumandîr
(40) vay aman aman amân
 hangi derdime yanâm
 bunâ nasıl dayanam

munzur dağında kuş vār
 kanadında gümüş vār
(45) gitti yarım gelmedî
 elbet bundan bir iş var
 vay canan canan canân
 ölürem ayrılamam
 buna nasıl dayanam

(50) palan dağında kar vār
 erzurumda kimin vār
 gitti yarım gelmedî

elbet bündan sebep vār

vay canan canan canān

(55) ölürem ayrılamām

buna nasıl dayanām

Anlatan : Yusuf Yılmaz (1944)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Akdemir Köyü

Konusu : Askerlik Hatırası

XCVI

askerliğe erzincanā gëttih. daha yeni gëtmişim bahTım herkesın elinde çiçek vardır. ben de elimi uzatTım bi çiçek ben Kopardım. çavuşun birisi bana çağırdı götürdü içeri, bana bi Kaç tene attı ama hoş attı. yani gözlerimde atëş fırladı. onde sora ula dëdim eskerlih bölemi dëdim ben Kaçacam. filar edecam. geldim Kışlanın arhasında (5) ağladım birāz. Kafaya Kodu Kaçacām. güneş battı batmadi hadë baḫalım bölügü terkettim. dağa tikildim. bura benim şura senin geldim işte yolun üzerinē. bi de bi yağmur yağdı, körpünün altına girdim, orda atëş yaḫtım, orda ekmek yedim. bi uyandım ki saat doKuz on yolun kenarısına girdim çıhTım. tabi erzincanın Koltuğundeyim dëdim olmiye ki beni almedi. sore bi açuğ araba geldi. elimi Kaldırdım beni aldı o da bana (10) yalvardi. yav etme dutma gel seni bölüğüne götürem. yoh dëdim ben bölüğe gitmiyorum, memlekete giderim. yav dëdi ben tunceliye Keder giderim, seni oreye Keder götürem. beni aldı kasaya Kodu, dëdi ilerde bi KereKöl var seni görürler, alırlar. ben Korna çaldığım zaman sen dëdi yat dëdi ben arabenin içinde yatTım. meger ki gece yatmamışım, yatTım. bi gözlerimi açtım ki tuncelinin içindeyim. neyise, ben acıḫmışım (15) gëtTım loKantada ekmegimi aldim, yëdim. izbatler beni yaḫladılar. dëdi izin kağıtını çıḫar, ben maḫsuz ellerimi ceplerime attım. dëdi ne arıyosun. dëdim ben izin kağıtımı evde unuttum. Kandırdım. dëdi evin nèresi ben de daḫın eteginde bir ev vardı oreyi gösterdim. dëdi Kaç deKḪada gidersın gelirsın. yarım saat olüyor dëdim. dëdi gët izin kağıtını al da gel. ben birKaç adım ileri atTım. ben yaban yazıya giderim, dönem

(20) furunde bi a tene ekmeg alam. ekmegimi de aldım. dēdi ekmegi ne yapacasın. dēdim evde ekmeg yotur dēdi ekmegini de al, tēz gēt gel. yuarı tikildım gētdım hastaneyi geTım. baTım izibatler bende gōrikmi, ben aaı yēndım, geldım kōrpüyē. üsTümdeki elbisemi ıartTım atlētnen ısa kilotnan súa girdim ıTım geldım. tūnceliyi getiden sora ben elbiselerımı giyidım, bura benim ura senın, bir gee de (25) yabande yatTım. sora bizim bi tene tanıdı, ibo mıdo dērlerdi imdi yōlmı. o rast geldi, beni aldı getirdi pērtekte yēndirdi. geldim burda yirmi be gūn aldım. sora gine bizim hesen aa aldı beni ereola teslim etti. ereol beni aldı gōtūrdi, bōlūē teslim etti.

Anlatan : Musa Kala (1952)

Örenim Durumu : İlkokul mezunu

Derleme Yeri : Pertek İlesi/Akdemir Kōyü

Konusu : Hayat Hikayesi

XCVII

imdi hayat sōrunları o zor yavrūm. kimiz yētim geliyōruz, kimimiz analı babalı geliyōruz. hazır ekmek hazır loma yo yanı bi aba harcıyacasız. anama sōylim, ite elli iki doumluyum babamın adı hasan, dedemin ismi ali abas dedemin babası ahmet olu ite bōle bi kimligimiz gōrūnuyōr. ondan sora iTe biz geldı (5) dūnyayā aa olu geldi dūnyayā, abilerimiz. iTe biz uraıP gidiyōrūz. tabi ben yētmı sekizlerde, yētmı ikide asker oldum. bu denız gezmı oleyleri ıtı. o zaman onler terōrdiler. iTe biz bi malatyalı aradanan nōbet bekliyordı denizlidē. bize dēdiler ki terōristler gelip gidiyōrlar. yolları bekleyin, yolları ontrol altına alın. biz de ite bi tene arada malatyalı ali haydar isminde, dēdi ben nōbette yatiyōrum sen beklē, (10) geen arabayı de durdurma gesin gētsın. aynen bōle bi hayat yaadı iTe. kendi halımızda, abamızda, iilik, hayvancılı, tarımcılı o ekil oraıp bu gūne geldı. bugūn de allanın keremine ūkūr atmı yaıne geldım. ev aldım, tıraKtōr aldım, bir tene gencimi aybēttim. sizlerde uza olsun, yirmi altı yainde. o de öle gitti baımda. velhasıl bōyle uraıyōruz, ırpınıyōruz. annemiz evlendi. babamız öldi biz yētim (15) aldı. yētimler üzerimdeydi, ardeler, bacılar. onlar de ayrıldılar, evlendiler. gine ūkūr onlar de gitti urtuldular. ben de onlar de urtuldum. imdi de aa oluun

elinde çekiyorum. alla gine sonumuzu hayır getirsin. cenab alla gine emeklerimizi boşa vèrmesin. Kıpı Kòmşu dost olanların hepsí, cümlesine duaciyım, emekleri boşa gitmesin. şimdi iki tene Kız oğutuyorum. biri lise, pèrtege gidiyor, biri de dersaneye (20) elazığa gidiyor. işTe onlara bahıyorum. başKa da herkes kendi halımızda gidiyoruz.

gel gelelim bu hanım meselesinē bu nasıl oldi. ben askerligi bitirdim geldim. amcamgil akkükrekde gözlüçayır köyünde çemişgezekTe oturuyórlardı. oreye gètTim mısafırlığe. dedim amca ben haşa sizde yüzümüz Kára olmesin, dedim amca askerligim (25) bitmiş anam yoh, bacim yoh, Kárdêşim yoh, yèmek yapanım yoh. o de dèdi oğlum burda bi Kız var. işTe tencire yuvarlanmış. Kapağını bulmuş dedim amca, bu Kız nèrelidir, kimdir, kimin Kızıdır. işte filanların Kızıdır dèdi bi Kızı gördüm. afedersin şalvarın bi terefi bi terefe gidiyór, bi terefi bi terefe gidiyór. sepet sırtında gübre tóküyor. dedim hele bi gelsin Kónuşağ olur mu olmaz mı. geldi, ana dèdi, ne var gülo ē (30) burda bi çift eyaKabi fazla. halla halla gel başıma neler gelecağ. ula Kız sen geldin geldin benim bi çift eyaKabime gözü diktin burda. neyise, haşa sizde girdim Kıpunun arhasına, o Kıpuda durmuş, Kollarını de açmış, Kólunde tuttum aldım Kıpunun arhasına yatırdım yerē. bi gün Kaldım çıhtım geldim eve gine. geldim épèy bi zaman arada geçti. amcalarımın çocuğları geldiler askerde. yoh Kızın göynü sende var, sen (35) geliP sayıP çılmisin. ula oğlum benim kimim var. kimsem yoh ben nasi yapam. dèdi biz sene Kaçıracaz. ya oğlum ètme èyleme. burda bi kilo raKi aldılar leblebi fıstıh. gèceleyin girdiğ yolā. tãh segedikten bozana, bozandan akküregın tozu torpağına, Kızı Kaçırıyoruz davarın önündē. ula babam hağın davarı ortede Kılır. ben de inad ettim, yuhusuzum yatTim. biri tñfek patlatıyór, biri dabança atıyór, biri bilmem ne yapıyór. (40) dèrken bırağTim bunları ağşamleyin gittim köyē. Kızı gördüm, Kız sen geliyómusun gelmiyómusun. iki kelime bi lafin olsun. a dèdi bekle bir yerde geliyorum. bekledim, yağmur yağdı. o gèce de bana zindan oldú. dèrler ya yètimler hırhısızlığa gider ay doğar ya o meseleye girdiğ. neyise beklerken bahtım bi tene o yanda geliyór. ben de siğara içiyórum, üşüyórum, titriyórum. bağTim anā Kaynımdır geliyor bana (45) dorğú. beyaz don üzerinde, deynek elinde. ula ben bunu da mı görecağTim. ben kendimi siper èttim yolun altınā. geçti beni, dedim oğurlar olsun. böyle beş on deKKa Kalmadım bi bağTim bi zümre daha gelí, gelındır, Karıdır, Kızdır, anadır. çağiriler ya o yollarda yalnız gètmeyin bu terefteki yolú de tutun. ula baba kız yanımızde yoh bi şe

yoĥ bullar yolları kestiler. neyisene başını arġıtmıyam. QaĥTım, vurduĥ çemişgezek (50) yoluna geće geldim. çemişgezekde bi tene yolumu kesti gine sabanın köründe. yav dēdi senin erĥadaşın yoĥ mu. dēdim yav ne arĥadaşı, sen görisin ben acinden ölim, sen arĥadaş sorisin bende. neyisene onu de atlattım geldim baskıvande yēmegimi yēdim, çayımı içTim, yola girdim geldim. bizimkileri gelmiş masa Qurmuşlar, bi tene de raQı yēndirmişler, davul çaliler, kēf yerinde. yani gūya Qız getiriler bana. neyise evde (55) yēmegimi yēdim baĥTım üÇ gişi geçiyorlar Qarşıde. dēdim bullar kim. amcamızın Qızının oĭli geldi. dayi hele Qaĥ senin mısafirlerin var, sen oturmuş yemek yiyōrsun. ula dēdim oĭlum ben daha yēni QavuşTum bureyē, hele dur bi soluĭumu alam dēdi mısafirler seni bekliyōr. çıĥTım gēttim, remetlig amcam, teslim eniştesi, amcam oĭlu sēyid rızā. hoş geldız, hoş bēş. bizim ĥanım nērde, budur burdā. dēdim qusura baĥmayın (60) ben sizi sordum, ĥanıımı alıP gidecem, daha burde o yanı baan görev düşer. çıĥardıĥ getirdiĥ köyē. onun evinde Qaldi bunun evinde Qaldi. elimde bir inşaat var üstünü örtmeye çalışıyōrum onu de yapamıyōrum. dērken ula dēdim böyle olmaz gel bereber çalışaĥ. neyise babasi gile ĥaber gētti işte Qızı Qaçırmış. biz işTe amcam gētti allanın emrine gētti. yoĥ biz razi degiliĥ biz işTe Qızımızı istemiyoruz, Qız bize ait degildir ne (65) yaparsaz yapın. afēdersin Qapu Qomşunun yardımıyla düĭünümü de yaptım. evlendim, muamelemi de yaptım. a işte orda bu yanı böyle sürünüp gidiyōruz. bu de bu Qeder yani.

Anlatan : Hasan Fahlı (1934)

Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Pınarlar Köyü

Konusu : Askerlik Hatırası

XCVIII

askerligimde gēttiĥ burseyē. bursede dağıtım yapılar. bursede gēttigimiz zaman yemek dağıliyirdi. yemek dağıldıĭı yērdē o çavuşlar, on başılār yaĭını yiyērdi, ondan sora alttaki lapayı bize vēridiler. ben de acemidim. biz bēş on gişi vardıĥ. onden sora QaĥTı dēdim ki bu devlet bize bu yēmegi hepimize ayrı çıĥarmı sen niye böyle (5) dağıdıyirsin. istediĭğine yaĭlı vērisin yaĭsız. herkes de bu haQ da eşitlenecaĥ. onun

üzerine beni dögdüler, ben de onlere vurduğ. onden sora bize dëdiler ki siz yanlış gelmişiz, buresi sizin yeriniz değildir. sizin yeriniz bursadır. burseye gëttih. bursada eğitimi gördühte sora elli sekizinci motorlu top alayı yeni Kırıldı. bizi seçtiler göturdüler oreye. ondan sora orede askerliğimizi bitirdih. askerlikte yani bi zorluğ (10) çekmedih. çok eyidi. yalnız orada top ateşine gëttih, topi yanlış attılar. izmirin yol üzerinë düşti. subay geldi arhadaşın birini de dögdü. ondan sora top mermisini de dağda biraşmışTi. topladi hepimizi de dögdü birinin yüzünde. faKat haKlıdır. ondan sora bi yüzbaşı geldi. ben nöbetçi çavuşluğu dutmuşTum. geldi dëdi ki bu tüfekler kirli olmuş ama bilmiyorum. benden sordi, numaralarını vërdi. numaraları vërdikTe sora (15) sayıplarını bulamedim. tabi ben tekmi vërdiğim zaman nasi oldi o kağıdı düşürmüşüm. bana döndi dëdi ki para olsaydı düşerdi. dëdim para olseydi düşseydi ben memnun olurum, kağıdın düşmesine üzuldüm dëdim, kendisine söledim. dëdi yoşsa senin hemşirelerindir ondan, tanıdıklarındır. tekrar yazdı vërdi bană, vërdikTe sora ben onları buldum, aldım göturdüm oreye. beni götürdi dePoye. orda çavuş de geldi. dëdi (20) bunları falaKaye yatırın dëdi. tüfege başmemişler. yaturduğTa sora ben dëdim nası dutam. dëdi sen hiç yatmamışsın, şaKalaştı. dëdi ki ilerde seni yatırar ondan sora örgenesin tabi ben yatmedim. heresine bi Kaç tene deynek vurdi. dëdi türkler ata binmeyi, tüfege iyi başımını yapar. askerliğimi şerefimizle yaptih geldih.

Anlatan : Mehmet Şükrü Dinç (1926)

Öğrenim Durumu : Okur yazar

Derleme Yeri : Pertek İlçesi/Pınarlar Köyü

Konusu : Askerlik Hatırası

XCIX

askeriz, bana bi Katır vërdiler, her adama bi Katır. Katır vërdiler bizë. bu Katıra başacaşsın. benim Katırımın ismi aKsi. a boyni böle Kalın. ben gidiyorum eyağını Kaldırıyorum nası beni ittuğu gibi atiyör gıdıK gibi oryë edemiyorum, Katır büyük, gücümüz yetmiyor, velhasıl yaza Keder idare ettiğ. yaz oldi çayıra gëttih, çayırda (5) salindi. ben bunu Kovaladım çayırın içindë başımızda sıviyeler var. o suviyeye dëdim. Katırım salinmi. dëdi dut gine yerine bařlă. Kovaladım, dutamadım birdenbire dëmaK

çoğ etlidi, tavludi nedisê, Qalbimi durdû nêtdisê birdenbire yerinde zırladî geberdi, yere yihıldı geberdi geldim o sıhiye çavuşa söledim. dedim Qatır gebermiş. dedi ulan oğlum ipini götürüm boynuna taşın dedi, gelib onu Kontrol edecağlar (10) generallar, yaracağlar, sorâ seni içeri atarlâr. ipi bağladım götürdüm sanki otliyir gibi o geberdiği yerde ipi tahtım boynunâ. heber vêrdiler tabi. bi bahtıh ki paçasi Kırmızı generallar üş dört tene geldiler atlarnan, o zaman araba yoğ atlarnan geldiler. kimdur dedi bunun sayibi, işTe benî tarif êttilêr. kürd oğli dedi gel burye, gêtdim êlê durdum ordâ. Qatırı yardiler, şimdi ben de tabi o zaman cahilmişim. dedi ki kürd oğlu (15) êyi dinle. Qatır ne diyôr, ben de dedim sayın generalım ne diyor. dedi diyor ki ben salındım, beni Kovaladi Kovaladi yerimde patladım. dedim he Komutanım éleydi, dedim ağladım. dedi bağ nasıl Qatır dorğu Konuşuyôr. halbuki Qatır hêç Konuşur mu. o gèrideki bi tene sağlığ çavuşı vardır, götüme tekmenen vurdu. ulan eşeg oğlu eşek Qatır Konuşur mu ulân, seni Konuşturuyor. daha ben evet dedim o ifadem gètti. dört sene (20) askerliğ yapTım dört senenin içerisinde muhakeme Qatır muhakemesi. herkes arhadaşlarım teris oldi. beni teris êtmiyirlêr. işTe Qatır muhakemesi. bereket vêrsin ki eskide hakimler yede súbay oliyirdiler, gelidiler gine hakimliğ yapıdiler. bir hakim yêni gelmiş. çağırdiler benî gètdim, dedi yavrum anlat hele dedi bu meseleyi. dedim mesele böyleken böyle, bu dört senedir ben askerlig yapim daha Qurtulamadım. hepî arhadaşları (25) teris êtmişler, beni êtmişlêr. dedi ben o Qatırın imanını s... senî teris edecam dedi, yanî Qatırdan Qurtaracam onden de ôle Qurtulduğ.

Anlatan	: Hanım Çolak (1932)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değıl
Derleme Yeri	: Pertek İlçesi/Pınarlar Köyü
Konusu	: Hatıra

C

geldiler babamda beni isTediler, babam vêrmedi. dedi buller Qari bêslemezlêr, buller dişerye alişmişlêr, ben Qız vêrmêm. bir iki kere geldiler. sorede bahtım ki yoğ olmiyir ben de KaçTım, adamın arhasınnan KaçTım. gèttiğ bi eve girdiğ, bağTım babam duymış, söğdi, saydi, dedi bu Qızimi kim götürmüşsê meydana çıhsın. buller de

(5) Qorhtu bi şe dèmedi. birisi dèdi biz götürmişih, Qaynatam dèdi, nèdirsın èt. è o da daha bi şe dèmedi babām. sora gèttiler para mara buller orde buldiler. borÇ èttiler getirdiler başliğımi vèrdilèr, hemi ki düğünümü yaptiler. işTe öle Qızım. birez bizi Qısrah mısrahlere bindirdiler, gezdirdiler, getirdiler içeri Qodilèr. yazide yavande, çalışmağde, çocuğde. doQuz tene çocuğ doğurdum. bu ahal geldih, a şimdi hale (10) yaşıyırılı. yaşamağımız budur işTe. şimdi de kötü olmişğ.

Anlatan : Elif Ateş (1943)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pülümür İlçesi/Göneli Köyü

Konusu : Hayat Hikayesi

CI

iki sefer geldi bu beyim. anam raji değil, geldi gitti, geldi gitti sonna işTe bize sordu göynün var mı yoğ mu dèdim ki göynüm var. annèsi geldi bir tene altun getirdi. yèndirdi, işTe QonuşTu. o da dèdi ben eskere gidecem gelecem sonna düğün yapecem. gitti eskerliğini yapTı. bız evde Qaldih annèmin yanındā babamın yanındā. bi tene (5) ablam var, iki teni Qardeşim var. Qızıma sölyem işTe eskerliğini yapTı, geldı. yılbaşadı o zaman kar var, bizi getirdi, işTe düğün yapTı, geldı. annèm de öldü, babam da öldü işTe. burda çalışTı, ev yapTı. çoluğ çocuğ hepisi evlendi. gitTi. bir tene oğlum yanımda, gelin yanımda, alla sende de raji olsun, onda da raji olsun. onnar bize bahıyor. bizim gelin çoğ èyi, o da bizim akrabamız. işTe iyim, durum iyi.

(10) benı gördüler düğünde sona istemeye geldiler. beni istediler. ondan sona nişanımı getirip tahtılar. ondan gelip beni götürdüler, ata bindirdiler, köyüne götürdüler. yemek neydi, davar kestiler, yemek yaptılar, millet geldı toplendi, yèdi gèttiler.

bizim köyde su yoğTu biz dereden su daşıyorduh. dünyanın zametini çekTiğ. (15) ben gıdıklere gètmemişim, davarlara gètmemişim, orağ biçmeye gètmemişim, odun getirmemişim, dorğusunu Qonuşuyorum. dişeri işini görmemişim. suyun elinde çoğ çektiğ. onda sona Qaynım bir Qaza geçirdi üş Tene çocuğ vardı onu da ben böyütTüm. yèdi tene de benimki oldu olları da böyütTüm. okula gönderdim, askere gönderdim düğününü yapTım.

Anlatan	: Zarife Kılıç (1947)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Çakırkaya Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

CII

beni zorlan Kaçtırdılar, bu ahsam sanki beni Kaçtırdılar ben gine o ahsam KaçTım gitTim evē. babam taliplere gitmişti biliyorsun, dede yanı cıralıh toplamaya. neyse ben KaçTım gitTim gine beni dövduler göturdüler. ciğerime sölyem beni göturdüler. ben üç çocuğ sayıbi oldum. yanı durdum ordā artıh durdum, üç çocuğ sayıbi olunca hēç (5) çalışmıyordu. dēdiler ki bunun yaşı geliyor bunu almanyayā götürelim, ben dēdim o giderse gelmez, imkanı yoğ dēdim. bazıları dēdi gelir, bazıları dēdi gelmez, gelmedī, gitti kırk sene orda Kaldı, kırk sene. hiç ne evim vardı, bi şeyim vardı, ne tarlam vardı. çoğ fakirlik çekTim yanı. neyse gitti almanyaya. üş Tene Kız bi oğlan. hiç bi çift çorap faydası olmadı. artık gidiş o gidiş. kırk sene tamam olunca mardın dördünde ölmüş. (10) burayı istemiş türkiyeyi biliyorsun. ben dēdim türkiyeye nası getirem bizim neyimiz vār. ben böyüğüm, oğlum dēdi ki yaşıyolar biliyorsun. ben dēdim yaşınsınlar ne faydası var. anne dēdi biz vicdan azabı duyuyoruz, getirelim. sora bana telefon açTı dēdi ki devlet Karşılıyor, Kaç mılar, seKiz mılar. seKiz mılarā getirdik. burda hēç imkanı yoğ dozer gelmiyo. bu Kızım yarımcada oturuyor, göturdük orda gömdük. çoğ çile çekTim, (15) sana ne anlatayım, benim çektiğim çileyi kimse çekmedi.

Anlatan	: Fadime Özkan (1912)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değil
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Çakırkaya Köyü
Konusu	: Hatıra (1938)

CIII

sabah oldu o gün durduğ ertesı gün bi tabur esker Koydular köyē, çıhın o Keder. bizi çıhartılar, köyden bi mala hēç elimiz degmedi çıhTık. gittik yuğarı mazra biz orya

girdik köyü ataşa vërdiler. ekinler olmuş bî tarafa yığmış biçecek zamanî, ekinlere kirbiTi çağıyorlar. köyü yaharken evler dolu, ële olduğu gibi herkes cırılcıplağ çıhTı. bu (5) yuharı havuz var ordan çıhTıh gittik dereboyună. gittik hepsî orya toplamış, Kadınlar bir tarafTa erkekler bi tarafTe etrafı çemberlemiş. ondan sora bizi Qaradaşa götürdü, orda bi iki saat durduk durmadık, ha şimdi Qıracağlar, ha şimdi sila patlatacağ birden tëlëfon geldi ki saQın Qan dökmesin, silă patlamasın, sürün gelsinler. ileri gelenleri içimizden aldı, yuharı götürdüler, bahTıh bi sila sesi geldî onları vurdulër. bizi (10) götürdü Qaradaşă. burda birez dursunlar, çoluğ çocuğ birez ekmeg yësınler. tëlëfon geldi ki saQın ëylemeyin sürsün gelsin, sürün, bekletmeyin. biz orda aç susuz kaldıh, çoluğ çocuğ yürüyemiyör. herkes üstünde duramıyör, yürüyerek Qolay mı nasıl insan gidë. asKer arhamızda, tüfekleri elindë erzingana Qeder gittik. orda birez ekmeg milleTe vërdi. ordan dağıtTılar, ële işTe daha ne olă. bizi çanQırı terefine vërdiler. (15) ötekilerini de dağıtTılar işTe, turkiyenin melmeketi mi yoğ. ereğliye vërdi, balıkesire vërdi, dağıtTılar. doQuz sene sora geri geldıh.

Anlatan	: Kudret Anuk (1944)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değıl
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Merkez
Konusu	: Hayat Hikayesi

CIV

babam öldü. biz bir oğlan üş Tene Qız Qaldıh yetim. en büyüklerî de benim. Qardeşim evlendi, doQuz ayın evlisiydi, hanımı hamile Qaldı, çocuğ dünyada Qaldı anası öldü. çocuğunu beñ böyütTüm. benim hëç çocuğum yoğ. o Qardëşimin çocuğunu büyüTüm, oğutTum, memur öldü. allaha bin kere şükür, emekli oldu, bir oğlu bir Qızı (5) var, begi bangadă memür, ben de babamın evindeyim. ben de evlendim iki sene evli Qaldıh begim öldü kanserdë. hëç çocuğum olmadı. o yetim Qızı büyüTüm. annesi ölenin annesine söledim.

dëdım dürüldü defterim gün tamam öldü,

haQıQat allahtan gel ha gel öldü,

(10) ömrüm hıtamında gün tamam oldü.

sallandım girdim bağă,

başım deđdi yaprağă,

ne Kız oldum ne gelin

civan girdim toprağă.

(15) o Kardeşimin hanımına söledim. daha başKa da bilmim söylem, seni Kırmadım.

Anlatan : Hatun Yıldız (1928)

Öğrenim Durumu : Okur yazar değil

Derleme Yeri : Pülümür İlçesi/Merkez

Konusu : Hayat Hikayesi

CV

amca burda oturuyordu, biz başKa köyde oturuyorduh. geliyodu orya, işTe allanın emrile birbirini tanıdık, düşündük, taşındık. gittiler Kardaşıma Kız istemeye, o gece Kızı getiriyolar. annem de yağ eritiyö, ablamın bi küçük çocuğu yanımda o çocuğa bahıyom işTe. o da gitmiş gelin getiriyolar. annem dedi sen niye öle düşkünsün. dedim (5) o gelinin annesi şımdı ağlar. neyise yağını eritTi. gece yarısı çıkTım dişeri işTe gelmiş bizim evin arhasınă. bilmem boğça var mıdı yoh mudu bende, aldih hadê bahalım KaçTım. gelini birahtım, çocuğu birahtım annemın üstünê KaçTılı geldik. sabaleyin Kardaşım bi de ablamın Kocası geldi, biz gittik kendumizi sahladıh ahurda. neyisê geldiler bahtılar gördüler, bizi pülümare götürdüler KereKölă. dedi bu seni zorla (10) Kaçırdı yohsa sen kenden geldin. bení nasí zorla bení, ben kendum geldim. işTe geldiler düğünümü yapTılar, gitti askerê. iki sene askerliğini yapTı, iki Tene ehtiyar vardı, çocuklar oldu. ben sana ne anlatayım artık. gidiyordum orağ biçmeye ô benim Kaynanam bebeği alıyordu arhamdan getiriyordu. emziriyordum onu, götürüyordu evê. iki sene öle çekTim. şimdi de işTe çocuklar oldu, alla bi şey êtmesin. bi oğlum ismail (15) pülümêrdê, iki sene onun evinde durdum. nişanda geldim burya, yalnız işTe tek. iki

Tene de gemlikTe. sağolsunlar. çocuğlar èyi ama gelinler baħmaz. çocuğlara ne dèyim ben.

Anlatan	: Makbule Doğan (1940)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar değıl
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Çoban Yıldızı Köyü
Konusu	: Sohbet ve Hatıra

CVI

o tarlayi biz oraħtan biçiyoruz, atlarla çekiyoruz, ħarman yapıyorlar, sürüyolār ondan sonra topluyolār, öküz sürüyor. biz makinaynan çalışmadık biz küreknan atTık. rüzgar geldi. şimdi böyle topluyoruz, buğda ayrı gidiyor, saman ayrı gidiyor. yaTağini götürüyor onun yanında yatıyoruz, rüzgar geldi biz Qaħıyoruz küreki alıyoruz, küreki (5) dolduruyoruz böyle atıyoruz, buğda ayrı gidiyör saman ayrı gidiyör, elegi alıyoruz buğdayı çıhartıyoruz ondan sonra getiriyorúz çeşmenin yanında yıħarız, çuvalın üstünde böyle seriyor, dağıtıyoruz, a QurutTi gina eliyorúz torbayā Qoyuyorúz getiriP degirmanda öğütüyorúz. degirmana götürüyoruz un çılıyor, getiriP ħamur yapıyoruz, atēş yaħıyoruz sac getiriyoruz, odunlari altına Qoyuyoruz oturuyoruz ekmek bişiriyoruz, (10) yiyoruz.

- Sen bugün inekleri nereye götürdin?

ben bugün ineKleri pülümürün aşşağına götürdüm. ben dèdim ineKler gelin pülümür Qevesinde çay içeríz geliríz. ineK de geldi biz gittiK, ineKleri de içerye Qoydüm. ben Qaveciye dèdim bu ineKlere çoħ çay vèr. ben dèdim ben çay içmiyorum (15) bena Qave getir ulā. bena Qave getirdi. ben Qave içTim. dèdim ineKler sen doydun, he dèdi ben doydum. inegi aldım geldim para vèrmedim ben niye ona para vèrecam bena ne. ineK aşşağı QoşTu QoşTu, ineK Qoşman ben sana çay vèrdim, ben eħtiyarım. ben öle örúldüm ki geldim burya bir iki bardağ çay içTím, bi bardağ da ayran içTím, daa bi şe yoh daa giderim yatarım.

(20) ben sığira gitTím, bizim köyün yuħarda var köy, dağa gitTim. sığırlar böyle düzde otluyor ben de oturdum, oturdum ben baħTım ki benim yanımda biri, böyle baħTım ki domuz benim yanımdā ben öle QorħTum ki. domuz kendine Qorħti QaçTi gitTi, ben kendime. yerimde Qaħmadım, QorħTum niye, QorħTum.

Anlatan	: Mehmet Şahin (1927)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Derindere Köyü
Konusu	: Hatıra

CVII

köylerde okul yoĥTu, mektebe v rmediler. okur yazar deĭil d  t r e de bilmiyorum.  at pat i Te bizim k yde bu  eyler  onu uyolardı. onlar bize  retmiyorlar,  retmenlerimiz deĭiller, her zaman d   onu muyorlar.   toplum ne  onu ursa onu  onu uyorlar.  imdi askere gidince boy da yoĥTu,  ey gelmi  yol parasi gelmi  o (5) zaman, on sekiz ya ını bitirdi mi o zaman yol parasi veriyorlardı yani v rge aliyorlardı, alTı liraydı. yol parasına gelmi im  aberim yoĥ. candarmalar geldiler, benı aldı g t r yolar, babam de. bennen bereber merkeze gittiK  ara ol . d di i Te altı lira    v recek yol parasini v recek. d di ben v ririm. askere g tTiĭim zaman bana be  lira v rd  yoĥTi. bu oĭlan mayaneye gelmi  askere g decek. d di bu nasi t fegi ta ıyacaĥ. (10) ama  le  at pat anlıyorum. d di gidecaĥ, gina s led m gidecam d dim. oĭlum d di t fegi ta ıyazmazs n t fek yere geliyor, ezyet  ekers n yazıĥ olur sana, hayır d dim gidecam asker . askere gidiyorum ne kilom var ne boy var yani her  ey muyenen n altındadır. bizi aldılar tabi sev  iyat tanyelin , tanyeliden  ara vagonlara, davarı  oyuyorlar y , doldular  ara vagonlara ba imizi onun arkasına yeni  al asına o onun (15)  al asına  oyuyor o  ekil yani yasTıĥ. o  ekil gittik. malatyada y ndirdiler yemek bize v rdiler tekrar devam  ttik, m rsine gittik, m rsinde daĭılım oldu.    deniz kenarıdır,  imenliktir. g zel. payladılar b l kler . bu cemel y ldıranın k    d  kemal, o o umu Tu, erzincanda o umu Tu,  oĥ  afası  alı ıyordu birde baba nesimi var okur yazar. baba nesimi k yde  renmi , eĭitim varmi  o zaman.  imdi b l kTe okur yazar (20) olana yirmi gi i d   yoruz. d rken devam  ttik. bir ben bir de h seyin demir isminde zaraliyd , s vazın zara  azasında.  ok vardı seksan n  zerindeydi okur yazar bilmiyen, bir ben  rendim bir de o oĭlan  rendi. neden  rendim, mekT p yazmaĥ i in. tabi mekT P yazmaya ba lad m. amcamın tornu   kr  okumu Tu. ben m rsindeyim o sarı amı Ta, ondan bana mekT P geldi amca oĭlu d di biraz d di dik  yran yazıy ,  ok (25) g zel o unuyor d di. biraz dik  yran. artı  mekT P yazıyorum, geldi    zamanı acemi tefTi i,       kırk ki iyiz. eski tarile gitmi im d rt sene yapTım. onun  zerine

boy çoĥ Kısa, en son taĥımı bölüğün bir nomaraye düşmüşüm, benden doğuz gişi daha Kısa, manga on gişi ya. en esKi hafif makineli tüfekler onu bana vermişler bir nomarayım. çoĥ diĖĖat ediyorum, askerye taylımını **zeyir** gibi. şeyi lambayı orda **(30)** gördüm, burda gidince lamba yoĥTu, o Ėeder vilayetleri geĖtiĥ lamba yoĥTu, orda gördüm o defter göğsüm üzerinde yaTaĥda, zaman zaman oyanıyorum oğraşıyorum. geldí tabur Ėumandanı, üzbaşı. son mangadayım. dedi şimdi vazífe veriyorum, herkes vazifesini tekrar dönecam, herkes vazifesini yapmaĥ için, söylemek yoĥ Ėonuřmaĥ yoĥ, sessíz herkes vazifesini yapacaĥ. e tabi ufaĥ tefeK çağıllar vardı. bi şe bilmiyorum, can **(35)** yoĥ baĥıyorum baĥmıyolar eyağımı dürtüyorum, sen yatarah nişan vaziyeti alacaşsın dedi. bu Ėolunu kendinden ileri atıyorsun. istersen parĖalansın. hedefi belirleyeceksín, öyle nişanını alırsın, atēini yaparsın. geldí Ėarřıma, kütüğü şışmandır piyade tüfeklerin diğlerleri incē. geldí, kendimi atTım yerē nişan aldım ĖaĥTım, hemşerim nērelisín dedi, ay kendi kendime kütük aĥıĥ Ėalmıř. halbuki ne kütük aĥıĥ **(40)** Ėalmıř öle hareket etmişim ki o da o cansızlığımnan, meydana gelmeyen bir vücütнан, cevap vermedim. hemşerim dedi dilin yoĥ sen Ėonuřmuyorsun, Ėonuřuyorum dedim üzbaşına, künyemí oĥudum, falan oğlu falan memet şayın. tamam dedi oğlum niye söylemiyorsun. halbuki o kütüğü görmemiş o hareketdē, benim öle ağlıma gelmiş. bölük dedi halĖa şeklinde dayireye çevirin, hazırlayın bölüğü. gel **(45)** oğlum dedi. önüme düşTü beni arĥamdan aldı, gel oğlum gel dedi, tam ortaya gittik. sağa dön, gördünüz mü, sola dön oğlum, gördünüz mü, dört tarafa dört mevsime bení çevirdi. bunu görüyorsunuz dedi bu oğlanı, bu oğlan içinizde bilen de vardır, muĥaĖaĥ vardır. babalarınız dedeleriniz bunun doğduğı yaşadığı yerde türçe bilmiyen de yoĥ, bu adam bu taylimi nēde öğrendi. türçesi yoĥtur bu askerye taylimi bu nēde **(50)** öğrendi, burda öğrendi. bir gişi çıĥmış dedi a kendisi de meydandā. neyise, bölük dedi bir gişiyle Ėazanamaz dedi, geÇen Ėura dedi, mermiyi çevirdi kendisini vurdu. halbuki tüfege girmiyor, oğlan böyle Ėoyacağına, böyle Ėoymış, işTe bölē.

Anlatan	: Ali Korkut (1934)
Öğrenim Durumu	: Okur yazar
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Kabadal Köyü
Konusu	: Hayat Hikayesi

CVIII

ya şımdı burdâ giderkeñ ben ufañTım biliyor musun. yanı annem anlatıyodú üç yaşında filan. burda götürdüler yozgatiyê. orda çorum Qazasına vèrdiler, bi köyüne yanı. orda QaldıQ. tabi ki bize isKan yardımı olúyo yâ o köyün isKan halinde arazisi yoñ. bu sefer yozgatın Qazasına gönderdiler. orda bize arazi vèrdiler. orda en az dört beş (5) sena Qaldıñ. toplam doQuz sena miydi ne Qaldıñ. ondan sora af çıñTı, giden gider Qalan Qalır. o zaman tabi biz üç nüfustuñ. bureye geldiñ işTe olay öyleliknen sona erdi. af çıñınca bırañıP geldiK.

Anlatan	: Şahin Korkut
Öğrenim Durumu	: İlkokul Mezunu
Derleme Yeri	: Pülümür İlçesi/Kabadal Köyü
Konusu	: Sohbet

CIX

şimdi nenem anlatıyodú, bû kovuklu köyündê oturuyolarmış tabi asker masker, türçe bilmiyorlar bunlar. bunler ne olduğunu bilmiyor, Qaçıyorlar yanı. asker de diyor demek bunlar şeydir. eşQıyadır. asKer de bunların peşinê vèriyor. en sonunda bir iki ay Qalıyolar ordâ. tabi yemek yiñiP içecek bulamıyolar yâ çoluñ çocuğ da varmış. çoñ (5) bayağı sefalet çekiyolar, bayağı aç susuz Qalıyolâr. asKer de köyde gelemiyolar. ondan sora tabî kim bunlara öncülük yapıyô, diyó gelin teslim olun, siz Qışınñ ölürsünüz, yiyecek yoñ şe yoñ. â en sonunda geliyolar bunlar diyor artıñ ne olursa olsun, geliyolar teslim oluyolar. bi araya toplanıyolar. getiriyolar, yürütüyolar orda işTe bi parça ekmek vèriyolar onlar da o ekmeği çocuñlarına vèriyolar kendileri yemiyolar, burdan (10) yürütüyolar tañ erzincana Qader. orda işTe trenlere bindiriyolar. davar gibi üst üstTe işTe kimi oturuyó, kimi ayañTa kimi yerdê öle Qarma Qarıñıñ götürüyolar işTe

bizimkileri şeye vëriyolar yozgad sorgun Qazası. orda bi köye vëriyolar. nenem anlatıyó, biz gittiK ahır gibi bir yer işTe bize vërdiler. biz de mecbur işTe, Qorhudan, türçe bilmiyóz, derdimizi kimseye anlatamıyoz anlatamıyóz, köyün muhtarı var imamı (15) var diyór geldiler işTe, biraz bi şeler yemek falan getirdiler. tabi onlar bize ne sölüyor anlamıyóz. orda bi arazi marazi vërmek istiyólar. arazi de yanı öle Qıraç mıraç yerler yani. öle mühim yerler vërmıyólar. orda da arazi bulamıyólar. orda da şeyë çekerek Qazası varmış orda oryâ vëriyólar. bu sefer de o köye gidiyolar. o köyde de tabi muhtar geliyó işTe yër vëriyor. yër de işTe ahır gibi bi yer. dorğu dürüs yaTağı yoğ bi (20) şe yoğ. komşuları işTe yiyecek vëriyor. dedem Qahıyor gidiyor bi şeler almayâ dil bilmiyor elle işareT ediyor. ya çoğ sıhınTı çekmişler, ondan sora tabi belli bi zaman sora bahıyolar bullar eyi insanlâr. devlet orda Qıraç mıraç yërde bi arazi vëriyor. è bulların öküz yoğ, traktör yoğ, o zaman traktör yoğ tabi Qara saban maban hëç bi şeyi yoğ, ekemiyolar. o dönemde o köyde imam atıp okulu varmış, Quran Qursuna babamı (25) yazıyolar. orda işTe Quran Qursuna gidiyor. orda bayağı öğreniyor. Quran Qursu. şimdi oğuyor yazıyor. ondan sora bahıyolar ki orda geçinemiyolar, bullar dërsimden gitmişler diye biraz da şe bakıyolar. diyolar bu arazimizi satalım gidelim burdan hëç olmasa. köylüler anlaşıyor diyor bulların arazisini almayın, birağıP gideceKler mecburen. orda o Qıraç araziyi de birağıyolar, af çıhınca geri tekrar burya geliyolar. tabi (30) përpërişanlar. burda bi şeler yaparağ, sağda solda çalışarağ geçimini sağlamaya çalışıyolar. o arazi orda Qaldı. devlet ne yardım etTi ne bi şe yapTı, öle işTe bi sürü sıhıntı, bi sürü zamet çekmişler.

Anlatan : Ahmet Yıldırım (1953)
Öğrenim Durumu : İlkokul Mezunu
Derleme Yeri : Pülümür İlçesi/Merkez (Hiver Mezrası)
Konusu : Sohbet

CX

şimdi bizim hozatTe ileri gelen bin doQuz üz otuz seKKizde tasili ortaokul mezunu. bahtiyar aşiretinin lideriymiş, tasilliymiş. bu çok aydınmış yani. çoğ da otuz seKKizde devletë Qarşı çoğ Qoymuş. alay, jandarma, ordu bunun pëşindeymiş bi türlü

buna bi çare bulamamışlar Ki bunu öldürsünler. yav demişler ne yapalım ne edelim. yav demişler bunun bi **(5)** teK çaresi bunun üvey Kardaşını bulalım, bunla ittifaKı Kuralım belirli bi limit para keselim ancak Ki bu bunu öldürür veya başını bize getirir. tabi üvey KardaşTır, yanındadır. gece bereber yaTarKen devlet bunu alıyor Kafaya şayin ağanın Kardaşını, diyór sana bu Kadar para vereceyiz şayin ağanın Kardaşının Kafa bize getireceKsin. o gece gidiyor şayin ağanın abisinin yanında yatıyor. gece Kaıyor baltayı vuruyor, Kardaşının boynundan **(10)** Kafasını kesiyor. alıP dorğu elazığa gidiyor, götürüyor ağaya teslim ediyor. ağaymış, orduymuş artıh onu bilmiyorum. diyor işTe şayin ağanın kellesini ben getirdim sizē. alıyorlar, yüklü bir miktar da para veriyorlar, ağaya teslim ettikten sonra geri dönüyor orda bizimkiler bekliyor. geldiği gibi yaıalıyolar ki ne yaıalasınlar destelerce para var. bunu da orda öldürüyolar, o **(15)** parayı da tutuyolar bunun eyice boğazına tıııyolar. ulan diyorlar sen bi para için KaıTın üvey Kardaşını vurdun götürdün bunlar oluyó işTe hani devlet de oraya ajan soıTu.

SÖZLÜK

A

aceP	: Acaba
açuğ	: Açık
afat	: Afet
aḥret	: Ahiret
aḥşam	: Akşam
aḥur	: Ahır
altun	: Altın
analıḥ	: Analık, üvey anne
aneně	: Gelenek
aně	: Anne
apsır-	: Aksırmak
arḥa	: Arka, sırt
aşşağı	: Aşağı
aşuḥ	: Aşık
ayaḥ	: Ayak
ayile	: Aile

B

baa	: Baba
baan	: Bana

bağcā	: Bahçe
baḥṣa	: Başka
baḥT	: Baht, talih
banġa	: Banka
baraat	: Beraat
bardaḥ	: Bardak
barmaġ	: Parmak
bazartesi	: Pazartesi
bena	: Bana
bezirgan	: Tüccar
bêçara	: Biçare, çaresiz
bèzan-	: Bezenmek, süslenmek
bıcık	: Ceviz ve kuru üzüm ile yapılan bir tür yağlı börek.
bibi	: Hala, babanın kız kardeşi
biçaġ	: Bıçak
bilèd	: Bilet
birez	: Biraz
boncuḥ	: Boncuk
boyně	: Sürekli, devamlı
böle	: Böyle
böyü-	: Büyümek
böyüg	: Büyük
buġda	: Buğday
bure	: Bura

candarma : Jandarma

cayıl : Cahil, genç, toy, tecrübesiz

ced : Ata, soy

cepe : Cephe

ceralik : Cariyelik

céphānā : Cephane

cigeramın : Ciğerim

cumuryet : Cumhuriyet

Ç

çağa : Çocuk, yavru

çarçabuḥ : Çabucak

çarıḥ : Çarık

çavra : Çevre

çeper : Çit, tarla ve bahçelerin etrafına dikenli dallarla örülen engel

çıḥ- : Çıkmak

çıralıḥ : Alevilik inancına göre dedelerin, taliplerini ziyareti sırasında dedeye verilen para ya da gıda

çim- : Yıkanmak

çiTıl : Fidan

çocuḥ : Çocuk

çümki : Çünkü

çüt : Çift

D

daa : Daha

dabança : Tabanca

daha	: Hâlâ
darı	: Kuş yemi
dart-	: Tartmak
daş	: Taş
davar	: Küçükbaş hayvanlar
davat	: Davet
debelen-	: Yuvarlanmak
degirman	: Değirmen
dekme	: Tekme
deKKa	: Dakika
deKKalı	: Dakikalık
devrüsü	: Ertesi
deyneg	: Sopa, çubuk
dohtor	: Doktor
dörğu	: Doğru
dög-	: Dövmek
döş	: Göğüs
dövlet	: Devlet
duzaı	: Tuzak

E

ecaba	: Acaba
edet	: Örf, adet
ef	: Af
eğitmen	: Eğitmen
elav	: Alev

ella	: Allah
ema	: Ama, fakat
emce	: Amca, babanın erkek kardeşi
emmi	: Amca, babanın erkek kardeşi
erazi	: Arazi
erzingan	: Erzincan
esker	: Asker
eskerya	: Askeriye
eslan	: Aslan
esvaP	: Üst baş, giysi
eşşeg	: Eşek
eyağ	: Ayak
eyaKıKı	: Ayakkabı
ever-	: Evlendirmek
evvel	: Önce
ezab	: Azap, acı
ezraK	: Erzak, uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı
ezyat	: Eziyet

ê

êhsan	: İhsan
êhtiyar	: İhtiyar
êle	: Öyle
êlese	: Öyleyse
êmag	: Yemek
êrkan	: Gelenek, görenek

êşk	: Aşk
èyi	: İyi
èyice	: İyice
èyilik	: İyilik

F

feKat	: Fakat, ama
feKir	: Fakir
feKirlık	: Fakirlik
ferc	: Felç, inme
fıŖKı	: İnek dıŖkısı
filar	: Firar
fistan	: Tek parça kadın giysisi
fiŖne	: ViŖne
fites	: Vites
fotraf	: Fotoğraf
fuKatara	: Fukara
fürun	: Fırın

G

gafil	: Aymaz, bilgisiz, habersiz
geçi	: Keçi
geçin-	: Vefat etmek
gena	: Yine
gendi	: Kendi
gene	: Yine

geş-	: Geçmek
gine	: Yine
gişi	: Kişi
gögerçin	: Güvercin
gösg	: Göğüs
göyn	: Gönül
güçük	: Küçük
güvaş	: Güveç
güvegi	: Damat

ğ

ğabağ	: Kabak
ğafa	: Kafa
ğah	: Kalkmak
ğal-	: Kalmak
ğap-	: Kapmak
ğardaş	: Kardeş
ğarı	: Kadın
ğarpuz	: Karpuz
ğayıl	: Kayıt
ğeder	: Kadar
ğidik	: Oğlak, keçi yavrusu
ğına	: Kına
ğırh	: Kırk
ğız	: Kız
ğol	: Kol

ğomşı	: Komşu
gonuş	: Konuşmak
ğopar-	: Koparmak
ğorh-	: Korkmak
gur-	: Kurmak
ğuri	: Kuru
guş	: Kuş
ğuvvet	: Kuvvet

H

hadê	: Haydi
hadise	: Olay
hakkat	: Hakikat, gerçek
halen	: Hâlâ
hama	: Ama, fakat
hanki	: Hangi
havadis	: Haber
havlu	: Avlu
hayli	: Epey, çok
hayva	: Ayva
hefte	: Hafta
heK	: Hakk
hemı	: Hem de
hepı	: Hepsi
heram	: Haram
herb	: Savaş

heresi	: Her biri
herif	: Kişi, adam
hevla	: Helva
heKa	: Hikaye
heKat	: Durum, vaziyet
holik	: Ağağ dallarından yapılan adış şeklindeki gölgelik
husen	: Hüseyin

h

hah	: Yabancı, el
hali	: Halı
hatır	: Akıl, hafıza
hayin	: Hain
hefif	: Hafif, az
her	: Hayır, iyilik
heste	: Hasta
hever	: Haber
hırhız	: Hırsız
hitam	: Son, nihayet
hızmetkarlıh	: Hizmetçilik
hof	: Korku
hoş	: İyi, güzel
humar	: Kumar
husus	: Konu
ira	: Uzak

I

İ

ifah	: Ufak
igirmi	: Yirmi
ilan	: Yılan
ineg	: İnek
irehatlıh	: Rahatlık
irtihal	: Öteki dünyaya göçmek, ölmek
istirat	: İstirahat
işalla	: İnşallah
işuğ	: Işık
izbat	: İnzibat

K

keremet	: Keramet
kêf	: Keyif, eğlence
kêfi	: Keyfi, gönlünce
kibi	: Gibi
kölge	: Gölge
köm	: Ahır
körpü	: Köprü
köv	: Köy
kövli	: Köylü

k

ķaflet	: Gaflet
ķavaķ	: Kavak
ķayri	: Başka

kere	: Kara
kur	: Kısa
kurêş	: Kısa boylu ve toplu, lakap

K

Kaçağ	: Kaçak
Kapu	: Kapı
Karaj	: Garaj
Kardaş	: Kardeş
Kari	: Kadın
Karip	: Garip
Kaşuğ	: Kaşık
Katır	: Atgillerden, kısırak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan
Kavê	: Kahve
Kayıhçi	: Kayıkçı
Kaynata	: Kayınbaba
Kazağ	: Kazak
Kebul	: Kabul
Keder	: Kadar
Kelay	: Kalay
Kerarga	: Karargah
Kere Køl	: Karakol
Kıml	: Ekin başaklarını yiyerek ekinin hastalanmasına neden olan küçük bir böcek
Kırğ	: Kırk

Ꞑoꞑu	: Koku
Ꞑorici	: Korucu
Ꞑundahla-	: Kundaklamak, bebeğin ilk aylarda sarılıp sarmalanması
Ꞑurbet	: Gurbet
Ꞑurub	: Grup
Ꞑuti	: Kutu

L

laꞐam	: Lakap
leblebi bê	: Leblebi gel
legen	: Hamur yapmakta kullanılan metal ya da plastikten yapılmış, derinliği az, geniş kap

M

mabên	: Muavin
mafol-	: Mahvolmak
maharem	: Muharrem
mapıs	: Hapis
maraba	: Ortakçı
mavu	: Mavi
mayane	: Muayene
mazi	: Geçmiş
mecal	: Durum, vaziyet
mehsúl	: Mahsúl, ürün
meꞐtúb	: Mektup
melem	: Merhem, ilaç
melle	: Mahalle

merdivan	: Merdiven
merreg	: Samanlık
meremet	: Merhamet
merkeP	: Eşek
mesüm	: Mevsim
mezel	: Mezar
mısayıp	: Musâhip veya müsâhip, Alevilikte özel bir dinî tören ile atanan ve kişinin hem dünyada hem de ahirette kardeşi ve yoldaşı sayılan kişi
mısayıplık	: Musâhibin yaptığı iş
milcan	: Şeytan
milis	: Korucu
muğare	: Mağara
muhakeme	: Mahkeme
muhakkağ	: Muhakkak, mutlaka
muhtar	: Muhtar
münaKaşa	: Tartışma
mütayit	: Müteahhit
mütüş	: Müthiş

N

nancā	: Ne kadar
nekis	: Böğür ve belde görülen ağrı
nene	: Nine
nesiyat	: Nasihat, öğüt
neval	: Vebal, günah
neya	: Nahiye

nezar	: Nazar
nida	: Ses, sesleniş
nomara	: Numara

O

o biri	: Öbürü
oçkur	: Uçkur, şalvarı bele bağlamak için geçirilen bağ
oğarı	: Yukarı
oğı-	: Okumak
ordi	: Ordu
ore	: Ora
orege	: Oraya
orğasıp	: Uğraşıp
orte	: Orta
ostalığ	: Ustalık
otoboz	: Otobüs

Ö

öge	: Önce
öle	: Öyle
örenci	: Öğrenci
öretmen	: Öğretmen
örk-	: Ürkmek
örken	: Urgan, kıldan örülen kalın ip
örül-	: Yorulmak
özküz	: Öksüz

P

paca	: Baca
padiŝa	: Padişah
pambuĥ	: Pamuk
papuc	: Ayakkabı
payton	: Fayton
pençe	: Avuç
pençire	: Pencere
pêĥamber	: Peygamber
pıĥar	: Kaynak suyu, çeşme
piyaz	: Soğan
polès	: Polis
pöşman	: Pişman
puşman	: Pişman

R

raji	: Razi
rehet	: Rahat
rekip	: Rakip
ruy	: Ruh

S

sabba	: Sabah
sahaPsız	: Sahipsiz
savuĥ	: Soğuk
sayib	: Sahip
seksan	: Seksen
seĶet	: Sakat

sena	: Sana
sevgülü	: Sevgili
sevlü	: Selvi
seyirbaz	: sihirbaz
sêvaz	: Sivas
sımdı	: Şimdi
sıviye	: Sağlıkçı
silâ	: Sıla
silâ	: Silah
sitil	: Geniş, kulplu kova
sora	: Sonra
suçli	: Suçlu

Ş

şalvar	: Paçaları geniş olan alt giysi
şcher	: Şehir
şemig	: Eşik
şeyid	: Şehit

T

tağ	: Çağ, zaman
taḥsi	: Taksi
taḥte	: Tahta
taḲib	: Takip
talip	: Mürşit
tas	: Kase
tasil	: Tahsil, öğrenim

tavlu	: Besili, semiz, hayvanlar için
telebe	: Öğrenci
tencire	: Tencere
tene	: Tane, adet
tene	: Tahıl ve baklagil gibi bitkilerin taneleri
tenike	: Teneke
teref	: Taraf, yön
teris	: Terhis
teselliyamın	: Tesellim
tesmil	: Teslim
tez	: Çabuk, hızlı, erken
tezelen-	: Tazelenmek
técir	: Hayvan tüccarı
tikil-	: Dikilmek
toḥ	: Aç olmayan, tok
toḥtor	: Doktor
tomatès	: Domates
torpaḥ	: Toprak
tosbağa	: Kaplumbağa
tök-	: Dökmek
tut	: Dut
tüfeng	: Tüfek
tülbent	: Baş örtüsü
tüşman	: Düşman

uce : Yüce

uşığ : Çocuk

Ü

üfele : Ovalamak

ügüt- : Öğütmek

üreg : Yürek

üşgek : Yüksek

üş : Üç

üz : Yüz, surat

üz : Yüz, sayı

üzbaşı : Yüzbaşı

üzgeç : Yüzgeç, yüzme

üzüg : Yüzük

Y

yağın : Yakın

yalanız : Yalnız

yané : Yani

yanı : Yani

yarpah : Yaprak

yasah : Yasak

yazi yaven : Yazı yaban

yel : Rüzgâr

yèn- : İnnek

yèmya : Yevmiye, günlük

yènişTe : Enişte

yermeni	: Ermeni
yiçme	: İçme
yilik	: İlik
yipēk	: İpek
yoḥarı	: Yukarı
yoḥsulluḥ	: Yoksulluk
yolculuḥ	: Yolculuk
yömye	: Yevmiye, günlük
yöp-	: Öpmek
yöpüş	: Öpüş
yuḥu	: Uyku
yüst	: Üst

Z

zahayet	: Zahiyyat, kayıp
zatan	: Zaten
zaT	: Kişi, şahıs
zay	: Kayıp
zeman	: Zaman
zemperi	: Zemheri
zencir	: Zincir
zerar	: Zarar
zerḥa	: Hasat, ürün
zeyir	: Zehir
zibil	: Hayvan gübresi
zopa	: Sopa

BİBLİYOGRAFYA

- BURAN, Ahmet, “Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında ş / s Meselesi”, **Makaleler**, Ankara 2008, s.312 – 317
- BURAN, Ahmet, **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- CENGİZ, Yusuf, **Her Yönüyle Tunceli**, Kuzcu Matbaası, 2. Baskı, İzmir, 2001.
- COŞKUN, Mustafa Volkan, **Türkçenin Ses Bilgisi**, İstanbul 2015
- DANIK, Ertuğrul, **Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993.
- ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul, 2008.
- GÜLENSOY, Tuncer – ALKAYA, Ercan **Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası**, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2003.
- GÜLENSOY, Tuncer – BURAN, Ahmet, **Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- KARAHAN, Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK. Yayını, Ankara 1995
- KARMAN, Mürüvet, **Dünden Bugüne Kalan (Tarihi Eserleriyle Tunceli)**, Payda Yayıncılık, Ankara, 2016.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- TİMUROĞLU, Vecihi, **Dresim Tarihi**, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1991.
- TOSUN, İbrahim, **Çemişgezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları**, F.Ü Sosyal bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1996.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.08.2017.
- ÜSTÜNER, Ahat, **Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- YILMAZÇELİK, İbrahim, **Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat**, Ankara, 2011.

EKLER

Ek-1: Tez Orijinallik Sayfası

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı Hayriye Güngör
 Öğrenci Numarası 092213104
 Enstitü Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı
 Programı Eski Türk Dili
 Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Ahat Üstüner
 Tez Başlığı (Türkçe) Tunceli İli Ağızları

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 244 sayfalık kısmına ilişkin, 11/08/2017 tarihinde şahsım tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencimin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
 Danışmanın Adı-Soyadı

(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
 Anabilim Dalı Başkanı
 (İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

Ek-2: Tunceli İline Ait Fotoğraflar

Ek-3: Tunceli İli Haritası

ÖZGEÇMİŞ

Hayriye G ng r 1982 yılında Tunceli’ın Pertek ilçesinde doğdu. Elazığ Merkez Aydıncık k y  ilkokulu’nu Pertek Mustafa Kemal Ortaokulu’nu, Mersin Cemile-Hamdi Ogun Lisesini bitirdikten sonra, Elazığ Fırat  niversitesi Fen-Edebiyat Fak ltesi T rk Dili ve Edebiyatı b l m nden 2007 yılında mezun oldu. Daha sonra aynı  niversitede yine T rk Dili ve Edebiyatı b l m nde Eski T rk Dili alanında y ksek lisans  ğrenimine başladı.

İstanbul’da  zel  ğretim kurumlarındna T rk Dili ve Edebiyatı  ğretmenliği yaptı. Şu an ise  mraniye Fen Bilimleri Lisesi’nde T rk Dili ve Edebiyatı  ğretmeni olarak  alışmaya devam ediyor.